

Το χαμένο μπλουζ

ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΜΙΜΗ ΑΝΔΡΟΥΛΑΚΗ ΣΤΙΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΜΑΣ

The dream – Σκιές στην Αθήνα, 1994

Ο σωσίας και οι δαίμονες του πάθους, 1995

Ο μυστικός Νοέμβρης, 1996

ΜΙΜΗΣ ΑΝΔΡΟΥΛΑΚΗΣ

ΤΟ ΧΑΜΕΝΟ ΜΠΛΟΥΖ

Μυθιστόρημα

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ

ΑΘΗΝΑ 1997

Το παρόν δημοσιεύεται με άδεια Creative Commons

**Attribution-Noncommercial-Share Alike 3.0 Greece -
2008**

Μίμης Ανδρουλάκης

www.mimis.gr

Η αρχική έντυπη έκδοση δημοσιεύθηκε το 1997

από τις Εκδόσεις Καστανιώτη ΑΕ

Ζαλόγγου 11, 106 78, Αθήνα

Τηλ: 210-3842 432

www.kastaniotis.com

ISBN 960-03-2045-4

Το Χαμένο Μπλουζ και το **Don't look back**

Don't look back, μη γυρνάς στις παλιές μέρες, πάψε να ζεις στο παρελθόν τραγουδά ο γερο – μπλουζίστας Τζον Λη Χούκερ. Κι όμως εκεί που αποχαιρετάς το παρελθόν «αυτό αίφνης ξαναγυρίζει, ξαναγίνεται ό,τι ήταν, στο φινάλε ανταμώνει την αφετηρία, στην αρχή του ξαναβρίσκει το τέλος, μα δεν τελειώνει.» Έτσι καταλήγει το **Χαμένο Μπλουζ**, το ποβιωματικό βιβλίο – μυθιστόρημά μου. Όταν το 1997 κοινοποίησα το μυστικό της Όλιας, του Μάριου, του Δημήτρη, του Μάικλ, της Μάρθας, της Κριστίν, του Σπύρου, της Μόνα, ένα μυστικό που θέρμανε επί χρόνια εσωτερικά την ύπαρξή μου, ήταν σαν να έχασα ένα χέρι. Αυτό ακριβώς ήθελα όσο κι αν ήταν προσωπικά οδυνηρό. Ένα εσωτερικό άδειασμα για να αφήσω ελεύθερους χώρους στη σκέψη μου για να υποδεχθούν το νέο που ερχόταν και ήταν ριζικά διαφορετικό από το βίωμα της «μεγάλης νύχτας» που έζησα έντονα στα φοιτητικά μου χρόνια. Ήταν μία ημιτελής μάλλον απόπειρα να απελευθερωθώ από τη νοσταλγία και τη μαγεία εκείνης της «νύχτας» που μπορεί να δίνει νόημα στη δική μας ύπαρξη, που αξίζει να τη μοιραστούμε με τους νεότερους αλλά απειλεί να τους καπελώσει το μυθολογικό, ψυχολογικό και ιστορικό υπόβαθρο της δικής μας γενιάς. Δίχως αυτή την απελευθέρωση δεν θα μπορούσα να είχα γράψει το «Βαμπίρ και Κανίβαλοι» (2004) που επανατοποθετεί τα προβλήματα των γενεών στο νέο ιστορικό περιβάλλον, ούτε βέβαια το «Τάνγκο του Τσε» (2002), το «Ζητούνται Αλχημιστές» (2005), το «Θηλυκό Πόκερ» (2006) ή αυτό που έρχεται το 2008. Σαράντα χρόνια μετά το Μάη του '68, 35 μετά το Πολυτεχνείο αφιερώνω το «Χαμένο Μπλουζ» στους νεότερους, κυρίως στη γενιά της Νέας Χιλιετίας με την ελπίδα ότι θα βρει ένα δικό της πρωτότυπο δρόμο, θα υπερβεί ένα διάχυτο αυτισμό που την καθηλώνει νευρωτικά σε μία ξεπερασμένη ψευδοαριστερή ρητορική και κατοχυρώνει ένα συντηρητικό στάτους κβο σε βάρος της (δείτε πέρα από το «Βαμπίρ και Κανίβαλοι» και το κείμενο στο ιστολόγιό μου με τίτλο: Ή

γενιά των 700 ευρώ: δεξιό κλύσμα, «αριστερό» μελό και τηλεοπτική σαπουνόπερα»).

Υπογραμμίζω ότι το «Χαμένο Μπλουζ» γράφτηκε επτά χρόνια πριν τη σύλληψη της «17^{ης} Νοέμβρη» και αποτέλεσε τότε αντικείμενο έρευνας από ξένες μυστικές υπηρεσίες. Υπέθεσαν ότι κάτι ήξερα αλλά διαψεύστηκαν. Ο Μάριος ανήκει σε άλλο κόσμο.

Έχετε λοιπόν πλέον στα χέρια σας το «Χαμένο Μπλουζ» για να ξαναγράψετε εσείς ελεύθερα, σε κείμενο, σε ήχο, σε εικόνα, ό,τι σας κεντρίζει από την περιπέτεια την Όλιας, του Μάριου, του Δημήτρη, του Μάικλ, της Κριστίν κ.α., να παρουσιάσετε τις δικές σας αφηγήσεις, να πείτε τη γνώμη σας γι' αυτό που συνέβη και για αυτό που θα μπορούσε να έχει συμβεί και δεν συνέβη, να στοιχηματίσετε για το πραγματικό και το φανταστικό της ιστορίας. Κερδίστε διαδικτυακά έναν κόσμο που «χάθηκε» και ίσως «χάσαμε» για πάντα. Ξανακερδίστε το «χαμένο χρόνο» μέσα από τη γραφή και την ανάγνωση. Καλοκαίρι λοιπόν με μία άλλη «καλοκαιρινή νύχτα», με έναν άλλο μακρινό Ιούλιο, Αύγουστο.

Τέλος, ένα μεγάλο ευχαριστώ στις Εκδόσεις Καστανιώτη που συμφώνησαν να διατεθεί ελεύθερα το μυθιστόρημα.

Αθήνα, Ιούνιος 2008.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Α

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

«Τι νύχτα κι αυτή!»

1. Μενεξεδένια ώρα.	13
2. Σπαγγέτι ανάμεσα στο κόκκινο και το μαύρο	24
3. Μια αχιβάδα στον ουρανό	40
4. Γυναίκες!	46
5. Σάρα	61

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Ένα νυχτολούλουδο αιμορραγεί

1. Όλα.	71
2. Η φυγή.	95
3. Τα ντεσιμπέλ της σιωπής	109
4. Ταξίδι στο βυθό	113
5. Στην ανεμοδαρμένη λαμαρίνα	127
6. Η μνηστή του Κυρίου	139
7. Με το σπέρμα του λόχου.	154

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

«Ανατολικά της Εδέμ»

«East of Edem»

1. Σ' ένα άστρο που πάγωσε	163
2. Έιμι, η μαύρη θεά.	176

3. Στο μεγάλο ποτάμι ανάμεσα σε μάνα και κόρη.	186
4. Φεγγάρι με χιόνι.	208
5. Μάικλ, ο ουρανοκατέβατος	217
6. Ένας ψηφιακός Τσε.	230
7. Απαγορευμένο ανδρόγυνο	239
8. Μόνα, έρημη και άνυδρη πέτρα	252
9. «Ήταν σκληρός ο Απρίλης»	263

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ

Νικημένοι στη νοσταλγία

1. Η γεύση της αιμομιξίας	273
2. Η Μαρίνα περιμένει	278
3. Φωτογραφία από σκίνο	294
4. «Όμορφος»: «Έπρεπε...».	297
5. Ρόζα, η πόρνη – Εύη, η παρθένα	311

ΜΕΡΟΣ ΠΕΜΠΤΟ

Αίμα με αίμα

1. Νύχτα από θειάφι	339
2. Αναζητώντας το αρσενικό χέρι.	349
3. «Don't look back».	371

*Τ' ἄσπρο χασιτὶ σκληρὸς καθρέφτης
ἐπιστρέφει μόνον ἐκεῖνο πὸν ἦσουν.*

*Τ' ἄσπρο χασιτὶ μιλά με τὴ φωνή σου,
τὴ δική σου φωνή
ὄχι ἐκείνη πὸν σ' ἀρέσει·
μουσική σου εἶναι ἡ ζωὴ
αὐτὴ πὸν σπατάλησες.*

*Μπορεῖ νὰ τὴν ξανακερδίσεις ἂν τὸ θέλεις
ἂν καρφωθεῖς σὲ τοῦτο τ' ἀδιάφορο πράγμα
πὸν σὲ ρίχνει πίσω
ἐκεῖ πὸν ξεκίνησες.*

.....

Γ. ΣΕΦΕΡΗΣ, «Θερινὸ Ἡλιοστάσιο»

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ
«Τι νύχτα κι αυτή!»

Μενεξεδένια ώρα

Ο ΜΕΣΟΚΑΙΡΙΤΗΣ ΑΝΔΡΑΣ, ΘΑ ΤΑ ΎΧΕΙ ΚΑΒΑΤΖΑΡΕΙ ΤΑ σαράντα πέντε, έμοιαζε μ' ό,τι ήταν, ναυαγός ανάμεσα σε δυο καταιγίδες, κι αρμένιζε με το βλέμμα, αόριστα, από τα πράσινα νερά του Ιστ Ρίβερ στα πανύψηλα κτίρια του Μανχάταν, που ιρίδιζαν διασπώντας το λιόγερμα σ' όλα τα χρώματα, μαύρο, μπλε, κόκκινο του τριαντάφυλλου, του κερασιού, της πιπεριάς—όλο το φάσμα του κόκκινου—, μπακιρένιο, πορφυρό, της σκουριάς, του αίματος, της φωτιάς, με τις πύρινες πεινασμένες γλώσσες της να γλείφουν τους ουρανοξύστες...

Όπως οι κόκκινοι καταρράχτες στο κορμί εκείνης που χάθηκε, όταν έγινε ό,τι έγινε, και δεν ξανακούστηκε... Τ' όνομά της, διστάζει να το προφέρει, όνομα και μοίρα, ένας μυστήριος δεσμός.

...κι έπειτα επέστρεφαν στο βιολετί...

Να! Πού το βρήκε το βιολετί στα μάτια της η κόρη εκείνου που με κουβάλησε εδώ από την άλλη άκρη του κόσμου κι όμως με υποδέχτηκε κάτω απ' τις ρίζες μιας α-

γριοκαστανιάς, και πάσχιζε, με τις δικές της ανάσες, να μοιραστεί μαζί μου τα καινούργια του παράφορα σχέδια...

...Επέστρεφαν στο βιολετί, καθώς ο δαιμονισμένος αέρας του ωκεανού, που ξύριζε το Λονγκ Μπιτς κι ύστερα το Μπρούκλιν και το Κούινς, κάλυπτε εναλλάξ το κόκκινο τ' ουρανού με κηλίδες κατράμι κι ο ήλιος που έγερνε πίσω τους πήρε να χάνεται προς το Τζέρσεϊ Σίτι. Βούλιαζε κι εκείνος με το βλέμμα στα μολυβένια σύννεφα του Μανχάταν, που έρχονταν από άλλα γεωγραφικά μήκη και πλάτη, από άλλο χρόνο, ίσκιιοι αλαργινοί, λησμονημένοι, από τη μακρινή του πατρίδα.

Είναι η μενεξεδένια ώρα, με το κόκκινο να μάχεται το μαύρο, θαρρείς και τούτο το αμερικάνικο σούρουπο ομοιοκαταληκτεί τέλεια, σαν δίδυμο αδέρφι, με ένα άλλο, κοντά τριάντα χρόνια πίσω, όπως τα «twins», τα δίδυμα γυάλινα κτίρια με τα εκατό πατώματα, που ασήμιζαν βλοσυρά σαν τσιγαρόχαρτα μες στη νεοϋρκέζικη καταχνιά. Ένας χαρούμενος άνθρωπος θα έβλεπε στο θόλο του ουρανού ένα δίσκο με κόκκινο και μαύρο χαβιάρι, «να 'χα μια βότκα», θα έλεγε, ένας πραγματιστής θα διαπίστωνε το φωτοχημικό νέφος της πόλης, ένας διανοούμενος θα 'βρισκε στο κόκκινο και μαύρο τοπίο το ιδανικό εξώφυλλο για το ομώνυμο μυθιστόρημα του Σταντάλ, κι ένας απαισιόδοξος θα αναγνώριζε τη ρουλέτα της ζωής στην οποία συνήθως χάνουμε και σπανίως κερδίζουμε. Όμως, τούτος δω ο άνδρας, που ρεμβάζει μέσα στο ψηλό γυάλινο UFO, στο στρογγυλό

μπαρ του αεροδρομίου, ανακαλεί ένα διαφορετικό κόκκινο και μαύρο και γυρίζει πίσω να βρει τα ίχνη της παλιάς του ζωής, στην γκρίζα άμμο και στα σοκολατί φύκια ενός μακρινού, ατέλειωτου σούρουπου.

...Ήταν μια προειδοποίηση της μοίρας, δε θα σταματήσει εδώ, κάτι άλλο θα συμβεί, κάτι...

Συλλογιέται θαρρείς κι είναι μόνος, ολομόναχος, σε μιαν αρχαία σκηνή κι αναγγέλλει στο κοινό σαν Γέροντας την υπόθεση της τραγωδίας, αποκαλύπτοντας με χρησμούς τα μυστικά και το πεπρωμένο των ηρώων της.

Η σφαιλιστή πόρτα ήταν τελικά ορθάνοιχτη. Το παρελθόν, φίλε, σου την είχε στημένη.

Είχε πετάξει τις αναμνήσεις του εκεί που δεν υπήρχε τίποτα παρά μόνο οι στάχτες κι η φύρα του χρόνου, κι όμως, να, τώρα ξανάρχονται και τον πλημμυρίζουν, όπως ανεβαίνει το κύμα της παλίρροιας απέναντι στο Λονγκ Άιλαντ.

Μια κυρία, συνεπιβάτης, τον αναγνωρίζει, σκουντάει το συνοδό της δείχνοντάς τον και τάχα ψιθυρίζει, στην πραγματικότητα φωνάζει, για να τραβήξει την προσοχή του.

«Α! Καλέ, είναι ο...» μα αυτός δεν επιθυμεί τούτη τη στιγμή τίποτα περισσότερο παρά να θωρακίσει τη μοναξιά του, να συμμαζέψει το νου του σε ό,τι συνέβη, κι έτσι δεν αντιγυρίζει, κάνει πως δεν ακούει.

Η σκέψη του κλωθογυρίζει μες στην αχλή του απογέυματος της ζωής του, ανάμεσα σε ξεχασμένα πρό-

σωπα, όπως αυτά αναδύονται σαν φαντάσματα σε φωτογραφικό θάλαμο, χάνεται σε μια βουή από γνωστές κι άγνωστες φωνές κι αδυνατεί να ξαναπλάσει την εικόνα εκείνου που έχει φύγει.

Η πτήση της «Ολυμπιακής» από τη Βοστώνη με προορισμό την Αθήνα έφτασε στο αεροδρόμιο Κένεντι της Νέας Υόρκης. Όταν πέρασε κι ο τελευταίος επιβάτης στον εναέριο διάδρομο επιβίβασης, πετιέται κι αυτός βιαστικά. Το αεροπλάνο είναι ο ιδανικός χώρος για να συγκεντρωθώ, εκεί, χιλιάδες πόδια ψηλά, αποκλεισμένος ανάμεσα στο Θεό και στον Ατλαντικό, θα ξεκαθαρίσω τις σκέψεις μου πριν πατήσω το πόδι μου στην Ελλάδα.

Δεν πρόλαβε να αποσώσει το συλλογισμό του και το βλέμμα του πέφτει σε μια αυστηρή μελαχρινή ομορφιά στην αριστερή πλευρά της πρώτης θέσης. Το πρόσωπό της φωτίζει μια έκπληξη, όλο συστολή κι επιθυμία, αναστηκώνεται ελαφρά για να τον υποδεχθεί, η διακριτικότητα δεν κρύβει την ανυπομονησία της, προσπαθεί να συγκρατήσει το χαμόγελο που τρεμοπαίζει στα χείλη της και κείνη την υποψία συνενοχής στο κοκκίνισμά της, σάμπως να τους συνδέει κάποιο κοινό μυστικό. «Η γυναίκα του “Πλάζα”», ψιθυρίζει, δεν ξέρει τ’ όνομά της. Στα μάτια του μια κίνηση, γκάζι και φρένο, σαν να ’θελε να πει: *Ας τη συναντούσα μίαν άλλη στιγμή, κάπου αλλού· αύριο ίσως να την ποθώ, μα τώρα μου πέφτει βάρος, δεν πρέπει να αποδιοργανωθώ μαζί της για δεύτερη φορά.*

Μέσα του τα τελευταία χρόνια δούλευε ένας θερμοστάτης, κι έτσι δεν αισθάνεται πια μήτε τη ζέστη μήτε το κρύο της ψυχής, ο υδράργυρος των αισθημάτων του παρέμενε αμετάβλητος.

Φυλάξου, δεν είναι ώρα για γυναίκες! ακούστηκε σαν ξένη η φωνή του να τον προειδοποιεί. Χώνεψέ το, σ' αυτή την ιστορία συναντιούνται όλες οι άλλες, αν βγάλεις άκρη, μπαίνεις για πάντα στο νόημα, δε μένει τίποτα να μάθεις...

Καθώς διασχίζει αργά το διάδρομο, απολαμβάνει με γρήγορες ματιές τις λεπτές κινήσεις και την αριστοκρατική της φιγούρα, μια κλασική εικόνα κομψοντυμένης ομορφιάς σε βαγκόν ρεστοράν στα φιλμ νουάρ του μεσοπολέμου. Τα κατσαρά μαύρα μαλλιά της κατεβαίνουν με τέλειο κυματισμό και τονίζουν το σταρένιο της δέρμα, ίδιο με τη χλομάδα των γυναικών της Νότιας Μεσογείου, σε μέρη που δεν τα βλέπει ποτέ ο ήλιος. Τα τοξωτά φρύδια κι οι μακριές βλεφαρίδες της, μια νυχτερίδα. Τα μάτια της, δυο μαύρα πηγάδια. Η ελαφριά κυρτάδα της μύτης της παραβιάζει το νόμο της συμμετρίας των γυναικείων προτύπων και προσθέτει στο σοβαρό της προφίλ μια πινελιά, μια υποψία για κάτι που μένει ανομολόγητο.

«Άλλες γυναίκες κοντά στα σαράντα παίρνουν την κάτω βόλτα κι άλλες...» μουρμουρίζει ενώ πλησιάζει, το ακριβό της άρωμα αναμιγμένο με τη μυρωδιά απ' το σώμα της τον μεθάει, θα 'θελε να το μαζέψει στην παλάμη του όπως αιωρείται και τον περιβάλλει με τη

γοητεία της. Εκείνη ψάχνει, μα δεν έχει βρει ακόμα τις κατάλληλες λέξεις να τον υποδεχθεί. Η ευγένεια και η συμβατική οικειότητα της φωνής της δεν μπορούν να κρύψουν τη σπιτική της θέρμη. Ναι, το σίδερο που την έκανε τόσο κολλαριστή άφησε πάνω της τη ζεστασιά του.

«Να λοιπόν που ξαναβρισκόμαστε», λέει εγκάρδια, καθώς της δίνει το χέρι του.

«Δεν το πιστεύω! Νόμιζα πως θα είχατε επιστρέψει. Μου είπατε ότι δε θα μένατε εκεί περισσότερο από δεκαπέντε μέρες... Χαίρομαι που σας ξαναβλέπω», ανταποδίδει. Το βλέμμα της είναι διαφορετικό από την πρώτη τους συνάντηση, αν κι είναι φανερό η προσπάθεια να μετριάσει την εκδηλωτικότητά της.

«Μα και σεις, βλέπω, έχετε καθυστερήσει. Εντάξει λοιπόν όλα με το γιο σας;»

«Ναι, ναι, πολύ καλά! Στο Χάρβαρντ... Βέβαια, ξέρετε, οι νέοι σ' αυτή την ηλικία έχουν τους εύκολους ενθουσιασμούς τους...» Σαν να μην ήθελε να το πει αυτό, ανησυχία σχηματίστηκε στο πρόσωπό της.

Κόβω το κεφάλι μου ότι τον βρήκε ζευγαρωμένο, μα εκείνη διακόπτει το στιγμιαίο ξεστράτισμα του νου του.

«Λοιπόν, πήγατε στον παλιό σας φίλο;»

«Ναι, στο Σεν Πολ, στη Μινεσότα...»

«Ω! τόσο μακριά, μα είναι κοντά στον Καναδά, στο κρύο, πώς βρέθηκε εκεί;»

Ο συνομιλητής της δεν απάντησε αμέσως, πήρε μια βαθιά ανάσα, ίσιωσε το βλέμμα του μπροστά και μετά

από μισό λεπτό είπε αφηρημένα σαν να απευθυνόταν στο κενό:

«Αυτός δεν πηγαίνει ποτέ πουθενά. Η δική του πόλη δεν έχει όνομα. Η διεύθυνσή του δεν έχει δρόμους, δεν έχει αριθμούς». Ήθελε και κάτι άλλο να προσθέσει, μα σταμάτησε.

Κάτι άρχισε να λέει εκείνη, ότι γενικά στην Αμερική οι άνθρωποι δε δένονται με τον τόπο τους, αλλάζουν εύκολα πολιτεία. Ύστερα τόνισε επίμονα πως είχε έναν ακατανόητο φόβο γι' αυτό το ταξίδι, μιαν αγωνία, αυτή που είχε ταξιδέψει σ' όλο τον κόσμο με το αεροπλάνο και δεν είχε ποτέ της κανένα πρόβλημα, ότι στο Λόγκαν, το αεροδρόμιο της Βοστόνης, ήθελε να αναβάλει την αναχώρησή της, όμως γρήγορα αντιλήφθηκε ότι εκείνος δεν την πρόσεχε, κάτι είχε σφηνωθεί στο μυαλό του, σαν να ταξίδευε αλλού.

Το τείχος της σιωπής ανάμεσά τους μια έπεφτε, μια υψωνόταν. Κάθε παύση άφηνε κάτι μετέωρο κι έριχνε πιο βαθιά τον ένα στο μαγνητικό πεδίο του άλλου.

Πρώτη φορά, φαίνεται, την παρατάει άνδρας, ο γιος της. Ήταν προσκολλημένη πάνω του, τώρα της τον πήρε μια άλλη γυναίκα, νιώθει ότι έκλεισε ένας κύκλος της ζωής της, έχει φοβίες. Γεννήθηκε με την ομπρέλα στο χέρι, έζησε μιαν άνετη οικογενειακή ζωή, στοιχηματίζω πως δεν έχει πάει ποτέ μ' άλλον άνδρα...

Εκείνη ίσιωνε αμήχανα τότε τα μαλλιά της, τότε τη φούστα της, δεν έπαιρνε την πρωτοβουλία να δώσει συνέχεια στη συζήτηση και τότε λύγισε ένα βλέμμα

πάνω του που πρέπει να σήμαινε: *Κάτι δεν πήγε καλά με το φίλο του. Είναι πεσμένος, συννεφιασμένος. Και κει, σαν να της ξέφυγε, σκέφτηκε φωναχτά:*

«Τριάντα χρόνια μετά, θα σας βρήκε ριζικά αλλαγμένο».

«Χμ! Ναι, έγινα ριζικά άλλος... για να παραμείνω ο ίδιος. Ανεπίδεκτοι μαθήσεως και οι δύο, before and after», απάντησε με πικρό μειδίαμα.

«Κι αυτόν πώς τον είδατε;» ρώτησε σαν να 'ταν λίγο μπερδεμένη με τα παράξενα λόγια του. «Πρέπει να είναι πράγματι συγκλονιστικές οι συναντήσεις ανθρώπων που μαζί έζησαν καταστάσεις, αλλά στη συνέχεια χώρισαν οι δρόμοι τους. Πώς τον βρήκατε λοιπόν;»

Εκείνος κρατά την αναπνοή του μισό λεπτό κι ύστερα, ξεφυσώντας, ζυγιάζει μια μια τις λέξεις και τις προφέρει αργά και σκληρά, αποκλείοντας κάθε αισθηματικότητα, λες κι η τραχύτητα έχει στόχο τον ίδιο του τον εαυτό.

«Τον βρήκα λίπασμα σε μια αγριοκαστανιά. Θα φυτρώσει, θα γίνει κάστανα, τριαντάφυλλα, άγρια σταρόχορτα».

«Μα, τι λέτε;» καρφώνονται πάνω του τα μάτια της σαν μακρυμάνικο μαχαίρι. Εκείνος τότε γέρνει στο αυτί της, ένας σώψυχος οδυρμός παραμορφώνει το πρόσωπό της, θαρρείς και πονούσε δικό της άνθρωπο και επιβεβαίωνε όλες τις αγωνίες της. Στις άκρες των χειλιών του απόμεινε η αμφιβολία, φαίνεται πως αμφέβαλλε για όλα και για την ίδια την αμφιβολία του, κι ά-

κουσε τη φωνή του ασυγκίνητη και σκληρή να δηλώνει σε τόνο κατηγορίας, κοιτάζοντας στον άδειο χώρο σαν να τον έβλεπε εκεί, μπροστά του:

«Φυγάς και τότε και τώρα!»

Η γυναίκα σάστισε, τραβήχτηκε μακριά του, μα την ίδια στιγμή μαλακώνει και ψιθυρίζει με απορία:

«Ω! Μα τι θέλετε να πείτε... Τα λόγια σας μοιάζουν αλλόκοτα!»

«Είναι δύσκολο ακόμα και να σ' το αφηγηθώ. Άσ' το, άσ' το καλύτερα».

«Ελάτε τώρα...» Είχε κρεμαστεί απ' τα χείλη του.

«Άσ' το, σου λέω, δε θα καταλάβεις», επέμενε, κι ήταν η πρώτη φορά που χρησιμοποιούσε ενικό.

Ε! Δε θα πει βέβαια ο άνθρωπος το μυστικό της ζωής του σε μια άγνωστη που συνάντησε τυχαία στο «Πλάζα» του Μανχάταν, αναγνώρισε σιωπηλά και μαζεύτηκε στο κάθισμά της μετανιωμένη.

Μα αυτός, σαν να 'νιωσε το παράπονό της, είπε αφηρημένα και συμπερασματικά: «Όποιος δεν έζησε εκείνες τις μέρες δεν μπορεί να καταλάβει. Και κανείς δε νοιάζεται. Κανείς, μήτε τα παιδιά μας. Είναι ιστορίες για να τις λέμε μοναχοί μας, απομεινάρια...»

Εκείνη βάλθηκε να ψιθυρίζει κάτι, σαν να δοκίμαζε δισταχτικά το έδαφος με το ένα της πόδι μέχρι να σηκώσει το άλλο: «Πιστέψτε με, σας καταλαβαίνω, αλλά πρέπει κάποτε να τα πείτε, θα σας φύγει ένα βάρος. Ύστερα, είναι απαραίτητο η μια γενιά να μεταδίδει στην άλλη».

«Να μεταδίδει αυτό που είναι αμετάδοτο; Κάθε φορά που θα τα λέω, θα φεύγει, θα χάνεται και κάτι. Ό,τι ζήσαμε το ζήσαμε και πάει, χάθηκε».

Έτσι επαναλάμβανε, σαν να 'θελε κι ο ίδιος να δεθεί με τα λόγια του. Βουβοί παραδόθηκαν στις αναμνήσεις τους, καθώς το αεροπλάνο επιτάχυνε στο διάδρομο κι άρχισε να παίρνει ύψος και να κατευθύνεται, αντίθετα στον καιρό, πάνω απ' την ακτογραμμή του Λονγκ Μπιτς κατά τον Ατλαντικό, ίσια προς τα κει που χιμούσαν κάτασπρα γιγάντια κριάρια, κι ήταν σαν να βρίσκονταν στην πρώτη στιγμή της γένεσης του κόσμου όπως έπεφταν, στη διάρκεια μιας ανάσας, από το πίσσα σκοτάδι στο πορφυρό και τους μαστίγωνε μια η βροχή, μια οι κατακόκκινες ακτίνες του 41ου παράλληλου της γης. Η γυναίκα σφάλισε τα μάτια της φοβισμένη κι ο άνδρας, όσο το σώμα του έτρεχε μπροστά, τόσο ο νους του γύριζε πίσω, σαν το βρόντο που ακολουθεί το αεροπλάνο, μια κι ο ήχος του φαίνεται πιο βραδύς απ' την ταχύτητά του. Τούτη η βροχή του 'φερνε στο νου μια άλλη βροχή, αυτή η καταιγίδα μια άλλη, αυτή η γυναίκα μια άλλη γυναίκα, αυτή η σκηνή μια άλλη σκηνή, κι όλα γύριζαν πίσω με ταχύτητα κινηματογραφική, θαρρείς και τριάντα χρόνια δεν υπήρξαν ποτέ, ξεγράφτηκαν με μιας, κι έλεγε και ξανάλεγε στον εαυτό του: *Μυρίζω βρεγμένο άχυρο, ακούω, εδώ στην άλλη άκρη του κόσμου, χιλιάδες πόδια ψηλά, το άρωμα της βροχής στο πυρωμένο αττικό χώμα όπως τρέχαμε πάνω στη μηχανή—εκείνος μπροστά, εγώ πίσω—μέσα από το πευ-*

κοδάσος προς το Διόνυσο και μας έδεχνε τη μια η σκοτεινιά, την άλλη το αίμα του δειλινού.

Υπήρχε ένα κομμάτι του νου του χέρσο, έξω απ' την κανονική ροή του χρόνου και μ' αυτό μπορούσε να επιστρέψει σ' εκείνη την ξεχασμένη καταιγίδα, κι ήταν σαν να 'βγαينه από την τροπική θύελλα στον ισημερινό του μυαλού του, απ' όσα συνέβησαν ένα μήνα τώρα εκεί, στην Αμερική. Ο χρόνος του από δω και πέρα θα λαχανιάζει, θα κόβεται η ανάσα του καθώς θα τρέχει μπρος πίσω, η μνήμη του, κίνηση αιώρας σε δυο διαφορετικές ηλικίες, κι αυτός αποδεσμευμένος από το βέλος του χρόνου, πέρα από τις περιστροφές της γης, βγαίνει εικοσάρης ξανά από το κρύο σούρουπο της Νέας Υόρκης σε κείνο το καμίνι της Αθήνας, όπως θα άνοιγε ξεπαγιασμένος την πόρτα από ένα κλιματιζόμενο αυτοκίνητο για να απολαύσει τη θερμή καλοκαιρινή νύχτα. Το στόμα του είναι στεγνό, ο ιδρώτας κυλάει στη ράχη, τα ρούχα του μουςκεύουν...

Σπαγέτι ανάμεσα στο κόκκινο και το μαύρο

Η ΤΑΝ ΠΕΜΠΤΗ, Η ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΤΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ. Η ΑΘΗΝΑ είχε επιστρέψει από τις διακοπές της. Το μελτέμι την είχε εγκαταλείψει. Το αργόσυρτο εκείνο καλοκαίρι δεν έλεγε να ξεψυχήσει, θαρρείς κι ήθελε με μια τελευταία ασθματική ανάσα να φτάσει ίσαμε το χειμώνα, παρακάμπτοντας το φθινόπωρο. Ακόμα κι η δροσιά της κονταυγής ήταν αποπνιχτική, σκέτη αρρώστια. Ένας αέρας πηχτός με πιάζε στο στήθος, έπεφτε βαρύς, δε με χόρταινε, σαν τις ανάσες πριν από την καλοκαιρινή καταιγίδα.

«Θα βρέξει», του κάνω.

«Σίγουρα, αλλά αργά, όχι το πρωί».

«Ναι, μετά την αφούρα του μεσημεριού θα πέσει».

Καταλαβαίναμε κι οι δυο τον καιρό πολλές ώρες προτού ξεσπάσει, μυρίζαμε τ' απόβροχο πριν από τις πρώτες ψιχάλες, όπως όλοι όσοι δεν ένιωσαν ποτέ αρκετό τον αέρα στα στήθη τους, κι εμείς οι δύο είχαμε τυραννιστεί απ' αυτό στα παιδικά μας χρόνια. Κι εκείνο μας

το βάσανο ήταν το πρώτο κοινό με το είδωλο της γενιάς μας, τον επαναστάτη γιατρό Τσε Γκεβέρα, που έπαιρνε μέρος στις επιχειρήσεις με κρίσεις άσθματος και σκαρφάλωνε στη Σιέρα Νέστρα και στα άγρια βουνά της Βολιβίας με τα αντιαλλεργικά του φάρμακα.

«Μήπως δεν πρέπει να γίνει σήμερα;» ακούστηκε απ' την κουζίνα η Όλια που έψηγε τους πρωινούς καφέδες.

«Ίσα ίσα, καλύτερα θα 'ναι με τη βροχή», απάντησε εκείνος με έμφαση.

«Δε θα πειραχτεί αυτό;» ξαναρώτησε η Όλια.

«Όχι, δεν έχει να κάνει με τη βροχή, δεν το επηρεάζει...»

«Ιδανικό ντεκόρ για την Πρώτη Πράξη», είπα εγώ, μια κι ήταν το πρώτο μας κτύπημα, έως τότε ήμασταν όλο διάβασμα, μέρα νύχτα, θεωρία και ξανά θεωρία και προπαντός συζητήσεις, τόσες όσες χωρούν δυο ζωές.

«Μα δεν έχουμε κι άλλη ευκαιρία. Είναι σίγουρο ότι θα γίνει σήμερα η μεταγωγή και πρέπει αμέσως να μαθευτεί τι συμβαίνει εκεί... Σήμερα πρέπει να γίνει...» έκλεισε αυτός αποφασιστικά την κουβέντα.

Ήταν μια μέρα μαστουρωμένη. Ο αέρας καψαλισμένος. Η πυρωμένη ασφαλτος άχνιζε. Το λιοπύρι κολλούσε πάνω σου σαν γλίτσα. Κάψα που να στραβώνουν οι κλειδαριές κι οι μεντεσέδες. Ξεκινήσαμε για το στόχο γύρω στις έξι και μισή το απόγευμα, για να 'μαστε εκεί στις οκτώ, με τη δύση του ήλιου. Εκείνος από τα Πατήσια με τον Ηλεκτρικό κι εγώ από τους Αμπελό-

κηπους με λεωφορείο. Συναντηθήκαμε σ' ένα απόμερο εγκαταλειμμένο κτίριο, κάπου οχτακόσια μέτρα απ' το σταθμό της Κηφισιάς. Εκεί μας περίμενε ο Στέλιος ή «Ντοστογιέφσκι», γιατί όπως ο Ρώσος συνονόματός του ήταν κιτρινιάρης με εξογκωμένα ζυγωματικά και μικρός είχε περάσει κρίσεις επιληψίας. Είχε μαζί του μια κλεμμένη μοτοσικλέτα, που την έκρυβε δυο μέρες σε μια μάντρα στου Ρέντη, και δυο στολές τεχνικών της ΔΕΗ, που τις βούτηξε απ' τον υποσταθμό του Φαλήρου. Παρά το μισοκακόμοιρο και το πάντα κατάπληκτο ύφος του, δεν τον έφτανε κανείς σε κάτι τέτοιες λεπτές δουλειές. Ξεφύτρωνε εκεί που δεν τον έσπερνες, γλιστρούσε στα μπλόκα, μάτι δεν τον έπιανε, το βλέμμα του να ψήνεται στον πυρετό, να γυροβολά, κάτι να ψάχνει διαρκώς, τη μύτη του να χώνει παντού. Βάλαμε τις φόρμες πάνω απ' τα ρούχα μας, φορέσαμε και τα κράνη και φύγαμε. Οδηγούσε εκείνος, ο «Πρώτος», κι εγώ καθόμουν πίσω, κρατώντας το βαλιτσάκι με τα σύνεργα και κείνο το «μαραφέτι» που φτιάχναμε με υλικά της ΕΛΔΥΚ, από την Κύπρο. Ο Στέλιος θα 'παιρνε το τρένο και μετά την επιχείρηση θα μας περίμενε σ' ένα προκαθορισμένο σημείο ανάμεσα στο σταθμό του Ν. Ηρακλείου και της Ν. Ιωνίας.

Δεν πέρασαν ούτε δέκα λεπτά κι άρχισε να μπουρινιάζει. Πίσω από την Πάρνηθα ακούγονταν κιόλας τα πρώτα μπουμπουνητά. Ο ουρανός πήρε να βαραίνει. Μύριζε βροχή σε καψαλισμένο πριονίδι. Όπως τρέχαμε, μια δε βλέπαμε τίποτα από τη συννεφιά, μια μας τύ-

φλώνε το κόκκινο, κι ήταν πρώτη φορά που είδα τόσο πελώρια κάρβουνα να αιωρούνται πιασμένα σε άορατες κρεμάστρες μέσα στη μεγάλη φωτιά τ' ουρανού. Τ' αποτρελαμένα τζιτζίκια βιάζονταν να τα πουν όλα πριν από την καταιγίδα. Το χρώμα και οι κόκκινες πευκοβελόνες έκαιγαν σαν σκουριασμένες λαμαρίνες.

Ένα χιλιόμετρο πριν από το στόχο, καβάλα σε μια μηχανή μας περίμενε ο «Πορτοκαλής» με την Κοραλία πίσω του, που σαν ζευγαράκι κατόπτευαν το χώρο και θα μας κάλυπταν ώσπου να ολοκληρωθεί η επιχείρηση. Του κόλλησαν το «Πορτοκαλής», γιατί τον έβλεπαν πάντα, χειμώνα καλοκαίρι, με το ίδιο πορτοκαλί μπλουζάκι, σκέτο ξεφτίδι, που το 'πλενε το βράδυ και δεν έφευγε απ' το σπίτι το πρωί μέχρι να το στεγνώσει στο καλοριφέρ. Ο «Πορτοκαλής» ήταν Κύπριος από τη Λεμεσό, φοιτητής στη Φυσικομαθηματική, ο πιο πρόθυμος κι ανοιχτός άνθρωπος που γνώρισα ποτέ, αλλά και λάτρης της νύχτας και γυναικάς πρώτος. Στον «Αττίλα», δούλευε στη μετεωρολογική υπηρεσία του αεροδρομίου της Λευκωσίας και στο βομβαρδισμό τραυματίστηκε βαριά και ζει από τότε στο αναπηρικό του καροτσάκι... Ποιος;... Αυτός που ήταν ο πιο σβέλτος στις επιχειρήσεις, ο πιο περπατημένος απ' όλους μας, ο καλύτερος στο ζειμπέκινο στα καταγώγια, με το ποτήρι το κρασί στο κεφάλι, και τα πιο απαιτητικά κορίτσια κοκκίνιζαν κι έλεγαν με νόημα: «Είναι το κάτι άλλο».

(Θυμάσαι, «Πορτοκαλή», τι μας είπες κείνο το απόγευμα;)

«Παιδιά, δε γίνεται, μπροστά από τον πύργο της ΔΕΗ, στο ξέφωτο, πεντακόσια μέτρα από την πύλη του στρατοπέδου, παίζουν ποδόσφαιρο ένα τσούρμο Εσατζήδες κι Αλφαμίτες».

«Όχι, “Πορτοκαλή”, δεν μπορούμε να τ’ αναβάλλουμε...» τον έκοψε απότομα ο «Πρώτος».

«Ρε, άσε τις τρέλες, ακόμα δεν ξεκινήσαμε και θα ριψοκινδυνέψουμε να πιαστείτε εσείς οι δύο που κρατάτε κεντρικά τη “δουλειά”; Άσε τουλάχιστον να πάρω τη θέση ενός από σας, στο κάτω κάτω εγώ μπορεί και να απελαθώ... ενώ εσείς...» είπε αποφασιστικά, μια κι ήταν απ’ τους λίγους που μίλαγαν στα ίσα στον «Πρώτο», δε χαμπάριζε τίποτα από το θρύλο του και παραβίαζε την απόστασή του.

«Πήγαινε στη θέση σου, άλλωστε δεν ξέρεις καλά το μηχανισμό».

«Θα πάρω τότε τη θέση του μικρού...»

«Δεν ξέρει να οδηγεί μηχανή, κόφ’ το, σου λέω», του φώναξε κι είναι αλήθεια πως δεν έμαθα ούτε τότε ούτε ποτέ.

«Μπορεί να ’ναι κι ασφαλέστερο να το κάνουμε άνετα μπροστά στους χαφιέδες», πέταξα.

«Σίγουρα, σίγουρα... Θα το δείτε», βρυχήθηκε καθώς γύριζε να με κοιτάξει με ενθουσιασμό κι ευγνωμοσύνη, κι από τότε δεν ξανάδα τέτοια λάμψη δαιμονική σ’ ανθρώπινο βλέμμα.

Αφήσαμε δεξιά μας το μαντρότοιχο με το συρματόπλεγμα και την πύλη του στρατοπέδου στο Διόνυσο, οι

φρουροί στους πυργίσκους μας κοίταζαν αδιάφορα, πήραμε αριστερά έναν αγροτικό δρομάκο, ακούγαμε κιόλας τα ουρλιαχτά και τα χάχανά τους και σ' ένα λεπτό τους αντικρίσαμε να παίζουν, γυμνοί οι περισσότεροι από τη μέση και πάνω, στο ξέφωτο που το 'χαν μετατρέψει σε γηπεδάκι. Μόλις μας είδαν να ξεπεζεύουμε, ξεκαρδίστηκαν στα γέλια μάλλον με συμπάθεια, η ευθυμία τους έγινε υστερική, κάποιος μάς πέταξε μια ψηλοκαμπανιστή μπαλιά, εγώ τινάχτηκα κι έριξα μια κεφαλιά ψαράκι φορώντας το κράνος στο κεφάλι κι αυτοί χειροκροτούσαν και φώναζαν: «Δομάζος!» «Δομάζος!» Ένας κρεμανταλάς Εσατζής, που 'χε τις σαρδέλες του λοχία στον ώμο, ούρλιαξε: «Ρε σεις, να τους βάλουμε τερματοφύλακες. Έτσι με τα κράνη θα 'ναι τεθωρακισμένοι», κι όλοι τους διπλώθηκαν στα γέλια. Βάζαμε τα γάντια ασφαλείας για να μην αφήσουμε αποτυπώματα, επιδεικτικά εκεί, μπροστά στα μάτια τους, όταν πλησίασε ένας απ' αυτούς και μας είπε εμπιστευτικά: «Ρε σειρά, και γω ηλεκτρολόγος είμαι! Τι έπαθε το δίχτυο; Θέλετε καμιά βοήθεια;» Μ' έπιασε σύγκρουο. Όμως ο «Πρώτος» του πέταξε έναν ακαταλαβίστικο όρο για τους μετασχηματιστές υψηλής τάσης και τον καράφλιασε. Οι άλλοι το πήραν μυρωδιά και του 'καναν καζούρα: «Ρε το μαλλάκα, άσχετος είναι και μας το παίζει Αϊνστάιν!»

Αρχίσαμε να ανεβαίνουμε στο γιγάντιο πυλώνα, κι εγώ απ' τη μέση και πάνω ένιωθα να γυρίζει η γη με ταχύτητα γύρω απ' τον άξονά μου, ζαλιζόμουν, η σκο-

τοδίνη με παρέλυε, η καρδιά μου φτερούγιζε σαν ένα σμάρι τρυγόνια, μα δάγκωνα τη γλώσσα και προχωρούσα με κλειστά μάτια, για να μη φανώ αδύναμος μπροστά στον «Αρχηγό». Τότε, πρώτη φορά, συνειδητοποίησα ότι παθαίνω υψοφοβία σαν έχω κάτω μου το άδειο, το κενό. Αυτός όμως είπε ότι από δω και πέρα θα 'πρεπε να δεθούμε με την ειδική ζώνη κι έτσι ηρέμησα και τον ακολούθησα μέχρι πάνω, εκεί που βρίσκονται τα κιβώτια με τους μετασχηματιστές. Αρχίσαμε λοιπόν να τοποθετούμε κείνο το πράμα με το ρυθμισμένο ρολόι κι έβλεπα τα χέρια του να δουλεύουν με επιδεξιότητα και γνώση χειρουργού, «κάνε τις συνδέσεις», μου λέει, κι είδα το βλέμμα του να βγαίνει απ' το κορμί του, να μένει μετέωρο στην κορυφή του πυλώνα, εκεί θα 'ναι ακόμη, σαν μια ακονισμένη λεπίδα φαλτσέτας γυάλιζαν τα μάτια του από λαίμαργη ανυπομονησία, αυτήν που ένιωθε μόνο όταν τα νεύρα του τέντωναν, όταν κρατούσε την αναπνοή του, όταν τα μηνίγγια του τον τρυπούσαν κι απολάμβανε μ' όλες του τις αισθήσεις τον κίνδυνο. Αργότερα θυμόμουν ξανά τον πυρετό και τις αστραπές στα μάτια του εκείνο το βράδυ και συλλογιόμουν: Η δίψα του αφορούσε περισσότερο την περιπέτεια, αυτή καθεαυτή, παρά τις ιδέες μας. Ή και κάτι άλλο που δεν το καταλαβαίνω, άκουγα πάντα μια δεύτερη φωνή.

Όμως τώρα, ανάμεσα σε μας, εκεί ψηλά, και στο στρατόπεδο, ο ήλιος βασίλευε κι ο ουρανός χαμήλωνε κι ακουμπούσε στα κεφάλια μας σαν καύκαλο χελώνας.

Πέρα απ' αυτόν το χαλύβδινο πύργο κυμάτιζε η σκοτεινή και πυκνή μάζα των πεύκων, που οι κορφές τους χειρονομούσαν, έτρεμαν κι αντιστέκονταν στις πρώτες ριπές, και στη μέση το πένθιμο γκριζο στρατόπεδο, ένα μισοβυθισμένο καράβι. Εκεί στο δάσος γίνονταν εικονικές εκτελέσεις και ψευτοταφές, προκειμένου να «σπάσουν» οι κρατούμενοι. Έσκαβαν μεγάλους λάκκους, σ' έχωναν σ' ένα κιβώτιο-φέρετρο, σε κατέβαζαν κι άρχιζαν να ρίχνουν από πάνω χώμα. Όσοι το πέρασαν αυτό, δε συνήλθαν ποτέ. Πολλοί τρελάθηκαν. Το ίδιο πρωί είχαν μεταφέρει εκεί τρεις σημαντικές προσωπικότητες της αντίστασης κι έπρεπε να το σταματήσουμε.

Οι πρώτες ψυχάλες βάλθηκαν να μας χτυπούν στο πρόσωπο σαν κοσάρικα, εκείνος έριξε πίσω το κεφάλι κι άρχισε να τις πίνει μία μία φωνάζοντας: «Τι στο καλό, μυρίζουν καυτό τήλιο!» Οι Εσατζήδες ερεθισμένοι απ' τη βροχή στα ιδρωμένα τους κορμιά τις κυνηγούσαν, τις έχαφταν, «κατρουλιό, ρε! κατρουλιό!» ξεφώνιζαν, κι ύστερα μας γιούχαραν, ξεκαρδίζονταν υστερικά κάτω απ' τον πυλώνα κι έκαναν χοντρά πειράγματα.

Εκείνος πήγε να νευριάσει, «τι χαχανίζουν οι μαλάκες;» είπε, μα καθώς με κοίταζε έβαλε τα γέλια, τότε κατάλαβα κι εγώ τι είχε γίνει και η αγωνία μου ξέσπασε σε νευρικό γέλιο. Αυτός έπλεε μες στη στολή κι εμένα περίσσευαν τουλάχιστον δέκα πόντοι απ' τα μπατζάκια. Ήταν τόση η υπερένταση και το άγχος μας, που δεν το 'χαμε προσέξει. «Που να πάρει... Αυτός ο διάβολος ο "Ντοστογιέφσκι" ψώνισε λάθος νούμερα»,

ψιθύρισε γελώντας τρυφερά κι ήταν μια από τις σπάνιες στιγμές που τον είδα να 'ναι ανθρώπινος και να κάνει πλάκα. «Αν έχουν λίγο νιονιό, μ' αυτό και μόνο θα μας τσιμπήσουν». Οι βροντές έκοβαν τα λόγια του, σαν να συλλάβιζε η καταιγίδα, ενώ τα χέρια του δούλευαν στα τυφλά. Όπως τελειώναμε, μας σκέπασε η ομίχλη κι έπιασε μια βροχή, αυτή που λένε ότι άνοιξαν οι καταρράχτες του ουρανού και δε βλέπαμε ο ένας τον άλλο, σαν να μας χώριζε ένα χοντρό αδιαφανές κρύσταλλο. Κατεβαίναμε αργά, προσεχτικά. Οι πιο πολλοί Εσατζήδες σκόρπισαν, πέντ' έξι με χοντρά ποντίκια έβγαλαν τα παντελόνια και τ' άρβυλα και κολυμπούσαν γυμνοί στη βροχή, σαν επιδειξιμανή σχολιαρόπαιδα, κι ύστερα άρχισαν να παλεύουν με σώματα γλιστερά που ξέφευγαν σαν γκαστρωμένα χέλια κι έριχναν ο ένας τον άλλο κάτω με λαβές, έβγαζαν μουγκανητά σαν να 'σφαζαν μοσχάρια και ερωτοτροπούσαν με αλαλαγμούς όπως του δρόμου τα σκυλιά.

Εμείς οι δύο, η μοτοσικλέτα κι η βροχή είχαμε γίνει ένα και μόνο προϊστορικό πλάσμα που βρυχόταν στο χείμαρρο του δρόμου. Πλοηγούσαμε στα τυφλά, στο βυθό, σπάζοντας την τζαμαρία της βροχής, μότο κρος στο θολό της ενυδρείο, καθώς στροβιλίζονταν οι χοντρές στιβάδες με τα ξερά χόρτα, οι πευκοβελόνες και τα λασπόνερα που πετάγονταν από τις ρόδες και μπάτσιζαν τα πρόσωπά μας. Έπρεπε να 'μαστε στο ραντεβού στη Ν. Ιωνία το αργότερο στις εννιά και μισή, όταν θ' άρχιζε το πανηγύρι. Στα διακόσια μέτρα πίσω μας, μέχρι το

Μαρούσι, μας ακολουθούσε καλού κακού ο «Πορτοκαλής». Εκεί, σταμάτησε ο «Πρώτος» σ' έναν τηλεφωνικό θάλαμο και τηλεφώνησε στη Ζίλντα, την ακόλουθο τύπου της Σουηδικής Πρεσβείας. «Σε είκοσι λεπτά», της είπε, «θα βυθιστεί η Αθήνα στο σκοτάδι, για να πάψουν τα βασανιστήρια στο Διόνυσο και στα υπόλοιπα κάτεργα της χούντας». Η Ζίλντα θα ειδοποιούσε όλους τους ξένους ανταποκριτές πριν γίνει η ανατίναξη. Διαφορετικά, η χούντα θα ισχυριζόταν ότι ήταν ένα μπλακ άουτ από βλάβη του δικτύου. Ύστερα, αν και βιαζόμασταν, ο «Πρώτος» έριξε και δεύτερο κέρμα κι έκανε κι άλλο τηλεφώνημα, άγνωστο πού. Δεν τον ρώτησα ποτέ, μα μου κίνησε την περιέργεια, έβαζα πολλά με το νου μου και μόνο τρία χρόνια μετά, όταν πιάστηκα, έλυσα το αίνιγμα. Μ' είχαν λιώσει στο ξύλο στην Ασφάλεια και μου έβαλαν ν' ακούσω μια μαγνητοφωνημένη συνομιλία.

«Τον αστυνόμο Μπάμπαλη, παρακαλώ, είναι κάτι επείγον...» έλεγε μια αλλοιωμένη ανδρική φωνή.

«Πέστε μας, θα του το μεταφέρουμε...»

«Όχι, είναι αυστηρά προσωπικό, σε δέκα λεπτά κρίνονται όλα... Θα πας φυλακή, αν δεν τον φωνάξεις...» του είπε σε ύφος διαταγής. Δεν πρέπει να πέρασε μισό λεπτό κι ακούστηκε από την άλλη άκρη:

«Μπάμπαλης εδώ... Ποιος είναι;»

«Αν έχετε κεριά, αστυνόμε, ανάψτε τα, θα γίνει μεγάλο πανηγύρι απόψε», ακούστηκε η φωνή κι ήταν συνωμοτική και σοβαρή, περίπου συμβουλευτική.

«Ποιος θα το κάνει; Πού;...» σφύριζε η φωνή του σαν του φιδιού.

«Δυο τεχνικοί της ΔΕΗ, ένας ψηλός κι ένας κοντός, θα κατεβάσουν τους διακόπτες».

«Ποια οργάνωση;» φέρμαρε όπως το κυνηγόσκυλο το θήραμά του ο Μπάμπαλης.

«Δεν έχει όνομα, αστυνόμη».

«Ποιος; Ποιος είσαι;» κροτάλιζε ο Ιαβέρης της εθνικοφροσύνης.

«Ο ένας από τους δύο, ο ψηλός», είπε η ανδρική φωνή, δίχως σαρκόνια απόχρωση, κι έκλεισε τη γραμμή.

Από κείνη τη στιγμή άρχιζε ο «Αρχηγός» μας να παίζει προσωπικά με τον Μπάμπαλη σαν τη γάτα με το ποντίκι, παιχνίδι που φαίνεται πως τράβηξε πολύ μακριά, κι έγινε πληροφοριοδότης εναντίον του ίδιου τού εαυτού του και αντί να βγάζει, έβαζε την Ασφάλεια στο σωστό δρόμο, αποτρελαίνοντάς τη.

Τελικά, ήμαστε έγκαιρα στο ραντεβού μας, ο «Ντοστογιέφσκι» πήρε τη μηχανή κι εμείς μπήκαμε στο αυτοκίνητο του «Όμορφου» –ήταν ο μόνος που διέθετε– και αναπτύξαμε ταχύτητα στη Λεωφόρο Ηρακλείου, με το ρέμα να 'χει ξεχειλίσει και να καλύπτει το οδόστρωμα. Είχαμε φτάσει στο ύψος του γηπέδου του Απόλλωνα, όταν έσβησαν τα φώτα. Ακολούθησε χάος, χωρίς φανάρια, με το νερό να πνίγει τους δρόμους και τα παρασυρμένα αυτοκίνητα να τους φρακάρουν. Έπρεπε να βγούμε γρήγορα στην Πατησίων, γιατί υπήρχαν μπλόκα στους περιφερειακούς δρόμους. Εμένα μ'

άφησε στον Άγιο Λουκά κι αυτόν στην Κολιάτσου. Ανταμώσαμε στο σπίτι της οδού Σκιάθου. Εκεί μας περίμεναν η Όλια και η Μάρθα.

Ήταν μια νύχτα απ' αυτές που όλα μπορούσες να τα περιμένεις. Η βροχή δεν έλεγε να σταματήσει, αστραπές ξέσκιζαν το σκοτάδι, διαρκούσαν αφύσικα πολύ, σαν να ήταν η συντέλεια του κόσμου, τα περισσότερα τηλέφωνα δε λειτουργούσαν, τα παγιδευμένα αυτοκίνητα κορνάριζαν μανιασμένα, η Πυροσβεστική είχε ακινητοποιηθεί από τις πολλές κλήσεις, καταστήματα και υπόγεια είχαν πλημμυρίσει, ο Κηφισός και τα χαντάκια είχαν υπερχειλίσει, και το ραδιόφωνο μετέδιδε ότι η θύελλα προκάλεσε εκτεταμένες καταστροφές στο δίκτυο και καλούσε τον κόσμο να μην κυκλοφορεί με τ' αυτοκίνητα. Η Αθήνα έπλεε σαν ακυβέρνητο υπερωκεάνιο στον Ατλαντικό.

Στηθήκαμε στο ραδιόφωνο. Την είδηση μετέδωσε πρώτο το Β.Β.С. με την αναγγελία: «Η Αθήνα στο σκοτάδι της χούντας – Λευτεριά στους κρατούμενους». Ακολούθησε η «Ντόιτσε Βέλε», η «Φωνή της Αλήθειας» κι ύστερα όλοι οι ξένοι σταθμοί. Η Ζίλντα έκανε άψογα τη δουλειά της.

Η πλημμύρα εκείνης της νύχτας έχει ποτίσει για πάντα τους πόρους της ψυχής μου. Αρκεί και μόνο μια τέτοια στιγμή, για να συμπυκνώσει όλες τις άλλες και να δώσει νόημα σε μια ζωή.

Η Όλια έκανε σαν παιδί, η Μάρθα πρότεινε να το γιορτάσουμε κι άρχισαν κι οι δυο να με μαλαγανεύουν

να μαγειρέψω κάτι πικάντικο. Ήμουν ο «σεφ» της παρανομίας κι όπως καυχόμουν τότε, πιο πολλούς προσέγκυσα στον αγώνα με το κρασί, τους μερακλίδικους μεζέδες και την καλή παρέα, παρά με το «Κεφάλαιο» του Μαρξ. Η μαγειρική ανέκαθεν αποτελούσε ένα μεγάλο κεφάλαιο της παγκόσμιας επανάστασης. Ο Τσε γιόρταζε τις νίκες μαγειρεύοντας καυτερούς κρασομεζέδες και πίνοντας μεσκάλ από κείνο το μπουκάλι με την κάμπια στον πάτο. Κι ο Φιντέλ τίμησε τη γνωριμία του με τον Τσε στο Μεξικό μαγειρεύοντας αχνιστό σπαγγέτι με θαλασσινά. Το ίδιο πιάτο μαγείρεψε κάτω από το άγαλμα του Χοσέ Μαρτί για να τιμήσει την επέτειο της επίθεσης στη Μονκάδα της Κούβας. Αυτό τους έφτιαξα κι εγώ. Πάλι καλά, είχαμε στην κατάψυξη ένα χταπόδι και γαρίδες για δολώματα. Χμ! Κι αυτά είχαν το σκοπό τους. Ας ανοίξω λοιπόν μια παρένθεση.

Πριν γίνω γνωστός στην Ασφάλεια, κατέβαινα για ψάρεμα στην Πειραιϊκή. Στηνόμουν ώρες με το καλάμι για πατόψαρα, σαργούς και σκάρους, στα βράχια, κάτω από την ψαροταβέρνα του Τσάκου. Πεντακόσια μέτρα απέναντι, στο μπουρούνι, εκεί που βρίσκεται ο γιγάντιος πέτρινος σταυρός, ψάρευε αφρόψαρα με το πεταχτάρι ο καπετάν Μήτσος, παλιός αγωνιστής, κουρεμένος πάντα με την ψιλή, που άνοιξε το θαλασσινό διάυλο επικοινωνίας των παρανόμων με την Ευρώπη, μέσω Μασσαλίας. Ο «Ντοστογιέφσκι», που ήταν δικό του δημιούργημα, τσαγκαροπαίδι του Ψύρρη, περνούσε πρώτα από μένα, χάζευε τάχα την ψαριά, σχολίαζε

φωναχτά για να προσελκύσει τους περίεργους: «Μαλακά! Πιο μαλακά! Θα σου κοπεί, λάσκα, άσ' το να κουραστεί... Τράβα τώρα, τράβα...» άφηνε μες στο χαβαλέ το δικό του καλάθι κι έπαιρνε το όμοιο δικό μου κι ύστερα ξαναχάζευε στου Μήτσου, άφηνε το δικό μου κι έπαιρνε το δικό του. Έτσι ανταλλάσσαμε μηνύματα και έντυπο υλικό.

Έβαλα λοιπόν το χταπόδι να πάρει μια πρώτη βράση, το έσβησα με μπόλικο κρασί και μετά το τσιγάρισα με πολλά κρεμμύδια, το πασπάλισα με πιπέρι και τ' άφησα να σιγοβράζει με την ντομάτα. Στη συνέχεια πρόσθεσα τις καθαρισμένες γαρίδες. Όλα αυτά με το φως των κεριών στο φοιτητικό μας πετρογκάζ. Σαν ήρθε το ηλεκτρικό μετά τα μεσάνυχτα στο κέντρο της Αθήνας –στις βόρειες και τις δυτικές συνοικίες ξημέρωσε και δεν είχε φτάσει–, τροποποίησα το μαγειρικό μου σχέδιο, μια και τώρα διαθέταμε κι ένα ηλεκτρικό φουρνάκι.

Τότε άναψε κι η τηλεόραση κι ακούγαμε την «Ηχώ των Γεγονότων».

Χαμηλόν βαρομετρικόν προκαλεί τας ραγδαίας βροχοπτώσεις.

Μισόβρασα τα μακαρόνια...

Ανυπολόγισται αι καταστροφαί από την θεομηγνίαν.

...τα πέρασα σε κρύο νερό και τα σούρωσα καλά...

Πτώμα αγνώστου ανδρός με διαμπερές τραύμα στην κεφαλήν ξεθάφτηκε από την πλημμύραν εις την περιοχήν των Θρακομακεδόνων.

... ύστερα τ' άπλωσα σε λαδόκολλες...

*Ανοίγει τας πύλας της η 35η Έκθεσις Θεσσαλονίκης.
Ο Αντιπρόεδρος της Εθνικής Κυβερνήσεως, Στυλιανός
Παττακός, εις τα εγκαίνια.*

... τ' ανακάτεψα με τα κοκκινιστά θαλασσινά...

*Ημερήσια διαταγή του στρατηγού Αγγελή προς τας
Ενόπλους Δυνάμεις διά την «Ημέραν του Εφέδρου».*

... έβαλα τρία τέσσερα σκελίδια σκόρδο και κόκκινες
καυτές πιπεριές...

*Αμερική και Ρωσία θα αστυνομεύουν την Μέσην Ανα-
τολήν. Μηνύματα Νίξον – Κοσίγκιν.*

... και λεπτές φέτες κρητικό κεφαλοτύρι...

Ασθενεί βαρέως ο Μάο.

... τα τύλιξα...

Προς νέας επαφάς των δύο Γερμανιών.

... τα 'δεσα καλά...

*Από τσιγάρο η χθεσινή πυρκαγιά εις το Νταού Πε-
ντέλης, προς Ραφήναν.*

...και τα 'βαλα να ψηθούν στο φουρνάκι...

*Ολυμπιακός – Πανελευσινιακός 4-1. Καλύτεροι παί-
κται της νικητορίας ομάδος Γιούτσος και Αγαγιάν.*

...άνοιξα μια νταμιτζάνα με παλιό κισσαμιώτικο
μπρούσκο...

*Κατέκτησε το πρωτάθλημα κολυμβήσεως ο Ολυ-
μπιακός.*

Ακόμα κι αυτή τη στιγμή καίγεται η γλώσσα μου α-
πό την κόκκινη πιπεριά και ξανάρχεται στη μύτη μου η
ευωδιά από τον αχνό τους όπως τα ξετύλιγα και χορο-

πηδούσαν λαίμαργα γύρω μου οι δυο κοπέλες. Τρώγαμε και πίναμε μέχρι το ξημέρωμα. Με το έβγα της νύχτας, η Όλια, η κοκκινομάλλα μας, έριξε πάνω της κατάσαρκα ένα λεπτό άσπρο αδιάβροχο και κατέβηκε στην Ομόνοια να αγοράσει τις φρέσκιες εφημερίδες με τις μπαγιάτικες και λογοκριμένες ειδήσεις. Δυο τρεις ξάγρυπνοι χαρτοπαίκτες και λίγοι πυροσβέστες πλανιόνταν στην παλιά πλατεία. Μια παρέα οικοδόμοι και μπογιατζήδες με τα εργαλεία στα χέρια και μερικοί περίεργοι συνταξιούχοι έστηναν κιόλας το πρώτο πηγάδάκι έξω από του «Μπακάκου».

Ένας γεράκος άπλωνε τις εφημερίδες στον πάγκο του κι έλεγε και ξανάλεγε μοναχός του:

«Νύχτα κι αυτή! Νύχτα κι αυτή!»

Όταν είδε μπροστά του το ερυθρόλευκο κορίτσι να του κάνει σεφτέ, άνοιξε τα χέρια του κι αγκάλιαζε με θάμπος τον αέρα, σαν να 'ταν η φευγάτη νύχτα μια άυλη γυναίκα της καταστροφής, και ψιθύρισε:

«Τι νύχτα ήταν αυτή, κορίτσι μου! Τι νύχτα!»

Μια αχιβάδα στον ουρανό

ΚΙ ΟΙ ΔΥΟ ΕΙΧΑΝ ΑΠΟΤΡΑΒΗΧΤΕΙ Ο ΚΑΘΕΝΑΣ ΣΤΑ ΔΙΚΑ του. Ο Δημήτρης ξαναγύριζε σε κείνη την αυγουστιάτικη νύχτα, σαν να μην είχε ζήσει από τότε καμιάν άλλη. Έριξε μια ματιά στην άγνωστη γυναίκα δίπλα του κι είδε να 'χει τα μάτια σφαλιστά, δεν ήθελε να βλέπει, καθώς το αεροπλάνο δεν περνούσε πια από το κόκκινο στο μαύρο, αλλά από το μαύρο στο μαύρο, μέσα σε ίσκιους τρομαχτικούς, σε πλάσματα αλλοκοσμικά. Όχι, δεν κοιμάται, ένιωθε την υπερέντασή της, δεν κινείται, δεν αναπνέει, μια κίνηση, μια ανάσα της παραπάνω είναι αρκετή για να πέσει το αεροπλάνο.

Επιτέλους, το τζάμπο της «Ολυμπιακής» καβάλησε τον καιρό, ανέβηκε πάνω απ' τα σύννεφα, το φωτεινό σήμα «Προσδεθείτε – Μην καπνίζετε» έσβησε, οι αναταράξεις σταμάτησαν, το πλήρωμα έκανε τις ετοιμασίες για το δείπνο, δίπλα του η γυναίκα του «Πλάζα» άφησε να της ξεφύγει μια ανάσα, άρχισαν να πίνουν κόκ-

κινο μπορντό ...και ξαφνικά, χωρίς καμιά προειδοποίηση, το αεροπλάνο παίρνει μιαν απότομη στροφή κι ύστερα κάνει μια βουτιά στο κενό και ξαναπέφτει χαμηλά στην καταγίδα που λυσομανά... Ζορίζεται και τρίζουν οι αρμοί του, κι αγκομαχούν οι μηχανές... Μα το νιώθω... δεν έχει ξεφύγει απ' τον έλεγχο... κρατάει καλά... Οι χειραποσκευές, τα πιάτα και τα ποτά έχουν εκπιναχθεί στο διάδρομο, ακούγονται άναρθρες κραυγές. Κι εκείνη δίπλα μου τινάζει τα χέρια της σε χειρονομίες ακατανόητες, παίρνει το λευκό του νεκρού, δεν μπορεί ν' ανασάνει, οι βλεφαρίδες της γυρίζουν ανάποδα, τα μάτια της εξογκώνονται και ξεφωνίζει ακατάληπτα στην αεροσυνοδό, μα αυτή πετάχτηκε με δύναμη στο διαχωριστικό τοίχωμα της πρώτης θέσης κι αιμορραγεί απ' τη μύτη με πρησμένα χείλη... Δεν ξέρω τι να κάνω... Της φωνάζω: «Ηρέμησε! Πάει, πέρασε, το αεροπλάνο είναι μια χαρά», όμως δε μ' άκουγε κι έτρεμε ολόκληρη, σκέφτηκα να της δώσω δυο χαστούκια να συνέλθει, μα, ούτε και γω ξέρω πώς, το χέρι μου κινήθηκε προς το δικό της, το ιδρωμένο και κρύο, κι εκείνη το άρπαξε σαν να πνιγόταν και το 'σφιγγε μανιασμένα, κι ύστερα κατέβηκε στην ποδιά της, μου φάνηκε σαν να μειώθηκαν οι συσπάσεις του κορμιού της, σαν να κάλμαρε κι έμεινε ξύλινη κι άφωνη... Δεν ξέρω ποια δύναμη έσπρωξε το χέρι μου – δεν υπήρχε κανένας πόθος, καμιά διέγερση σ' αυτή μου τη χειρονομία– και γλίστρησε κάτω από τη φούστα της, πήρε μιαν ανάσα σαν ν' ανίχνευε τις αντιδράσεις της, δε συνάντησε μήτε επιθυμία μήτε αντίσταση και ξαναγλίστρησε, με μια κί-

νηση, γρήγορα κι απαλά, κάτω απ' τη δαντέλα της, στο λοφάκι με τ' αγριόχορτα, τα θυμάρια και τις αστιβίδες. Το σκέπασε προστατευτικά, όμως αυτό έτρεμε σαν φοβισμένο κοτσύφι. Ένα λεπτό μετά ένιωσα να φωλιάζει, να μερώνει. Το χέρι μου προχώρησε πιο κάτω μαλακά αλλά σταθερά, σίγουρα, δίχως κανένα πια δισταγμό. Το βρήκε σφιγμένο, άνυδρο. Έψαχνε στο θολάμι του να ανακαλύψει τον πόθο, μα αυτός δεν το είχε επισκεφτεί... Εκείνη δε σάλευε, δεν ανέπνεε, το πρόσωπό της σμιλεμένο στην πέτρα πήρε την ηρεμία του θανάτου, οι φλέβες στο λαιμό της ρυάκια πετρωμένα, τα χέρια της ακίνητα... Κι ήταν λες και ξεψυχούσε, κι άδειαζε από ζωή σ' όλο το σώμα για να συγκεντρώσει την ύπαρξή της εκεί κάτω, και τότε το αισθάνθηκα να ζωντανεύει, άκουγα την κωστή και υγρή σιωπή του, με τραβούσε όπως οι διασμένες ρίζες την αυγουστιάτικη μπόρα, λαίμαργο διέψευδε την επισημότητά της, κάτι τσουχτερό περνούσε στις φλέβες μου, ανέβαινα και κατέβαινα, δε βιαζόμουν, οι κινήσεις μου δεν ήταν ποτέ καλύτερες, κινήσεις πιανίστα, συντόνιζα το ρυθμό και την ένταση θαρρείς και με οδηγούσε ένας άορατος μετρητής που κατέγραφε την πίεση, τη θερμότητα και την υγρασία του! Πέρασα ύστερα το στόμιο της σπηλιάς της, αναζητούσα μια δίοδο στους σκοτεινούς βρεγμένους της θόλους κι εκεί, στο βάθος, το βρήκα να συσπάται απρόσωπο, το αιώνιο θηλυκό, έτοιμο να σε σύρει στην άβυσσο, στην ανυπαρξία. Έσφιγγε κολλημένα τα πόδια, ήταν αμίλητη, αλλά μου ψιθύριζε όλα όσα τα χείλη ποτέ δε θα τολμούσαν και κλειστήκαμε στα ομόκε-

ντρα κυκλικά κύματα του πόθου, όπως της πλώρης τα κύματα επιστρέφουν στην ακτή και μας αρπάζουν στο δικό τους ταξίδι. Κάθε τράνταγμα του αεροπλάνου την έριχνε τότε στην πλημμυρίδα, τότε στην άμπωτη κι έτσι, χωρίς να το επιδιώκω, μια έπιανα πάτο, μια έβγαίνα στον αφρό. Κι ήταν το ένστικτό μου τόσο εκπαιδευμένο στην τέχνη να παρατείνει τη διάρκεια και το μυστήριο αυτής της στιγμής, στην τέχνη να επιβραδύνει, ώστε όταν την ένιωθα να πλησιάζει και ν' αγγίζει το τέλος, της το στερούσα, το πλησίαζε κι εκείνο ξανάφευγε, κι έγινε πιο αρπαχτική, σαν να της έπαιρναν κάτι κι έπρεπε να το κρατήσει με τη βία μέχρις εκεί που δεν υπήρχε καμιά επιστροφή, κι άγγιξα το σημείο βρασμού της, σε χαμηλότερη θερμοκρασία μια και είναι μικρότερη η ατμοσφαιρική πίεση χιλιάδες πόδια εδώ ψηλά, ένας θερμοπήδακας ξεπηδά κι οι ξεροπόταμοι όλης της γης πλημμύρισαν, κι έβγαζε άρωμα από φρέσκα φύκια και ροδινά καβούρια που σέρονουν την αυγή οι τράτες του αρχιπελάγους, μελανούρια έξω από το γιαλό να σπαρταρούν στα μάτια της. Και απελευθερώθηκε απ' το είναι της ο πόνος που εγκυμονούσε κι απ' τα στήθια της μια άγρια κραυγή, αλλά παρέμενε σιωπηλή, ακίνητη, μα εγώ άκουσα την ανάσα της, που μύριζε κερήθρα, να χαλαρώνει, την καρδιά της να γαληνεύει, το δέρμα της να στραφταλίζει σαν δαμάσκηνο και δεν υπήρχε πια γι' αυτή μήτε καταγίδα μήτε αεροπλάνο, μήτε φόβος κανένας.

Εκείνα τα λεπτά έμειναν μετέωρα στον αέρα, ο χρόνος είχε σταματήσει. Κοίταζε μπροστά. Οι ματιές τους

δε διασταυρώθηκαν και δε χρειάστηκε να πουν ούτε λέξη. Ο σπασμός της θα αποτυπωθεί στις απολήξεις των νεύρων στις άκρες του χεριού του, εκεί θα μείνει παντοτινά το άρωμά της. Έγινε ό,τι έγινε δίχως αυτός, ο προμηθευτής προσχημάτων στην παράδοση μιας γυναίκας, να καταφύγει στην αποπλανητική του ευφράδεια.

Κι όμως ήξερε πολύ καλά πως μισό λεπτό πριν, μισό λεπτό μετά, κάθε γυναίκα, κι η πιο ξεσκολισμένη, νιώθει μιαν ακαθόριστη ντροπή κι αναζητά ένα νόημα, ένα σκοπό, κάτι δραματικό, για να ξεπεράσει και τον τελευταίο δισταγμό, για να ξεφύγει από μια ενδόμυχη ενοχή και να απαλλαγεί από την υποψία ότι είναι εύκολη, διαθέσιμη, κοινή.

Όχι, ό,τι κάνει μια γυναίκα δεν το κάνει για την ηδονή, μα για να ανταποκριθεί σε μια κλίση υπερβατικής, δεν το κάνει για τον πόθο, αλλά για τον ιερό προορισμό του φύλου της, για την αγάπη, για όλο το ανθρώπινο γένος. Κι είχε γνωρίσει γυναίκες στον παραγμένο βίο του, πριν από είκοσι, τριάντα χρόνια, που έκαναν ό,τι έκαναν σαν εξέγερση στη συμβατική ηθική της ανδροκρατούμενης κεφαλαιοκρατικής κοινωνίας. Όχι για την απόλαυση, αλλά για την επανάσταση.

Δε συνέβη τίποτα, το ονειρεύτηκα, θα πει. Ο τρόμος είναι το τέλειο άλλοθι. Είδε το θάνατο με τα μάτια της και πόθησε τον έρωτα, τη ζωή. Δεν ήταν η θέληση για ηδονή, ήταν η θέληση για ζωή. Εγώ μπήκα τυχαία στο όνειρό της, συλλογίστηκε ο Δημήτρης, κι ήταν βέβαιος πως θα τη βοηθούσε να θωρακίσει ξανά τον καθωσπρε-

πισμό της, αν και είχε περισσότερο εντυπωσιαστεί με την ευκολία που ξεστράτιζε ο ίδιος από το δράμα και το γρίφο που κουβαλούσε.

Η ανωριμότητα είναι ό,τι επαναστατικό μας απόμεινε.

Γυναίκες!

Ο ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΑΠΟ ΚΕΙ ΨΗΛΑ, ΠΑΝΩ ΑΠΟ ΤΟΝ ΑΤΛΑΝΤΙΚό, έβλεπε τον εαυτό του στο τρίτο του νεοϋρκέζικο απόγευμα να κατηφορίζει την Πέμπτη Λεωφόρο ολομόναχος μες στο πλήθος. Αυτός κι ο ίσκιος του. Είκοσι, τριάντα χρόνια τώρα ποθούσε να την περπατήσει. Έπρεπε να λέγεται «Λεωφόρος του χαμένου Αμερικάνικου Ονείρου», σκέφτηκε. Ήταν η λεωφόρος της «χαμένης γενιάς» του μεγάλου αμερικάνικου μυθιστορήματος.

Περιπλανιόταν ώρες ατέλειωτες μες στα μεγάλα, θλιμμένα, κανονικά κι ακανόνιστα ρεύματα των περαστικών. Μάτια γεμάτα, μάτια άδεια, μάτια αχόρταγα, μάτια αγχωμένα, μάτια αδιάφορα, βιάζονταν, βιάζονταν, γλιστρούσαν και χάνονταν. Αν πράγματι οι πόλεις αναγνωρίζονται από την περπατησιά τους, εδώ με κλειστά μάτια θα στοιχημάτιζες ότι βρίσκεσαι στην αλήτισσα μητρόπολη του κόσμου. Αναζητούσε στα βλέμματα κάτι από τη ματιά του αιώνιου ήρωα της αμερι-

κάνικης περιπλάνησης, εκείνου που διαρκώς φεύγει σκαστός από παντού, του μοναχικού ταξιδιώτη στον ανοιχτό δρόμο, και γυρόφερνε στο νου του η τελευταία σκηνή στο «Manhattan Transfer» του Ντος Πάσσος.

«Με παίρνεις μαζί σου;» ρωτάει ο Τζίμι τον κοκκινο-τρίχη άνδρα στο τιμόνι.

«Για πού τραβάς;»

«Ιδέα δεν έχω... Πολύ μακριά πάντως».

Ο Δημήτρης είχε αρχίσει να κατανοεί τον Αμερικάνο συνονόματό του. Η ελευθερία του δεν περιοριζόταν μόνο στο δικαίωμα να φεύγει, αλλά να μην ξέρει καν πού πηγαίνει. Το Μανχάταν, ανώνυμο κι απρόσωπο, υπερτροφικό σ' όλες του τις διαστάσεις –μεγάλα πλήθη, μεγάλα κτίρια, μεγάλες ταχύτητες, μεγάλες φιλοδοξίες, μεγάλες περιουσίες, μεγάλη ένταση–, τον έκανε να νιώθει πιο μικρός, ξεγύμνωνε τη ματαιοδοξία του κι έτσι, καταδικασμένο στην ανωνυμία ή πιο σωστά απελευθερωμένο, τον βοηθούσε να πλησιάσει διαφορετικά τον εαυτό του και να αισθανθεί για πρώτη φορά τη γλύκα και τη γαλήνη να κουβεντιάζει στα ίσα μαζί του.

Έπαιρνε όλους τους δρόμους που κρατούσε στη μνήμη του από το αμερικάνικο μυθιστόρημα. Τους δρόμους όπου περπάτησε ο Πόε, ο Τζέιμς, ο Πάσσος, ο Φιτζέραλντ, ο Χέμινγουεϊ, ο Κέρουακ... Εκτός από τη μυθική Πέμπτη, έπαιρνε την Έκτη και τη Δεύτερη, την 52η, την 57η και 59η κι ακόμα την Παρκ Άβενιου, την Μπρόντγουεϊ, τη Μάντισον, κι ύστερα έπρεπε να βρει τις θρυλικές πλατείες, την πλατεία Ουάσινγκτον, την

Τάιμς Σκουέαρ, τη Λαφαγιέτ, να χαθεί στο Σέντραλ Παρκ, να δει τις βρώμικες γέφυρες στο Μπρούκλιν, στην Αστόρια και το Μπρονξ, να χαζέψει τους γλάρους που κόβαν κυκλικές βόλτες στις αποβάθρες του λιμανιού, να φτάσει ως τη Γουόλ Στριτ κι αντίθετα ως τις παρυφές του Χάρλεμ, να γευματίσει στην Τσάινατάουν, να πάει στα σινεμά, εκεί που ξενυχτούσε η άστεγη αλητεία βλέποντας πέντ' έξι φορές το ίδιο έργο μέχρι να 'ρθει το πρωί. Δεν πρόσεχε τίποτα το συγκεκριμένο. Είχε αφαιρεθεί, βάδιζε και απολάμβανε την ατμόσφαιρα του δρόμου κι αφέθηγε στο αξεδιάλυτο ακόμα μυστήριο του ταξιδιού του στην Αμερική.

Ανέβαινε την Μπρόντγουεϊ, σ' ένα ανοιξιάτικο σούρουπο, που το ξύριζε ο κρύος αέρας από το Σέντραλ Παρκ, οι πολύχρωμες επιγραφές είχαν ανάψει, τα διάσημα θέατρα και τα σινεμά-σύμβολα έλαμπαν κι είχαν ήδη σχηματιστεί οι πρώτες ουρές, όταν μια κολλαριστή αλλά ελκυστική γυναίκα, με αρχοντικό βάδισμα, μ' ένα κίτρινο ταγιέρ της τελευταίας ευρωπαϊκής μόδας κι ένα πακέτο πολυτελείας γνωστού οίκου στο δεξί της χέρι, κοντοστέκεται, του ρίχνει μια κλεφτή ματιά, διαστάζει λίγο, κι ύστερα συνεχίζει, τον προσπερνά, μα φαίνεται να το ξανασκέφτεται, γυρίζει ελαφρά το κεφάλι, η διακριτικότητα κι η ευγένεια του προσώπου της δεν μπορούν να κρύψουν τη γοητεία της κίνησής της, σταματά, και την ακούει να του λέει στα ελληνικά με συκρατημένο χαμόγελο:

«Δεν κάνω λάθος; Είστε ο...»

«Δεν κάνετε, μα για σταθείτε... Σας ξαναείδα... Μα πού;» την κόβει με βλέμμα που γύρευε επίμονα τα μάτια της.

«Στο ρεστοράν του “Πλάζα” σας είδα σήμερα το μεσημέρι;»

«Ναι, ναι, σας κοίταξα, νόμιζα ότι τυχαία έπεσε το βλέμμα σας πάνω μου, μα δεν πήγε καθόλου το μυαλό μου ότι είστε Ελληνίδα...»

«Τι θα μπορούσα να ήμουν;» είπε αυτή κι είχε πρώτη φορά η έκφρασή της ένα ίχνος ελευθεριότητας.

«Α! Από το στιλ και το ντύσιμο, Γαλλίδα... Αν ήσασταν Αμερικάνα, τότε από τη Βοστώνη, σύζυγος κάποιου γερουσιαστή, ή από το Λος Άντζελες, σύζυγος παραγωγού του κινηματογράφου», απάντησε κι έπαιξε το μάτι του, βρίσκοντας ξανά τη χαμένη στους συλλογισμούς παιγνιώδη του φύση.

«Ω! Η φαντασία σας είναι ασυγκράτητη...» έλαμψε εκείνη και συμπλήρωσε:

«Βλέπω περπατάτε κι εσείς πολύ... Ψάχνετε να βρείτε κάτι συγκεκριμένο;»

«Α! Τον εαυτό μου...» πέταξε κι έδωσε μια εύθυμη χροιά στην αλήθεια που του ξέφυγε.

«Εδώ, στη Νέα Υόρκη; Δεν είναι λιγάκι μακριά;» ανταποκρίθηκε αυτή στο χιούμορ του και ξαναρώτησε:

«Μένετε λοιπόν κι εσείς στο “Πλάζα”;»

«Ναι, δεν το πιστεύω βέβαια ούτε κι εγώ, αλλά εκεί μένω».

«Είναι κλασικό, το μόνο που αντιστέκεται στο χρόνο. Και ποιος δεν το ξέρει από το σινεμά...»

«Κι από το μυθιστόρημα», συμπλήρωσε και προθυμοποιήθηκε να τη συνοδεύσει μέχρι το ξενοδοχείο.

«Έχουν κοπεί τα γόνατά μου», είπε εκείνη, «περπατάω από το πρωί».

«Εγώ να δεις... Είναι η τρίτη μέρα που περιφέρομαι στο Μανχάταν...»

Πήραν ταξί. Σε λίγα λεπτά είδαν να λάμπει μες στη νύχτα, δίπλα στα γκρίζα κτίρια, η κατάλευκη όψη του «Πλάζα». Κάθισαν στη μεγάλη σάλα του ισογείου, εκεί που έρχονταν για ποτό οι ήρωες του Σκοτ Φιτζέραλντ. Θαρρείς κι η ορχήστρα του δεν είχε αλλάξει τα τελευταία σαράντα χρόνια. Συμπαθείς γέροντες μ' ανέμελα βιολιά και βραχνά σαξόφωνα έπαιζαν παλιοκαιρίτικα φοξ τροτ και κομμάτια μπλουζ και τζαζ. Άρχισαν να συζητούν αδιάφορα πράγματα, τις γνωστές κοινοτοπίες των τουριστών για τον καιρό, τα μαγαζιά, τα αξιοθέατα, τον τρόπο ζωής. Αυτός παράγγειλε ένα ουίσκι κι ένα εγγ νογκ, για να δει τι στο καλό έπινε στο «Πλάζα» ο Άντονι στο «Όμορφοι και καταραμένοι». Δεν ήξερε τι ήταν κι απογοητεύτηκε σαν είδε εκείνο το αφρώδες και πηχτό πράγμα μπροστά του. Αυτή πήρε έναν εσπρέσο και κάτι άγλυκο.

«Ω! Μα εσείς είστε φίλος της Αμερικής! Κανείς δε θα το περίμενε...» είπε κι ήταν δύσκολο να διακρίνεις αν υπήρχε στην έκπληξή της κάτι σαν φιλικό πείραγμα ή ένας τόνος ειρωνείας.

«Χμ! Σ’ όλη μου τη ζωή ένιωθα σαν ένας μικρός Κο-
λόμβος δίχως Αμερική...»

«Και τώρα τι ανακαλύψατε;»

«Βρήκα δύο Αμερικές. Μια στις ιστορίες της τζαζ
και μια στις μπλουζ ιστορίες. Η Αμερική της μεγα-
λούπολης κι η Αμερική του Νότου, του Μισισιππή. Η Α-
μερική του Φιτζέραλντ κι η Αμερική του Φόκνερ. Αυ-
τά τα δύο “Φι” με μύησαν σε μιαν άλλη Αμερική».

«Μα υπάρχει αυτή;»

«Όχι, υπάρχει όμως για μένα...»

«Ξέρετε, κι εμένα μ’ αρέσει να διαβάζω... Έμεινα
πολύ στο σπίτι κι όταν ξεπετάχτηκε ο γιος μου διέθε-
τα άφθονο χρόνο», είπε κι εκείνος ένιωσε ένα ξαφνικό
τίμπημα, σαν ένα άγνωστο ρεύμα να περνούσε από το
σώμα της στο δικό του. Να διαβάζει μια γυναίκα ήταν
γι’ αυτόν το ανώτατο στάδιο της ερωτικής περιπλάνη-
σης, η υψηλότερη έκφραση της απιστίας. Όταν άκουγε
από μια γυναίκα «μ’ αρέσει να διαβάζω...» στο μυαλό
του δεν ερχόταν παρά η σεμνή μεταμφίεση του «μ’ α-
ρέσει να το “κάνω”». Εδώ και μερικά χρόνια είχε πα-
ραιτηθεί από τα ερωτικά πάθη, για να μπορέσει να τα
φανταστεί, να τα περιγράψει. Απολάμβανε τις ερωτι-
κές περιπέτειες μόνο με τις γυναίκες των μυθιστορη-
μάτων που διάβαζε. «Εδώ βρίσκεται το χαρέμι μου»,
φώναζε ενθουσιασμένος σαν τον Πούσκιν, όταν έδειχνε
τη βιβλιοθήκη του. Κι έφτασε στο σημείο να μπερδεύ-
ει ακόμα και το άνοιγμα των σελίδων με το άνοιγμα
των γυναικείων ποδιών.

Όποτε μια γυναίκα φίλου τού έλεγε: «Διάβασα το βιβλίο σου, μ' άρεσε...» κατακοκκίνιζε, άλλαζε νευρικά τη συζήτηση, μια κι ένας αυτόματος μεταφραστής μέσα του το μετέτρεπε: «Το “έκανα” μαζί σου και μ' άρεσε πολύ», και τότε υπέφερε από αβάσταχτη ενοχή, λες και παραβίαζε ένα από τα ελάχιστα θέσφατα που του είχαν απομείνει: «Ποτέ με γυναίκα φίλου».

«Σε ποιον όροφο μένετε;» τη ρώτησε, καθώς επέστρεφε στο ουδέτερο ύφος του.

«Στο δέκατο...»

«Ω! Από ποια πλευρά;»

«Βλέπω στο Σέντραλ Παρκ».

«Μα τότε μένετε εκεί που έμενε πάντα η Γκλόρια!» είπε αυτός θαμπωμένος.

«Η σύζυγός σας;» έσπασε η φωνή της.

«Α! όχι, η Γκλόρια, η πρωταγωνίστρια στο “Όμορφοι και καταραμένοι”!»

«Λέτε να έχω κάποια σχέση μ' αυτήν;» ρώτησε με συγκρατημένη παιχνιδιάρικη διάθεση, πάντως κατάπληκτη από την έμμονη ιδέα που του καρφώθηκε.

«Πλούσια είστε, για να μένετε στο “Πλάζα”...»

«Μα τότε κι εσείς είστε πλούσιος...»

«Α! όχι, αφήστε το, είναι μια άλλη ιστορία... Πλούσια, λοιπόν, είστε, πολύ όμορφη είστε... Σε τούτο σίγουρα μοιάζετε με την Γκλόρια...»

Η γυναίκα χαμήλωσε τα μάτια σαν μαθήτρια, εκείνος έκανε μια σύντομη παύση κι ύστερα πρόσθεσε με μιαν ανάσα, σαν να έβγαζε το τελικό του συμπέρασμα:

«Όλοι αυτοί δε ζητούσαν τίποτε άλλο στη ζωή παρά να είναι πάντα νέοι, πλούσιοι, όμορφοι και να χορεύουν καλά στα ατέλειωτα πάρτι. Αργόσχολα, ανικανοποίητα πλάσματα που έπεφταν απ' τα ψηλά στα χαμηλά... Όχι, όχι, εσείς είστε εντελώς διαφορετική...»

«Πολύ διαφορετική!» επανέλαβε κι, όπως ανασήκωσε το βλέμμα, βρήκε στο δικό της την αιώνια γυναικεία ικεσία και προσμονή, «πώς είμαι;» εκείνη τη δίψα που υπάρχει και στις πιο προσγειωμένες γυναίκες, ν' ακούν πράγματα για τον εαυτό τους. Τέτοιες στιγμές ήταν αρκετό να ενεργοποιήσει την εκμαυλιστική του ρητορική για το πώς είναι μια γυναίκα, να τη φλομώνει με ψέματα, όλο και μεγαλύτερα ψέματα, φτάνει να μοιάζουν, έστω επιφανειακά, με αυτό που θα ήθελε να είναι, και δεν είναι, η συγκεκριμένη γυναίκα. Αμέσως άνοιγε σαν σύκο γινωμένο όλη η θηλυκή της ύπαρξη κι ανυπομονούσε να τον υποδεχθεί. Κι άρχιζε με τα χρόνια να καταλαβαίνει το σωτήριο για την ευτυχία ρόλο του ψέματος, να σκάβει στα κοιτάσματά του για ψήγματα αλήθειας και να αναζητεί στα ελικοειδή του τούνελ λίγο φως στα θηλυκά μυστήρια. «Η υπερτροφία του ναρκισσισμού μιας γυναίκας είναι η βασιλική λεωφόρος για να την οδηγήσεις στο κρεβάτι», έλεγε συχνά. Είναι η μία αλάνθαστη μέθοδος κι η άλλη, η δεύτερη, είναι η τελείως αντίστροφη. Η αρχή της περιφρόνησης, της ταπείνωσης! Τι μυστήριο κι αυτές οι γυναίκες, συλλογιζόταν, μα άκουσε ξαφνικά τον εαυτό του ν' αλλάζει θέμα:

«Θα μείνετε καιρό στην Αμερική;»

«Καμιά δεκαριά μέρες στη Βοστώνη, είναι κει ο γιος μου πρωτοετής, καταλαβαίνετε, πρώτη φορά μένει μακριά από το σπίτι...»

«Πότε φεύγετε;»

«Αύριο, αυτή είναι η τελευταία μου νύχτα στη Νέα Υόρκη».

Τα μάτια τους χαϊδεύτηκαν, μα αμέσως τα τράβηξαν κι οι δύο.

Τελευταία νύχτα... κουδούνισε στ' αυτί του.

Έπεσε μια σιωπή ίσαμε δυο τρεις αναπνοές. Ήθελε να της πει να περάσουμε μαζί μια νεοϋρκέζικη νύχτα, αλλά το στόμα του έμεινε σφαλιστό.

«Θα ανέβω να φρεσκαριστώ λίγο, ίσως αργότερα κατέβω για δείπνο», διέκοψε εκείνη την αμηχανία τους κι αυτός στο βλέμμα της μπορούσε να διακρίνει αβέβαιες τις προσδοκίες της.

Πάμε για θαλασσινά στο Λονγκ Άιλαντ, νόμιζε ότι το είπε, μα το άκουσε μόνο ο ίδιος, το 'χε διαβάσει μάλλον κι αυτό σε μυθιστόρημα.

Στο ασανσέρ, μες στη σιωπή, ο ένας μετρούσε τις ανάσες του άλλου. Κοίταζαν μπροστά, δεν έριχναν μήτε μια λοξή ματιά μεταξύ τους μέσα από τους μεγάλους καθρέφτες, κάτι περίμενε ο ένας απ' τον άλλο, όμως κανείς δεν έπαιρνε πρωτοβουλία. Όταν έφτασαν στο δέκατο, μόλις εκείνη γύρισε να τον καληνυχτίσει, προσπάθησε να της φωνάξει *πάμε σε κάτι κλασικό*, για δεί-

πνο στο Ριτζ ή σε ένα θέατρο, αλλά απόμεινε με το στόμα ανοιχτό καθώς έκλειναν οι πτυσσόμενες πόρτες.

Περπατούσε στον αυτοκρατορικό διάδρομο, τρεις ορόφους πιο πάνω, και ψιθύριζε υπερήφανος για την αυτοπειθαρχία του. *Επιτέλους, δεν ανήκω σ' αυτούς που πιστεύουν αποκλειστικά στη μία και μοναδική θεότητα που κατοικεί ανάμεσα στα πόδια της γυναίκας.*

Ανοίγοντας με την ηλεκτρονική του κάρτα την πόρτα της σουίτας του σκεφτόταν επίμονα, θαρρείς κι ήθελε να δεσμεύσει τον εαυτό του, *απόψε κλείνω τους λογαριασμούς μου με το παρελθόν.*

Πήγαινε πέρα δώθε, άνοιγε κι έκλεινε πόρτες. Του 'πεφτε βαρύ μια βραδιά σαν την αποψινή να ξαναπεί τα ίδια και τα ίδια σε μια γυναίκα, βαριόταν τη φτιαχτή ατμόσφαιρα, την επανάληψη των χιλιοπαιγμένων ρόλων και των υποσχέσεων που δεν τηρούνται ποτέ. Εδώ και καιρό τίποτα δεν του φαινόταν πιο ηλίθιο κι αντικαισθητικό από τις φάτσες των ερωτευμένων ζευγαριών. Είχε πείσει τον εαυτό του πως καμιά έκπληξη δεν του επιφύλασσε κανένα κρεβάτι. Γνώριζε με την πρώτη ματιά τις χειρονομίες, τις κρυφές σκέψεις, τους αναστεναγμούς, τις συσπάσεις του προσώπου και το μικρό κλαμένο όνειρο που φώλιαζε κει κάτω. «Ξέρω και τη μυρωδιά απ' τις μασχάλες της», μουρμούρισε. Κι όμως, όπως κοίταζε απ' τα μεγάλα παράθυρα που έβλεπαν στην Παρκ Άβενιου, και του φαινόταν τόσο μικροσκοπικοί οι τελευταίοι βιαστικοί διαβάτες, ομολόγησε στον εαυτό του πως αν έχανε την επιθυμία για τη γυναίκα,

θα την έχανε και για τη ζωή, που την αντιμετώπιζε πάντα σαν μια εναλλαγή γυναικών. Το άδειο μέσα του αποζητούσε ένα ερωτικό ξάφνιασμα, που όλο πλησίαζε κι όλο ξεμάκρυνε. Γύρισε απότομα, κινήθηκε αποφασιστικά προς το τηλέφωνο, σήκωσε το ακουστικό, θα της πρότεινε να πιουν ένα ποτό μαζί, μα το κράτησε μετέωρο, δίχως να σχηματίσει το νούμερό της.

Μα τι πάω να κάνω; Αυτό που γι' αυτή θα 'ναι η ψευδαίσθηση πως θα ξανακερδίσει σε μια νύχτα στο «Πλάζα» όλα τα ανέραστα χρόνια, μια περιπέτεια ικανή να στηρίξει τη φιλαρέσκειά της που στερεύει, για μένα δε θα 'χει καμιά διαφορά απ' όλες τις άλλες, ένας κόκκος αλάτι στον Ατλαντικό.

Άρχισε να λύνει τη γραβάτα του, πέταξε το σακάκι και το πουκάμισό του στον καναπέ και συνέχισε το σούρτα φέρτα. Τώρα βάζει ένα ποτό.

Τι έχω να περιμένω από μια συμβατική, από μίαν άβγαλτη γυναίκα; αναρωτήθηκε, μα μια δεύτερη σκέψη ήρθε και απομάκρυνε την πρώτη. Άβγαλτες άβγαλτες, όμως μέσα τους αγκομαχούν τα κρεβάτια όλης της γης. Είχε πιστέψει πως το κρεβάτι είναι ο κατεξοχήν δημόσιος χώρος. Δεν έχει τίποτα το αποκλειστικό, το ιδιωτικό. Δεν είναι η ανεπανάληπτη επικοινωνία ανάμεσα σε δύο κορμιά. Στην κάθε γυναίκα ανακαλύπτουμε τις εικόνες, τις χειρονομίες, τις λέξεις, τα γούστα όλων των ανδρών και των γυναικών. Μέσα από τη διαδοχή των γυναικών που γνώρισε ένιωθε να συμμετέχει σε μια σκυταλοδρομία φαλλών, σε μίαν ατέλειωτη φαλλοφο-

ρία. Όμως συχνά τον άκουγαν να θέτει στον εαυτό του και στους άλλους το ρητορικό ερώτημα: «Πώς γίνεται, φίλε μου, μια άπειρη γυναίκα να 'ναι ασυγκράτητη για κείνα που δεν έκανε και δεν έμαθε ποτέ;» Είχε πλέον καταλήξει ότι ο κατεξοχήν δημόσιος, τι δημόσιος, κοινωνόχρηστος χώρος, δεν είναι το κρεβάτι, είναι το κεφάλι των ανδρών και των γυναικών.

Έπιασε το τηλεκοντρόλ και ξεκίνησε να κάνει νευρικά ζάπινγκ. Ράγκμπι, τένις, γκολφ, ράγκμπι, ...πορνό, σαπουνόπερα, ...Α! Να, ένας κοστουμαρισμένος Ρόμπερτ Ντε Νίρο αρπάζει μια μεθυσμένη Σάρον Στόουν από τα μαλλιά και τη σέρνει έξω από το σπίτι... Αποκλείεται να είναι του βωβού κινηματογράφου αυτή η αυστηρή γυναίκα, στον έρωτά της θα 'χει ήχο και πλοκή. Απλώθηκε στους καναπέδες κι άρχισε να φαντάζεται τη βραδιά μαζί της. Δε θα την άφηγε να γαντζωθεί στις ψευδαισθήσεις. Θα έπιναν το ποτό τους και θα συζητούσαν χαλαρά σαν δυο παλιοί κουρασμένοι εραστές που ξαναβρίσκονται. Δε θα ερωτοτροπούσε. Θα άφηγε να πλανιέται αβίαστα σαν υπαινιγμός μια έλξη σιωπηλή, μια λαχτάρα ανόρεχτη. Κι όταν θα είχαν αποκάμει, θα χαμήλωνε το φως και θα της έλεγε ήρεμα και απλά: «Ωρα να κοιμηθούμε...»

Σηκώθηκε κι έπεσε πρόχειρα στο γιγάντιο κρεβάτι του «Πλάζα», είναι για δίτερομα, σκέφτηκε, κι είχε πια απελπιστεί από την αδυναμία του να συγκεντρωθεί σε κείνο που τον έφερνε στην Αμερική. Ήθελε απόψε να κάνει τον απολογισμό όλης του της ζωής και να επι-

στρέψει στο σημείο αφετηρίας του, αλλά μια ακατανίκητη δύναμη τον έσπρωχνε στον απολογισμό της περιπέτειάς του με τις γυναίκες.

Η ζωή είναι μια ακολουθία αποχαιρετισμών, σκέφτηκε. Έκλεισε τα μάτια του και περνούσαν μπροστά του γυναίκες, γυναίκες...

Γυναίκες που θυμόταν τα πρόσωπα, τις ανάσες, τη μυρωδιά, τις ιδιαίτερες κλίσεις τους, μα ξεχνούσε τα ονόματά τους. Γυναίκες που θυμόταν τα ονόματά τους, αλλά είχε ξεχάσει τα πρόσωπα και τα μάτια τους. Γυναίκες που σου ζητούν, σε διατάσσουν, όχι αυτό, εκείνο... σαν να 'σαι παθητικός ηθοποιός στο δικό τους προκαθορισμένο σενάριο. Γυναίκες, αντίθετα, που παραδίδονται αδέσποτες στη δική σου πρωτοβουλία. Γυναίκες που αναζητούν έναν ευφάνταστο κι ελεύθερο συμπαίκτη σε μια επικοινωνία δίχως όρια. Γυναίκες που, με μια αισθητικά πλούσια διπλή ζωή, διατηρούν αμείωτο το ερωτικό ενδιαφέρον για το σύζυγό τους. Γυναίκες στις οποίες δεν παίζεις κανένα ρόλο, αρχίζουν και τελειώνουν μόνες τους, κι εσύ δεν είσαι παρά ο σιωπηλός κι αθέατος μάρτυρας. Γυναίκες που θέλουν τον άνδρα δυνατό, αυτόνομο, κι άλλες αδύναμο, ανίκανο να σταθεί στα πόδια του. Γυναίκες που λατρεύουν τον άνδρα όπως είναι, κι άλλες το είδωλο που έπλασε η φαντασία τους. Γυναίκες που θρέφουν την ηλίθια ανδρική ματαιοδοξία με δηλώσεις, «πρώτη μου φορά ένωσα έτσι», σαν να θεωρούν υποχρέωσή τους να προσφέρουν την παρθενία τους. Γυναίκες που δίνονται τρελές και παλαβές κι ύ-

στερα ντύνονται αδιάφορα. Γυναίκες που φαντάζονται πως, κάθε φορά που το “κάνουν”, η ζωή τους ξεκινά απ’ την αρχή. Γυναίκες που ξέρουν να δίνουν, γυναίκες που θέλουν μόνο να παίρνουν. Γυναίκες που λένε πάντα ψέματα, χρήσιμα κι ανώφελα, μικρά και μεγάλα, αθώα κι επικίνδυνα κι, ακόμα χειρότερο, γυναίκες που λένε πάντοτε την αλήθεια. Άλλες να επιθυμούν να θυσιαστούν, να σώσουν μιαν άσωτη ψυχή, κι άλλες να ποθούν να την καταστρέψουν. Γυναίκες που μας συναρπάζουν κι ύστερα από χρόνια μας φαίνονται αδιάφορες. Γυναίκες που ντύνονται μόνο για να βγουν. Άλλες και για να γδυθούν. Γυναίκες που όταν τελειώσεις θέλεις απελπισμένα να μείνεις μόνος κι άλλες που κολλάς πλάι τους να μοιραστείς τον ύπνο. Γυναίκες ομιλητικές, γυναίκες σιωπηλές, με μάτια κλειστά ή ανοιχτά, με φως ή με σκοτάδι. Γυναίκες... γυναίκες... Πάνω στην εικόνα της μιας αποτυπώνεται το πορτρέτο της άλλης.

Ήταν αδύνατον να ηρεμήσει και να συγκεντρωθεί σε μια τέτοια αυτοκρατορική σουίτα στο δέκατο τρίτο όροφο, απ’ την οποία ξεχείλιζαν ακόμα οι βραδιές, οι φωνές, οι κρυφές σκέψεις, οι αναστεναγμοί ανθρώπων τόσο διαφορετικών απ’ αυτόν.

Ποια να ήταν η μυστική ζωή του Κένεντι εδώ; Τούτη η σουίτα ήταν η ερωτική φωλιά για τον ίδιο και τη μελαχρινή αεροσυνοδό, που διατηρούσε ταυτόχρονα δεσμό με τον Φρανκ Σινάτρα και τον Σαμ Τζιανκάννα, τον αρχηγό της Μαφίας. Εδώ έβαζε τους κοριούς του το F.B.I. Πώς ήταν οι μεθυστικές βραδιές του Υβ Μοντάν

αλλά και του Μίλερ με τη Μέριλιν Μονρόε, και του μαύρου τραγουδιστή Σάμι Ντέιβις με την Κιμ Νόβακ, εδώ, σ' αυτή τη σουίτα; Να, εκεί έγραψε ο Σαρτρ τις ταξιδιωτικές του εντυπώσεις από την Αμερική.

Ω! Πόσο έχω κουραστεί από γυναίκες που δε χαιρόνται τον έρωτα, δίχως συμβόλαιο κι υποχρεώσεις, και τείνουν απελπισμένα, ακόμα κι όταν είναι εντελώς μάταιη η προσπάθειά τους, να τον σπιτώσουν. Ω! Πόσο γελοίοι είναι οι άνδρες που φεύγουν από τα φουστάνια της μιας για να χωθούν στην άλλη κι αντικαθιστούν τις συζύγους στο διπλό κρεβάτι του γάμου. Τι ηλίθια η ανωτερότητα των εραστών απέναντι στους κερατωμένους συζύγους. Τίποτα πιο φριχτό από τη λέξη «δεσμός», μυρίζει μόνο ιδιοκτησία και κυριαρχία.

Έτσι, να παραληρεί, τον βρήκε ο ύπνος. Το πρωί, η όμορφη γυναίκα του «Πλάζα» είχε πετάξει για τη Βοστώνη.

ΤΟ ΑΕΡΟΠΛΑΝΟ ΕΙΧΕ ΑΠΟΜΑΚΡΥΝΘΕΙ ΕΚΑΤΟΝΤΑΔΕΣ μίλια από την καταιγίδα, πάνω απ' τον ωκεανό που φέρνει τις μέρες, και τώρα κυνηγούσε τη νύχτα που έτρεχε να κρυφτεί δυτικά.

Ένωσαν κι οι δυο τους κουρασμένοι. Ήξεραν πως τελικά δε συνέβη τίποτα κι όμως είχαν συμβεί τα πάντα. Θα προσποιούνταν...

Εκείνη, ξεγυμνωμένη, αβοήθητη.

Εκείνος, με την αγωνία πώς θα του φανεί στο φως της μέρας. Συχνά πρόσωπα που τον ξελόγιαζαν στο σούρουπο και τη νύχτα, με το χάραμα φαίνονταν τόσο διαφορετικά. Ήξερε πως σ' αυτόν έπεφτε ο κλήρος να μιλήσει, μα δεν έβρισκε τα λόγια. Έκανε πως κοιτάζει από το φινιστρίνι τον ουρανό και τη μελετούσε. Ύστερα έγειρε και της είπε μαλακά, μια ιδέα τρυφερά, σαν να την ξυπνούσε: «Κοιτάξτε, έχει αστροφεγγιά!» Εκείνη άνοιξε τα μάτια της υποταγμένη κι αυτός της έδειχνε: «Να, να, εκεί συγκεντρώστε το βλέμμα σας, είναι

η Μικρή Άρκτος... Να ο Πολικός Αστéρας, δεν ανατέλλει, δε δύει, δεν κινείται, έτσι νομίζαμε... Εκατό περίπου μίλια μπροστά μας βρίσκεται το πρωί. Θα σηκωθεί λίγο απότομα ο ήλιος, έτσι είναι όταν περνάμε από το μισό στο άλλο μισό της γης...»

Εκείνη ψιθύριζε ένα ετοιμοθάνατο «ναι, ναι...» με την ξενυχτισμένη βραχνάδα της. Κι ενώ πίεζε τον εαυτό της κάτι επιτέλους να πει, αυτός έλυσε τη ζώνη και σηκώθηκε. Η αεροσυνοδός τον πλησίασε και του είπε χαμογελώντας: «Νύχτα κι αυτή, ε;» Ύστερα του ζήτησε, αν επιθυμούσε, να επισκεφτεί τον κυβερνήτη του σκάφους στο πιλοτήριο. Σαν άκουσε ή νόμισε πως άκουσε το επιφώνημα της κοπέλας για τη νύχτα, κάτι άστραψε στα μάτια του, σαν αιφνίδια αποκάλυψη, και τότε ξανάριξε ένα κατάπληκτο, ερευνητικό βλέμμα στην άγνωστη γυναίκα του «Πλάζα».

Ο πιλότος τον καλωσόρισε, στη συνέχεια πάτησε ένα κουμπί και στο φωτεινό καντράν εμφανίστηκε ένα σήμα: «Emergency on 332». Του εξήγησε ότι είχαν πάρει επείγουσα εντολή από τον πύργο ελέγχου του αεροδρομίου Κένεντι, μισή ώρα μετά την απογείωση, ν' αλλάξουν αεροδιάδρομο για να αποφύγουν τη σύγκρουση με καναδικό αεροσκάφος που είχε σοβαρή βλάβη στα συστήματα προσανατολισμού του.

Όταν επέστρεψε στη θέση του, είχαν αρχίσει να σερβίρουν. Αυτή κρατούσε το ποτήρι κι έπινε μηχανικά. Εκείνος κοίταζε από το αριστερό φινιστρίνι το πρώτο άστρο της αυγής.

Ξαφνικά άκουσε τον εαυτό του να της λέει σοβαρός και συγκινημένος:

«Είναι σαν να σε βλέπω μετά τριάντα περίπου χρόνια».

«Τι;...»

«Αν ήσουν έξι εφτά χρόνια μεγαλύτερη, θα ήμουν βέβαιος ότι είσαι εσύ η ίδια...»

«Μα ποια;...» ράγιζε το ψιθύρισμά της κι η φυσική μαύρη σκιά κάτω απ' τα μάτια της τύλιξε όλη της την έκφραση.

«Ναι, πριν από ένα λεπτό το κατάλαβα...»

«Ω! Μήπως είστε επηρεασμένος υπερβολικά από τις οδυνηρές αναδρομές σας;... Να, ό,τι έγινε με τον παλιό σας φίλο», ακουγόταν πιο μπάσα η φωνή της.

«Μα αυτό ακριβώς συμβαίνει... Τότε με κείνη τον συνάντησα πρώτη φορά, τώρα με σας τον συναντώ, αν βέβαια τον συνάντησα, για δεύτερη φορά... Αυτό είναι...»

«Μα για ποια πρόκειται;» ρώτησε δειλά.

«Ένα μελαχρινό κορίτσι, είχαμε ισοβαθήσει πρώτοι στον ετήσιο διαγωνισμό της Ελληνικής Μαθηματικής Εταιρείας. Ήμασταν τελειόφοιτοι γυμνασίου, εγώ από την επαρχία, αυτή από το “Αμερικάνικο Κολέγιο”. Έκανε τότε ένα πάρτι στην Κηφισιά κι είχε καλέσει συμμαθητές της κι όλους όσους είχαν πρωτεύσει στα μαθηματικά τα τελευταία χρόνια. Εκεί βρισκόταν κι αυτός. Τον ξεχώρισα, ήταν διαφορετικός. Τα βλέμματά μας διασταυρώθηκαν αρκετές φορές, καλοζυγίστη-

καν, αλλά δε μιλήσαμε ...σε κείνο το πρώτο βλέμμα υπήρχε ολόκληρος, τα είχα δει όλα... Εγώ είχα ερωτευθεί το κορίτσι, ήταν κι η πρώτη φορά που συνάντησα γυναίκα, και μάλιστα όμορφη, με μαθηματικό ταλέντο...»

«Είχατε δεσμό;»

«Όχι, όχι, δεν προλάβσαμε, μείναμε σ' ένα αποχαιρετιστήριο φιλί, αυτή έφυγε στην Αμερική να σπουδάσει Θεωρητική Φυσική».

«Δεν ξανασυναντηθήκατε ποτέ;»

«Ποτέ!»

«Κι αυτός;»

«Ήταν τρία χρόνια μεγαλύτερος από μας. Εκεί στο πάρτι γνώρισε την Όλια! Ήταν συμμαθήτρια της Μπέγκι στο Κολέγιο».

«Μπέ-γκι; Με μπ;»

«Ναι, Μπέγκι».

«Μπέγκι, δηλαδή το αγγλικό του Ρεβέκκα;»

«Ναι, Ρεβέκκα... Ήταν Εβραία, αν εννοείς αυτό... Ρεβέκκα Μπενβενίστε...» είπε αυστηρά, σαν να διέκρινε μια υποψία αντισημιτισμού στις ερωτήσεις της.

«Από τότε γύρω από κάθε γυναικείο εβραϊκό όνομα βρίσκω ένα άρωμα απαγορευμένο».

«Α!...» έκανε αυτή εμβρόντητη.

«Αν και ποτέ δεν ξαναστράφηκα σε τέτοιο γυναικείο τύπο, μελαχρινό εννοώ...»

«Μπα, γιατί;»

«Επειδή είμαι ίσως πολύ νότιος, ανέπτυξα μιαν αιμομικτική απώθηση προς τις μελαχρινές που λάτρευα

κι ήταν το αισθητικό μου πρότυπο μέχρι τα δεκαεννιά... Απέκτησα ξενικά πρότυπα γυναικών»).

«Κοίτα να δεις...» Με δυσκολία συγκρατούσε ένα σκαστό γελάκι.

«Δε λέω, μου 'μεινε ένα παράπονο...»

«Κι έτσι λοιπόν χωρίσατε με την Μπέγκι και δε χρειάστηκε ν' αλλάξοπιστήσετε για να παντρευτείτε!» πέταξε αυτή πειραχτικά.

«Α! βέβαια, ξέρω ανθρώπους που για να γδύσουν μια όμορφη Εβραία απαρνήθηκαν τον Χριστό κι αναγνώρισαν τον Μεσσία τους».

«Οπωσδήποτε υπάρχουν συγκλονιστικές ιστορίες εξωμοσίας», συνέχισε. «Ένας Εβραίος βαφτίζεται χριστιανός για να παντρευτεί μια χριστιανή κι ένας χριστιανός προσηλυτίστηκε στην ιουδαϊκή θρησκεία για να παντρευτεί μια όμορφη και πλούσια Εβραιοπούλα. Ακολούθησε προγκρόμ κι εμφύλια σύρραξη χριστιανών κι Εβραίων. Λένε πως κάτι τέτοιο συνέβη στην ισραηλιτική κοινότητα της Θεσσαλονίκης πριν από διακόσια χρόνια...»

«Προφανώς εσείς το αποφύγατε...» ξαναχαμογέλασε εκείνη.

«Α! Μα δεν το ξέρατε; Πολλοί Εβραίοι, με το πέρασμά τους στο μαρξισμό, το 'σκαγαν στα μαλακά από τις θρησκευτικές τους υποχρεώσεις, είχαν το ελεύθερο να παντρεύονται αλλόθρησκους και απέφευγαν τις διώξεις από τους ομοθρήσκους τους και τις κατηγορίες για εξωμοσία και προδοσία. Άρα εγώ και η Μπέγκι ίσως

δε θα 'χαμε μεγάλο πρόβλημα», είπε αυτός και φάνηκε σαν να 'χει βρει το κέφι του.

Μια σιωπή λίγο στενάχωρη κρεμάστηκε ανάμεσά τους, όπως όταν στο αεροπλάνο πέφτει μπροστά σου αυτόματα το πλαστικό σωληνάκι με τη μάσκα του οξυγόνου.

Το αεροπλάνο έκανε τώρα στροφή και κατευθύνθηκε καταμεσής στο πρώτο κοκκινάδι του ήλιου.

Συνέχισαν να τσιμπολογούν και να πίνουν τον καφέ τους κι ήταν τότε η πρώτη φορά που εκείνη έπαιρνε την πρωτοβουλία της κουβέντας. Ένα μισό χαμόγελο, πικρό, ξεσφράγισε τα χείλη της.

«Δε σας κάνει εντύπωση ότι δε με ρωτήσατε ποτέ το όνομά μου;»

«Ναι, ναι... Τα 'χα χάσει...»

«Όχι, όχι, σας αρέσει να μιλάτε μόνο για τον εαυτό σας ή με τον εαυτό σας», είπε κι είχε πίκρα και σκληρότητα τούτος ο λόγος.

«Πώς σας λένε;»

«Σάρα!» απάντησε τινάζοντας τα μαλλιά απ' το μισό της πρόσωπο.

«Σάρα;»

«Ναι, Σάρα», είπε και τ' όνομά της έμεινε μετέωρο ανάμεσά τους, σαν ένας μουσικός ήχος φερμένος με τον αέρα από πολύ μακριά.

«Είστε...»

«Ναι, είμαι Εβραία... Η Σάρα Κοέν από τη Θεσσαλονίκη».

«Ω! Μα είναι απίστευτο, τέτοια σύμπτωση, θαρρείς κι είχαμε τηλεπαθητική επικοινωνία».

«Ωστόσο μου είπατε τρεις τέσσερις φορές ότι δεν μπορώ να καταλάβω. Κι όμως σας λέω πως ο πατέρας μου έχασε τον παππού μου και δύο αδέρφια του κι η γιαγιά μου αυτοκτόνησε όταν ξεκληρίστηκε η φαμίλια του πατέρα της. Δεν άντεξε. Τα 'χασαν όλα, ξεκίνησαν από το μηδέν, μπορεί να πλούτισαν ξανά, αλλά ζήσαμε μια διαρκώς απειλούμενη ζωή...» Ήταν πρώτη φορά που μιλούσε με πάθος.

Εκείνος ντράπηκε, κάτι μουρμούρισε για τους μεγάλους διωγμένους της Ιστορίας, όμως αυτή συνέχισε σαν να 'καιγαν τα μαύρα της μάτια:

«Εσείς νομίζετε ότι είχατε το μονοπώλιο του πόνου, μα όταν κι ο δικός σας κόσμος έγινε συντρίμια, όπως ο δικός μας, κανείς σας δεν αυτοκτόνησε...»

Παρακολουθούσε με άφωνο θαυμασμό την πικρή και ζεστή της επιθετικότητα ενάντια στον αριστερό ναρκισσισμό.

«Πρέπει να με πιστέψετε, όταν σας είδα βυθισμένο στο παρελθόν, κατάλαβα. Τη σκηνή αυτή την είχα ξαναδεί. Να προσπαθείς όμως να το ζωντανέψεις, είναι σαν να κουβαλάς νερό με τις χούφτες σου! Είναι μάταιο!»

Η τρυφερή της βραχνάδα ήταν αντίλαλος μιας δικής του μισοσβησμένης φωνής: «Φύγε μακριά! Μην κοιτάξεις πίσω σου! Πες πως η καλοκαιρινή νύχτα που έπλασες είναι ανύπαρκτη».

Πήγαινε να ταυτιστεί μ' αυτόν που βαρέθηκε το

σούρουπο κι έλεγε: «Πάμε σπίτι μας ν' ανάψουμε το φως»).

Ήταν όμως πια αργά. Από κείνη τη στιγμή και για πολύ καιρό έμπαινε στο λαβύρινθο της μνήμης.

Δεν ήξερα σε ποιο χρόνο ζούσα, θα πει αργότερα. Σκιώδης μορφή τριγυρισμένη από σκιές, φωνή ξεκρέμαστη στον αέρα που διηγείται, είναι ό,τι απέμεινε απ' αυτόν.

Η όμορφη γυναίκα του («Πλάζα»), με τη νύχτα στο βλέμμα, κοίταζε τώρα το πέλαγος από το παραθυράκι της, σαν να βρισκόταν στην κουπαστή μιας ψαρόβαρκας και βούταγε τα χέρια της στο νερό. Ο πρωινός ήλιος της πλήγωνε τα μάτια. Πότε πότε έριχνε νευρικές ματιές στο ρολόι της και δεν ήξερες αν ποθούσε να τρέξουν γρηγορότερα ή να καθυστερήσουν οι λεπτοδείχτες του. Εκείνος τους έβλεπε να τρέχουν με την ταχύτητα του αεροπλάνου, ήθελε να σταματήσει το χρόνο, κάτι να κάνει, κάτι να πει, μα μια δύναμη αδράνειας τον είχε καταπιεί.

Όσο πλησίαζε το αεροπλάνο στο αεροδρόμιο του Ελληνικού, τόσο οι ζωές τους ξεμάκρυναν. Είκοσι λεπτά αργότερα, ενώ προχωρούσαν αμίλητοι στην αίθουσα αφίξεων, τα χέρια τους σφίχτηκαν κι ύστερα γλίστρησαν και χώρισαν. Καθώς απομακρυνόταν και η μορφή της χανόταν μες στους βιαστικούς επιβάτες, γύρισε ελαφρά το κεφάλι, όπως τότε στην Μπρόντγουεϊ, και του 'στειλε ένα συνεσταλμένο χαμόγελο, ανάμιχτο με παράπονο και προσδοκία.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Ένα νυχτολούλουδο αιμορραγεί

Όλια

Ο ΜΑΡΣΕΛ ΠΡΟΥΣΤ ΕΛΕΓΕ ΠΩΣ Μ' ΕΝΑ ΚΟΥΤΑΛΑΚΙ ΤΣΑΪ και μια «Μικρή Μαντλέν» να λιώνει στο στόμα του ξαναγύριζε η έλξη μιας στιγμής μακρινής. Σ' εμένα ήταν αρκετό το άγγιγμα της Αμερικής για να καθαρίσουν οι θολές φωτογραφίες των αναμνήσεών μου και να συγκεντρωθούν εκείνα τα χρόνια σε μια και μόνη καλοκαιρινή νύχτα, όταν η νυχτοπεταλούδα της, η Όλια, ηλιόφοβη, ξυπνούσε με το σούρουπο κι άντεχε μόνο το λιγιστό φως που φίλτραρε το σκοτάδι. Κι είναι σαν ν' αποκόπηκε η νύχτα από την κανονική ροή του χρόνου, σαν αδέσποτο άστρο που συνεχίζει να ταξιδεύει σ' ένα άλλο, ν-διάστατο εσωτερικό σύμπαν, κι εμείς, εξόριστοι πάνω του, πασχίζουμε να γκρεμίσουμε τον κόσμο και να τον ξαναχτίσουμε από την αρχή.

Να, τώρα θαρρείς πως ξαναγυρίζω σε μια παλιά μαθηματική μου αγάπη, την τοπολογία, τη νέα γεωμετρία, κι έτσι τα μήκη, οι καμπύλες, οι γωνίες, οι χώροι, τα αντικείμενα και τα σχήματα αποκτούν μιαν άπειρη

ελαστικότητα και το άνετο σπίτι μου μεταμορφώνεται, σαν να 'ταν από πλαστελίνη, σ' εκείνο το φτωχό, άδειο φοιτητικό διαμέρισμα του '70, όπως κάποιος τοπολόγος μπορεί να μετασχηματίσει ένα τετράγωνο σε κύκλο, τον κύκλο σε τρίγωνο και το τρίγωνο σε παραλληλόγραμμο, κι όλο ν' αλλάζει και ν' αλλάζει κι όμως να μένει πάντα το ίδιο.

Το δωμάτιό μου μικραίνει, το δωμάτιο των παιδιών εξαφανίζεται, ο διάδρομος μακραίνει και στο βάθος του αντικριστά βρίσκονται δύο δωμάτια, το ένα δικό μου και της Μάρθας, στο άλλο απέναντι κοιμούνται ο Μάριος με την Όλια. Σε μια εποχή όπου όλοι οι νέοι επαναστάτες έμοιαζαν μεταξύ τους, κι αν περνούσαν, όχι τριάντα χρόνια, αλλά μόνο δέκα λεπτά δεν μπορούσες να τους θυμηθείς, αυτοί οι δύο άνθρωποι αποτελούσαν μια ανεπανάληπτη πρωτοτυπία, πέρα από την ακολουθία των γενεών, πέρα από κάθε γνωστή αναφορά, από κάθε πριν, κάθε μετά. Από τότε, το καλούπι στο οποίο τους έχυσε ο Θεός ή ο Διάβολος πρέπει να 'χει χαθεί.

Οι πρώτες γκριζες τρίχες στο μουστάκι μου ξαναμαυρίζουν, οι δύο ρυτίδες κάτω απ' τα γαλάζια μάτια της Μάρθας σβήνουν, η κουζίνα μας μικραίνει, το γραφείο μου μεταμορφώνεται σ' εκείνο το κυκλοθυμικό τραπεζάκι κουζίνας, τα σημερινά μου βιβλία εξαφανίζονται κι άλλα εμφανίζονται, εκείνα που ξεκοκαλίζαμε και βιώναμε μαζί τους μια άλλη ζωή στο εξεγερμένο Παρίσι της Κομμούνας, στην έφοδο στα χειμερινά ανάκτο-

ρα της Αγίας Πετρούπολης, στην Κίνα της Μεγάλης Πορείας, στους καβαλάρηδες του Πάντσο Βίλα στο Μεξικό, στον ισπανικό εμφύλιο, στα βουνά της ελεύθερης Ελλάδας, στη ζούγκλα του Βιετνάμ, στις ακτές της Κούβας με τους αντάρτες, στο γαλλικό Μάη... Μα σε ποιο κοινό τάφο καταχωνιάστηκαν τόσα χρόνια; Ποια σκοτεινή καταπακτή άνοιξε και τα έφερε ξανά στην επιφάνεια; Να, εδώ το «Κεφάλαιο» του Καρλ Μαρξ και οι χιλιάδες σημειώσεις με τις ημιτελείς μου απόπειρες να το μεταφράσω στη γλώσσα των δυναμικών διαφορικών εξισώσεων και με τα μαθηματικά ν' αναζητήσω την τάξη μες στο χάος της αγοράς... Πλάι η Ρόζα Λούξεμπουργκ με το «Μεταρρύθμιση ή επανάσταση», ο Τρότσκι με το «Λογοτεχνία και επανάσταση», η «Καταγωγή του χριστιανισμού» του Κάουτσκι, οι «Δύο ταχτικές» του Λένιν, τα «Τετράδια της φυλακής» του Γκράμσι, οι «Δαιμονισμένοι» του Ντοστογιέφσκι, η «Δίκη» του Κάφκα και το «Αναζητώντας το χαμένο χρόνο» του Προυστ, που μετέφραζε στις φυλακές της Αίγινας ο Παύλος Ζάννας. Να και το περιβόητο τότε βιβλιαράκι του Γκαροντί «Για ένα ρεαλισμό δίχως όρια». Κι εμείς να ταυτιζόμαστε ή να αντιδικούμε, ακόμα και να συγκρουόμαστε μ' όλες τις μεγάλες μορφές!

Τώρα, λοιπόν, στις δύο μετά τα μεσάνυχτα, διαβάζω στο τρίτο, το κοινόχρηστο δωμάτιο, στη «βιβλιοθήκη μας» όπως έλεγε με στόμφο ο Μάριος, οι άλλοι κοιμούνται, ακούγονται μόνο οι μυστικοί θόρυβοι της νύχτας, η αδράνεια μετέωρη και ορατή στο χώρο όπως

και τα κύματα της ζέστης, πάνω απ' το κεφάλι μου, ανάμεσα στις πολυκατοικίες, κρέμεται ένα κουρέλι ουρανού με μια φέτα φεγγαριού που θέλει πέντ' έξι μέρες να γεμίσει, οι ανταύγειές του ριγώνουν το σκοτάδι και βλέπω τα αιωρούμενα σωματίδια της σκόνης να διαγράφουν ακανόνιστα τεμπέλικες τροχιές και να υπακούουν, όπως και οι ζωές μας, στο νόμο της απροσδιοριστίας. Κι είναι, θαρρείς και την καλώ τηλεπαθητικά να βγει, και βγαίνει, νιφάδα του χιονιού που ξέμεινε στην καλοκαιρινή νύχτα, ένας ίσκιος που τον σέρνει το ίδιο βραδινό αεράκι που κυματίζει τούτη την ώρα τις καλαμιές, μακριά, στα περιβόλια της δικής μου πατρίδας, ένα λευκό, φεγγαρίσιο σώμα, που επιπλέει στη νύχτα, φωσφορίζει στο σκοτάδι, ιονίζει το χώρο, μυρμηγκιάζει με ηλεκτρισμό τα μόρια του αέρα και κυβερνά τ' αερικά της νύχτας, αλαφροπάτητο, να αψηφά το νόμο της βαρύτητας, ίδιο αιθέρας, ακούω τα βουβά της πέλματα, και, τώρα φτάνει πρώτη η σεληνιακή της όψη, ύστερα η φωνή της, παραβιάζοντας κάθε αρχή της οπτικής και της ακουστικής. Ύπνο δεν έχει, μ' ένα σεντόνι μισοριγμένο ανέμελα κι αδιάφορα στο κορμί της, γυμνή σαν είναι ξέντυτη, κι ολόγυμνη ντυμένη, άλαλη σφίγγα, σκάει ακόμα κι αυτήν τη νωχελική νύχτα που ανυπομονεί να σπάσει τη σιωπή της, κάθεσαι τώρα στο ντιβάνι κι ασάλευτη αφουγκράζεται ήχους που εγώ δεν ακούω, κι ύστερα αφήνει το βλέμμα της ν' ακολουθήσει κάποιον στο σκοτάδι που εγώ δεν τον βλέπω, μετά αλλάζει στάσεις, μια κάθεσαι στις διπλωμένες της γά-

μπες, την άλλη ανακούρκουδα, πότε καθιστή, με το κεφάλι στ' ανασηκωμένα γόνατα, τα χέρια να τυλίγουν τις γάμπες της και την πλάτη στον τοίχο, τώρα βεργολυγίζει σαν αιλουροειδές, το σώμα και το κεφάλι της στρίβουν πίσω, σαν να μην έχει κόκαλα, ένα αναρριχητικό φυτό με σάρκα, φυτρωμένο στον εαυτό της. Κάποιος φωτογράφος στη σελήνη καθορίζει τις πόζες της, μετακινεί το φωτισμό, αλλάζει το καθράρισμα, εστιάζει στα μάτια κι ύστερα στο στήθος και αυξομειώνει τους προβολείς για να τονίσει τις γραμμές, τις καμπύλες και τη λευκότητά της σε μαύρο ματ φόντο. Κι όπως το ρέμπελο φεγγάρι χαϊδεύεται πάνω της, σχεδιάζει στον τοίχο ψυχεδελικά σχήματα, κι η σκιά της στήνει χορό, μια απλώνεται και μια μαζεύει, ψηλώνει και κονταίνει, και τώρα αρχίζει να ερωτοτροπεί στον τοίχο με τη δικιά μου. Πρώτα την αγγίζει στιγμιαία κι απομακρύνεται, ένα ρίγος με διαπερνά, όπως όταν συναντάς το κρύο ρεύμα στη χλιαρή θάλασσα, κατόπιν αγκαλιάζονται σε στάσεις διαφορετικές, επικαλύπτονται και ξεμακραίνουν, ύστερα μόλις που ακουμπά στην πλάτη της σκιάς μου και πάλι ψυχραίνει κι αποτραβιέται, μετά βλέπω τη σκιά του αριστερού της μηρού ν' αγγίζει τη δικιά μου και την αισθάνομαι δροσερή και βελούδινη σαν φρεσκοκομμένο βερίκοκο.

Ένα αφηρημένο χαμόγελο, μικροσκοπικό, μόλις στις άκρες των χειλιών της, εκείνη ν' αδιαφορεί για την αιτία του, ανθίζει, σβήνει και χάνεται πριν συγκρατήσεις την εικόνα του.

Διαβάζω ή κάνω πως διαβάζω κι αφήνω το βλέμμα μου να ζωγραφίζει τις αχτίδες του φεγγαριού που χορεύουν μπλουζ στο κορμί της. Ένα νυχτολούλουδο με μακρύ κι ωχρό κοτσάνι κι ένα κόκκινο μπουμπούκι. Κεφάλι μάλλον μικρό, ίσια μαλλιά, κοντά, χτενισμένα προς τα πίσω, αγορίστικα, που περνούν πονηρά πάνω από τ' αυτιά της. Δεν ήταν πάντα κοντά. Όταν την πρωτογνώρισα της έφταναν στη μέση, ήταν το χαρακτηριστικό της, αλλά κανείς δεν ξέρεi τι συνέβη, τι την πείσμωνσε και τα 'κοψε, κι ένα πρωί τα βρήκε η Μάρθα στα σκουπίδια και ούρλιαξε απ' τον τρόπο της, μα σαν είδε πως ήταν μόνο τα μαλλιά, τα 'πλυνε, τα βούρτσισε και τα φύλαξε ενέχυρο κοντά τριάντα χρόνια κι αυτό είναι ό,τι απόμεινε από την Όλια.

Και τι κόκκινο είναι αυτό; Σε δυο εικόνες της γης το 'χω ξανασυναντήσει. Είναι παραμονή του προφήτη Ηλία, οι καλόγεροι τρίβουν και γυαλίζουν με στάχτες τα μπακιρένια ιερά σκεύη κι εκείνα παίρνουν τούτο το παράξενο κόκκινο όπως τα χτυπά το πορτοκαλί του δειλινού. Το έχω δει κι όταν το γλυκοχάραμα τρυπώνει μέσα απ' το πρωτοβρόχι στα ξερά πλατανόφυλλα. Τριάντα χρόνια μετά το ξαναβρήκα, σε εικόνα εξωγήινη, ίδιο κι απaráλλαχτο, στον Κόκκινο Πλανήτη.

Θηλυκό στοιχειωμένο με τη δροσιά μιας ατέλειωτης εφηβείας. Μάτια σχιστά, τα φρύδια ενώνονται μεταξύ τους όταν αγριεύει, μάτια με το πράσινο που αφήνει το ρέμα στην πέτρα και κόρες φουντουκί, κι είναι σαν να βλέπω τα ευθύβολα, γεμάτα περιέργεια μάτια του λα-

γού να λάμπουν μέσα από έναν καταπράσινο σκίνο. Όταν κοίταζες της Μάρθας τα μάτια, σε θάμπωνε η αντηλιά τους στο γαλάζιο γυαλί της θάλασσας, μα τούτα δω –τα μάτια της Όλιας– ήταν άπατα, δυο συμπαντικές καταβόθρες όπου χάνονταν πρόσωπα, σκέψεις, πράγματα, σ' απορροφούσαν κι έβγαινες σ' άλλο γαλάζια. Βλέμμα που άλλαζε βάθος και χρώματα ανάλογα με την κλίση που κοίταζες. Αυτό που λένε βλέμμα της βασίλισσας του Φαραά. Πρόσωπο ψηφιδωτό, κάθε κύτταρό του με διαφορετική ένταση και φωτεινότητα. Στόμα σφραγισμένο, καμιά φορά του ξέφευγαν λίγες λέξεις, σαν να διατύπωνε χρησμούς, γλώσσα πυκνή, συμβολική, μελωδικότητα σιωπηλή, μέσα της μια ηρεμία μυστήρια.

Περίμενε να κοιμηθούν όλοι· τώρα αφήνει τη δροσερή νοτισμένη σιωπή της νύχτας να παίζει ανάμεσα στα πόδια της, κι εγώ νιώθω να 'ρχεται από κει κάτω ένα άρωμα όπως μοσχοβολά το αγριοστάφυλο, το ορεινό, το κοτσυφάλι, που το ψήνει ο ήλιος, το σαπίζει η βροχή και το προφταίνει το πρώτο χιόνι. Όλη της η ύπαρξη αναδύει το άρωμα που 'χαν στο κελάρι της γιαγιάς μου, μες στο καταχείμωνο, οι πλεξούδες με τα κυδώνια, τα ρόδια και τα βουνίσια απίδια. Κάτι διάβαζε μια μέρα, πως κάθε άνθρωπος έχει μια γεύση δική του και μου πετά: «Εγώ τι γεύση έχω;» «Γλυκόπικρη», της λέω, «σαν να τρως την ψύχα από δροσερό καρύδι μαζί με την πικρή κίτρινη φλούδα».

Κι όπως ταξίδευε το βλέμμα μου πάνω της και γύ-

ριζε το φεγγάρι, αντίκριζα τον ίσκιο της να μικραίνει και να χάνεται, και στα μάτια της το ετοιμοθάνατο άστρο έδυε. Κι εγώ έπαιρνα την αριστερή παμπάλαιη θέση μου στο στρώμα της Μάρθας.

Εκεί, στο ντιβάνι, την έβρισκε το πρωί ο Μάριος, που και στ' όνομά της ακόμα έμοιαζε με τις γυναίκες του Τσε, τη Σέλια, την Έλδα, την Αλέιδα. Την Όλια, τη γιατρίνα, τη γητεύτρα των φιδιών, που γνώρισε κι ερωτεύτηκε στο πάρτι της μελαχρινής Εβραίας, της Μπενβενίστε. Όχι, όχι, εμείς δε μιλήσαμε με τον Μάριο τότε, αλλά μυριστήκαμε ο ένας τον άλλον σαν τα σκυλιά κι η μυρωδιά αυτή ανήκε στον άγραφο κώδικα των παράνομων επαναστατών εκείνης της εποχής. Πολλά ειπώθηκαν αργότερα για το πώς γνωριστήκαμε και βάλουμε σ' εφαρμογή το κοινό μας σχέδιο. Η αλήθεια είναι άλλη, πιο απλή.

Μου την είχε στήσει στην υπόγεια βιβλιοθήκη του Πολυτεχνείου. Εκεί άραζα τ' απομεσήμερα, μέχρι ν' αρχίσουν τα απογευματινά εργαστήρια. Άλλοι πήγαιναν στον ήλιο του Μουσείου κι άλλοι για πρέφα στα υπόγεια καφεενδάκια της Στουρνάρη. Στη βιβλιοθήκη μπορούσες να δεις και κοπέλες, αφού έρχονταν να ξεφυλλίσουν λευκώματα με πίνακες ή γλυπτά ή κτίρια οι φοιτήτριες της Αρχιτεκτονικής και της Σχολής Καλών Τεχνών. Οι άλλες σχολές δεν είχαν εκείνη την εποχή γυναίκες παρά ελάχιστες. Από τότε αισθάνομαι την ί-

δια αυτοσυγκέντρωση και διέγερση στο διάβασμα, όταν στο περιβάλλον υπάρχει μια σιωπηλή γυναικεία παρουσία. Αυτός περνούσε και ξαναπερνούσε κι έριχνε λοξές ματιές κατασκοπεύοντας τι διαβάζω. Ύστερα έσκυψε και μου ψιθύρισε: «Πουανκαρέ, ε!... Ρε φίλε, αυτός είναι τρελός μαθηματικός, αφηρημένος έπαιρνε το πρωί μαζί του τα σεντόνια και τις πετσέτες του ξενοδοχείου!» Έτσι πιάσαμε κουβέντα. Εγώ επέμενα ότι ο Πουανκαρέ απελευθερώνει τη φαντασία, απαλλάσσει τα μαθηματικά από τη δυναστεία της Ανάλυσης, τους επαναφέρει τις νοητικές και οπτικές εικόνες, είναι ένας καλλιτέχνης, κι εκείνος απαντούσε: «Α! πα, πα! Οδηγεί τα μαθηματικά στην έρημο της αφηρημένης ονειροφαντασίας, είναι καταστροφή, τα μαθηματικά, φίλε μου, πρέπει να ξαναεπιστρέψουν στη φυσική, στα προβλήματα της πραγματικότητας». Όταν άρχισα να του αναπτύσσω τις απόψεις μου, ότι υπάρχει μια μαθηματική αισθητική, πως το όμορφο είναι και το πιο σωστό στη μαθηματική απόδειξη, εκείνος αντέδρασε έντονα λέγοντας ότι τα μαθηματικά θα αντλήσουν την ποιήσή τους από τις εφαρμογές, από τα μεγάλα μεθοδολογικά ερωτήματα που θέτει η νέα επανάσταση της τεχνολογίας. Έτσι, κουβέντα την κουβέντα στην Πατησίων, από τα μαθηματικά περάσαμε στη φιλοσοφία, στον Χέγκελ, κι από τον Χέγκελ στον Μαρξ. Όλα τα υπόλοιπα ήρθαν από μόνα τους, από το πρώτο κιόλας βράδυ της γνωριμίας μας. Φαίνεται λίγο παλαβό, αλλά η επαναστατική μας κίνηση πράγματι ξεκίνησε από μια

συζήτηση για τις «τομές» και τους «ελκυστές» του Πουανκαρέ κι από τα άλυτα μυστηριακά και γοητευτικά θεωρήματα του Φερμά και του Ρίμαν.

Προσπάθησα να αντισταθώ στη μαγεία του. Αυτός είναι, είπα, ο άνθρωπος που περιμέναμε! Γεννημένος Πρώτος! Αρχηγός! Ταγμένος σε κάτι συνταραχτικό. Ο λόγος του ήταν ένα αριστούργημα αναλυτικής αλλά και υποβλητικής τέχνης. Έψαχνε τις λέξεις, τις τραβούσε με φροντίδα, υπογράμμιζε τα νοήματα, τόνιζε τις σκέψεις του με απαλές κινήσεις των χεριών, η τρίχορδη φωνή του ανεβοκατέβαινε με απαλούς κυματισμούς σε τρεις συχνότητες, άφηγε μετέωρους λεπτούς υπαινιγμούς που σε προετοίμαζαν για το επόμενο θέμα, σε αιφνιδίαζε με νέα σχήματα και σχέδια, μπορούσε μ' ένα νεύμα να δώσει μια πρωτότυπη διάσταση στην πιο ανυπόφορη κοινοτοπία. Τα γκριζογάλανα μάτια του, ίδια με το χρώμα βράχου από γρανίτη, κατέγραφαν και σχολίαζαν τα πάντα, σε απορροφούσαν σ' ένα δικό τους υπόγειο κέντρο, εξέταζαν διαπεραστικά το σκοτεινό των ματιών σου, μάντευαν τις κρυφές σκέψεις και τις αμβιβολίες σου, μετρούσαν τις πιθανές αντιδράσεις σου και προσανατόλιζαν κατάλληλα την ανάλυσή του. Ναι, ήταν στιγμές που δεν έβλεπε εσένα, μελετούσε την ακτινογραφία σου. Κάθε τρεις τέσσερις λέξεις βλεφάριζε αργά αργά, μέχρι να ανασηκώσει τα μάτια και να ζυγιάσει το συνομιλητή του μ' ένα βλέμμα από πολύ βαθιά.

Ο λόγος του, εκεί που κυλούσε, κοβόταν απότομα για να ξεχυθεί με μεγαλύτερη ορμή, όπως ένα ρέμα κα-

τεβαίνει την κακοτράχαλη πλαγιά κι ελίσσεται ξεπερώνοντας φυσικά φράγματα, βράχια, συστάδες θάμνων.

Ένωθες να τον κυριεύουν ακατανίκητοι πόθοι για όλο και πιο τολμηρή δράση κι αυτό το χαμηλόφωνο πάθος του ήταν μεταδοτικό. Μπορούσε να σε ρίξει και στη φωτιά. Είδα νέους ανθρώπους να τον θαυμάζουν απεριόριστα, να τον εμπιστεύονται άκριτα, να τον αγαπούν όπως δεν αγάπησε ποτέ και η πιο παθιασμένη γυναίκα κανέναν άνδρα, ακόμα και να τον φοβούνται, μ' ένα φόβο ανεξιχνίαστο. Αντέγραφαν μάλιστα και τα ανεβοκατεβάσματα των χεριών και τα σπασίματα της φωνής του, τους σπινθήρες των ματιών του, το ανακριτικό τους κάρφωμα, τα αποφθέγματα και τις κοφτές του φράσεις, τα ψεύτικα κομπιάσματα, και προπάντων τις ανεπανάληπτες θεατρικές παύσεις της ομιλίας του, που έδιναν δραματικό τόνο σε μια στιγμιαία σκέψη του. Κι ήταν σαν να τον ακολουθούσαν δεκάδες σωσίες του. Μάριος-ένα, Μάριος-δύο, Μάριος-τρία...

Μιλούσε κι άφηγε να αιωρείται μια αόριστη αίσθηση μυστηρίου, ότι υπάρχει και κάτι άλλο που η γνωστοποίησή του απαιτούσε μιαν ακόμα μεγαλύτερη δοκιμασία σου κι έναν υψηλότερο βαθμό μύησης. Όχι, όχι, δε σε πίεζε να δεχτείς τις απόψεις του, δε σε ρωτούσε καν, δε σε κολάκευε ποτέ, δεν εμπιστευόταν κανέναν, μήτε τα μάτια του, δε δεσμευόταν με υπερβολικές αναλύσεις, αλλά άφηγε ένα αεράκι από το πνεύμα του να αιωρείται, ένα άρωμα μεθυστικό, μιαν ατμόσφαιρα που σε υπνώτιζε, αιχμαλώτιζε τη σκέψη σου και σ' έριχνε στα

δίχτυα της διαβολικής του σαγήνης. Αν σε κοίταζε σαν άλυτο γεωμετρικό πρόβλημα, ήξερες ότι είχες πάρει στραβά ένα θέμα. Όταν περνούσε στην επίθεση, το καρύδι του λαιμού του πεταγόταν κι όταν αγρίευε μαζί σου δε σε κοίταζε, συγκέντρωνε απειλητικά το βλέμμα του σε μια γωνιά ή ξάπλωνε παρατηρώντας με ένταση το ταβάνι, σαν να κρυβόταν εκεί ο δολιοφθορέας που επιβουλεύοταν την παγκόσμια επανάσταση. Ή έφευγε απότομα αφήνοντας πίσω του μια σιωπή σκοτεινή. Αρκούσε ένα σκίρτημα του μυαλού, μια αναλαμπή της έμπνευσης ή μια αιφνίδια υποψία του κι αστραπιαία στα μάτια του ξεσπούσε η καταιγίδα. Η εσωτερική του θύελλα δεν άγγιζε το πρόσωπό του, όπως ένας σεισμός σε μεγάλο βάθος δεν επηρεάζει την επιφάνεια της θάλασσας. Μόνο στα μάτια πάλευαν ανοιχτά τα αντίπαλα κομμάτια της ψυχής του.

Όχι, δεν ήταν ο δημεγέρτης, ο άνθρωπος που ξεσηκώνει τα πλήθη. Μπορώ να πω ότι μάλλον τα φοβόταν. Ήταν η τέλεια μουσική δωματίου. Κέρδιζε τους ανθρώπους έναν έναν, έπειθε το πολύ τρεις τέσσερις μαζί, ποτέ παραπάνω.

Το μυστικό της γοητείας του δεν πήγαζε μόνο από το μοναδικό του στιλ ή από τη δύναμη της σκέψης του, αλλά από ένα απλησίαστο βάθος. Ήταν ο πιο απελευθερωμένος από το φόβο του θανάτου άνθρωπος που γνώρισα. Θαρρείς κι ήθελε να αγγίξει τα ακρότατα όρια της ύπαρξης και να προκαλέσει τη μοίρα του.

Να, λοιπόν, τώρα τον βλέπω με τ' ανακατεμένα του

μαλλιά, ψηλό, λιγνό, με τα μάτια του σε διαρκή επαγρύπνηση να φωτογραφίζουν το χώρο, με το ακανόνιστο βάδισμα και την κυρτωμένη πλάτη του, τους ώμους σκυφτούς, σύμφωνα με το στοχαστικό κι επαναστατικό στιλ της εποχής – η ανταρσία στο πατρικό, σχολικό και στρατιωτικό παράγγελμα «ίσια το σώμα»–, να περπατά δίπλα μου στην Πατησίων όπως εκείνη την πρώτη φορά, ύστερα να δένει τις δεσμίδες με τις προκηρύξεις στους ανεμιστήρες της μεγάλης αίθουσας του Χημείου τη μέρα που ήρθε ο δικτάτορας, να λάμπει ολόκληρος όταν τυπώσαμε την πρώτη παράνομη εφημερίδα, να βρίσκεται σε παραφορά καθώς συναρμολογούσε επιδέξια τον πρώτο μας εκρηκτικό μηχανισμό.

Ένα και μόνο πλάσμα παρέμεινε πάντα έξω από την εξουσία του. Κι ήταν η γυναίκα που παράτησε πατέρα και σπίτι και πλούτη και τον ακολούθησε μέχρι τέλους, εκείνη που δεν ξελογιάστηκε ποτέ με τις ουτοπίες κι ήταν δύσπιστη στις χίμαιρές μας, κι όμως έφτασε πιο μακριά απ' όλους. Αυτή μόνο του ξέφυγε σαν υδράργυρος και στάθηκε απόμακρη, ανέγγιχτη. Υπήρχε κάτι σ' αυτήν, που κανείς αρσενικός δε θα κατορθώσει να κατακτήσει. Κανείς δε θα μπορούσε να τη μετατρέψει σε μικροαστή, ούτε με την επανάσταση, όπως ο Μάριος, ούτε με τον έρωτα, το γάμο και τα παιδιά. Μου πέρασε πολλές φορές από το μυαλό μήπως η αδυναμία του να την κάνει απόλυτα δική του, η υπαρξιακή του αποτυχία να την κατέχει, τον έκανε ακόμα πιο παράφο-

ρο και ριφοκίνδυνο. Η Όλια ενσάρκωνε το μάταιο της κατοχής της γυναίκας. Είναι πολλά αυτά που ζήσαμε μαζί εκείνο το καλοκαίρι, αφού οι πρακτικές ανάγκες του αγώνα μας υποχρέωσαν να συγκατοικήσουμε από το Μάη μέχρι τον Οχτώβρη και να σχηματίσουμε το κουαρτέτο εκείνης της αξέχαστης νύχτας. Θα διαλέξω μόνο τρία τέσσερα περιστατικά, αν κι είναι δύσκολο να τα αφηγηθώ τώρα.

Είχαμε αποκοιμηθεί, όταν μες στο σκοτάδι ακούω το βιαστικό και βίαιο λαχάνιασμα του Μάριου, που κάλυπτε το δικό της. Τα ελατήρια του κρεβατιού τους δε στέναζαν ρυθμικά ανεβαίνοντας στη μουσική κλίμακα από το «ντο» στο «σι». Την έπαιρνε τραχιά κι ο ρυθμός, ο τόνος, η βία, η ταχύτητα και η αντοχή του, που μπορούσαν να συνεπάρουν όσα θηλυκά τρελαίνονταν να επιστρέφουν στο φαντασιακό πρώτο τους βιασμό, ήταν εντελώς ακατάλληλα γι' αυτή την ασυνήθιστη γυναίκα. Τα ρολόγια τους παρέμεναν ασύγχρονα. Ήταν ίσως ο ιδανικός, ο τέλειος αθλητής στο κρεβάτι. Μα η Όλια ήταν διαφορετική. Ο καθένας επιθυμούσε το ακριβώς αντίθετο απ' αυτό που του πρόσφερε ο άλλος. Κι όμως, δε θα του ζητούσε ποτέ ν' αλλάξει τον τρόπο και το ρυθμό του.

Όταν ο Μάριος τέλειωσε, θα 'πεσε δίπλα και θα αποκοιμήθηκε. Ύστερα από λίγο εκείνη ξεγλίστρησε αθόρυβα, πέρασε αλαφροπάτητη ίδια αερικό που ασήμιζε στο σκοτεινό διάδρομο, λες και περίμενε κάποιον άλλο μέσα στη νύχτα. Δεν μπορούσα να πάρω τα μάτια

μου από πάνω της. Εκεί τώρα στο ντιβάνι, με την πλάτη στον τοίχο, λιάζεται στο φεγγάρι καθώς η γάτα το απομεσήμερο και με τα μακριά, νευρώδη της δάχτυλα ξεναγεί τις πιο απαιτητικές αχτίδες του στο ολόγυμνο κορμί της, παντού, πάνω και κάτω, πρώτα στο λαιμό, μετά εκεί που φύτρωναν δυο άγουρα εφηβικά στήθη λαγοκοιμήθηκε για λίγο το φεγγάρι, κι ύστερα πιο χαμηλά, και πιο χαμηλά, ξανά και ξανά, αργά, αργά κι απαλά και μέσα κι έξω, όπως μια άλλη γυναίκα θα οδηγούσε με το φως του κεριού έναν άγνωστο εραστή στα άδυτα μονοπάτια του κορμιού της. Έτσι, σε σόλο ερωτικό, αφιερωμένη στη σεληνιακή λατρεία του κορμιού της, ερωτοτροπούσε ώρα πολλή με το φεγγάρι, η απαλή αναπνοή της ανασήκωνε ρυθμικά τα στήθια κι ερεθισμένα της στήθη, ώσπου ένας άφωνος λυγμός τίναξε το κορμί της.

Μια βραδιά, στο μεγάλο καύσωνα, κολυμπούσαμε με τη Μάρθα στο κρεβάτι, όταν ένιωσα στην πλάτη μου το δικό της βλέμμα· ξάπλωσα κι έφερα τη Μάρθα από πάνω, κι είδα τότε από τη χαραμάδα της πόρτας, που αφήναμεμισάνοιχτη για να δροσίσει, τα μάτια της, δυο μικρά αβέβαια άστρα να λάμπουν αλλόκοτα, λες κι ήθελε να παρεμβληθεί ανάμεσα στα ζευγαρωμένα κορμιά. Το πρωί, καθώς σηκωνόμασταν, μπαίνει ξενυχτισμένη και λέει: «Α! Εδώ δεν έχει καθόλου φως», και ξάπλωσε να κοιμηθεί στο σχήμα που άφηγε στο στρώμα η Μάρθα.

Συνέβη όμως κι ένα άλλο περιστατικό που με συ-

ντάραξε. Ξέμεινα διαβάζοντας μέχρι τις τέσσερις. Ύστερα έκλεισα το πορτατίφ κι έμεινα να χαλαρώσω πριν πέσω. Ήταν μια αφέγγαρη νύχτα. Την είδα πάλι να φωσφορίζει ολόγυμνη στο διάδρομο κι απορούσα: Το κορμί της είχε αποθηκεύσει το φεγγαρόφωτο απ' άλλες νύχτες, το είχε εξοικονομήσει με τη σιωπή και τη νωχελικότητα των κινήσεών της; Ή το φεγγάρι είναι ετερόφωτο κι έχει δανειστεί απ' το δικό της φέγγος; Ερχόταν ανέκφραστη κατά πάνω μου κι ένιωσα πως ακόμα κι η σατανική και δύσπιστη αυτή νύχτα παρακολουθούσε την εξέλιξη. Με κοίταξε σαν να ήμουν κάποιος άλλος, σαν να ήταν άλλη, με σκοτεινό βλέμμα, και με φωνή αγριόγατας βρυχήθηκε: «Άγγιξέ με! Άγγιξέ με!»

Έτρεμα, νόμιζα ότι το ονειρεύτηκα, έβλεπα τη δροσιά της σε παροξυσμό, μα το χέρι μου δε θα μπορούσε ποτέ να σηκωθεί κι όμως την άκουσα πάλι να βρυχάται: «Μη! Μη!» και τράβηξε προς το παράθυρο. Κι οι δυο μας απαρνηθήκαμε αυτό το επεισόδιο, σαν να μη συνέβη ποτέ.

Ήταν απρόβλεπτη. Συχνά με τη συμπεριφορά της απορύθμιζε τον Μάριο. Ένα βράδυ ο «Όμορφος», με αφορμή το μοιραίο μπλέξιμό του με την Πιπίτσα, μας πήγε για ψάρια στο Πόρτο Ράφτη. Φάγαμε, ήπιαμε σε μια ψαροταβέρνα στην άκρη του λιμανιού κι όταν πήγαμε να φύγουμε μετά τη μία, η Όλια, εντελώς απροειδοποίητα, γδύνεται στο αυτοκίνητο και μπροστά στα έκπληκτα μάτια όλων μας δίνει μια βουτιά από το μό-

λο. Γελούσε φεγγαροχτυπημένη και καλούσε τις άλλες κοπέλες να την ακολουθήσουν: «Ε! Μάρθα, Πιπίτσα, ελάτε!» Ο «Όμορφος» σαστισμένος έστρεψε το βλέμμα του στον κατακίτρινο «Αρχηγό» κι έτσι αποσβλωμένοι κι οι τρεις βλέπαμε τις γυναίκες μας να ξεφωνίζουν ολοτσίτσιδες μες στο μαύρο της θάλασσας. «Κοίτα ρε», φώναξε έκπληκτος ένας περαστικός στο διπλανό του, θα 'ταν πιωμένοι κι αυτοί, «τρεις γυναίκες κολυμπάνε τέτοια ώρα και φοράνε κι οι τρεις άσπρα μαγιό, κοίτα να δεις, ρε παιδί μου, κι οι τρεις άσπρα!»

Ήταν ένα κυριακάτικο απόγευμα και με πέντ' έξι συντρόφους είχαμε οργανώσει μια ιεροτελεστία ακρόασης δύο νέων δίσκων, που μας έφερε κάποιος φίλος από την Αγγλία με αλλαγμένα εξώφυλλα. Ο ένας ήταν το «Πνευματικό εμβατήριο» του Μίκη κι ο άλλος με μουσικές επιλογές από τρία αριστουργήματα του σοβιετικού κινηματογράφου: το «Αλέξανδρος Νιέφσκι» του Αϊζενστάιν με μουσική Προκόπιεφ –ακόμα έχω στ' αυτιά μου τους ήχους από τη «μάχη στους πάγους»–, το «Ιβάν ο Τρομερός» με τους ίδιους δημιουργούς και ο «Άμλετ» σε μουσική Σοστακόβιτς με τον αξέχαστο ηθοποιό Σμοκτουνόφσκι. Η ατμόσφαιρα ήταν κατανυχτική. Δυο τρεις ήταν δακρυσμένοι. Ήμασταν έτοιμοι να ορμήσουμε στα τανκς με τα στήθια μας. Είχαμε ακούσει δυο φορές τους δίσκους και πηγαίναμε για τρίτη, θα μπορούσαμε να τους ακούμε και μήνες, οπότε η Όλια σηκώνεται σαν να ερχόταν από αλλού, βγάζει τον ιερό σοβιετικό δίσκο και βάζει ένα δικό της αμερικάνι-

κο!... Τζαζ!... Το «Day dream» με τη φωνή της πρώτης κυρίας της τζαζ, της Έλα Φιτζέραλντ!... Ω! τι προδοσία! Τι καταστροφή! Η γυναίκα του «Αρχηγού» υποστέλλει εν ψυχρώ τη σημαία της παγκόσμιας επανάστασης και υψώνει την αμερικανική!

Ένα μεσημέρι διαβάζαμε με την Όλια με κλειστά τα παντζούρια. Μαζί της ασκήθηκα στη σιωπή, έμαθα να ζω σ' ακατοίκητη πόλη. Ενώ πριν γνωρίσω την Όλια ήταν αδύνατον να βιώσω ένα αίσθημα χωρίς να το μετατρέψω σε λέξεις, δίχως να το εκφράσω με εκμυστηρεύσεις, τώρα μισούσα τις συζητήσεις που αποφόρτιζαν την ατμόσφαιρα, όπως η βροχή τον ηλεκτρισμό του σύννεφου. Διάβαζε ισοροπώντας στα ανασηκωμένα γόνατά της ένα γιγάντιο βιβλίο βιογενετικής, κρατώντας σημειώσεις μ' ένα μολύβι στο λευκό περιθώριο των σελίδων. Μασούλαγε αφηρημένη το μαύρο μολύβι, το έβαζε, το έβγαζε στο στόμα της. Η μια τιράντα της, πάντα η αριστερή, να γλιστρά απ' τον ώμο της, να την ανεβάζει κι αυτή να ξαναγλιστρά. Καμιά φορά και σήμερα όταν διαβάζω, σηκώνω απότομα το κεφάλι μου και τη βρίσκω εκεί, για ένα νανοδευτερόλεπτο, μπροστά μου. Ξαφνικά αφήνει το βιβλίο και μου λέει κοφτά: «Θέλω να με μάθεις να μαγειρεύω». Τι παράξενο, τριάντα χρόνια μετά θα άκουγα το μεγάλο συγγραφέα Ίταλο Καλβίνο να λέει με το ύφος της Όλιας: «Θέλω να μάθω να μαγειρεύω!» όταν τον ρώτησαν τι φιλοδοξεί για το 2000. Την έστειλα, λοιπόν, να ψωνίσει φασολάκια, ντομάτες και μερικά φρούτα. Ύστερα την έβα-

λα να τα καθαρήσει και κινούσε τα χέρια της σαν να 'ταν σε χειρουργικό τραπέζι. «Το παν στο μαγείρεμα», της είπα, «είναι να χειρίζεσαι σωστά το λάδι και την ντομάτα». Τσιγάρισα τα φασολάκια κι έπειτα σε πήλινο τσουκάλι βάλουμε μια στρώση φασολάκια, μια στρώση ντομάτα και τ' αφήσαμε σφραγισμένο σε πολύ χαμηλή φωτιά, χωρίς νερό, χωρίς να τα ανακατέψουμε ούτε μια φορά. Το άρωμα απ' αυτά τα φασολάκια είναι το δικό μου κουταλάκι τσαγιού, το δικό μου γλύκισμα «Μικρή Μαντλέν», που με ξαναγυρίζει σ' εκείνο το μεσημέρι με την Όλια ν' ακούει σαν μικρό παιδί ιστορίες από τα μέρη μου, για μια ζωή εντελώς διαφορετική από τη δική της. Τα βερίκοκα που της φόρτωσαν ήταν μισολιωμένα. Τη ρωτώ: «Σ' αρέσει η μαρμελάδα;» Μου λέει: «Το καλύτερό μου». Έβαλα τα βερίκοκα με ζάχαρη σε πολύ χαμηλή φωτιά και σε μιάμιση ώρα ήταν έτοιμη η μαρμελάδα βερίκοκο. Ποτέ δεν είχα ξαναδεί την Όλια τόσο ευτυχισμένη κι εκδηλωτική. Όταν ήρθε η Μάρθα, είδα την κίτρινη λάμψη της ζήλιας στα μάτια της. Δεν ήταν για τα φασολάκια αλλά για τη μαρμελάδα που ήξερε ότι με αγδίαζε. Όλο αυτό τον καιρό, ανέμελα και με χαμογελαστό οίκτο, παρακολουθούσε τις αφύσικες κινήσεις μου και την κάπως επιδεικτική μου διαθεσιμότητα μπροστά στην Όλια. Δεν άντεξε και το ξεστόμισε, τάχα αστεία: «Βρε, τι γίνεται εδώ; Εσείς τριγυρίζετε όλη μέρα ο ένας τον άλλο! Για κοιτάξτε μην ερωτευθείτε κι έχουμε ιδεολογική σύγκρουση!» Η Όλια την αγκάλιασε και της έδωσε ένα

πεταχτό φιλί στο στόμα, λέγοντας ενθουσιασμένη μ' έναν παιδικό τρόπο: «Μα εγώ είμαι ερωτευμένη και με τους δυο σας!» Το βράδυ στο στρώμα η Μάρθα ήταν σκεφτική, όμως τελικά με ρώτησε με το γεμάτο κατανόηση ύφος που έχουν οι γυναίκες όταν θέλουν να σε παρασύρουν σε ολέθριες ομολογίες: «Αν ήταν να διαλέξεις ανάμεσα σ' εμένα και στην Όλια, ποια θα διάλεγες;»

«Αν ήταν να διαλέξω σε μιαν άλλη ζωή, θα διάλεγα την Όλια. Αν ήταν να διάλεγα ηρωίδα μυθιστορήματος, θα διάλεγα πάλι την Όλια», της είπα.

Είχα πείσει τον εαυτό μου ότι η Όλια ήταν υπερβολικά αλλοκοσμική για τα ερωτικά μου γούστα και δε μου γεννούσε άμεση επιθυμία. «Μόνο που την κοιτάζω κι αναπνέω τη σιωπή της μου αρκεί», ψιθύριζα στον εαυτό μου. Με το θεώρημα αυτό ίσως να απωθούσα την έλξη της, αφού ήταν η κοπέλα του Μάριου. Γιατί εμείς, που μας αποκάλεσαν «οι σεξοπεινάλες του '70», είχαμε αρχές. Η Όλια αντιπροσώπευε το διεγερτικό μυστήριο μιας σπάνιας θηλυκής απόκλισης. Η Μάρθα τη θηλυκή κανονικότητα, το καταχθόνιο μυστικό της μήτρας, όπου τα υγρά βουνά της σε αλέθουν σαν μυλόπετρες και περνάς από την ύπαρξη στην ανυπαρξία, από τη ζωή στο θάνατο, εκεί που επαναλαμβάνεται άπειρες φορές η κάθοδος του αρσενικού γένους στον Άδη. Είλοιπόν, οι Μάρθες όλου του κόσμου κρατούν το αρσενικό γένος όχι με δεσμούς και με δεσμά, αλλά με κάτι τόσο ισχυρό, που μπροστά του τα δικά μας παραμύθια,

οι δικές μας απιστίες και προδοσίες φαντάζουν ασήμαντες και σκορπίζουν σαν άχυρα.

Αν ζεις με μια γυναίκα λίγο θα καταλάβεις, αν ζεις με πολλές δεν προλαβαίνεις τίποτα, μόνο ανάμεσα σε δύο αρχίζεις να μπαίνεις στο νόημα, αν μάλιστα έχεις γνωρίσει την Όλια και τη Μάρθα, τα δύο ακρότατα όρια της θηλυκής ηπείρου, τότε έχεις μάθει τα πάντα κι όλες οι άλλες γυναίκες της ζωής σου θα 'ναι ενδιάμεσες παραλλαγές.

Η Όλια έριξε καινούργιο φως στο θέμα γυναίκα σ' εμάς τους άβγαλτους επαναστάτες. Ήταν ένα πλάσμα στη μεθοριακή γραμμή πραγματικού και φανταστικού, ανάμεσα στο θηλυκό και σ' ένα άλλο, ερμαφρόδιτο, φύλο, ένα κράμα γυναίκας και παιδιού.

Αυτό το πλάσμα με την παιδική αφηρημάδα, αλλά και την αυτοσυγκέντρωση στο αντικείμενο των σπουδών της, έδινε την εντύπωση ότι ήταν ξένη με όλα, ότι δεχόταν παθητικά όσα κάναμε, ωστόσο καταλάβαινε τα πάντα με τη μεγάλη της ευφυΐα κι αναλάμβανε τις πιο επικίνδυνες αποστολές με συνέπεια και ακρίβεια, μ' εκείνη την αδιάφορη ηρεμία της. Ήταν σαν να 'χε ζήσει κάπου αλλού μια διαφορετική ζωή, κι είχε γνωρίσει συγκλονιστικά γεγονότα και μεγάλες τραγωδίες, και τα δικά μας κατορθώματα φάνταζαν στα μάτια της συνηθισμένα επεισόδια της καθημερινότητας.

Γεμάτη κι άδεια από έρωτα, παρουσία μαζί κι απουσία, πρωταγωνίστρια κι όμως θεατής, αδιάφορη για τη γοητεία της, αδιάφορη για την εξουσία που ασκούσε

στα πρόσωπα, στο χώρο και τα πράγματα. Απαθής όπως η σελήνη στα χορευτικά βήματα του Νηλ Άρμ-στρονγκ, του πρώτου αστροναύτη που την κατέκτησε εκείνη την εποχή. Το μυστικό της γοητείας της ήταν η αδιαφορία, μια αδιαφορία παράξενη αφού είχε την αγιάτρευτη περιέργεια να μπει μες στις ζωές των άλλων, να παρεμβληθεί νοητικά ακόμα κι ανάμεσα στα κορμιά που ζευγαρώνουν, αρσενικά και θηλυκά. Το μυστικό της ήταν η αφαίρεση. Λες κι η αφαίρεση δραπέτευσε απ' όλα τα φιλοσοφικά, επιστημονικά και λογοτεχνικά βιβλία και διάλεξε να κατοικήσει σ' αυτό το κορμί που άπλωνε γύρω του, όταν ήθελε, την απόσταση και τη σιωπή της ερήμου. Μια ανθρώπινη κατάσταση «πέρα από...» πέρα από το καλό και το κακό, από την πίστη και την απιστία, από το πάθος και τη συμπάθεια, από την υπερβολή και το μέτρο, την αθωότητα και την ενοχή, εκεί που δε συναντούσες κερδισμένο ή χαμένο, κυνηγό ή θήραμα.

Η Όλια, με την υπαρξιακή αδιαφορία και την άγνωστη σε μας ελευθερία της, χωρίς να επιδιώκει οτιδήποτε, μου μετέδωσε ένα νέο τρόπο να βιώνω τα πράγματα και με μύησε στο παράλογο και παράδοξο της ανθρώπινης ύπαρξης.

Έτσι, υπήρξε και κάτι που όσο κι αν προσπαθούσα να το απωθήσω, να το θάψω τόσα χρόνια, πάντα ένα λαθραίο σκίρτημα του μυαλού μου έρχεται να το συναντήσει.

Θα 'ταν μια ώρα πριν από το χάραμα, όταν αισθάν-

θηκα να περπατά στο διάδρομο το σύννεφό της. Το φως της δε θέρμαινε, δρόσιζε, παραβιάζοντας ακόμη ένα φυσικό νόμο, της μετατροπής μιας μορφής ενέργειας σε μιαν άλλη. Δεν είχε ύπνο και χασομερούσε στο μέσα δωμάτιο, όπως το τελευταίο φεγγάρι του θερμού Ιούλη, χωρίς να συγκεντρώνει πουθενά την προσοχή της. Άνοιξε μια μπίρα, αυτή που σπάνια έπινε, έβρεξε τα χείλη της, ακούμπησε το παγωμένο μπουκάλι στα στήθη της, εκεί που σκλήραιναν και κοκκίνιζαν οι μικρές της χάντρες, μέχρι που ζεστάθηκε και το παράτησε. Στη συνέχεια φόρεσε ένα πεταμένο στο ντιβάνι πολυφορεμένο μακό μπλουζάκι της Μάρθας κι αιχμαλωτίστηκε απ' την εικόνα της στον καθρέφτη. Μετά άνοιξε το τσαντάκι της Μάρθας, σκάλιζε τα πράγματά της όπως ένα παιδί ψάχνει την τσάντα της μαμάς του ή ένας ζηλότυπος άνδρας της γυναίκας του, κι έπειτα πέρασε στα χείλη της, σαν να δοκίμαζε, το κραγιόν της. Εξέταζε τώρα ό,τι είχα στην κωλότσεπη και σαν να πήρε κάτι και το 'χωσε βιαστικά σ' ένα ιατρικό της σύγγραμμα. Ήταν ξαναμμένη κι ύστερα έβαλε τα χέρια της και τα έσφιξε ανάμεσα στα κολλημένα της πόδια κι εκεί μαλάκωσε και την πήρε ο ύπνος. Μερικές φορές εκείνη την περίοδο διαπίστωνα το πρωί ότι ανεξήγητα έλειπαν κάποια μικροπράγματα, αλλά όλα αυτά ήταν ασήμαντα σε σχέση με την ασύγκριτη γενναιοδωρία της· έδινε ό,τι είχε και δεν είχε και συνέβαλλε όσο κανείς άλλος στον κοινό μας προϋπολογισμό, μια που ήταν η μόνη με σταθερό εισόδημα από την οικογένε-

νειά της. Έτσι ήταν αδύνατον κι αφύσικο να υποπτευθεί κάποιος την Όλια σαν την πηγή αυτού του μυστηρίου και δεν είπα βέβαια ποτέ τίποτα.

Σήμερα ξέρω ότι είναι μάταιο να ρωτάς «γιατί». Είναι μάταιο να αναζητάς στην επιστήμη τη διαφάνεια των ανθρώπινων πραγμάτων. Είναι απλώς το παράλογο και πρέπει να το δέχεσαι έτσι απλά σαν μια βασική όψη της ζωής. Κι ειλικρινά ντρέπομαι, γιατί πολύ αργότερα επιχείρησα ψυχαναλυτικές εξηγήσεις κι είπα κι έγραψα πως όταν μια γυναίκα σου παίρνει κάτι κρυφά, αναζητά συμβολικά υποκατάστατα εκείνου του οργάνου που της λείπει και φέρνει στο φως, μεταμφιεσμένη, μια απωθημένη ερωτική τάση. Ναι, το λέω και κοκκινίζω, υπήρξε καιρός που, για να λύσω το μυστήριο της σιωπής της Όλιας, ανέτρεχα στις επιστημονικές έρευνες σχετικά με τη «Σιωπηλή γλώσσα» κι ακόμα πιο μακριά, στις βιολογικές, για το γυναικείο γονίδιο στο Χ-χρωμόσωμα, που καταγράφει τα μηνύματα των άλλων κι εξασφαλίζει μια επικοινωνία δίχως το λόγο.

Η φυγή

ΔΕΝ ΠΡΟΛΑΒΑΜΕ ΝΑ ΓΕΥΤΟΥΜΕ ΤΗΝ ΑΥΓΟΥΣΤΙΑΤΙΚΗ επιτυχία μας στο Διόνυσο κι ο Μάριος έριξε το νέο σύνθημα: Στροφή στους εργάτες! «Απέξω», εμείς οι επαναστάτες διανοούμενοι θα φέρουμε την κοινωνική συνείδηση στην εργατική τάξη. Έβγαλα λοιπόν τα γυαλιά μου, κι έτσι δεν έβλεπα και πολύ καλά, φόρεσα κάτι παλιόρουχα της δουλειάς που βρήκα στο Μοναστηράκι και ξεκίνησα να πάω στην πρώτη εργατική συγκέντρωση στα χρόνια της χούντας, των εργαζομένων στο «Φωταέριο» που είχε αποφασιστεί το κλείσιμό του. Θα έπαιρνα το λόγο για να εξηγήσω την ανάγκη των εκλεγμένων και ανακλητών ανά πάσα στιγμή εργατικών επιτροπών αγώνα. Έτσι, όσους κι αν κορφολογήσει η Ασφάλεια, το κίνημα θα συνεχίζεται, έναν θα πιάνει, δέκα θα ξεφυτρώνουν. Πέρασα ανενόχλητος τον κλοιό των αστυνομικών κι όταν έφτασα στην είσοδο του κτιρίου, η συγκέντρωση γινόταν στην αίθουσα της «Πανηπειρωτικής», τσακίστηκε να με υποδεχθεί ένας

τύπος με κοστουμάκι, που με δουλοπρεπή προθυμία και περιποιητικό βλέμμα μου λέει συνωμοτικά: «Άργησες, έχουν αρχίσει...» «Πού βρίσκονται τώρα;» τον ρωτώ όσο μπορούσα πιο ψύχραιμα. «Βγάζουν προεδρείο...» μου απάντησε. Ήταν ασφαλίτης και με πήρε για έναν απ' τους χαφιέδες και προβοκάτορες που έστηναν στις συγκεντρώσεις.

Όταν μπήκα στην αίθουσα και πήγα να καθίσω στα τελευταία καθίσματα, γύρισαν διακόσια πενήντα φρεσκοξυρισμένα πρόσωπα κοστουμαρισμένων μεσήλικων εργατών και κάρφωσαν τα μάτια τους πάνω μου. Ήμουν σαν τη μύγα μες στο γάλα. Μάλιστα ο διπλάνός μου με κοίταξε με συμπάθεια και μου είπε: «Δε χρειάζεται, ρε πατριώτη, κι εμείς με την Εθνική κυβέρνηση είμαστε. Εγώ, να καταλάβεις, έχασα τον αδελφό μου από τους κομμουνιστοσυμμορίτες...» Έτσι άδοξα, ένα βροχερό απόγευμα του Οχτώβρη, πήρα το πρώτο μου βάπτισμα στο προλεταριακό κίνημα. Είχα διατυπώσει από την αρχή τις επιφυλάξεις μου γι' αυτόν το μηχανικό τρόπο που επιδιώκαμε την είσοδό μας στους εργάτες, κι όταν το βράδυ διηγήθηκα το φιάσκο μου, χρωματίζοντάς το με μπόλικη πλάκα, το πρόσωπο του Μάριου σκοτείνιασε.

Με αυτό το περιστατικό συνέπεσε και το τέλος της καλοκαιρινής μας συγκατοίκησης. Ο Μάριος δεν άφηνε ποτέ να φανερωθούν τα αισθήματά του, όμως πιστεύω ότι είχε μετανιώσει που μείναμε μαζί. Ένας θρύλος δε συγκατοικεί. Μένει μόνος, απόμακρος στην

κορυφή. Όταν οι αποστάσεις χαθούν κι ο πιο μεγάλος φαίνεται μικρότερος. Βλέπεις τον άλλον πώς τρώει, πώς κάνει έρωτα, πώς αντιδρά στα μικροπροβλήματα, πώς διαβάζει, ξέρεις τα γούστα, τις μυρωδιές, τις πορδές του, τις ιδιοτροπίες, τις ανασφάλειές του... Τι φρίκη, για παράδειγμα, ήταν το ξύπνημα του Μάριου... Σηκωνόταν πρησμένος κι αμίλητος, έπρεπε να περάσει μισή ώρα από τον καφέ του για να συνέλθει και να μπορέσει να επικοινωνήσει.

Εκείνη την εποχή φώλιασε μέσα μου η στενοχώρια. Πώς γίνεται, σκεφτόμουν, δύο άνθρωποι που μαζί διακινδυνεύουν ακόμα και τη ζωή τους, που εμπιστεύονται τυφλά πάνω στη δράση ο ένας τον άλλο, που έχουν κοινά ιδανικά κι ενώνονται σ' ένα μεγάλο σκοπό, πώς γίνεται να μην αγαπιούνται με την πιο απλή έννοια του όρου; Ήμασταν σύντροφοι, δεν ήμασταν φίλοι, δεν μπορούσαμε να δώσουμε ποτέ έναν αυθόρμητο και φυσικό τόνο στη σχέση μας. Κι ένας κόμπος μου 'κλεινε το λαιμό, καθώς συλλογιζόμουν πως τούτο το κίνημα που καλλιεργούσε τις πιο υψηλές αξίες, ακόμα και το να δίνεις τη ζωή σου για τις ιδέες σου, υποτιμούσε τις πιο απλές αρετές της ανθρώπινης συμβίωσης, όπως το να σέβεσαι και ν' αγαπάς τον άλλο. Κι έμοιαζε λες και προϋπόθεση για να αγαπάς την ανθρωπότητα είναι να χειρίζεσαι και, καμιά φορά, να απεχθάνεσαι το διπλανό σου, κι έτσι η ολόγιομη λέξη «σύντροφος» να αδειάζει, να γίνεται κούφια και κοινή.

Οι πρώτες αμφιβολίες που με βασάνιζαν, κι ο Μά-

ριος τις διάβαζε στα μάτια μου πριν ακόμη καλά καλά τις συνειδητοποιήσω, άρχισαν αργά αλλά σταθερά να διαβρώνουν τη σχέση μας.

Οι ιδεολογικές συγκρούσεις εμφανίστηκαν αργότερα. Προηγήθηκε μια περίοδος σύγκρουσης ταμπεραμέντου. Ο Μάριος πρόσθετε βάρος στο καθετί, εγώ το αφαιρούσα. Δεν μπορούσε να δει μ' ένα άλλο βλέμμα τον κόσμο. Η ελαφρότητα σαν μια υπαρξιακή αξία τού ήταν αδιανόητη. Ξαπόστειλε το χιούμορ, γιατί κατέστρεφε την ατμόσφαιρα του εκκλησιάσματος. Αποσοβούσε το ξεφάντωμα. Έλεγχε υπερβολικά τα λόγια του, έδινε τόση σημασία στην κάθε λέξη. Όταν μας άκουγε να κάνουμε πλάκα ή να συζητάμε για ποδόσφαιρο, αντιδρούσε με τη λεπτή περιφρόνηση και την ανεκτικότητα του ενήλικα επαναστάτη απέναντι στους ανώριμους. Ξαναβλέπω και τώρα τη λάμψη της επιείκειας στα μάτια του, καθώς παρατηρούσε τον πυρετό μας για κείνον τον αξέχαστο τελικό του Παγκοσμίου Κυπέλλου στο Μεξικό, Βραζιλία-Ιταλία 4-1, και τη μαθηματική μας απόπειρα να αποδώσουμε τη μαγεία της ομάδας του Πελέ με τα συστήματα της Θεωρίας των Παιγνίων και τους κανόνες της Κυβερνητικής. Ένα μεσημέρι χτυπούσε το τηλέφωνο συνθηματικά κι η Όλια αμέριμνα είπε: «Α! Ο Μπούκοβι είναι, σήκωσέ το». Ο Μάριος έγινε έξαλλος μαζί μου· τότε συνειδητοποίησε ότι στα συνθηματικά κουδουνίσματα του τηλεφώνου είχα χρησιμοποιήσει τα τεχνικά συστήματα του ποδοσφαίρου. Έτσι, όταν το τηλέφωνο

χτυπούσε 4-2-4 ήταν το σύστημα του Μαγυάρου προπονητή του Ολυμπιακού, οπότε ξέραμε ποιος παίρνει μ' αυτό τον κωδικό, όπως το 4-3-3 ήταν του Μπόμπεκ του Παναθηναϊκού... Όχι, δεν ήταν πουριτανός ούτε και ασκητής. Κάθε άλλο. Όμως σκλαβώθηκε τελικά απ' αυτούς που είχε σκλαβώσει. Ήταν αιχμάλωτος εκείνων που είχε αιχμαλωτίσει. Ο αποπλανητής ακόμα μια φορά έχει αποπλανηθεί. Είχε πιαστεί κι ο ίδιος στα δίχτυα του θρύλου του. Παγιδευμένος στη διαρκή ετοιμότητά του για το θαύμα, μες στην υπερδιέγερση και στην ανελέητη θέλησή του, ξεπερνούσε τα ανθρώπινα.

Ήταν δύσκολο για μας να αντέξουμε την όλο και πιο ξέφρενη σχεδιομανία του. Η μια διαφορά σε ζητήματα ιδεολογίας και στρατηγικής του αγώνα γεννούσε την άλλη. Δεν έχει νόημα να αναφερθώ, γιατί κανείς πια δε σκοτίζεται. Η φλόγα που μας έφερε κοντά τρεμόσβηνε ανεπανόρθωτα. Είναι αλήθεια ότι, ακόμη και τότε, κι αυτός κι εγώ σκαλίζαμε τις στάχτες μας να βρούμε κάτι από την παλιά ζεστασιά, μα τις βρίσκαμε κρύες.

Ήρθε κι έκατσε σαν καταχνιά πάνω στη σχέση μας η δυσπιστία κι η διχόνοια. Κανείς μας δεν έβλεπε τον άλλο ολόκληρο. Πρόσεχε μόνο εκείνο το μέρος του που δικαίωνε τις αμφιβολίες του. Ξαναγύριζε καθέννας μας σε μια φράση που είχε πει ο άλλος κι έψαχνε σ' αυτή διαφορετικά νοήματα. Αναζητούσε, σαν καχύποπτη γριά, στα λόγια και τις πράξεις του άλλου εκείνους τους υπαινιγμούς που τον προσβάλλουν, τις αδέξιες φράσεις

που ξεφεύγουν και φανερώνουν όσα κρύβει, τα αδύνατα σημεία που εξασθενούν την επιχειρηματολογία του, τον ψεύτικο τόνο και τον πλαστό ήχο της φωνής του, τα στραβοπατήματα και τα τρωτά που στηρίζουν τις υποψίες του. Ό,τι συγκινούσε τον ένα, ήταν αρκετό για να το βγάξει σκάρτο ο άλλος. Η μυρωδιά της αντιπάθειας γέμιζε τον αέρα και βάραινε πάνω μου οδυνηρά. Είχα ενοχές και τύψεις. Κατηγορούσα τον εαυτό μου ότι είναι εγωιστής και δεν μπορεί να έρθει στη θέση του άλλου, ότι έχω το σύμπλεγμα του δευτεραγωνιστή, ότι τον αδικώ και μεγεθύνω τις αδυναμίες του, πως πάω να του τη «βγω», πως τον συνερίζομαι και δίνω ανούσιες μάχες γοήτρου και εξουσίας.

Σκεφτόμουν σαν να ήμουν δύο. «Είναι ρηχός!» «Ο λόγος του είναι στείρος, κεραυνός δίχως βροχή», έλεγε ο ένας μου εαυτός. «Όχι, είναι βαθύς!» απαντούσε ο άλλος. «Είναι χαρισματικός!» «Όχι, είναι μια φιγούρα θεατρinίστικη μπερδεμένη στα μεγαλοφυή της ψέματα». «Είναι γεμάτος αυτοθυσία». «Όχι, κυνηγά την ηδονή του μάρτυρα!» «Δεν εμπιστεύεται τις μάζες, πρότυπό του είναι ο νιτσεικός Υπεράνθρωπος, το Υπεράτομο», τον κατηγορούσε η μια μου φωνή. «Όχι, μες στην ακρότητα και την παραφορά του προαναγγέλλει κάτι από τη νέα ατομικότητα, από το νέο μεγάλο εγωισμό που πρέπει να ενσωματωθεί στις αξίες μας», τον υπερασπιζόταν η άλλη.

Η Όλια ποτέ δεν αμφισβητούσε με λόγια στον Μάριο όσα αμφισβητούσε με τα μάτια της. Και ποτέ δεν

είχε μιλήσει με κανένα μας σχετικά. Μόνο μια φορά, πρώτη και τελευταία. Είχα να τη συναντήσω μερικούς μήνες, γιατί είχαν γίνει πια πολύ αυστηρά τα συνωμοτικά μας μέτρα. Μου είπε σάμπως να ήταν κάτι ασήμαντο: «Ο Μάριος είχε έναν εφιάλτη προχθές το βράδυ. Ήταν, λέει, στο δημοτικό του σχολείο και κανείς δεν τον θυμόταν κι όπως γύρισε το μεσημέρι στο σπίτι του, δεν τον ήξερε κανείς, μήτε η μάνα του. Πήγε να παίξει το απόγευμα, αλλά κανένα παιδί δεν τον είχε ξαναδεί. Την άλλη μέρα το πρωί ο δάσκαλος δεν τον αναγνώρισε και δεν τον δέχτηκε στην τάξη. Μα ούτε και κάποιος συμμαθητής του έδειξε να τον γνωρίζει».

Μήνα με το μήνα ο Μάριος ξεμάκραινε. Η αχτίνα του μεγάλωνε. Κι έβλεπα πώς γίνεται κανείς ξένος, πώς αδειάζουν οι πιο σημαντικοί δεσμοί της ζωής σου. Κι όμως, ακόμα και τότε σκεφτόμουν πως πάντα, μετά τα μεγαλομανή του σχέδια και τις πρώτες επιτυχίες μας, τον έπιανε μια ακαθόριστη μελαγχολία και στιγμιαία γεννιόταν η ελπίδα μέσα μου ότι μπορούμε να έχουμε ψυχική επαφή και να υπάρξουν κοινά αισθήματα.

Πήγα και τον βρήκα. Εμείς, που ανακαλύπταμε ταυτόχρονα τα ίδια πράγματα, που ο ένας πρόφτανε τη γλώσσα του άλλου, δεν είχαμε τίποτα να πούμε. Το βλέμμα του δεν μπορούσε να συγκεντρωθεί πάνω μου. Με προσπερνούσε σαν να μην υπήρχα, λες κι ήμουν διαφάνεια. Τα μάτια του ένα άδειο πιάτο, έψαχνε κάτι να βάλει να μου το προσφέρει, μα δεν έβρισκε. Τα ραδιοκύματά μας διαθλούνταν και δεν επρόκειτο να συναντη-

θούν ποτέ. Όλα μας τα χαρτιά είχαν πλέον παιχτεί. Το τέλος πλησίαζε σαν μετέωρη αναμονή.

Το τέλος πήρε μιαν απρόβλεπτη μορφή κι ένα παράδοξο όνομα: Φορτηγό-ψυγείο, για μεταφορές φρούτων και λαχανικών στη Γερμανία. Ο Κάστρο και ο Τσε με τους ογδόντα δύο αντάρτες του είχαν το πλοiάριο «Γράνμα», το καΐκι φάντασμα, για την απόβασή τους στην Κούβα. Εμείς θα είχαμε το πρώτο μας φορτηγό-ψυγείο, με διαχωριστικό τοίχωμα, το δούρειό μας ίππο για να μεταφέρουμε παράνομα ανθρώπους και οπλισμό. Αυτή την απίστευτη κατάληξη είχε μια πράγματι προφητική ιδέα του Μάριου. Είχε συλλάβει ότι τα εθνικά σύνορα, που ξεπερνιούνται από την παγκοσμιοποίηση της αγοράς, δεν πρέπει να διατηρούνται στο εσωτερικό του κινήματος. Κι όμως τη σωστή αυτή άποψη τη μετέφραζε στην αλλοπρόσαλλη στρατηγική ενός νέου ένοπλου αντάρτικου των μεγαλουπόλεων του κόσμου, κοντά στις αντιλήψεις του Μαριγγέλα απ' το ένοπλο κίνημα της Βραζιλίας. Αυτό το αντάρτικο θα υπηρετούσε η επιχείρηση εξαγωγής νωπών φρούτων και λαχανικών στην Ευρώπη με τα φορτηγά-ψυγεία της. Από τότε είχε το πάθος να γίνει καπιταλιστής εναντίον του καπιταλισμού. Να στρέψει το χρήμα εναντίον του χρήματος. Έλειπε όμως το χρήμα. Τράβηξε καταρχάς τις σημαντικές καταθέσεις της Όλιας, κληρονομιά από την πρόωρα χαμένη μάνα της. Πούλησε ο ίδιος ένα οικόπεδο που ήταν στ' όνομά του. Καθένας μας συγκέντρωσε έ-

να ικανοποιητικό ποσό. Ζήτησε μάλιστα και νόμιμο δάνειο!!... από την Αγροτική Τράπεζα! Ωστόσο έλειπαν ακόμη πέντε εκατομμύρια εκείνης της εποχής! Ο Μάριος πήρε τη μεγάλη απόφαση: απαλλοτρίωση των καπιταλιστών, δηλαδή ληστεία. Επιλογή: τα πολυκαταστήματα «Μ» στο κέντρο της Αθήνας. Είχε στείλει κιόλας ερήμην μας, έξι μήνες νωρίτερα, στο λογιστήριό τους τη φοιτήτρια του οικονομικού της Νομικής Ελένη, η οποία έδινε τις σχετικές πληροφορίες. Επιχείρημά του οι διάσημες ληστείες των χρηματοποστολών του Τσάρου από τους επαναστάτες της Ρωσίας και πολλές άλλες. Η οργάνωση της επιχείρησης θεωρητικά ήταν αριστουργηματική, οι πιθανότητες αποτυχίας μηδαμινές και είχαν παρθεί όλα τα μέτρα για να μην υπάρξει κανένα θύμα.

Μια ομάδα παλιών και επιστήθιων συντρόφων του, απ' αυτούς που πάντα εκσφενδονίζονταν σαν μετεωρίτες από το άστρο του, με επικεφαλής τον Βασίλη, πήγε αποφασισμένη να τον μεταπείσει, να τον ξορκίσει, με τη βεβαιότητα ότι πρόκειται για τυχοδιωκτική ενέργεια, που θα διασύρει ανεπανόρθωτα τους σκοπούς του αγώνα μας. Κι όμως, ακόμη και τότε, απογυμνωμένος από την παλιά του αίγλη, εξακολουθούσε να μαγεύει. Πήγαν εξεγερμένοι, «δεν πάει άλλο», μουρμούριζαν, αρκούσε ωστόσο το πρώτο του βλέμμα για να χαμηλώσει ένοχα το δικό τους και όλες οι βελόνες της ψυχής τους να στραφούν στο μαγνήτη του. Αφού εξουδετέρωσε το διάβημά τους χωρίς να πει ού-

τε λέξη, άρχισε να τους φέρνει τα πάνω κάτω: «Καλύτερα να συντριβούμε στα μεγάλα, παρά να δίνουμε πάρτι για τις επιτυχίες στα μικρά», κι ύστερα τους πρόσφερε ένα θεωρητικό σχήμα κι ένα εντυπωσιακό σενάριο κι έφυγαν συνεπαρμένοι... Μόλις απομακρύνθηκαν από το κατώφλι του, οι περισσότεροι ξύπνησαν και είδαν το κατασκευάσμα του να συγκρούεται με την πραγματικότητα, όμως στα μάτια τους ήταν ένας Ναπολέοντας κι αυτός δε λογοδοτεί, κρίνεται μόνο απ' τον εαυτό του κι έχει το ελεύθερο να πέφτει έξω και να χάνει μάχες. Απομονώθηκα. Και έτσι η φάση προετοιμασίας της επιχείρησης «απαλλοτρίωση» έφτανε στο τέλος της.

Δύο μέρες πριν, θα μαζευόμασταν για τον τελικό έλεγχο σ' ένα διαμέρισμα στην οδό Κάλβου στου Γκύζη, που είχε νοικιάσει η υπεράνω πάσης υποψίας Όλια αποκλειστικά γι' αυτή την επιχείρηση. Είχε προηγηθεί γενική δοκιμή στο χώρο και είχαν υπολογιστεί όλα τα πιθανά απρόοπτα.

Είχα πάρει την απόφαση να το σταματήσω κι η θέση αυτή βάραινε πάνω μου σαν μολύβι. Την παραμονή της τελευταίας συνάντησης έκοβα βόλτες όλη νύχτα. Σφιγμένη, ένας κόμπος, η καρδιά μου. Γυρόφερνα έξω από το σπίτι όπου κρυβόταν ο Μάριος, αλλά τελικά δεν του χτύπησα. Ήμουν σίγουρος πως σχεδίαζε την επιχείρηση αντίθετα στις δικές του πεποιθήσεις. Είχε γίνει πια ένα μ' αυτόν και την υπερασπιζόταν σαν να ήταν η προσωπικότητά του.

Την επομένη, πήγα μισή ώρα νωρίτερα να του μιλήσω πριν έρθουν οι άλλοι. Δεν είπαμε ούτε λέξη. Δεν κοιταχτήκαμε καν στα μάτια. Είπε μόνο «σκέτο, ε;» («ναι»), του απάντησα για τον καφέ, κι άρχισε να τον ετοιμάζει τόσο αργά, που μου φάνηκε πως κράτησε δυο χρόνια, όσο και η κοινή μας δράση. Καθώς τον έφερνε, μου έριξε ένα αβέβαιο βλέμμα. Ζύγισε, είδε την απόρριψη στα μάτια μου και δεν είπε λέξη. Ακούγονταν μόνο οι αργές ρουφηξιές μου. Δεν ήταν όπως τον ήξερα. Ένωθα τη συγκίνησή του κι αυτός τη δική μου. Στους χωρισμούς, έγραφε ο Φλομπέρ, υπάρχει μια στιγμή που το αγαπημένο πρόσωπο δεν είναι πια μαζί μας. Καλά λένε πως στους χωρισμούς δεν υπάρχει γραμματική και συνταχτικό. Το κατάλαβα εκείνη τη στιγμή. Ένας από τους δυο μας θα έφευγε. Ύστερα ήρθαν κι οι υπόλοιποι και κάτσαμε γύρω γύρω. Κανείς δεν έπαιρνε το λόγο. Κανείς δεν έκανε τα συνηθισμένα πειράγματα που διασκεδάζαν το φόβο και την αγωνία μας πριν από μια επικίνδυνη αποστολή.

«Πριν ξεκινήσουμε τη δουλειά...» άρχισε να λέει ο Μάριος μ' ένα τάχα διεκπεραιωτικό ύφος, «θέλω να τοποθετηθείτε...» Εδώ η φωνή του πήρε να σκληραίνει, «... ο Δημήτρης...» πήγε να την υψώσει μα έπεφτε μες στην ανήσυχη σιωπή, οι λέξεις του δεν είχαν ρίζες, «βάζει ξανά, όπως κατάλαβα, θέμα για την επιχείρηση...» είπε τελικά χωρίς να λυγίσει. Ήταν ένας Ορέστης κουρασμένος με το χιλιοπαιγμένο ρόλο του. Προσπάθησε να βγάλει ένα χαμόγελο ανωτερότητας και

συγκατάβασης, χαμόγελο στριμωγμένο ανάμεσα στην έκπληξη και τη συντριβή, για να σκεπάσει την ανορεξία του, μα έσβησε αμέσως. Το βλέμμα του, βλέμμα που δεν έγραφε πια, μολύβι με σπασμένη μύτη, έκανε αργά αργά το γύρο του τραπεζιού, λες κι ήθελε να τους υπνωτίσει, αλλά στα χαμηλωμένα συνένοχα μάτια τους αντίκρισε την αποσιώρηση, τα έβλεπε περιποιητικά και στοργικά όπως όταν εγκαταλείπουν ένα αγαπημένο πρόσωπο. Με χαρακτηριστικά αλλοιωμένα, με την κρυφή πληγή στο στόμα, με μια ματιά από την άλλη όχθη, ματιά αετού που έχασε την ικανότητα να ψηλοπετά, πήγε να αρπαχτεί από τα βλέμματα των πιο πιστών του συντρόφων, μα βυθιζόταν ακόμα πιο πολύ κι ένιωθε να πνίγεται, μπροστά σε άγνωστους ανθρώπους, μ' άγνωστη γλώσσα.

Κι είναι σαν το πληγωμένο αγρίμι που του ρίχνουν τη νύχτα τα φώτα και πετρώνει, κι εύχεται να το τουφεκίσουν ακόμη μια φορά, να τελειώνει μια ώρα αρχύτερα, για μια στιγμή φαίνεται να στυλώνει τα μάτια του καταπάνω σου, κι ύστερα χιμά μπροστά, στα τυφλά, υπακούοντας στο ένστικτο της φυγής κι εξαντλημένο προσπαθεί να τρέξει, τα βήματά του μπερδεύονται και το αίμα του βάφει το χώμα κόκκινο. Έτσι κι ο Μάριος υπακούει στην αρχέγονη παρόρμηση να τα παρατήσει, να κόψει τις γέφυρες, να φύγει μακριά, πολύ μακριά, με κάθε τίμημα, δίχως κανένα προορισμό, με μόνο εφόδιο την τυφλή επιθυμία να αποδεσμευτεί απ' όλες τις σχέσεις και να αφηθεί μ' άδεια χέρια, μόνος, ο-

λομόναχος, στους νόμους της φυγής και της περιπλά-
νησης, έρμαιο στην τύχη το γραμμένο.

Μπροστά στα μάτια μου παίχτηκε η αιώνια σκηνή
του εξοστρακισμού: Ο έκπτωτος μονάρχης ενώπιον της
εξεγερμένης αυλής του. Δεν αντιστάθηκε, δεν καταδέ-
χτηκε να μιλήσει, να πείσει και να συγκινήσει. Αρνή-
θηκε μίαν αδελφοκτόνο μάχη για το «ποιος» «ποιον»
θα κερδίσει. Σαν υπνοβάτης τράβηξε ίσια κατά την
πόρτα... Κανείς δεν όρμησε να τον συγκρατήσει. Κανέ-
να βλέμμα να τον ξεπροβοδίσει. Η Όλια ήταν φευγά-
τη, σαν να είχε αδειάσει μέσα της από καιρό, λες και
δεν είχαν ζευγαρώσει ποτέ. Εγώ είχα κιόλας σπάσει,
άκουγα τα βήματά του να σβήνουν στο διάδρομο, ήθελα
να τρέξω πίσω του, μα το σώμα μου δεν κινήθηκε, ή-
θελα να του φωνάξω, αλλά φωνή δεν έβγαине...

Έτσι, δίχως επίλογο, έφυγε και χάθηκε ο «Αρχη-
γός» μας. Κανείς δεν άκουσε ποτέ πού πήγε και τι α-
πέγινε. Θαρρείς κι η φυγή του ήταν η τελευταία του α-
πελπισμένη πράξη για να παραμείνουμε ενωμένοι. Κι
εμείς που δεν μπορούσαμε ούτε να το φανταστούμε
πως θα ζούμε και θα αγωνιζόμαστε χωρίς αυτόν, εκεί-
νον που κι αν δεν υπήρχε έπρεπε να τον είχαμε εφεύρει,
αναγκαστήκαμε τώρα πια να κρατηθούμε μες στη φυ-
γή του και να πετάξουμε με τα δικά μας φτερά.

Κανείς, εκτός από την Όλια κι εμένα, μήτε κι αυτοί
που ήταν στο διαμέρισμα στου Γκύζη, δεν έμαθε πως ο
Μάριος αποχώρησε οριστικά. Όλοι ήταν σίγουροι ότι ο
«Αρχηγός» υπήρχε, μα δεν έπρεπε να φαίνεται. Υπήρ-

χε ένας άόρατος «Αρχηγός» σ' άόρατο κέντρο κι από κει συνέχιζε να διευθύνει μυστικά τον αγώνα. Μερικοί το πιστεύουν ακόμα και σήμερα.

Όσες φορές βρεθήκαμε με την Όλια τον σκεφτόμασταν, το φάντασμά του ζούσε ανάμεσά μας, αλλά δε μιλήσαμε ποτέ ξανά γι' αυτόν.

Τα ντεσιμπέλ της σιωπής

Η ΤΑΝ ΠΑΛΙ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ, ΟΤΑΝ ΣΥΝΑΝΤΗΣΑ ΤΗΝ ΟΛΙΑ για τελευταία φορά, με τον κόκκινο χείμαρρο να ρέει ξανά χυτός από τους ώμους στη μέση της. Ήταν όμως ένα καλοκαίρι διαφορετικό.

Τα πράγματα είχαν αγριέψει, τρεις σύντροφοι είχαν πιαστεί. Κρυβόμουν στο ιδιόκτητο διαμέρισμα της Ζίλντας, πίσω από τη Μονή Πετράκη, κοντά στον «Ευαγγελισμό». Εκείνη είχε ανακληθεί από την υπηρεσία της στη Στοκχόλμη. Ήταν ένα ρετιρέ, περιτοιχισμένο με καθρέφτες, ένα θαύμα της μεταμοντέρνας αρχιτεκτονικής των εσωτερικών χώρων, σαν μεγάλο πλατό. Η Ζίλντα είχε γνωρίσει έναν δικό μας, τον Ντίνο. Της άρεσαν οι νεαροί, σ' εκείνον οι κάπως μεγαλύτερες. Σ' αυτό κυρίως το ζευγάρι οφείλονταν η ταχύτητα και η ακρίβεια στην ενημέρωση της διεθνούς κοινής γνώμης από την καρδιά της αντιδικτατορικής αντίστασης. Όταν έπεσε η χούντα, η ηγεσία αποφάσισε να τιμήσει τον Ντίνο για τη συμβολή του, κι όπως εκφωνούσε ο

Γραμματέας του Κόμματος το σύντομο πανηγυρικό του, τον διακόπτει εκείνος και λέει μ' ένα πονηρό χαμόγελο, μπροστά στους αποσβολωμένους σεβάσμιους συντρόφους: «Όχι εμένα, αυτόν να τιμήσετε!» και δείχνει με το βλέμμα μες στο παντελόνι του.

Ζούσα τότε με κατεβασμένα τα στόρια και δεν άνοιγα ποτέ το φως. Διάβαζα κι έγγραφα όλη τη μέρα, από το χάραμα, και ξάπλωνα νωρίς.

Εκεί με συνάντησε η Όλια. Ήταν σύνδεσμος με το παράνομο τυπογραφείο κι ήρθε να πάρει για τύπωμα αυτά που έγγραφα, απλά και σύντομα μαθήματα πολιτικής οικονομίας, φιλοσοφίας, στρατηγικής και τακτικής. Ήθελα δυο μέρες να τελειώσω κι έπρεπε να περιμένει, γιατί δεν ήταν φρόνιμο το συχνό μπες βγες. Εκείνη την περίοδο ζούσε εντελώς μόνη της, συγκεντρωμένη στην Ιατρική και ιδιαίτερα στη μεγάλη της αγάπη, τη Βιογενετική. Κανένας άνδρας δεν πήρε τη θέση του Μάριου. Οι σχέσεις με τον πατέρα της, έτσι κι αλλιώς τραυματικές, είχαν γίνει μηδενικές. Η Όλια ξέφευγε από το βασικό κανόνα ότι η κόρη «ερωτεύεται» τον πατέρα και ανταγωνίζεται τη μητέρα.

Ήταν μια νύχτα δίχως ανάσα σε μια έρημη Αθήνα. Νόμιζες όλοι είχανε εγκαταλείψει την πόλη, εκτός από μας τους δυο. Τίποτα δεν ακουγόταν, ούτε τα ψηλοτάκουνα της αργοπορημένης πόρνης στο δρόμο ούτε τα βαριά βήματα του χαφιέ, ούτε το ροχαλητό του γείτονα στον κάτω όροφο ούτε κι αυτοί οι θόρυβοι της σιγαλιάς, θαρρείς κι είχαν απορροφηθεί στην πηχτή ζέστη. Κι ό-

μως, ήταν τρεις και τέταρτο, είχα κοιτάξει το ρολόι, όταν άναρθροι ήχοι, τι ασέβεια! παραβίασαν τον όρκο σιωπής που είχε δώσει αυτή η νύχτα. Σηκώθηκα. Την είδα, ένα βόρειο σέλας, με κείνη την ζωτική πνοή που κολλούσε πάνω της και την έκανε αλλιώςτικη από όλους τους άλλους, μια δροσερή φωτιά να την τυλίγει, τα μαγνητικά της κύματα να με κυκλώνουν. Φοβόμουν να την αγγίξω, μη σπάσει η βουβή χορδή της. Την είδα γυμνή, όρθια, να έχει ανασηκώσει λίγο τα στόρια βυθισμένη με το βλέμμα στο απέναντι διαμέρισμα, με τους καθρέφτες να πολλαπλασιάζουν το μεθυσμένο κορμί της. Την είδα να κοιτάζει, απόψε μου φαίνεται πιο γυναίκα, να ρίχνει μπρος πίσω το κεφάλι της, να τινάζει απαλά τα μαλλιά της στη γυμνή πλάτη, στα στήθη, στην κοιλιά κι αυτά να πασχίζουν να μακρύνουν κι άλλο, ν' αγγίξουν την πυρόχρωμη λόχμη της. Από το παράθυρο της κουζίνας, μέσα απ' το φωταγωγό, μπορούσα να δω τη σκηνή που την ερέθιζε. Η τζαμόπορτα της βεράντας στο απέναντι σπίτι ήταν ανοιχτή, πίσω από τις διάφανες κουρτίνες του σαλονιού, μέσα από αδύναμες ανταύγειες, έρχονταν αναστεναγμοί που εναλλάσσονταν περιοδικά με ξεφωνητά. Έβλεπα μόνο το κεφάλι μιας γυναίκας να γυρίζει πέρα δώθε και τα χέρια της απλωμένα να τρέμουν και να κρατιούνται σφιγμένα στην πλάτη του καναπέ. Κανένα άλλο σημείο του σώματός της, μήτε κάποιο άλλο σώμα, ανδρικό ή γυναικείο, δεν ήταν ορατό.

Το αίνιγμα αυτής της σκηνής πέρασε στο υπόστρω-

μα του ασυνειδήτου μου σαν ένας πίνακας του Γκογκέν, που του έδωσα τον τίτλο: «Μια γυναίκα κοιτάζει μιαν άλλη μες στην καλοκαιριάτικη νύχτα». Κι επιστρέφει μεταμφιεσμένη στα όνειρά μου μ' άλλα πρόσωπα, διεγείρει την κουρασμένη μου φαντασία, μα πάντα αφήνει μια γεύση πικρή κι ένα δάγκωμα στην καρδιά για ό,τι ακολούθησε.

Δέκα μέρες αργότερα, η Όλια πιάστηκε από την Ασφάλεια στο παράνομο τυπογραφείο μας, κοντά στη Λιοσίων, μαζί με δύο ακόμα συντρόφους και δεν την ξαναείδα ποτέ πια.

Σε όλες τις νύχτες μου από τότε ανακαλύπτω ξεστρατισμένα κομμάτια εκείνης της ατέλειωτης καλοκαιρινής νύχτας, όταν μετρούσα τα ντεσιμπέλ της σιωπής της και παρακαλούσα τις μέρες να συστέλλονται, τις νύχτες να διαστέλλονται για να μπορώ να τη βλέπω.

Ταξίδι στο βυθό

ΑΥΤΗ Η ΑΣΘΜΑΤΙΚΗ ΔΙΑΒΟΛΟΜΗΧΑΝΗ, ΠΟΥ ΣΙΓΟΥΡΑ θα 'χει βγάλει και τον αλβανικό πόλεμο, ξεφυσά, αγκομαχάει στο ίσιωμα, μπουκώνει στον ανήφορο, έτοιμη ν' αφήσει την τελευταία της πνοή στην ερημιά της νύχτας, οι ρόδες της στριγκλίζουν κλαψιάρικα, οι σιδεριές της τρίζουν και πάνε να σκορπίσουν, μαζί με τις λασκαρισμένες βίδες κι εμάς, ο άξονας και οι σκαρμοί σκούζουν, ο αέρας δέρνει το σάπιο караβόπανο της κλούβας και τα ξάρτια της σφυρίζουν· η τσιμινιέρα τσιρίζει και λίγο να γυρίσει τον πισινό της κατά το βοριά, το ντουμάνι ορμά από τις χαραμάδες κι είμαστε, θαρρείς, στην κοιλιά βουλιαγμένου γκαζάδικου και τα πρόσωπα δε διακρίνονται μέσα στο θολό βυθό, δύο νοματαίοι μόνο ξεχωρίζουν από τον ξερόβηχα. Είμαστε στοιβαγμένοι σ' ένα μεγάλο σπирτόκουτο τυλιγμένο μ' ένα ξεφτίδι μουσαμά, στριμωγμένοι σαν σαρδέλες σε δυο αντικριστούς πάγκους· από την μπόχα καταλαβαίνω πως βρίσκομαι σ' ένα αρχαίο στρατιωτικό φορτηγό ΡΕΟ.

Σε κάθε στραβοτιμονιά σωριαζόμαστε σε μια μεριά σαν τ' αρνιά όταν τα μεταφέρουν στο σφαγείο, ακούγονται λίγα βογκητά, κι ύστερα πάλι εκείνη η εφιαλτική σιωπή του βυθού. Ο διπλανός μου κι εγώ είμαστε δεμένοι με αλυσιδένιο ομφάλιο λώρο, μ' ένα χαλκά στο δεξί μου καρπό κι ένα στον αριστερό του, το κεφάλι μου φτάνει στον ώμο του. Ω! Αυτή τη βαρβατίλα και την ξιτισμένη ιδρωτίλα, ανακατεμένη με φτηνή κολόνια, βερνίκι αρβύλας και τσιγαρίλα, την ξέρω καλά. Το πλάσμα δίπλα μου ροχαλίζει, κι όπως ο αγκώνας του τραμπαλίζεται στα πλευρά μου, που άρχισαν να στραβοδέουν, ένας πόνος αβάσταχτος με σουβλίζει και, καθώς η κλούβα δίχως σούστες σκαμπανεβάζει και γκρεμοτσακίζεται στις λακκούβες, αναπηδώνω στον πάγκο κι αισθάνομαι τη μέση μου να κόβεται και τη ζωή μια να φεύγει, μια να γυρίζει.

Υστερα πήρε να βρέχει, να βρέχει πεισματάρικα. Ένωθα πως «έβρεχε τέσσερα χρόνια, έντεκα μήνες και δυο μέρες», όπως το 'χε δει ο Κολομβιανός συγγραφέας της μοναξιάς και ο διάλογος αυτός όλο και κολλούσε στη λασπουριά. Ο λίγος αέρας μουσκεμένος μου 'πεφτε λιγότερος, οι βρεγμένοι μουσαμάδες έσταζαν...

Είχα κοιμηθεί τρεις μήνες και τώρα άρχιζα να ξυπνάω; Ή δεν είχα γεννηθεί ποτέ;

Βυθισμένος στο κενό του λήθαργου, σ' έναν άχρονο χρόνο, εκεί που δεν υπάρχουν ούτε μέρες ούτε νύχτες, σ' ένα άλλο ημερολόγιο, στο χρόνο της σκιάς, φτιαγμένο απ' όλα τα χρώματα του σκοταδιού, στο χρόνο

της απομόνωσης, σ' ένα χώρο δύο επί ενάμισι. Δε γνώριζα ποιος ήμουν. Αλλά ήμουν; Δεν ήμουν! Πρέπει να είχα πεθάνει μόλις πριν, σ' ένα κλάσμα δευτερολέπτου, όταν σε κάποιο τελευταίο ζωντανό κέντρο του εγκεφάλου μου την είδα. Σαν να φύσηξε μια δροσιά, σαν να μύρισε σταφύλι πατημένο στον τρύγο και τότε την είδα να μετεωρίζεται κίτρινη σαν κερί, Αντιγόνη στη σκηνή, με τα μάτια της να καίνε στον πυρετό, τα βλέμματά μας διασταυρώθηκαν, ήθελε κάτι να μου πει, μα δεν έβγαίνε φωνή απ' τα ξεραμένα στο αίμα χείλη της...

Η θύμησή μου τελειώνει σ' εκείνο το μισό λεπτό πριν με συλλάβουν, σε κείνη την εναγώνια προσμονή, κι ύστερα, όταν κύκλωσαν το σπίτι και μπούκαραν, κι έγινε ό,τι έγινε, ο φόβος μου πάει, πέταξε, μαζί και η μνήμη μου, κι άρχισε αυτός ο μακρύς ύπνος και δεν ξεχώριζα πια ζωή και θάνατο, όνειρο και πραγματικότητα.

«Προσπάθησε να θυμηθείς», μου λένε τα πονεμένα μέλη μου και τ' ακούω να μου αφηγούνται, σαν τρίτος, τις ιστορίες τους.

«Θυμήσου», μου λένε τα θολά μάτια μου, δίχως γυαλιά, τα έσπασαν αμέσως κι αυτά, «θυμήσου πάνω σου εκείνα τα πολυκέφαλα σκυλιά, πλάσματα λυσσασμένα, σταχτιά, απ' την κόλαση του Δάντη βγαλμένα».

«Σε χτυπούσαν με τους υποκόπανους», επιμένουν τα σακατεμένα πλευρά κι οι προησμένες κλειδώσεις... Η ραγισμένη μέση πήρε τότε το λόγο: «Αυτό δεν είναι τίποτα! Είχες αποκάμει, ήσουν δεν ήσουν πενήντα κιλά κι εκείνος ο ξανθοτρίχης με τα σπυριά φώναζε: “Τον

παίζουμε ρε, τον πούστη, μπάσκετ;” κι όλοι γρύλιζαν “ναι, ναι!” και σε πέταγε ο ένας και σ’ άρπαζε ο άλλος, κι έγινε αυτό ίσαμε δέκα φορές, κι ύστερα όταν σ’ έπιασε εκείνος ο κύκλωπας όλοι γάβγιζαν “καλαθιά, καλαθιά!” κι αυτός σε σήκωσε και σε πέταξε ψηλά, μα πρόλαβε να φωνάξει στον Πατρινό με το βατραχίσιο σώμα: “Πιάσ’ τον, ρε μαλάκα”, όμως εκείνος επίτηδες δε σ’ έπιασε, κι έπεσες κι έσκασες κάτω με ανοιχτά τα πόδια διχάλα, χτύπησαν τ’ αρχίδια σου στο χώμα, ένα κρακ ακούστηκε, εγώ κλαδεύτηκα σύρριζα κι εσύ έμεινες στον τόπο, φυτό».

Κι οι καμένες τρύπες στα πόδια μού λένε: «Ήμασταν πληγές κι είπαν πως θα βάλουν σουλφαμιδόσκονη μη μολυνθείς κι εκείνοι έριξαν ασβεστόσκονη και σ’ έκαψαν». «Είχες πιστέψει πως αυτό ήταν το χειρότερο», πρόσθεσαν τα εξαντλημένα πνευμόνια, «πως αυτό ήταν, πάει, τέλειωσε, κι όμως ήρθε κι άλλο, κι άλλο... και στο τέλος συνέβη το μόνο που φοβόσουν, θαρρείς κι ήξεραν την αχίλλειο πτέρνα σου. Σ’ έδεσαν ανάσκελα, έβαλαν στο στήθος σου ένα σακί τσιμέντο και του έσταζαν νερό. Εμείς φουσκώναμε και ξαναφουσκώναμε με δύναμη και το σηκώναμε, μα μετά από μια ώρα γινόταν όλο και πιο βαρύ, και πιο βαρύ, κι η κάθε ανάσα μας όλο και πιο μικρή, και ξέραμε πως σε λίγο θα χαθεί κι αυτή, ζούσες, δε ζούσες, κι ύστερα φτάναμε στο τέλος, αλλά μια σκοτεινή ελπίδα ξαναγεννήθηκε μέσα μας και ξαναπροσπαθήσαμε να τραβήξουμε αέρα, εσύ μας παρακαλούσες να μη σε προδώσουμε και ψιθύριζες

στον εαυτό σου “μη λυγίσεις, έτσι και σπάσεις δε θα ξανακολλήσεις ποτέ”, αντέξαμε λίγο ακόμα, αλλά η δύναμη και η θέληση μας εγκατέλειψαν, κι η τελευταία σου ανάσα πέταξε στον άνεμο, η πυκνότητα της ύπαρξής σου αραίωνε και χανόταν στην ανυπαρξία, στο τίποτα»).

Κι είδα τότε τη μάνα και τον πατέρα μου, δέκα χρόνια πίσω, απελπισμένους από πάνω μου να βλέπουν πως δεν έχω άλλη ανάσα, καθώς έσβηνα από δύσπνοια στην κάμαρα, με το νερό να στάζει στις κατσαρόλες από το παλιοκαιρίτικο αχυρόχωμα και τα σάπια δοκάρια, να μ’ αρπάζουν έξω στον αέρα και να παίρνω ακόμα μια αναπνοή, κι ύστερα τρομαγμένοι δε βρήκαν άλλο γιατρικό κι έβαλαν στο στήθος μου μαλλί προβάτου με καντή ρακή και χτυπημένες κόκκινες πιπεριές για να βράσει, κι εγώ χειροτέρεψα κι είπα πως θα πεθάνω, μα έκανα κουράγιο να ξημερώσει, να μου περάσει η μεγάλη κρίση κι έλπιζα να βρω το πρωί εκείνο το απαγορευμένο χάπι της κορτιζόνης για να μπορέσω να παίξω στο ματς της Κυριακής... Η μάνα μου δώσ’ του και να κλαίει και να καταριέται το ποδόσφαιρο: «Η αναθεματισμένη η μπάλα φταίει για όλα!» Όμως δεν ήμουν εγώ στον ασθματικό ρόγχο, αλλά ένα άλλο παιδί στα δεκατέσσερα, αλλεργικό κι αυτό, και δεν ήξερα πώς να το βοηθήσω κι έκατσα δίπλα του. «Πώς σε λένε;» το ρώτησα. «Μάριο», ακούστηκε το ξέπνοο ψιθύρισμά του.

Η φωνή μου, πάντα βιαστική, να επιμένει πως αυτή πρώτη με είχε αποχαιρετίσει, μα, να, τούτος εδώ ο

υπερόπτης πόνος στην πλάτη ξαναπαίρνει το λόγο: «Εμένα να ευγνωμονείς! Εγώ πρώτος πιστοποίησα πως δεν τα 'χες τινάξει».

Έτσι ανέτρεχα στις ενθυμήσεις των τραυματισμένων μου μελών, ενώ το φορτηγό πάλευε μες στο λασπωμένο ποταμό του δρόμου. Πηγαίναμε ώρα πολλή ίσια μπροστά. Στοιχηματίζω πως περνάμε τον κάμπο της Λάρισας. Ύστερα ακούστηκε μια διαταγή: «Εδώ στοπ, κατούρημα, χέσιμο, πρωινό, ένας ένας». Ένα ένα τα ζευγάρια, κρατούμενος και δεσμοφύλακας δεμένοι στην ίδια αλυσίδα, ίσως και στην ίδια απελπισία, πηδούσαν απ' το ΡΕΟ. Μ' έκοβαν οι πόνοι στη μέση και στα πλευρά, πήγα να γλιστρήσω σιγά σιγά κάτω, αλλά ο γίγαντας παρτενέρ μου βιαζόταν φαίνεται, πήδηξε απότομα και με συμπαρέσυρε σε μια μάζα κι είπα να 'μουν αγέννητος. Η βροχή λυσομανούσε και μας στράβωνε, ο γίγαντας έβγαλε μια μάνικα και βάλθηκε να μεγαλώνει το χείμαρρο μπροστά στα πόδια του κι έριξε σε μένα μια θριαμβευτική ματιά που πάσχιζα με τ' αριστερό μου χέρι κάτι να βρω μες στο παντελόνι μου, μα δεν το 'βρισκα, κι ύστερα το ανακάλυψα πληγιασμένο και κακότυχο κι είπα μέσα μου: «Ε! ρε κακομοίρη μου, τα μαύρα σου τα χάλια έχεις». Μετά έδωσαν στον καθένα ένα κομμάτι μπαγιατίτικο ψωμί που είχε μουλιάσει. Ήρθε το χάραμα κι άρχισα μες στο μισοσκόταδο να διακρίνω τα πρόσωπα. Ήμουν σίγουρος πως κανείς τους δεν ήταν δικός μας. Όλοι ήταν ποινικοί. Μερικοί φαίνονταν χαρμάνια, κι άλλοι μούτρα «πρώ-

της», του σκοινιού και του παλουκιού. Σαν μπήκε για τα καλά η μέρα, άρχισαν τ' αστεία και τις ιστορίες. Εκεί μέσα όσο πιο πολλά «παράσημα» είχες αποκτήσει, τόσο με μεγαλύτερο σεβασμό σε αντιμετώπιζαν. Ήταν ντροπή να μην έχεις περάσει δυο τρία σκουλαμέντα. Έτσι μάλιστα κι είχες αρπάξει καμιά «γαλλική» ή ήσουν βαρυποινίτης, απολάμβανες τιμές μέλους της Καμόρα. Ένας ανυπόταχτος ναυτικός επιδείκνυε τα τατουάζ του, έλεγε ιστορίες από τα μπουρδέλα όλων των λιμανιών της γης, αξιολογούσε τις επιδόσεις κάθε θηλυκής ράτσας στο κρεβάτι και στοιχημάτιζε για τις χρωματικές σχέσεις ανάμεσα στις τρίχες της κεφαλής και του αιδιού. Ένας νταβατζής περιέγραψε πώς μαχαίρωσε τον καινούργιο αγαπητικό της δικιάς του, όταν βγήκε με δώρη από το Χαϊδάρι. Ένας τύπος κοκορευόταν για το πόσα κονόμαγε βολεύοντας γριές κι εξηγούσε τις δυσκολίες και τα απρόοπτα του επαγγέλματος. Κάποιος άλλος πάλι άρχισε να λέει πώς έκανε πρώτα τον πούστη, μετά τον τρελό κι ύστερα το χασί-κλα για να τον διώξουν απ' το στρατό, μα στο τέλος του κόλλησαν και τα τρία κουσούρια. «Τα πάντα είναι θέμα συνήθειας», περιέγραφε με φιλοσοφική διάθεση το μετασχηματισμό της αρχικής σκοπιμότητας σε πάθος. Δύο είχαν κόψει τις φλέβες τους κι ένας ήταν τρυπημένος. Ένας ταλαίπωρος Κρητικός, «λεβεντομαλάκα» τον προσφώνούσαν, βλαστημούσε την κακή του τύχη. Ήταν φαντάρος στην Ορεστιάδα και είχε πάρει άδεια για να ξεγεννήσει τη γυναίκα του στην Κρήτη.

Περίμενε στο «Βενιζέλειο Νοσοκομείο» τη γέννα, κι όταν άκουσε φασαρία έτρεξε να δει το κοπέλι, όμως, για όνομα του Θεού! ήταν κατάμαυρο, όρμησε τότε στη γυναίκα του και της τράβηξε τρεις τέσσερις μαχαιριές, ενώ εκείνη ούρλιαζε: «Εσύ φταις, που με πέθανες στις σουπιές!» Ο πεθερός του είχε ταβερνάκι στις Γούβες, έξω από τη Βάση του Ηρακλείου, κι έφτιαχνε ομελέτες και μπιφτέκια στα Αμερικανάκια. «Το μαλάκα», σχολίαζε ο ναυτικός, «του γαμήθηκε η γυναίκα με τον αράπη και για να την εκδικηθεί έκοψε τον πούτσο του!» Είχα κλείσει τα μάτια, αλλά καταλάβαινα ότι με κουτσομπόλευαν. Προσπαθούσαν να μαντέψουν τι φρούτο είμαι. Τα πολύ αυστηρότερα μέτρα ασφαλείας για μένα τους έκαναν να με τοποθετούν στην κορυφή της ιεραρχίας του υποκόσμου και με αντιμετώπιζαν με δέος. «Το σακατέψανε το παλικάρι οι καριόληδες», έλεγε και ξανάλεγε ο νταβατζής. «Κάτι τέτοιοι που δεν τους πιάνει το μάτι σου είναι οι εγκέφαλοι στα μεγάλα κόλπα», σχολίασε ο ζιγκολό και πρόσθεσε: «Εμείς, γαμώ το, είμαστε φιλικατζήδες».

Θα πρέπει να 'φτανε μεσημέρι, όταν ακούσαμε απέξω κίνηση κι ανθρωποβουή σε πεζοδρόμια. Έμοιαζε σαν να σταματούσαμε σε φανάρια. Ένας φώναζε: «Καλά, στην Αθήνα μας γυρίζουν;» «Θεσσαλονίκη!» είπα μέσα μου. Μυρίζω κοντά τη θάλασσα. Κι απ' τον τάφο θ' ακούω τη μυρωδιά της. «Θεσσαλονίκη», φώναξε ο ναυτικός, «Οχ, μανούλα μου, για Γεντί-Κουλέ μας πάνε». «Στο Επταπύργιο», αποφαίνεται ο ζιγκολό. Στρίψαμε

μετά δεξιά κι όλο δεξιά, κι η βροχή που είχε καλυμάρει για λίγο, ξαναλύσσαγε.

Η μπουρινιασμένη μέρα έπεφτε νωρίς, τρέμαμε από το κρύο και στριμωχνόμασταν σαν τ' αρνιά που κολλούν και ζεσταίνεται το ένα με την ανάσα του άλλου.

Ένας τύπος βάλθηκε να σφυρίζει όλους τους σκοπούς. Συναυλία μες στην παγωμένη νύχτα. Έκανε πρώτα όλα τα πουλιά, κοτσύφια, αηδόνια, κορυδαλλούς... Νόμιζες πως ήσουν καλοκαίρι σε ρεματιά με κερασιές. Μετά έπιασε τα παραπονιάρικα κλαρίνα κι ύστερα βυθίστηκε σ' ένα ατέλειωτο κλάμα με αμανέδες και λαϊκά. «Ένας αλήτης πέθανε», «Στον Πειραιά συνέφιασε», «Κάτω απ' το σβηστό φανάρι». Μα όταν άρχισε να πιάνει το σκοπό τού «Όσο βαριά τα σίδερα, είν' η καρδιά μου σήμερα», ένιωθα όλη αυτή την ξεριζωμένη αλητεία βυθισμένη σ' ένα ανδρικό κλάμα βουβό. Σαν τέλειωσε το σφύριγμα, έσβηνε η ανάσα του απ' το κρύο, κανείς δε μιλούσε και, σαν να ντράπηκαν για τη συγκίνησή τους, έπιασαν να κουβεντιάζουν για τον καιρό. Ο ναυτικός έβγαλε το πρώτο ημίωρο μετεωρολογικό του δελτίο: «Σαν να κόβει λίγο όπως προχωράμε». «Βορινά...» αποφάνθηκε ο ζιγκολό. «Όχι ρε, θα 'χαμε φτάσει στη Σόφια αν πηγαίναμε βορινά... Ανατολικά πάμε», πρόσθεσε ο ναυτικός εύστοχα.

Τουρτούριζα, μόνο μου καταφύγιο η ζεστασιά των α-
ναμνήσεων. Τώρα στο χωριό μου θα ψήγουν πατάτες ο-
φτές στη χόβολη, θα τις ξεφλουδίζουν, θα τις πασπαλί-
ζουν με αλάτι και θα πίνουν ρακή. Τώρα η Μάρθα θα

ξεντώνεται, μπαίνει μες στις ζεστές κουβέρτες. Πού να 'ναι η Όλια τέτοια ώρα, πώς θα της φέρονται αυτά τα σκυλιά, έλεγα κι έτρεμα. Σκεφτόμουν τους άλλους χτυπημένους συντρόφους, δεν ξέρω από πού ν' αρχίσω και πού να σταματήσω για τα βάσανά τους, τους έβλεπα σαν ζαλισμένα από τη θύελλα ορτύκια να πέφτουν ξερά στους τοίχους στο καμπαναριό και στο λιοτριβιό. Κι ο Μάριος; Τι θα σκέφτεται αυτός ο υπερεπαναστάτης τώρα που εμάς μας σκοτώνουν κι εκείνος το γλεντάει σε κανένα Λονδίνο ή Παρίσι; Αναλογιζόμουν τις τύψεις του, κι απολάμβανα χαιρέκακα την ηθική μας υπεροχή απέναντί του. Μα δεν περνούσε μήτε μισό λεπτό και με πλημμύριζε η νοσταλγία κι ο θαυμασμός και τον έβλεπα τότε στις κατακόμβες του Βιετνάμ, τότε στις Άνδεις με το αντάρτικο, τότε στην Κούβα να 'ναι σύμβουλος του Φιντέλ.

Τότε ζωντάνεψε μια ξεχασμένη εικόνα μέσα από το λήθαργό μου. Είδα τη φάτσα του Μπάμπαλη από πάνω μου να ικετεύει: «Πες μου, ρε, ποιος είναι ο ψηλός και θα κάνω τα στραβά μάτια... Μόνο να μάθω και δε θα πω λέξη σε κανέναν». Είχαν φέρει κείνον τον ηλεκτρολόγο που μας είδε στην επιχείρηση στο Διόνυσο κι αυτός με αναγνώρισε. «Τούτα τα σημειώματα τα ξέρεις... Πες μου ποιος τα 'στελνε! Γιατί μετά σταμάτησε; Κοίτα, ρε, πώς σε καταντήσανε αυτά τα κτήνη! Αν έλεγες μια κουβέντα, θα σε κρατούσαμε εμείς, δε θα 'πεφτες στα χέρια τους! Μίλα ρε, Σουσλόφ. Ποιος είναι ο ψηλός; Σ' εμένα μόνο, ορκίζομαι στη μανούλα

μου, δε θα κάνω τίποτα, πες, γιατί διαφορετικά θα σε μεταφέρουν εκεί που θα ξεχάσει όχι μόνο ο Θεός αλλά κι η μάνα σου ακόμη ότι υπάρχουν, όχι μόνο τα ξένα ραδιόφωνα!» Έτσι σφύριζε πάνω μου ο αστυνόμος Μπάμπαλης που μισούσε την ΕΣΑ, καθώς άλλωστε κι όλη η Ασφάλεια. Θεωρούσαν ότι οι άσχετοι Εσατζήδες έτρωγαν το δικό τους ψωμί κι έκαναν χοντροκοπιές σε σχέση με τη δική τους «επιστημονική» δουλειά. Υπήρξαν πολλά ευτράπελα από τον ανταγωνισμό τους, όπως μια φορά που πλακώθηκαν στις μπουνιές για το ποιος θα συλλάβει έναν δικό μας μπροστά στα μάτια του. Ο Μπάμπαλης μ' έβαλε ν' ακούσω δύο μαγνητοταινίες με συνομιλίες του με τον «ψηλό» και μου έδειξε τρία ή τέσσερα σημειώματα στη γραφομηχανή, σταλμένα πριν από τις επιχειρήσεις μας. Ο Μάριος έπαιζε μέχρι τέλους μαζί του προσωπικά αυτό το τρελό παιχνίδι κι απολάμβανε ταυτόχρονα την ηδονή και του κυνηγού και του θηράματος, δίχως να λογαριάζει καν τη δική μας γνώμη. Κατάλαβα όμως ότι σε τούτη την ακατανόητη αναμέτρηση, νικητής ήταν ο Μάριος, πως είχε «σπάσει», είχε γονατίσει ακόμα κι ένα κρύο φίδι όπως ο Μπάμπαλης.

Τις αναμνήσεις μου διέκοψε η διαταγή «στάση πέντε λεπτών». Σήκωσαν την τέντα της «μπουκαπόρτας» κι είδα πως σταματήσαμε σ' έναν πλατανιά, μπροστά σε μια πέτρινη βρύση με τρεχούμενο νερό που γέμιζε δυο μεγάλες γούρνες. Δε μας άφησαν να γεμίσουμε τα παγούρια. Έβαλαν μόνο το ναυτικό με το συνοδό

του δεσμοφύλακα να πηγαινοφέρνουν έναν κουβά, απ' όπου πίναμε ένας ένας σαν τα μουλάρια. Ο ναυτικός τότε είπε: «Καθαρίζει, ρε, ο καιρός ανατολικά...» Μέσα από ένα κουρελιασμένο σύννεφο βγήκε λίγο φεγγάρι. Ο ναυτικός λέει στο δεσμοφύλακά του: «Ρε παλιοσειρά, σου δίνω τρία πακέτα “Άσσο”, αν βάλεις το φεγγάρι μες στον κουβά». Ήταν ένα γνωστό σε μένα παιχνίδι των σφουγγαράδων. Έτσι όπως ήταν δεμένοι χέρι με χέρι, ο Εσατζής γύριζε με το ελεύθερο δεξί του πέρα δώθε τον κουβά με το νερό, μα δεν τα κατάφερνε. Τότε αυτός, ο περπατημένος σ' όλους τους ωκεανούς λοστρόμος, πήρε τον κουβά, τον έγειρε απαλά σε μια ορισμένη κλίση κι άρχισε να χοροπηδά και να ξεφωνίζει σαν παιδί: «Το 'πιασα το φεγγάρι, το 'πιασα, το πίνω το γαμημένο, το 'χω φυλακισμένο κι αυτό!» Κι όπως πηδούσε στην καρότσα, μουρμούριζε θριαμβευτικά: «Αυτό θα πει αστρονομία, παλιομαλάκες».

Έβαλαν μπροστά να φύγουμε, αλλά η μηχανή έσβηνε. Κατέβασαν τρία ζευγάρια να σπρώξουν. Έπαιρνε μπρος κι έσβηνε. «Θα 'χει τραβήξει νερό...» είπε ο επικεφαλής λοχαγός, «σπρώξτε λίγο». Τίποτα. «Τα ηλεκτρικά θα 'ναι, μα δεν τα ξέρω...» ψέλλισε με απόγνωση ο οδηγός. Τρεις τέσσερις γύρισαν τα βλέμματα στον έναν από τους δύο με τις κομμένες φλέβες. Ήταν ένα μελαχρινό, αγέλαστο κι αμίλητο παλικάρι με ρουφηγμένα μάγουλα, τα μάτια του κόκκινα, όλος ένα μίγμα από φόβο κι επιθετικότητα. Είχα την εντύπωση πως με λοξοκοίταζε τόση ώρα, σαν να με μελετούσε, κι

έβρισκα πάνω του κάτι από σαλεμένο άγιο. «Έλα, Σιώκο, φτιάχ' το κι εγώ θα καταθέσω υπέρ σου στο στρατοδικείο. Μηχανικός αυτοκινήτων δεν είσαι;» του είπε ο λοχαγός. Αυτός δεν απαντούσε. Του το είπε αρκετές φορές. Πάλι δεν έβγαλε λέξη. Περιμέναμε από στιγμή σε στιγμή να πέσουν πάνω του σαν όρνια. Ύστερα σηκώνεται μόνος του απότομα και πάει να κατέβει απ' το φορτηγό. «Άντε μπράβο, εσύ θα κερδίσεις», ακούγεται ο λοχαγός που διατάζει, «βγάλ' του τις χειροπέδες», και τότε τον πλαισίωσαν τρεις από δαύτους. Ο Σιώκος δούλευε πάνω στη μηχανή αρκετή ώρα. Εμείς δεν είχαμε ορατότητα, μας είχαν κλεισμένους μέσα. Δοκίμασαν δυο τρεις φορές κι είδαν ότι έπαιρνε μπρος. Τότε αυτός πηδά σαν δαίμονας απ' το καπό, χιμά απ' την αριστερή πλευρά προς το ξέχειλο χαντάκι του δρόμου, παίρνει δυο τρεις τούμπες στη λασπωμένη κατηφοριά και πέφτει στις καλαμιές που κολυμπούσαν σ' ένα μέτρο νερό. Ίσα που πρόλαβαν να δουν τη σιλουέτα του καθώς χανόταν στην πυκνή και ψηλή καλαμιά. Ο λοχαγός τού έριχνε με το περίστροφο εκεί που έβλεπε να σαλεύουν οι καλαμιές. «Τον πέτυχα», ούρλιαξε και φώναξε στον οδηγό, «στρίψε, ρίξ' του τα φώτα». Όμως οι καλαμιές συνέχισαν να κουνιούνται... Τρεις Εσατζήδες βάραγαν με M-1. Δύο από μας, ανάμεσά τους κι ο ναυτικός, πήγαν να ορμήσουν πάνω τους, αλλά στάθηκε αδύνατο. Κατέβηκε ένα απόσπασμα να τον βρει, μα γύρισε άπραγο καθώς κατέβαινε ένας χείμαρρος απ' το βουνό. Γύρω από το δρόμο υπήρχε βαλτότο-

πος και πιο μέσα άρχιζαν τα καλαμποκοχώραφα, πιο πίσω τα καπνοτόπια. Ειδοποίησαν τη μεραρχία κι αυτή διέταξε να φύγουμε κι έστειλαν στρατιωτικά αποσπάσματα να κάνουν παγανιά.

Στην ανεμοδαρμένη λαμαρίνα

ΕΤΣΙ, ΜΕ ΒΑΡΙΑ ΚΑΡΔΙΑ ΣΥΝΕΧΙΣΑΜΕ ΤΟΥΤΟ ΤΟ ΜΑΚΡΥ ταξίδι μες στη νύχτα. Περνούσαμε ώρα πολλή από λασπότοπους. Μύρισε μετά ξύλο καμένο και ξεφουρνιά κι ονειρεύτηκα πως μαγείρευαν στα τουρκοχώρια πατάτες γιαχνί με μάραθα, πράσα και σαλιγκάρια. Ξαφνικά έφτασε στ' αυτιά μας ένα μονότονο βουητό, που δεν ήταν της βροχής. «Λεύκες», είπα μέσα μου, κι αμέσως μετά μπήκαμε σε κατοικημένη περιοχή. Πέρασαν από 'να στρατόπεδο για πετρέλαιο. Πρόλαβα μόνο ν' ακούσω τη λέξη «512», τάγμα πεζικού ασφαλώς. Κι ύστερα πάλι το φορτηγό άρχισε ν' αγκομαχά και να τρέμει σύγκορμο καθώς φιδόσερνε στις στροφές προς τα βουνά. Έλεγα και ξανάλεγα μέσα μου μια φράση του παππού μου κι ανακουφιζόμουνα: «Σαν γείρουμε πίσω απ' το βουνό, θα μυρίσει θάλασσα». Κι έτσι έγινε. Ο δρόμος βουτούσε προς το γιαλό. «Φο Μι Τσιν, ανασαίνεις με καλάμι, με καλάμι...» τραγούδησε τότε μέσα μου ένα άλλο «Φορτηγό», κείνο του Νιόνι-

ου, το βιετναμικό. Εκεί που κατηφορίζαμε, σταμάτησαν. Άνοιξαν την πίσω τέντα κι έκαναν νόημα να βγω μόνο εγώ. Οι υπόλοιποι θα συνέχιζαν. Η διάκριση δε θα 'ναι για καλό, σκέφτηκα. Μα εκείνη τη στιγμή, κι εγώ κι οι άλλοι, βγάλαμε ένα θαυμαστικό («! α!»). Ήταν σαν να 'μασταν στο αεροπλάνο και βλέπαμε χιλιάδες κινέζικα φαναράκια ξαπλωτά σε μιαν απότομη πλαγιά που κατέβαινε στη θάλασσα. «Η Καβάλα!» φώναξα κι ας μην είχα ξανάρθει, ό,τι ήξερα γι' αυτήν ήταν οι παλιοί καπνεργάτες ηγέτες της και τα πρώτα του Βασίλη Βασιλικού.

Με παρέλαβαν τέσσερις, κι ένας ο «δικός μου» πέντε, με την ίδια πάντα Εσατζίδικη μπαγιατιάτικη ιδρωτίλα. «ΕΣΑ Καβάλας», λοιπόν κι εγώ άδικα ήλπιζα πως θα ησύχαζα στις στρατιωτικές φυλακές. Μάντρα, συρματόπλεγμα κι αυτόματα να σημαδεύουν τους ίσκιους στο σκοτάδι. Δε με πήγαν στους κανονικούς θαλάμους της απομόνωσης, αλλά με μάντρωσαν σ' ένα παγωμένο μισοκυλινδρικό τσίγκινο τολ, χωρίς κανένα παράθυρο και φως. Δε μ' ένοιαζε. Όλη την υπόλοιπη νύχτα —υπολογίζω πως θα 'ταν γύρω στις τρεις το πρωί— άκουγα τις μηχανές των ψαράδικων. Α! Αυτό είναι καίκι, διχτάκι ή παραγάδι. Χμ! Ανεμότρατα! Γαριδάδικο! Κι ύστερα, αυτό είναι γρι γρι με το πυροφάνι του. Βαρκάκι, ετοιμάζεται να βγει με την καθετή. Φανταζόμουν τους λιόκαφτους ψαράδες με τα ψημένα απ' τ' αλάτι και πετσωμένα απ' το κουπί χέρια, τα δίχτυα και τις πετονιές, το δοιάκι και τους ταρσανάδες. Ύστερα ερχό-

ταν στη μύτη μου άρωμα κακκαβιάς, όπως τη φτιάχνουν οι σφουγγαράδες, με θαλασσινό νερό, με χάνους, μπουκανάρες, σκορπίνες, κοκκινόψαρα, καραβίδες και γαρίδες. Ονειρευόμουν σκάρους και σαργούς ψητούς, τυλιγμένους στο αλάτι. Πέθαινα της πείνας, αλλά τ' αρμυρίκια και τα πεύκα δεν ξέρανε απ' τα δικά μου βάσανα και ψιθύριζαν ακατάληπτα μηνύματα μέσα απ' το πρώτο αγιάζι της θάλασσας.

Εκεί, σε μια νύχτα δίχως τέλος, με παράτησαν. Σκοτάδι παχύρρευστο, μπορούσες να το μαζέψεις. Να αναγνωρίζω τώρα πια μόνο με την αφή, την όσφρηση και την ακοή. Κανείς δεν ερχόταν. Κανείς δε μ' ενοχλούσε, ούτε ρωτούσε. Κατά τα μεσάνυχτα κάποιος φρουρός μού έφερε μια καραβάνα απόπλυμα από φασουλόζουμο ή φακόζουμο μ' ένα πανιασμένο ξεροκόμματο κι έπαιρνε αυτήν της προηγούμενης βραδιάς. Η λαμαρίνα τον πρώτο καιρό ήταν πάγος, σκέτη Σιβηρία, κι ύστερα καυτή, Σαχάρα. Είχα κορακιάσει. Το στόμα μου ήταν μια γούβα από αλάτι στον ξερό βράχο κι η γλώσσα μου παστή. Μ' ένα κουμπί έτριβα το πατημένο χώμα κι έφτιαχνα, σαν το παιδί στην άμμο, μικρές λακκούβες για τις ανάγκες μου.

Μπορούσα ν' ακούσω το εγερτήριό τους, τις αγγαρείες και τα καψώνια τους, μπορούσα να μετρήσω τα βήματα του σκοπού και να αναζητήσω μια κανονικότητα στην τυχαία και απροσδιόριστη διακύμανσή τους. Από δυο τρεις λεπτές χαραμάδες, που μου χαμογελούσαν με οίκτο, τρύπωναν οι ακτίνες του ήλιου, μετρούσα με τα

δάχτυλα το μεταβαλλόμενο φως και τη σκιά, έφτιαχνα το δικό μου ρολόι και τραβούσα μ' ένα χαλίκι γραμμές στη λαμαρίνα σημειώνοντας τις μέρες και τις νύχτες. Όταν αργότερα θα έφευγα και θα τις μετρούσα στο φως, μου βγήκαν ενενήντα δύο μέρες και εκατό δεκατρείς νύχτες, πώς γίνεται να 'χει ανατείλει ενενήντα δύο φορές ο ήλιος και να 'χει δύσει εκατό δεκατρείς, και δεν έβγαζα άκρη. Το σκοτάδι, φαίνεται, καταλύει την τάξη που έχουν οι μέρες και οι ώρες. Μα πάνω απ' όλα έπιανα τον καιρό, πίσω απ' τη λαμαρίνα. Αν τη νύχτα και το χάραμα ένιωθα ισχυρούς πόνους, ήξερα πως θα 'χει πολλή υγρασία η μέρα ή είκαζα τη βροχή. Αν ξυπνούσα κακόκεφος με μια πνιγηρή δυσφορία, ήξερα πως άνθιζαν οι ελιές ή τα πεύκα κι η γύρη ξυπνούσε δυσάρεστα μέσα μου την ανάμνηση της παιδικής αλλεργίας. Αν ξυπνούσα ζωηρός κι ορεξάτος, ήξερα πως το καλοκαίρι νικούσε την κόλαση της άνοιξης. Από το χαρχαλητό, την ένταση και την κατεύθυνση του αέρα μάντευα τον πουνέντε, το λεβάντε, τον μπάττη, το σιρόκο, την τραμουντάνα. Αμμουδιές από μακρινά καλοκαίρια, χιονιάδες από περασμένους χειμώνες διέσχιζαν τη λαμαρίνα και με επισκέπτονταν ηδονικά. Ας είναι καλά το «μικρό βαρομετρικό ανθρωπάκι» που είχα μέσα μου και μου κρατούσε συντροφιά. Όπως κρατούσε και σ' όλους τους ομοιοπαθείς, απ' τον Μαρξ, τον Ντοστογιέφσκι, τον Φλομπέρ και τον Προυστ, τον Παβέζε και τον Έλιοτ, μέχρι τον Τσε και το δικό μας, τον Μάριο. Μα αυτό το «ανθρωπάκι» είναι κυκλοθυμικό και μια σε ανεβάζει, μια σε κατεβάζει, πό-

τε φέρνει τα χαρούμενα και τότε τα θλιμμένα τοπία της μνήμης. Κι έτσι, μαζί με τον καιρό και τη διάθεσή μου, άλλαζαν και τα τραγούδια μέσα μου.

Το σώμα μου, κι όλη μου η ύπαρξη, ποθούσε κι ονειρευόταν να μπει σε μια μεγάλη σκάφη με ζεστό νερό, αλισίβα και σπιτικό λαδοσάπουνο και να τρίψει τα ξερά αίματα, το πύο, την κάσα, τον ιδρώτα κι όλη τη βρωμιά τόσων μηνών, όπως οι βοσκοί στα μέρη μας πλένονται κάθε τρία τέσσερα χρόνια, όταν είναι να μεταλάβουν της Παναγίας ή να παντρευτούν ή να θαφτούν. Κι ύστερα καθαρός, καθαρός να κοιμηθώ με τη γυναίκα σ' άσπρα σεντόνια. Όχι, όχι, τότε ο πόθος δε με επισκεπτόταν μες στο παντελόνι μου. Ήταν ζαρωμένος και κακορίζικος, φοβόμουν για το ανεπανόρθωτο, κι έτρεμα μη σβήσει μαζί με τη λαχτάρα για τη γυναίκα κι η όρεξη για ζωή και δημιουργία. «Αποχαιρετισμός στα όπλα», φίλε μου, έλεγα. Μα κάποιιο ξημέρωμα, ένα μήνα μετά, απροειδοποίητα, μες στο όνειρο, τον άκουσα να σαλεύει και βάρεσα χαρμόσυνες καμπάνες. «Νικήσαμε», του είπα. «Ο ήλιος ανατέλλει ξανά!»

Ήταν βέβαιοι πως θα έπεφτα σε παραλήρημα εναντίωνας αναμονής, πως θα τα 'παιζα στη μονοτονία, θα χτυπούσα το κεφάλι μου στις λαμαρίνες, θα («'σπαζα»). Αλλά ούτε κι εγώ φανταζόμουν τι δυνατότητες μεταμόρφωσης έχει ο άνθρωπος, πόσο ικανός είναι να αναπλάθει και την έρημο και το σκοτάδι, ως και το κελί της φυλακής, και τον τάφο, και την ίδια την κόλαση σε ατομικό παράδεισο, σε σπίτι του, σε τόπο του, να ε-

γκλιματίζεται και να νιώθει πως έχει πια τελειώσει με την κανονική ζωή, παύοντας ακόμα και να τη νοσταλγεί. Έτσι, στη νεκρική ομοιομορφία του σκοταδιού, εκεί που δεν ξεχώριζαν οι μέρες απ' τις νύχτες, οι Κυριακές κι οισχόλες από τις καθημερινές, εκεί ταξίδευα κάθε μέρα και σε διαφορετική ήπειρο, ναι, εκεί έκανα τα μεγαλύτερα ταξίδια μου, καμιά μέρα μου δεν έμοιαζε με την άλλη, εκεί, ελεύθερος από τις υποχρεώσεις της συμβατικής ζωής, απαλλαγμένος ακόμα και από την αγιάτρευτη τυραννία των διαβασμάτων, ξαναφτιαγμένος από την ύλη της φυγής, απολάμβανα τις χαρές της μοναξιάς, της περηφάνιας και της περιπλάνησης.

Ποτέ και πουθενά δεν ξανασυνάντησα την ελευθερία που γνώρισα έγκλειστος σ' εκείνη την ανεμοδαρμένη λαμαρίνα. Εκεί κατάλαβα κι εγώ πως στον άνθρωπο υπάρχει ένα ισοζύγιο εξωτερικής και εσωτερικής ενέργειας. Η φυλακισμένη μέσα σου ενέργεια, αυτή που δε διοχετεύεται στην εξωτερική ζωή, βρίσκει διέξοδο στην εσωτερική και στα φανταστικά της εγχειρήματα. Ο φυλακισμένος είναι σαν το μυθιστοριογράφο. Τις περιπέτειες που του αρνείται η πραγματική ζωή τις συναντά στη φανταστική.

Άρχισα να «διαβάζω» μες στο σκοτάδι, να λύνω μαθηματικά και φιλοσοφικά προβλήματα, να κάνω σκαριφήματα μελλοντικών συγγραμμάτων—όταν μεταφερθώ στη φυλακή—, να καταστρώνω νέα σχέδια και να ονειρεύομαι ξεσηκωμούς, να καταρτίζω λίστες με τα βι-

βλία που επρόκειτο να μελετήσω, με τα σπίτια που είχα αλλάξει, με τους φίλους που είχα ή έχασα, με τις γυναίκες που γνώρισα ή φαντάστηκα. Τότε επανέλαβα κι εγώ τη φράση: «Ποτέ δεν είμαστε τόσο δυστυχημένοι όσο νομίζουμε». Κι αργότερα θα έλεγα για τα «ελεύθερα» χρόνια που ήρθαν ότι «ποτέ δεν ήμασταν τόσο ευτυχημένοι όσο νομίζαμε».

Δύο όνειρα ήρθαν να διαταράξουν την επικούρεια γαλήνη μου σ' αυτό το κιούπι. Στο πρώτο έβλεπα ένα κάτασπρο καράβι με κόκκινο πανί να αρμενίζει στη μαύρη νύχτα και να παλεύει με τον τυφώνα. Στο άλλο, ήμουν σ' ένα τοπίο όμοιο με τον πλατανιά απ' όπου το 'σκασε τραυματισμένος ο φαντάρος και παρακολουθούσα με τρόμο ένα νυχτολούλουδο με μακρύ ωχροκίτρινο μίσχο και κατακόκκινο μπουμπούκι να παλεύει με το χείμαρρο, μια πνιγόταν, μια έβγαινε στην επιφάνεια, ύστερα σαρωνόταν πέρα δώθε και χτυπιόταν στα βράχια, μα πάλι τα κατάφερνε να βγάλει έξω απ' το νερό το κεφάλι του, ώσπου ένα τελευταίο ορμητικό κύμα το τσάκισε και το 'κοψε, κι όλο το ρέμα έγινε κατακόκκινο από φρέσκο αγνιστό αίμα. («Όλια, Όλια!» ούρλιαξα μες στη νύχτα κι η κραυγή μου έσκιαξε το σκοπό και τους ξύπνησε στους θαλάμους του Διοικητηρίου. Από κείνη τη νύχτα μου μπήκε η έγνοια πως βρήκε μεγάλο κακό την Όλια και το όνειρο δεν ήταν παρά μια τηλεπαθητική μεταβίβαση της δικής της αγωνίας. Αλλά αυτοί νόμισαν πως είχα πάρει την κάτω βόλτα και με οδήγησαν σ' έναν άσβερκο διοικητή με φαλακρίτσα,

που μου ζήτησε με γλοιώδες χαμόγελο να τελειώνουμε με «κείνα τα δυο τρία θεματάκια και να επιστρέψεις κι εσύ στις σπουδές σου». Όταν είδαν πως δεν έβγαινε τίποτα, πήραν φαίνεται εντολή να ακολουθήσουν τελείως διαφορετική «θεραπευτική αγωγή». Από την εγκατάλειψη στο σκοτάδι πέρασαν στη διαρκή κι άγρυπνη καταπόνηση, με περιορισμένη χρήση σωματικής βίας, αλλά με κύριο μέλημα να μη μ' αφήνουν ποτέ να κοιμηθώ και να με ταλαιπωρούν με τις ίδιες πάντα ερωτήσεις.

Χάρη σ' αυτήν τη νέα παιδαγωγική μέθοδο γνώρισα το μοιραίο πρόσωπο που θα με ενημέρωνε λίγους μήνες αργότερα για την Όλια. Ήταν ο επιλοχίας της ΕΣΑ Σπύρος, Κερκυραίος στην καταγωγή, ένα παλικάρι δυο μέτρα, μ' ένα γύφτικο μελαχρινό χρώμα, πάνω του φώτιζε η χλομάδα της μεσογειακής αναιμίας, πρόσωπο Οθέλλου με γυριστά μεγάλα χείλη, μάτια άτονα, βλέμμα πικραμένο, ύφος μελαγχολικού σκύλου, ανθρώπου αδικημένου από την κούνια του. Τον ξεχώρισα απ' την πρώτη στιγμή. «Αγριάνθρωπος, παραπονιάρης, ευαίσθητος αλλά επικίνδυνος, μπορεί και να με σκοτώσει». Ήταν χρεωμένος μαζί μου στο λεγόμενο «γερμανικό νούμερο», δηλαδή δύο με τέσσερις, μα έμενε μέχρι το χάραμα, ώσπου να τον σκαντζάρει ο πρωινός. Ήταν η πρώτη φορά που βρισκόμουν ολομόναχος πρόσωπο με πρόσωπο με το βασανιστή μου κι αυτό μου έδινε ένα μεγάλο πλεονέκτημα. Θυμόμουν πως όταν σε κυνηγάει ένας σκύλος, πρέπει να ορμάς καταπάνω του, κατάματα, για να τον τρέψεις σε φυγή. Όπως ο πελάτης στο

μπουρδέλο πετάει λάγνα προστυχόλογα για να μπορέσει να φτιαχτεί, έτσι κάνει και ο βασανιστής, εκτός κι αν είναι ψυχρός επαγγελματίας. Από τις ακατάληπτες βρισιές που ζεστόμιζε μες στα γρυλίσματά του είχα συπεράνει: «Δε δέρνει εμένα, δέρνει όλη την ανθρωπότητα που τον πετάει στην άκρη. Δε μισεί εμένα, μισεί τους μορφωμένους, μισεί τα καλόπαιδα που τα βρίσκουν όλα έτοιμα, μισεί τους πλούσιους, μισεί αυτούς που γαμάνε, μισεί τους όμορφους...» Εγώ το πολύ να ήμουν το πρώτο. Είχα αποφασίσει λοιπόν να τον χτυπώ όπου πονά, με βία και σκληρότητα, στη δική του γλώσσα, δίχως όμως περιφρόνηση, με λαϊκή ζεστασιά. Έτσι έπαιρνε φόρα κι έλεγε: «Τσογλάνια, οι μπαμπάδες σάς τα ακουμπάνε, το κωλοκράτος σάς τα πληρώνει όλα, εμείς εδώ γαμιόμαστε κι εσείς πηδάτε τις φοιτήτριες και θέλετε κι ελευθερία, παλιοπούστηδες». Κι εγώ του απαντούσα: «Ανεγκέφαλε, ο πατέρας μου είναι φτωχός τσαγκάρης, σκοτώθηκα στο διάβασμα, όταν εσύ ξεροστάλιαζες κι έπαιζες το πουλί σου στις μπουρδελότσαρκες. Μέχρι και γκαρσόνι δούλεψα για να σπουδάσω». Ένα ένα αποδιάρθρωνα τα «ταξικά» σχήματα του μίσους με τα οποία οι φασίστες είχαν κάνει γενίτσαρους μερικά απόκληρα φτωχόπαιδα. «Γιατί με βαράς, βρε μαλάκα, ξέρεις;» Δεν ήξερε, ήταν πελαγωμένος, ξεροκατάπινε το σάλιο του και τα μάτια του πετιόντουσαν σαν του κέφαλου στην απόχη. Κατάλαβα ότι άρχισε να πίνει για να φτιαχτεί πριν έρθει σ' εμένα. Ένα Σάββατο, μόλις μπήκε με χτύπησε το ούζο στη μύτη, ήταν τύφλα.

«Καλά, ρε, δεν ντρέπεσαι!», του κάνω, «δύο μέτρα γάιδαρος να μπεκρουλιάζεις για να δείρεις έναν άνθρωπο μισή μερίδα! Κι εσύ, παλιομαλάκα, είσαι φυλακισμένος κι εξόριστος μαζί μου! Την ώρα που με βαράς ένας μπάτσοσ σου πηδάει το κορίτσι!» Τον έπιασε αμόκ, θα με σκοτώσει, σκέφτηκα, μα αυτός χίμηξε αφρίζοντας στις λαμαρίνες, χτυπούσε πάνω τους κουτουλιές και γροθιές για να ξεθυμάνει.

Έτσι νύχτα τη νύχτα, χάραμα το χάραμα αρχίσαμε τις κουβέντες. Η βία και οι ερωτήσεις κόπηκαν με το μαχαίρι κι ένα πρωί μου λέει: «Ε! ρε, εσείς έχετε το λέγειν, μ' αυτό το γαμημένο πέφτουν ξερέσ οι γυναίκες...» Κατάλαβα ότι κάπου το πάει. Είχε μια κομμωτριούλα στην Κέρκυρα που του έκανε νερά. Η απομάκρυνση της κοπέλας του τον έκανε να νιώθει εγκαταλειμμένος. Τον έβαλα να μου περιγράψει όλες τις λεπτομέρειες. Μου έφερε και φωτογραφίες. Έτσι ερχόμουν στη θέση του, την ερωτεύομουν, κι άρχισα να της γράφω μια παθιασμένη επιστολή, με τον Σπύρο να κρατάει το φακό πάνω απ' τα χέρια μου. Στην αρχή είχα απελπισμένο ύφος Βέρθερου, μα την έσκισα και ξεκίνησα μιαν άλλη, γιατί ήξερα ότι οι γυναίκες και οι άνδρες αγαπούν μόνο ό,τι δεν έχουν κατακτήσει απόλυτα κι αδιαφορούν για ό,τι θεωρούν δεδομένο. Έτσι έγραψα μια πιο παιγνιώδη, με ερεθιστικές πινελιές, με λεπτούς υπαινιγμούς που θα μπορούσαν να την κάνουν να ζηλέψει, κι άφηνα να αιωρείται μια ατμόσφαιρα από μιαν άλλη, καινούργια, ανεξάρτητη ζωή του, που διέφευγε από τη δική της εμπει-

ρία. Τα αποτελέσματα της επιστολής υπήρξαν άμεσα κι εντυπωσιακά και μας έδεσαν ακόμη περισσότερο. Φυσικά αν μάθαιναν ότι ο Σπύρος μου είχε δώσει γραφική ύλη, θα τον σάπιζαν στο ξύλο και θα περνούσε στρατοδικείο. Αλλά δεν έγραφα μόνο ερωτικές επιστολές εκεί, στον τσίγκο της Καβάλας. Ένα μεσημέρι, αργότερα βέβαια, ήρθε ο λοχαγός «Φ» του λόχου διοικήσεως και επισιτισμού και τρέμοντας από αμηχανία μου ψέλλισε: «Κάτι ασκησούλες εδώ της κόρης μου... Λέω μήπως θα θέλατε...» Ήταν απόλαυση στις συνθήκες αυτές να λύνω ασκήσεις άλγεβρας και γεωμετρίας της ΣΤ' γυμνασίου. Είχα την αίσθηση πως μέσα απ' αυτό το τετράδιο των ασκήσεων υπήρχε μια ερωτική επικοινωνία και προσπαθούσα να πλάσω την εικόνα του κοριτσιού απ' τα γράμματα και τους αριθμούς του. Και δεν έπεσα έξω, έτσι το έβλεπε κι εκείνη, όπως έμαθα αργότερα. Κανένα σύστημα, σκεφτόμουν, και το πιο βάρβαρο, δεν είναι απρόσβλητο όσο υπάρχουν άνθρωποι.

Κάθε βράδυ μου έφερνε ο Σπύρος, κρυμμένο μες στο τζάκετ του, ένα από κείνα τα σάντουιτς της απελπισίας που πουλάνε έξω απ' τα στρατόπεδα, με την άσπρη πεθαμένη φραντζόλα, το λουκάνικο Φραγκφούρτης και τις ταγκιασμένες πατάτες, τηγανισμένες θαρρείς στο πετρέλαιο. Τις πρώτες μέρες με στύλωναν κι άρχισα να πιάνω κρέας. Μετά όμως από καμιά δεκαριά μέρες πάω να το βάλω στο στόμα μου κι ανακατεύομαι, σπαρταρούσα και ξέρναγα αίμα, και από τότε ούτε να μυρίσω δεν αντέχω αυτό το λουκάνικο.

Ο Σπύρος ρωτούσε κι άκουγε. Ρουφούσε τα πάντα σαν σφουγγάρι. Του έδινα απλές και βασιικές γνώσεις από τη νεότερη ελληνική και παγκόσμια ιστορία, ειδικά των επαναστάσεων και των εξεγέρσεων, από τα κοινωνικά συστήματα, από τα κινήματα για ελευθερία και δικαιοσύνη. Με τρώμαζε η φρενιασμένη πίστη που αποκτούσε, περίπου θρησκευτική, κι άρχισα να του δίνω στοιχεία μιας πιο κριτικής κι ελεύθερης συνείδησης, αλλά αυτά τα απέβαλλε με αδιαφορία η φλογερή του φύση. Ανυπομονούσε για δράση. Οραματιζόταν να τους «δέσει τους άτιμους» και να οδηγήσει τις μονάδες των τεθωρακισμένων στη Θεσσαλονίκη. «Εκεί θα ανακηρύξουμε την ελεύθερη Ελλάδα», μου ψιθύριζε με έκσταση και τα πυρετώδικα μάτια του δάκρυζαν. Έγινε ο ταχυδρόμος μου. Τον εμπιστευόμουν και τον δοκίμαζα βήμα βήμα. Στη μεγάλη άδειά του θα πήγαινε να βρει τη Μάρθα. Ανέλαβε ακόμα να επικοινωνήσει με όλους τους γνωστούς του Εσατζήδες για να πληροφορηθεί την τύχη της Όλιας και των άλλων συντρόφων.

Η μνηστή του Κυρίου

ΟΤΑΝ ΓΥΡΙΣΕ Ο ΣΠΥΡΟΣ ΔΕ ΜΕ ΒΡΗΚΕ. ΕΙΧΕ ΜΕΣΟΛΑβήσει το περιβόητο δημοψήφισμα για τη «φιλελευθεροποίηση» των Παπαδόπουλου-Μαρκεζίνη κι είχαν απελευθερωθεί οι πολιτικοί κρατούμενοι. Έτσι στάλθηκα να φρουρώ την πατρίδα στο τελευταίο φυλάκιο, στα ελληνοβουλγαρικά σύνορα, πάνω απ' το Νευροκόπι. Σ' ένα παλιό κατάλυμα ξεπαγιάζαμε έντεκα φαντάροι. Αν άναβες την τρύπια ξυλόσομπα, ντουμάνι, πνιγόσουν στην κάπνα, αν την έσβηνες, πέθαινες στο κρύο. Ακόμα κρυώνω.

Τις πρώτες μέρες δε με πλησίαζε κανείς, σαν να 'χα κολλητική αρρώστια. Τους είχαν προειδοποιήσει. Κι ήταν φανερό πως τους είχα βγάλει απ' τα νερά τους. Όμως κάτι συνέβη κι άλλαξε με τη μία η ατμόσφαιρα. Είχαν τελειώσει οι προμήθειές τους, απόμεινε μόνο κοφτό μακαρονάκι, σκουληκιασμένο κι αυτό, και «πτώματα» ή «άλογα», όπως αποκαλούσαν τότε τις αρχαίες αργεντίνικες κονσέρβες από κρέας και λίπη, που σκυ-

λοβρώμαγαν φορμόλη από τα συντηρητικά και δεν τις άγγιζαν. Κάθε μέρα είχε μακαρονάκι μπλουμι και τους είχε κόψει η πείνα. «Γιατί δεν κάνετε μακαρόνια με κιμά;» τους λέω και με κοίταξαν παράξενα. Άνοιξα δεκαπέντε κονσέρβες και τις έβαλα να πάρουν μια βράση με μπόλικο νερό κι ύστερα το έχυσα με τη φαρμακίλα και τα λίπη. Έβαλα πάλι καθαρό νερό με φύλλα θυμαριού και θρούμπας να πάρει μια βράση και το ξανάχυσα. Το ξάφρισα καλά, είχε ξεβρωμίσει κι άρχισα να το τσιγαρίζω με κρεμμύδια και να το κοκκινίζω με πελτέ, μπόλικο πιπέρι και σκόρδο. Το μεσημέρι έφαγαν μακαρόνια με κιμά κι έγλειψαν τα δάχτυλά τους. Έτσι εντάχθηκα πανηγυρικά στη μικρή τους κοινότητα.

Το ίδιο βράδυ ξανάρχισε ο Σαμουελιάν τις αφηγήσεις της ερωτικής σειράς «η μνηστή μου», που την απολάμβαναν οι φαντάροι κουκουλωμένοι στις κουβέρτες. Ήταν το πέμπτο επεισόδιο κι είχαν διακόψει με τον ερχομό μου. Έπιασε να περιγράφει με λάγνα ψιθυριστή φωνή και με τις πιο απίθανες και γαργαλιστικές λεπτομέρειες τις περιπέτειές του στο κρεβάτι με την αρραβωνιαστικιά του. Πού, πόσο, πώς, τι, με όλες τις στάσεις και τις παραλλαγές. Μου έκανε εντύπωση ότι διηγιόταν τέτοια πράγματα χωρίς να ντρέπεται για μια γυναίκα που είναι μαζί της από παιδί, όπως έλεγε, που δεν την αποχωρίστηκε ποτέ και είναι αποφασισμένος να μείνει μαζί της για πάντα. «Έλα, πες πώς τη λένε», απαίτησε ο επιλοχίας. «Αρχίζει από Φ», είπε ο Σαμουελιάν. «Φιφή», έλεγε ο ένας, «Φωτούλα», ο άλλος, «Φιφίκα»,

«Φρόσω»), «Φανή»)... «Όχι, όχι»), απαντούσε με επισημότητα και μελαγχολία ο Σαμουελιάν. «Πες ρε!» Είχε πέσει απόλυτη σιγή. «Φούχτα»), λέει σοβαρά ο Σαμουελιάν κι ακολούθησε πανδαιμόνιο. Του πετούσαν τα κράνη, πηδούσαν στα κρεβάτια κι έπεφταν ξεροί.

Έτσι, σ' αυτή την ερημιά, τα νιάτα της Ελλάδας νανούριζαν, κάτω από τις λιγδιασμένες στρατιωτικές κουβέρτες, μέσα στη φούχτα τους ό,τι πιο πολύτιμο είχε απομείνει στην ύπαρξή τους.

Ο Σαμουελιάν, Αρμένης στην καταγωγή, είναι ο πιο ευφάνταστος αφηγητής που έχω γνωρίσει. Ό,τι ζούσε, περιπέτειες και αισθήματα, αποκτούσε νόημα και μπορούσε να το χαρεί μόνο όταν το διηγιόταν. Η γνωριμία με μια γυναίκα ή η ηδονή στο κρεβάτι μπορούσε να του δώσει γνήσια απόλαυση μόνο αναδρομικά, μέσω της προφορικής και μόνο αφήγησης. Ηδονή μυρηκαστικού. Αν ήταν και της γραπτής, θα είχαμε έναν εκπληκτικό συγγραφέα ερωτικής λογοτεχνίας. Έτσι κι αλλιώς για καλλιτέχνης πήγαινε, αφού έγινε ένας ξεχωριστός δημιουργός στη χρυσοχοΐα.

Γρήγορα κατάλαβα ότι όλη η ζωή της ομάδας, στην οποία έστελναν κυρίως διωκόμενους για τα φρονήματά τους ή ανεπιθύμητους για την εθνότητα, τη γλώσσα και το θρήσκευμά τους, ήταν οργανωμένη γύρω από τον ανεξάντλητο διαβιβαστή της Σαμουελιάν, με τη γλιστρίδα στη γλώσσα, που άφηνε πίσω του ένα ρυάκι ευθυμίας και πρόσφερε ξέφρενες απολαύσεις με τα ξεσαλώματα των διηγήσεών του.

Ένα απομεσήμερο ανέβαινα προς το «νερό» με τους μεγάλους πρίνους, τις οξιές και τις αγριοκαστανιές για να ξεμοναχιαστώ και να αφουγκραστώ το δάσος. Ακούω σούσουρο, κάτι σαν αλισβερίσι. Τους τσάκωσα στα πράσα. Ήταν ο Σαμουελιάν μ' ένα μουσουλμάνο, τον Αλή, έναν πανέξυπνο και πνευματώδη τύπο, δεν ήξεραν αν ήταν Πομάκος ή Τούρκος. «Τουρκόγυφτος είναι, ο μπαγάσας», έλεγε ο Σαμουελιάν. Κι ήταν ο μόνος που τον ανταγωνιζόταν στα ίσα στις ιστορίες και τα παραμύθια. Ειδικότητά του τα περιστατικά από έρωτες στους αχυρώνες του χωριού του ή από χοτζάδες που την έπεφταν στα κορίτσια. Ο Αλή, με επιδεξιότητα, σκάλιζε πίπες από αγριοκερασιά κι υπνώτιζε με απαλές κινήσεις τα αγριομελίτσια, δίχως να τα καπνίζει, για να πάρει το μέλι τους. Ένα βράδυ, που κόντραραν ποιος θα τη βγει στον άλλο, κι είχε πράγματι ζοριστεί ο Σαμουελιάν, πηδάει ο Αρμένης πάνω στον πάγκο, σφίγγεται πολύ, νομίζεις θα σκάσει από το φούσκωμα, κι ύστερα, τεντώνοντας τον πισινό του προς τα πίσω, αρχίζει να παίζει καλαματιανό με την πορδή του. «Αν μπορείς κάν' το, ρε Μωάμεθ!», του λέει. «Ορκιστείτε ότι δε θα βγει κουβέντα, γιατί θα με λιανίσουνε...» εκλιπαρεί ο μουσουλμάνος. «Ορκιζόμαστε», φώναξαν, μαζί κι ο επιλοχίας. Πηδάει πάνω κι ο Αλή, σφίγγεται και παίζει τα κάλαντα των Χριστουγέννων, «Καλήν ημέραν άρχοντες...» με πορδή και κάνει λιώμα τον Αρμένη. «Δεν πιάνεις χαρτωσιά!», τον κούρντιζαν. «Ισοπαλία!» φώναξε ο επιλοχίας.

Πλησιάζω λοιπόν, κοντοστέκομαι πίσω απ' τα πυκνά βάτα και τα πουρνάρια, κι ακούω τον Αρμένη με την εκμαυλιστική χαμηλή φωνή του: «Έλα ρε, μην τα μεγαλοποιείς. Τι είναι μια βάφτιση; Τίποτα. Σκέψου, μετά θα τρυπώσουμε για τα καλά κει μέσα, θα τρώμε, θα πίνουμε σαν μπέηδες και θα πηδάμε μέρα νύχτα...»

«Άσε, δεν πρόκειται να καταφέρεις τίποτα. Τους ανοίξαμε το δρόμο απ' τα χιόνια, τις βοηθήσαμε στην πυρκαγιά κι αυτές γι' ανταμοιβή μάς έστειλαν ένα καλάθι καρύδια όλο κι όλο. Και να 'λεγα, ρε συ, ναι στην παλαβή σου ιδέα να με βαφτίσεις, που δεν πρόκειται βέβαια, η μεραρχία θα μ' έστειλε σε κανένα δεσπότη, θα 'φερνε και τηλεόραση, κι όχι στο μοναστήρι».

«Όχι, θα πεις ότι ονειρεύτηκες την Παναγία και σου είπε να βαφτιστείς στο μοναστήρι. Ή στο μοναστήρι ή πουθενά!»

«Άσε ρε, θα με φάνε οι δικοί μου και δε θα μπορώ να πάω στην Τουρκία για σπουδές».

«Κανείς δε θα το πάρει χαμπάρι! Τι σπουδές και μαλακίες, ιμάμης θα γίνεις; Θα σε πάρω κάτω στην Αθήνα, να μάθεις την τέχνη και θα τρελαθείς στα φράγκα πουλώντας σκουλαρίκια στις Τουρκάλες».

«Άσε, είναι κι αμαρτία να λέμε τέτοια», λέει πονηρά ο Αλή.

«Έλα, βρε, μη σεκλετίζεσαι! Εγώ θα πω στον Χριστό ότι σε βάφτισα και πάει, καθάρισα μ' αυτόν, κι εσύ θα πεις στον Μωάμεθ ότι πήδηξες καλόγριες και

ταπεινώσες τους χριστιανούς», του έκλεισε το μάτι με εμπορικό δαιμόνιο ο Αρμένης.

Δεν πίστευα στ' αυτιά μου, μα δεν είπα λέξη κι άρχισα από εκείνη τη μέρα να τους παρακολουθώ να δω τι θα σκαρώσουν.

Μια μέρα μετά κατάλαβα ότι ο Αρμένης με περιτριγύριζε κι έφαχνε την ευκαιρία να με διπλωρώσει. «Τι μαγειρεύεις;» του κάνω. «Ρε σειρά, εσύ που 'σαι της Θεολογίας», βάλθηκε να με μαλαγανεύει, «πες μου με ποια λόγια, με τι θεωρία δηλαδή, θα έπειθες μια αγία να το “κάνει”. Πώς δηλαδή θα τη “φτιάχνω”, μπερδεύοντας την αγάπη προς το Θεό, προς τον πλησίον, με την άλλη αγάπη, τη γαμησιακή. Έχω ακούσει ότι η Βίβλος έχει τέτοια, είν' αλήθεια;»

«Εμένα, βρε θεομπαίχτη, βρήκες να ρωτήσεις;»

«Έλα τώρα, μην κάνεις χαλάστρα, οι μόνοι που ασχολούνται ακόμα με το Θεό είστε σεις οι άθεοι. Στη θεωρία είστε μανούλες...» μου ψιθυρίζει αλανιάρικα κι εμπιστευτικά ο μέγας διαφθορέας του στρατεύματος.

Όλα τα περίμενα στη ζωή μου, αλλά όχι και να κάνω μαθήματα ερωτικής θεολογίας στα ελληνοβουλγαρικά σύνορα. Κι όμως μου συνέβη κι αυτό.

«Σε τι σου χρειάζονται;» του λέω. Στυλώνει πάνω μου τα σπιρτόζικα περιπαιχτικά μάτια του και δηλώνει: «Γράφ' το, ο Σαμουελιάν θα κάνει το μοναστήρι χαρέμι!»

Έπιασε μετά να μου ξεφουρνίζει πως συνάντησε την ηγουμένη του γειτονικού μοναστηριού και του την είχε

«δώσει»), ότι είναι τώρα τριανταπεντάρα και παράτησε τη Φιλοσοφική Θεσσαλονίκης πριν από δεκαπέντε χρόνια, εξαιτίας μιας άγνωστης τραγωδίας, για να μονάσει. Μου εξομολογήθηκε ότι η μυρωδιά της εκκλησίας, οι ψαλμοί, τα λιβάνια τον αναστατώνουν, γιατί πρώτη φορά που «τσιμπήθηκε» ήταν στον εκκλησιασμό, όπως στέκονταν αντικριστά αγόρια και κορίτσια, κι ακόμα πως πρώτη φορά ερεθίστηκε στο στριμωξίδι για να περάσει κάτω από τον Επιτάφιο, όταν η μπροστινή κυρία τριβόταν πάνω του. Στην πραγματικότητα ο Σαμουελιάν εξωτέρικευε το κοινό όνειρο εκατομμυρίων πιστών ανά τους αιώνες να βρεθούν έγκλειστοι σ' ένα μοναστήρι με «πεινασμένες» καλόγριες.

Η γαλήνη, η σιωπή και η δροσιά του παλιού μοναστηριού, οι παραπονιαρικές, μουσκεμένες στον κρυφό πόθο βυζαντινές μελωδίες, το άρωμα του φρέσκου κεριού απ' τα μελίτσια, του ξύλου στη φωτιά και του ζυμωτού που ξεφουρνίζουν το χάραμα, το ξεμυάλισμα από τα βασιλικά, τα ρόδα και τις μυρωδιές, η μονότονη διεγερτική αθωότητα του νερού που κελαρίζει στους καταπότες και μαργώνει τα μέλη, η πλανεύτρα συμφωνική των κοτσυφιών και των αηδονιών, η χαλάρωση από το θρόισμα στις φυλλωσιές των γιγάντιων δέντρων που τυλίγουν αρχαίοι κισσοί, το ημίφως του κελιού, που απελευθερώνει τη φαντασία, το άλειμμα των σωμάτων με το λάδι, η μύηση στο μυστήριο και την τελετουργία, η νηστεία που εξάπτει τη λαιμαργία και την ανυπομονησία, η ηδυπάθεια από τους ξηρούς καρπούς και την απέρα-

ντη ποικιλία των γλυκών του κουταλιού, η αποδέσμευση από κάθε βιοτική υποχρέωση, τ' ανέμισμα του ράσου που χαϊδολογά τα κορμιά, η εξομολόγηση και η παράδοση στον άορατο εραστή, η κουφόβραση της ψυχής απ' αυτό που δεν μπορεί να ειπωθεί, από τις ενοχές και τις ανομολόγητες επιθυμίες, που διαρκώς ξορκίζονται και πάντοτε επανέρχονται ισχυρότερες, όλα μα όλα στο παλιό μοναστήρι συνδράμουν ώστε οι αμαρτίες και οι λαγνείες, τα δαιμόνια του έξω κόσμου να διαβαίνουν σαν σκιές την ιερή του πύλη, να κυκλοφορούν, να βουίζουν γύρω σου, να σε πιλατεύουν, να σε ριγώνουν αέρινες ανατριχίλες, κι ύστερα ξαφνικά να μένουν ακίνητες και να εξαφανίζονται σαν τρομαγμένα σπουργίτια και πάλι να επιστρέφουν άπιαστες, παιχνιδιάρικες, μεθυστικές.

Έτσι, ο διαβιβαστής Σαμουελιάν περνούσε απ' τον ασύρματο στις γραμμές του τηλεφώνου κι έπιανε επαφή με το θείον, και δυο τρεις από μας, καθηλωμένοι στα ακουστικά, συνέπασχαν και συμμετείχαν στην ιερούργια αυτής της αλλοκοσμικής επικοινωνίας. Δεν τον ρώτησα ποτέ γιατί χρειάστηκε να πει ψέματα στην ηγουμένη ότι λέγεται Δημήτριος, πως είναι μηχανικός και τώρα έφεδρος ανθυπολοχαγός.

Τα πρώτα τηλεφωνήματα ήταν τυπικά και υπηρεσιακά. «Αγία ηγουμένη, είμαι ο νέος ανθυπολοχαγός. Αισθανόμεθα την υποχρέωση να τεθούμε στη διάθεση της ιεράς μονής σας δι' οιαδήποτε έκτακτη ανάγκη σας». «Εσείς εδώ υπερασπίζεστε την Ορθοδοξία έναντι των άθεων βορείων βαρβάρων κι εμείς την πατρίδα. Ε-

σεις μας δίνετε θάρρος». Ή μια βδομάδα αργότερα: «Δίχως την πνευματική σας στήριξη και την θεία χάρη θα καταρρεύσω. Εδώ, στην μονάδα μου, υπάρχουν άθεοι κομμουνιστάι, μουσουλμάνοι κι άλλοι ηδονιστάι, παρασυρμένοι από τον Σατανά. Σκεφθείτε, αγία, την νύχτα, στον ύπνο, τους επισκέπτεται ο Διάβολος, παραμιλούν κι αποκαλύπτουν τις ονειροφантаσίες των με γυναίκας, όχι μόνο με μίαν... αλλά και διαστροφάς γυναικών με γυναίκας...»

«Η χάρις του Κυρίου, τέκνο μου, προσευχήσου...» απαντούσε αυτή. Σε δεκαπέντε μέρες: «Αγία, με επισκέφθηκε η Παναγία στον ύπνο μου. Είχα πέσει στα χέρια των εχθρών και ξαφνικά άρχισα να μικραίνω κι όλο να μαζεύω και να γίνομαι μωρό στην αγκαλιά της και να βυζαίνω το θείο της γάλα, όπως στο εικόνισμα. Γυρίζω να την κοιτάξω κι ήσασταν εσείς, εσείς η ίδια, αγία, με σφίγγατε, με λικνίζατε σαν στοργική μητέρα κι εγώ ρουφούσα και κολλούσα επάνω σας κι έπαιρνα δύναμη». Η αγία είχε αναστατωθεί, το πρόδιναν οι ανάσες της, μα μονολογούσε: «Η χάρις του Κυρίου μαζί σου, προσευχήσου».

Έτσι, κάθε απομεσήμερο, γύρω στις τρεις, ξεροστάλιαζε στημένη στο τηλέφωνο κι ορμούσε να το πιάσει στο πρώτο κιόλας κουδούνισμα. «Με την πνευματική βοήθεια της αγιότητάς σας έχω προχωρήσει εις τον προσηλυτισμόν απίστου μουσουλμάνου της μονάδος μου. Επιθυμία του είναι να βαπτισθεί εις την ιεράν μονήν σας. Χρειάζομαι όμως ακόμη ελάχιστον χρόνον διά

την δοκιμασίαν του και προπαντός την καθοδήγησίν σας και την Βίβλο». Σε λίγο καιρό προχώρησε πιο τολμηρά: «Ονειρεύτηκα ότι βρισκόμουν εις το πεδίο της μάχης, τραυματισθείς, μόνος διασωθείς εις την καυτήν έρημο, αργόσβηνα από τη δίψα, έκαιγα, όταν ακούω μια βροντώδη φωνή: “Πιο κάτω, Δημήτριε, θα ανεύρεις αυτό για το οποίον διψάς, πιο κάτω”. Προχώρησα πιο κάτω κι ακουμπούσα σαν ραβδοσκόπος τη βέργα μου στις καυτές σχισμές του εδάφους, κι έφαχνα, κι έφαχνα, κι έβγαине η ψυχή μου, όταν ξανακούω τη φωνή: “Ακόμη πιο κάτω, μη φοβάσαι, κατέβα πιο κάτω, σε προστατεύω”. Κατεβαίνω πιο κάτω, σκύβω χαμηλά εις την οπήν του βράχου, κι αρχίζει να βγαίνει δροσερό νερό κι εγώ να ρουφώ, να ρουφώ... Ανασηκώνω το βλέμμα μου κι ήσασταν εσείς, εσείς η ίδια ήσασταν η πηγή της ζωής, κι έπινα, κι έπινα μέσα σας, μέσα σας, κάτω, κάτω χαμηλά...» Μέσα απ’ το τηλέφωνο μπορούσα να δω την εικόνα μιας φουντωμένης, με μισόκλειστα μάτια και λιγωμένο στόμα, γυναίκας, που δαγκώνει τα χείλη της και χαϊδεύεται, και ν’ ακούω το λαχάνιασμά της. Αμέσως μετά ξεριζώθηκε από τα σωθικά της ένας αναστεναγμός: «Όπως ο Μωυσής εις την έρημο, τέκνο μου. Μήνυμα Κυρίου, προσευχήσου...» Ο δαίμονας όμως πάνω στο μήνα προχώρησε πέρα από κάθε όριο, κάθιδρος, δασύτριχος, καθοδηγούσε τις υπόγειες φωνές της ηγουμένης και με το λάγνο στόμα του, στόμα αιδοίο, άρχισε να τη ρωτά: «Αγία, όλη η φύσις δεν ανασηκώνεται προς τον ουρανό;» «Ναι, τέκνο μου, όλη η

φύσις. Τα πετεινά τ' ουρανού πίνουν νερό και ανασηκώνουν την κεφαλή κι ευγνωμονούν τον Κύριον. Και τα λούλουδα του αγρού εις τον Κύριον ανασηκώνουν το βλέμμα των. Και ημείς ανασηκώνομε την κεφαλήν και στρεφόμεθα με την προσευχήν εις τον Κύριον. Και ο Κύριος ευλογεί...» ψιθύριζε κατανουχτικά η αγία. «(Ναι, όλη η φύσις σηκώνεται προς τα άνω διά να λάβει την θείαν χάριν κι ευλογίαν)», συνέχισε ο πιστός διαβιβαστής. «(Όλη η φύσις... και η αρσενική φύσις πονά και βασανίζεται και στρέφεται προς τα άνω κι ικετεύει την ευλογία... Κι η δική μου φύσις, αγία, η δική μου, η παρθένος, η αγνή, η αναμάρτητος φύσις της νεότητός μου ανασηκώνεται, υποφέρει, λαχταρά την ευλογία σας...)» ασθμαίνει τώρα ο Αρμένης, «η φύσις μου, αγία, υποφέρει, ακούστε την, είναι σκληρή, ψήνεται στον πυρετό, ακούστε την», ψιθυρίζει και χτυπά με το δάχτυλό του το ακουστικό, τάχα πως είναι το όργανό του. «Ακούστε την, κρατήστε την, ευλογήστε την, ακουμπήστε πάνω της τα ιερά σας χέρια, σώστε την!» οδύρεται, «σώστε την, ευλογήστε την». «Την ευλογώ, την ευλογώ, τέκνο μου», βογκάει η μνηστή του Κυρίου στην άλλη άκρη της γραμμής. «Κλείστε τα μάτια και δείτε την...» «Τα κλείνω, τα κλείνω...» «Φιλήστε την, φιλήστε την, ευλογήστε την», ακούγεται το μουγκρητό του Σαμουελιάν. «Τη φιλώ, τη φιλώ...» βελάζει σαν προβατίνα η ηγουμένη με ξεψυχισμένη φωνή. «Τη σώσατε! Τη σώσατε! Τινάζεται ο αγιασμός. Θαύμα Κυρίου, σας προσκυνώ, φιλώ παντού τα άγια μέλη σας, πα-

ντού, παντού...») («Ναι, ναι!») βραχνιάζει και σβήνει το ψιθύρισμα της αγίας. Έπεσε μια βαθιά και μακριά σιγή, όταν ο Σαμουελιάν με αλλαγμένη, εξομολογητική και επιβλητική φωνή της λέει: «Πρέπει να γνωρίσουμε, αγία, μαζί όλα τα δαιμόνια, για να μπορέσουμε να τα αποτινάξουμε, όλα! Με την αγάπη και την προσευχή μας θα επέλθει ο εξαγνισμός. Με την αθωότητα του έρωτά μας και της αμόλυντης πίστης μας θα σκορπίσουμε όλα τα κακά». «Κλείσε τα μάτια σου, τέκνο μου, και προσευχήσου μαζί μου», γουργουρίζει, όπως η κουρασμένη και λιωμένη από το πάθος της νύχτας γυναίκα νιαουρίζει στον αδάμαστο εραστή της: («Σβήσε το φως, αγάπη μου, να κοιμηθούμε»).

Στο φυλάκιο γνώρισα ανθρώπους που κρατήθηκαν μέσα μου σαν πολύτιμες πέτρες κι ο χρόνος τούς μετέβαλε στη φαντασία μου κι ύφανε ελεύθερα το ρούχο της ζωής τους. Κι από τότε, εκείνη η τοποθεσία στα σύνορα επιστρέφει και ξαναβρίσκω τον Αρμένη Σαμουελιάν να αντιπροσωπεύει την ατέλειωτη διακωμώδηση της ζωής, την παραγνωρισμένη αξία της ελαφρότητας, τη χαρούμενη αμφισβήτηση του συμβατικού είναι, τον εύθυμο μηδενισμό ενός κόσμου ψεύτικου και απατηλού.

Όμως κι αυτές οι χαρές δεν ήταν γραμμένο να έχουν καλό τέλος. Ένας πυροβολισμός κοντά στα μεσάνυχτα ήρθε να σημάνει την επαναφορά μας στην κανονική τάξη της ζωής. Τίναχτήκαμε απ' τις κουβέρτες, αρπάξαμε τα όπλα και τρέχαμε μες στη νύχτα που έστρωνε αργά αργά το πρώτο της χιόνι. Πήραμε το ύψωμα προς

την τελευταία σκοπιά ακούγοντας φωνές και βογκητά, κι είδαμε τον Αρμένη να σέρνεται αιμόφυρτος κι ήταν οι σταγόνες απ' το αίμα του σαν τα καμένα στο χιόνι βατόμουρα. Τον μεταφέραμε στο φυλάκιο. Είχε μια σφαίρα στο δεξιό ώμο κι άλλη μια στο μηρό. Τον ξαπλώσαμε πάνω σε μια πόρτα, δεμένο σφιχτά, και κατεβαίναμε το βουνό προς τον επαρχιακό δρόμο, για να 'ρθει το νοσοκομειακό από τη 218 στρατιωτική ιατρική μονάδα της Δράμας. Εκεί στο δρόμο, όπως περιμέναμε, ζήτησε να μιλήσει ιδιαιτέρως στον επιλοχία, σ' εμένα και σ' ένα στρατιώτη, ονόματι Γονατά. «Θα σας τα πω για να μην μπλέξουν αυτόν», έδειξε εμένα ο Σαμουελιάν και γυρίζει προς τον Γονατά: «Μαλάκα, πλάκα σου έκανα, πλάκα. Θα σου τα έλεγα σήμερα κι εσύ με ξέκανες...» Εκείνος κατακίτρινος έτρεμε και ψέλλιζε: «Δεν ήμουν εγώ...» κι ο Αρμένης του έλεγε χαμηλόφωνα: «Δε σε είδα, αλλά εσύ ήσουν. Πήγαινε αμέσως να καθαρίσεις το όπλο σου, παλιομαλάκα». Ο Γονατάς έκλαιγε με λυγμούς, περισσότερο από τη χαρά και τη συγκίνησή του που δεν ήταν κερατάς, παρά από τον πόνο του για τον Σαμουελιάν. Ο επιλοχίας πρότεινε να ισχυριστούμε ότι τον βάρεσαν οι Βούλγαροι. Μα εγώ διαμαρτυρήθηκα κι ο Αρμένης παρατήρησε: «Μαλάκα, φαίνονται οι σφαίρες», και συμπλήρωσε, εξασθενημένος από το αίμα που έχανε: «Θα πω ότι σκάλιζα το όπλο κι έπεσε κι εκπυρσοκρότησε μόνο του».

Το προηγούμενο βράδυ ο Σαμουελιάν ήταν όλος βαρυθυμία, δεν έτρωγε και δεν έπινε. Η θλίψη του κλόουν,

σκέφτηκα. Όλοι πιστέψαμε ότι είχε πέσει σε κατάθλιψη και τον πιέζαμε να μας ανοίξει την καρδιά του. Μόνο ο Αλή με πήρε παράμερα και μου ψιθύρισε: «Τώρα μας το παίζει βαρύ πεπόνι!» Άρχισε να μας ιστορεί ο Αρμένης πως ζούσε ένα δράμα με μια κοπέλα που είναι αρραβωνιασμένη με άλλον και θέλει να χωρίσει για χάρη του, αλλά απειλεί να τη σκοτώσει ο αδελφός της. Σήμερα, μάλιστα, πήρε το δυσάρεστο γράμμα. Την κοπέλα την έριξε πριν από ένα χρόνο και την πήγε το ίδιο βράδυ σε ξενοδοχείο, στο σταθμό των λεωφορείων στην Τρίπολη, όπου ήταν νεοσύλλεκτος ο δικός της. «Πώς τη λένε;» ρώτησε ο Γονατάς. «Βάλια», είπε κι άρχισε ν' αραδιάζει ότι δεν ταίριαζε με τον αρραβωνιαστικό της, ότι δεν την ικανοποιούσε κι άλλα τέτοια. «Όμορφη είναι;» τον ρωτούσαν. Τότε εκείνος τράβηξε κι έδειξε τη φωτογραφία της κι ένα δάκρυ ξέφυγε από τα μάτια του. Όλοι είχαμε συγκινηθεί, γιατί ήταν μια άγνωστη πτυχή της προσωπικότητάς του.

Απλούστατα, ο υπεύθυνος διαβιβάσεων και ταχυδρομείου Σαμουελιάν, που μάθαινε τα πάντα, θέλοντας να τιμωρήσει τον ακατάδεχτο και ζογάδα Γονατά, άνοιξε το γράμμα του και πήρε τη φωτογραφία της κοπέλας. Επίσης γνώριζε ότι είχε περάσει από το κέντρο νεοσυλλέκτων της Τρίπολης κι έτσι σχεδίασε αυτό το πικρό αστείο.

Όταν έπειτα από πολλά χρόνια τον συνάντησα τυχαία, πετυχημένο πια δημιουργό κοσμημάτων, μαζί με τη μνηστή του, έκανα την απερισκεψία να της πετάξω:

«Δεν πιστεύω να σας ντύνει καλόγρια;» Αυτή έγινε κατακίτρινη, ενώ πίσω της εκείνος δάγκωνε τα χείλη του και μου 'κανε νοήματα να σταματήσω.

Με το σπέρμα του λόχου

ΕΙΧΑ ΒΓΕΙ ΜΕ ΤΟ ΧΑΡΑΜΑ, ΨΗΛΑ ΣΤΗΝ ΚΟΡΥΦΗ, ΣΤΟ ροδινό χιόνι να βρω ίχνη από τους λαγούς που κατέβαιναν τη νύχτα για νερό ή από κανένα αγριογούρουνο που ερχόταν για βαλανίδι και κάστανα. Περιμέναμε μέρα με τη μέρα να πέσουν στην περιοχή αργοπορημένες τσίχλες, ίσως και ορτύκια. Με κυνήγια, μαγιτάρια, βρούβες και βολβούς, όψιμα απίδια, τα «χειμωνιάτικα» που λέμε στο νότο, μήλα ψητά το χειμώνα, καλαμπόκια το καλοκαίρι, είχαμε αρχίσει να πλουτίζουμε τα γεύματά μας και να διώχνουμε τη μαγκουφιά και την παθητικότητα της φανταρίλας. Βούλιαζα μέχρι το γόνατο, απάγκιασα στο κοίλωμα ενός βράχου, χάζευα το χιόνι που βάραινε στις φυλλωσιές κι έγερνε τα γερασμένα κλαδιά, πετρωμένα κι αυτά απ' τους χιλιόχρονους βαρδάρηδες, αφουγκραζόμουν τη λευκή σιωπή κι άφηνα τη μεθυστική της έλξη να με ναρκώνει.

Η σιωπή του χιονιού. Η σιωπή του πάγου στην Ανταρκτική. Η σιωπή στο διάστημα όπως την άκουσε ο

πρώτος αστροναύτης. Η σιωπή της ερήμου. Η σιωπή προ-
τού ξεσπάσει η καταιγίδα. Η σιωπή του ωκεανού. Η σιω-
πή του βυθού. Η σιωπή στο ξωκλήσι. Η σιωπή σε θιβε-
τιανό μοναστήρι. Η σιωπή στο ικρίωμα. Η σιωπή της
Όλιας: αυτή είχε τη μεγαλύτερη πυκνότητα κι ενέργεια.

Ξαφνικά, φασαρία και αναταραχή έρχεται από το
λαγκάδι. Στο φυλάκιο σκορπίζουν τρομαγμένοι, τρέχουν
βιαστικά να πάρουν τις θέσεις τους, κινούνται ακατάστα-
τα από δω κι από κει να συμμαζέψουν ό,τι προλάβουν,
κι ένα βουητό ανεβαίνει: «Η ΕΣΑ! Έρχεται η ΕΣΑ!»
Βγαίνω στην καθαράδα, έξω από τις συστάδες των θά-
μνων, σε μια βραχοεξέδρα που ήταν το ξάγναντό μας
και βλέπω ν' ανηφορίζει με δρασκελιές προς το λαγκά-
δι ένας Εσατζής. Κι από το αεροπλάνο θα μπορούσα να
τον αναγνωρίσω με το ακανόνιστο βήμα και τις πλάτες
του να κουνιούνται πέρα δώθε σαν μαούνες στο μελτέ-
μι. Παίρνω κατεβασιά τη χιονισμένη πλαγιά κι ήμουν
στη μέση, σαν με προφταίνει ξέπνοος και μου κόβει το
δρόμο ο Αλή. «Φύγε, φύγε!» μου κάνει, «για σένα ήρ-
θε. Πέρασε απέναντι». «Ξέσυρε», του φωνάζω και παίρ-
νω φόρα και προλαβαίνω τον Σπύρο στα ριζά. Είδα το
κλάμα του θηρίου στα εξογκωμένα μάτια του, τη λάμ-
ψη του πυροβολισμού στο βλέμμα του, το χαρακωμένο
πρόσωπό του κι ένιωσα τα μαντάτα. Ως κι ο αέρας μύ-
ριζε εχθρικός και μια απειλή χαμόσερνε στο χιόνι κατα-
πάνω μας, μα δε μιλήσαμε, μόνο πήραμε το μονοπάτι
προς το «νερό». Κάτσαμε στις ρίζες ενός θεόρατου πρί-
νου, που φούσκωναν έξω απ' το χώμα. Δεν ήξερε πώς

να ξεκινήσει. Τα δόντια του χτυπούσαν. «Μίλα», του κάνω άγρια, τάχα πως ήμουν ψύχραιμος, αν και δε χρειαζόταν μήτε λέξη να πει, τα διάβαζα όλα στα μάτια του. Κι άρχισε να διηγείται και να ξεστομίζει τις λέξεις σαν μαχαιριές... Κι εγώ δάγκωνα ένα κλαδί πουρναριού και μάτωνα... Κι έλεγε και σφάδαζε, όπως νουριέται ο σκύλος στη μεγάλη συμφορά... Κι εγώ να ματώνω και να κοιτάζω το χώμα... Κι εκεί που τέλειωνε, είχε ξεχάσει κάτι και ξανάρχιζε, κι έτσι μας βρήκε ο ήλιος του μεσημεριού. Απομείναμε αρκετή ώρα αμίλητοι. Στο τέλος, μου λέει κοφτά: «Θα τους σκοτώσω. Θα τους σφάζω σαν τ' αρνιά». Θα το 'κανε. «Θα 'ρθει κι αυτό, μα άλλα έχουν τώρα σειρά», είπα.

Έτσι χωρίσαμε και πήγα στην πιο ψηλή κορφή κι εκεί ξυλάρμενος αγνάντευα μέσα απ' το διάσελο μια τη Θράκη, μια τη Βουλγαρία, ίδιες ήταν οι οξιές και τα ζωντανά που περνούσαν κι από τις δυο πλευρές, ίδια τα μονοπάτια που χορτάριαζαν με τον ψυχρό πόλεμο κι αντάμωναν από την εποχή των Τούρκων στο παλιό χάνι, φυλάκιο σήμερα, κι έκλαιγα, όπως κάνουν καμιά φορά οι άνδρες τρανταχτά στα κρυφά. Ως και το χιόνι πρέπει να με λυπήθηκε.

«Πώς σε λένε;» τη ρώτησαν. Άδειο το βλέμμα της. «Μίλα, μωρή», την έσερναν σαν σβούρα απ' τα μαλλιά και κοπανούσαν το κεφάλι της στον τοίχο, όπως οι χωριανές μου μαλακώνουν το λινάρι στα βράχια του ποταμού. «Ξέρνα τα, ποιος σου 'δινε τα χαρτιά;» Άλαλη. Μήτε

λέξη. «Ποια είσαι;» Την κούρεψαν με την ψιλή, έμοιαζε με κόκκινο κουνέλι. Τη χτυπούσαν με το κοντάκι του τουφεκιού, το χείλι της σκίστηκε, στο στόμα της τριζοβολά σκέτη γυψόσκονη το ξεραμένο αίμα. «Μίλα, μωρή σκύλα». «Κρέμασέ τη!» Την έδεσαν πισθάγκωνα και την κρέμασαν, ίσα ν' ακουμπάνε τα πόδια της στο πάτωμα. Την άφησαν έτσι όλη μέρα. «Μίλα!» της λένε το βράδυ. Ένας άναψε τσιγάρο και το 'φερε κοντά στη ρώγα της. «Μίλα», της το πλησίασε ακόμα πιο κοντά, «μίλα!» ούρλιαξε και της το κάρφωσε. Τινάχτηκε, δαγκώθηκε, τα μάτια της άναβαν σαλεμένα, το κοντοκουρεμένο μαλλί σηκώθηκε, αλλά ούτε λέξη ούτε δάκρυ κανένα. «Θα φάει τη γλώσσα της, η πουτάνα», γάβγιζε ο αξιωματικός και της έχωσε ένα βρώμικο μαντίλι στο στόμα. Είχαν περάσει τρία μερόνυχτα έτσι, όταν ο αξιωματικός σφύριξε: «Βάλ' τη στο ρεύμα, να δεις που θα λαλήσει και θα κελαηδήσει». Της έκαναν ηλεκτροσόκ. Τίποτα. «Μουγκή είσαι, μωρή καριόλα;» Η βουβαμάρα της τους τσάκιζε. Η αδιαφορία της τους εκμηδένιζε. Η έμφυτη αξιοπρέπειά της τους ταπείωνε. Είχε βυθίσει την ύπαρξή της στην αναισθησία. «Ποια είσαι;» τη ρωτούσαν, μα εκείνη βρισκόταν πια εκεί που δεν υπήρχε. Να μιλήσει ήθελαν, μόνο να μιλήσει, έστω μια λέξη, μα αυτή έγινε άλαλη. Να ακούσει, μα έγινε κουφή. Να θυμηθεί, αλλά έγινε αμνησική. Ο χρόνος, τα πρόσωπα και τα πράγματα χάνονταν στα σκοτάδια του μυαλού της. Να πονέσει ποθούσαν, όμως εκείνη εξόριζε το ζωντανό της εαυτό σε βάθος απλησίαστο και δεν

την έφταναν. «Κοίτα με, σκύλα», ξέρναγε ο αρχιβασανιστής με το πελιδνό πρόσωπο, μα διάβαζε στο βλέμμα της την ανυπαρξία του.

Ο βουβός παραλογισμός της φρένιαζε το ένστολο ανθρώπακι με το τεράστιο κεφάλι που κολλούσε, δίχως λαιμό, στους ώμους, όπως του γουρουνιού, και μια νύχτα, ένα μήνα μετά, λυσσασμένος ωρύεται: «Ξεσκίστε την, την κουφάλα, από τα κωλοβάρδουλα, ξεσκίστε τη!» Την έγδυσαν κι απ' τα λίγα της κουρέλια, έφεραν ένα λάστιχο και την ξέπλυναν με κρύο νερό, την ξάπλωσαν ανάσκελα σ' έναν πάγκο όπου έριχναν πασιέντσες, ένας της κράταγε τα χέρια και δύο άνοιγαν τα πόδια της, πήραν σειρά με κλήρο, ένας ένας, κι ο συνταγματάρχης, που βρώμαγε ουρία και ξερατό κι είχε κρεμασμένη την κοίλη του, πέταγε τα σάλια του μέσα απ' τα ακανόνιστα, κίτρινα σαν του τσιγάρου δόντια του, μερικά σάπια, δύο χρυσά, τα μάτια του πρησμένα από τη διαστροφή, έκανε μάτι και παρότρυνε τα κτήνη του: «Χώσ' τον μέσα, χώσ' τον της τσούλας».

Ο πρώτος, θα 'φτανε τα δυο μέτρα, κατέβασε τα βρακιά του και χαμήλωσε, μα δεν μπόρεσε. Μανιασμένος την αρπάζει απ' το λαιμό και μουγκρίζει: «Πες με φασίστα, μωρή, να σε ξεσκίσω, πες με φασίστα!» Ξαναπροσπαθεί, μα του πέφτει, κι αρχίζει να τη χτυπάει, να φτιαχτεί, μα πάλι τίποτα. Κι έτσι ο ξεβράκωτος γίγαντας, ξαρμάτωτος κι ανυπεράσπιστος μπροστά στ' ανοιγμένα της σκέλια, καταλαμβάνεται από τρομάρα για το θαύμα της κωφάλαλης.

Στη μέση του θαλάμου ένας γλόμπος με κολλημένες πεταλούδες και κουνούπια. Στον ένα τοίχο ο Εσταυρωμένος. Στον άλλο μια μυγοφτυσμένη εικόνα του δικτάτορα κι ένα ημερολόγιο, με το πουλί της χούντας, σταματημένο σ' ένα χοντρό μαύρο «2», ίδιο κρεμάλα. Έγραφε 2 Οκτωβρίου, Ανατολή ηλίου 6.21', Δύσις 6.07'. Όμως μισή ώρα πριν ο ουρανός αιμορραγούσε. Η μέρα είχε μικρύνει. Θα 'ταν αρχές Νοέμβρη.

«Μισοχυσίες, μαλακοκαύληδες, κωλοαδερφές!» ζέχνει μπόχα μεθανίου, χολεριάζει και σείεται ο συνταγματάρχης, με τη γλίτσα πηγμένη στο δέρμα του σαν ξίγκι στο τηγάνι, που περιμένει να απολαύσει την τελετή για να τρίψει το ψοφίμι του στους καμπινέδες.

Χίμηξε τότε πάνω της κάποιος Ντούνιας, χαχόλικος τύπος απ' το Ρίο, αλλά αυτός δε δίστασε μήτε στιγμή, την κάρφωσε, όπως ένας ξυλοκόπος σκίζει τον κορμό με το τσεκούρι κι οι σκλήθρες του τινάζονται δεξιά κι αριστερά, και καθώς έμπαινε πονούσε και τη χτυπούσε, κι αναθεμάτιζε τους μικροψόληδες κομμουνιστές που την άφησαν στενή. Τη βαρούσε ν' αναστενάξει, να του πει πως πονάει και το μπουλούκι βρυχόταν «κι άλλο, κι άλλο», ίσαμε που τη μαγάρισε. Κι ύστερα πετάχτηκε ένας βλογιοκομμένος, για στόμα είχε μια οπή δίχως χείλη, που κι αυτός δεν τα κατάφερε στην αρχή και ζήτησε να τη βάλουν μπρούμυτα, «μόνο από πίσω μπορούσε», αν και άκωλος ο ίδιος, ένα κουμάσι, ο «διάκος» με τ' όνομα, σπιτωμένος στην Αθήνα από επαρχιώτη δεσπότη, όπως μαθεύτηκε αργότερα.

Ο συνταγματάρχης αφήνιαζε, ευφραϊνόταν, απολάμβανε λιγούρικα τα αποβράσματα του, ίδιο φύραμα με το δικό του, και ρεβόταν με ικανοποίηση σαν να 'χε «τουμποφλό» στα υδραυλικά του.

Από κείνη τη νύχτα, οι βασανιστές έντρομοι από το αλλοκοσμικό μυστήριο της γιατρίνας, από το μίasma μιας χθόνιας θεάς ή μάγισσας, νικημένοι και μικροσκοπικοί μπροστά στο Μεγάλο Εγωισμό της ανθρώπινης ύπαρξης, δεν τόλμησαν να την ξαναγγίξουν, την παράτησαν σε κείνον το θάλαμο που έγινε η νυφική της παστάδα κι απέφευγαν ακόμα και να την πλησιάσουν.

Πέντε μήνες αργότερα την πέταξαν έξω με φουσκωμένη την κοιλιά, να πάει να βγάλει «το μπάσταρδο των κομμουνιστών», «γκαστρωμένη μας ήρθες», της είπαν. Έτσι, με το απρόσωπο σπέρμα του λόχου των δημίων της, αρχίζει την άγνωστη σε όλους μας οδύσσειά της μια γυναίκα που η ύπαρξή της και μόνο είναι μια ζωντανή καταγγελία του αρσενικού κόσμου, εκείνη που σ' εμένα το χιμαιρικό φοιτητή γνώρισε την άλλη όψη των πραγμάτων, πέρα από τις κοινωνικές ουτοπίες και τα αμφίβολα οράματα που μας συγκλόνιζαν τότε και μας κινητοποιούσαν.

Το τσεκούρι του βασανιστή έκοψε την ατέλειωτη νύχτα μας σε δυο κομμάτια, που θα συνέχιζαν να ταξιδεύουν χωριστά, μακριά το ένα από τ' άλλο, σε διαφορετικές θάλασσες.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ
«Ανατολικά της Εδέμ»
«East of Edem»

Σ' ένα άστρο που πάγωσε

ΕΤΣΙ, ΣΑΝ ΟΝΕΙΡΟ ΚΟΜΜΕΝΟ ΣΤΗ ΜΕΣΗ, ΕΞΟΜΟΛΟΓΕΙΤΑΙ ο Δημήτρης, όπως ένας παππούς αναθυμάται μεγαλόφωνα ιστορίες παλιές δίχως να ξαναζεί τα γεγονότα στην κανονική τους σειρά. Τα ανακατεύει, πετάγεται από το ένα στ' άλλο.

Ώρες ώρες δε βγάζω ούτε εγώ άκρη. Σαν να συνέβησαν σε κάποιον άλλο. Σαν να ήταν ο Μάριος, η Όλια κι οι άλλοι σύντροφοι φανταστικοί ήρωες, όπως στα παραμύθια που διαβάζαμε μικροί και δακρύζαμε, αλλά παίρναμε κουράγιο λέγοντας: «Όχι, όχι, δεν μπορεί, δεν είναι όλα αυτά αληθινά». Ούτε γω, ούτε κανείς δεν μπορεί να ζωντανέψει εκείνες τις μέρες. Πας ν' ανοίξεις το στόμα σου κι αμέσως το χρώμα τους αλλάζει, κάτι χάνεται.

Πάει καιρός από τότε. Ο ένας χρόνος ακολούθησε τον άλλο. Η δημοκρατία τη δικτατορία. Οι εποχές διαδέχονταν η μία την άλλη, στην ίδια πάντα σειρά, όπως ο χειμώνας το φθινόπωρο, όπως οι βοριάδες τους νοτιάδες,

όπως περνάς από όνειρο σ' όνειρο, από αυταπάτη σ' αυταπάτη, από κρεβάτι σε κρεβάτι, από παρέα σε παρέα, από βιβλίο σε βιβλίο, όπως οι λιακάδες της Αθήνας εναλλάσσονται στον ίδιο πάντα ρυθμό με τις συννεφίες και τις βροχές.

Το ένα γεγονός έτρεχε πίσω απ' το άλλο, μα τίποτα δε συνέβαινε. Η μια αλλαγή μετά την άλλη, μα τίποτα δεν άλλαζε. Καθετί έχανε τα χαρακτηριστικά του μέσα στο γενικό διάλυμα. Τίποτα δεν είχε συμβεί κι όμως ένα πρωί διαπίστωνες πως ο κόσμος γύρω σου είχε αλλάξει πρόσωπο, σάμπως τα προβλήματα που εδώ και δύο αιώνες έκαναν τους ανθρώπους να πιστεύουν, να κινητοποιούνται, να μανιάζουν, να ματώνουν και να θυσιάζονται είχαν εξατμιστεί και τα 'χε βαρεθεί κι η ίδια η φύση.

Ο Δημήτρης είχε πιστέψει ότι ήταν αρκετές έντεκα χιλιάδες μέρες, τριάντα χρόνια, για να σβήσουν τα ίχνη της παλιάς ζωής, όπως σ' ένα άστρο που νέκρωσε και πάγωσε.

Είχε μετακομίσει οριστικά σε κείνη την πόλη δίχως μνήμη, όπου μόνο μερικά γρατσουνισμένα δισκάκια αλλοτινής εποχής και κάτι παλιοκαιρισμένα βιβλία θύμιζαν τα ονόματα των χαμένων φίλων.

Στερημένος απ' ό,τι έδινε νόημα στη ζωή του, ζώντας απ' το έλλειμμά του, έχοντας υποθηκεύσει πνευματικά και ψυχικά ένα κομμάτι της ύπαρξής του, ήλπιζε να μπει σ' ένα νέο κόσμο κι έτρεχε να προλάβει το χρόνο που έφευγε, να συγχρονιστεί με τους μεταμο-

ντέρνους ρυθμούς κι όταν, καμιά φορά, τον επισκεπτόταν η νοσταλγία, τη μετάλλαζε σε κάτι απρόσωπο, σε αφηρημένες ιδέες για να μη λυπάται, ή την απωθούσε βίαια: *Δε μου περισσεύει καιρός για αναμνήσεις. Μόνο ό-σοι είναι ανήμποροι να πιάσουν τα καινούργια μηνύματα επιστρέφουν ψυχαναγκαστικά στις απαρχές. Στο διάολο η νεκροφιλική τους κουλτούρα!*

Έτσι νέες εντυπώσεις ήρθαν να σκεπάσουν τις παλιές, καινούργιες αγάπες τις περασμένες, όπως οι διαδοχικές φλούδες της γης θάβουν τα αρχαία ερείπια. Κι όμως οι καινούργιες φιλίες πριν καλά καλά εισβάλουν στη ζωή του, πέταγαν μακριά. *Χάσαμε τους παλιούς φίλους, χωρίς να αποχτήσουμε καινούργιους!*

Έπρεπε να καρβουιάσει τη μνήμη του, να τη θρυμματίσει και να σκορπίσει τις στάχτες της στον άνεμο, να ζει χρόνο το χρόνο, μέρα τη μέρα, λεπτό το λεπτό. Μια τέτοια ζωή, δίχως τη λησμονιά, δεν αντέχεται.

Απέκτησε την αμνησία του νερού, μα όπως εκείνο τρώει της πέτρας τα σωθικά, έτσι κι ο χρόνος κατέτρωγε τη νιότη του και ξανέμιζε τις ελπίδες του. Αναζήτησε την αναγνώριση από κείνο τον κόσμο που νέος πολέμησε, αλλά μόλις τη γεύτηκε, ένιωθε ταπεινωμένος απ' τις προσπάθειές του. Κι όταν καινά δαιμόνια τον ξεσήκωναν, κι ο χείμαρρος ξεσπούσε μέσα του, τον έβλεπε σύντομα να εκβάλλει και να εξαφανίζεται σε μια απέραντη στάσιμη λιμνοθάλασσα.

Τρόμαζε στην ιδέα πως η ζωή του θα συνεχιστεί έτσι, δίχως να περιμένει κάτι διαφορετικό. Ώρες ώρες η

νοσταλγία με τη λησμονιά έπαιζαν μέσα του κρυφτό, όπως ο ήλιος με τη συννεφιά.

Ένα βράδυ, περπατώντας στο ψιλόβροχο του Οκτώβρη, παραδέχτηκε πως ξόδευε τη ζωή του σε καινούργια εγχειρήματα και πρόσωπα, που γρήγορα του φάνονταν αδιάφορα και κοινά, και τα 'βαζε με τη διαθεσιμότητά του να επιστρέφει στα πανεπιστήμια της μάταιης ελπίδας και να χτυπά τις πόρτες που οδηγούν στα μεγάλα πουθενά. Το ίδιο βράδυ, σ' ένα άσχετο όνειρο πέρασε ένα κόκκινο πουλί που ταξίδευε με τσακισμένη φτερούγα.

Ήταν η τέταρτη Παρασκευή του Οκτώβρη, στις πέντε και μισή το απόγευμα, όταν ο Δημήτρης άκουσε το γιο του να τον φωνάζει: «Πατέρα, έλα να υπογράψεις, έχεις ένα δεματάκι από την Αμερική!»

«Από την Αμερική;» πετάχτηκε η Μάρθα.

Στα μάτια του Δημήτρη έλαμψε η παιδική αδημονία, όπως τότε που στα χρόνια της μεγάλης φτώχειας άκουγε το κάλεσμα του ταχυδρόμου «δέμα από την Αμερική!» κι ύστερα χάζευε γητεμένος, θαρρείς κι ήταν πασπαλισμένα με μαγική σκόνη, τα πολύχρωμα αποφόρια που έστελνε ο χαμένος στην ξενιτιά αδελφός του παππού του.

«Έλα, πώς κάνεις έτσι; Περιμένεις τίποτα;» είπε ο γιος, καθώς άρχισε ν' ανοίγει νωχελικά κι αδιάφορα το δεματάκι κι έβλεπε την ασυνήθιστη ανυπομονησία του πατέρα.

«Ένα βιβλίο είναι...» έκανε ο γιος.

«Βιβλίο;» χαμογέλασε σαρκαστικά η Μάρθα, σαν να διαψεύστηκε και μια δική της προσδοκία.

«Α! “The sentimental education”, Φλομπέρ στα αγγλικά! Μάρθα, το αγαπημένο της νιότης μας, η “Αισθηματική αγωγή”, αν είναι δυνατόν!» ξεφώνισε ο Δημήτρης.

«Ποιος το στέλνει;» ρώτησε κάπως αδιάφορα εκείνη.

«Δεν έχει όνομα ούτε διεύθυνση... Α, όχι! Από τον εκδοτικό “Simon and Schuster”, από το Rockefeller Center, New York», διαβάζει ο γιος.

«Διαφημιστικό δώρο για να γραφτείς συνδρομητής τους...» σχολίασε η Μάρθα.

«Καλά, τι στο καλό, και στέλνουν μεταφρασμένα βιβλία από τα γαλλικά; Παράξενο... Πώς είπες τον εκδοτικό;»

«Εδώ λέει “Simon and Schuster”».

«Α! διάολε, μα είναι ο ξακουστός εκδότης του Σκοτ Φιτζέραλντ. Και διανέμει για διαφήμιση Φλομπέρ;» παρατήρησε ο Δημήτρης.

«Θα το πάρω να κάνω εξάσκηση στ’ αγγλικά μου», είπε ο γιος του.

Δεν είχε τελειώσει το βραδινό δελτίο ειδήσεων, όταν ο γιος επιστρέφει φουριόζος στο γραφείο του πατέρα, κρατώντας το βιβλίο και του λέει χαμηλόφωνα, σχεδόν συνωμοτικά: «Κοίτα δω μυστήρια!»

Ο γιος βλέπει πρώτη φορά τα χέρια του πατέρα του να τρεμουλιάζουν όπως κρατά το βιβλίο, την ανάσα του

να βαραίνει, καθώς διάβαζε τις φράσεις που είχε υπογραμμίσει με κίτρινο μαρκαδόρο ο αποστολέας στις τελευταίες σελίδες του βιβλίου. Πρόκειται για το διάλογο δύο παλιών χαμένων φίλων, η μοίρα τους ξαναφέρει κοντά έπειτα από χρόνια.

...«*Ησύχασες πια με την πολιτική, μου φαίνεται*».

«*Αποτέλεσμα της ηλικίας*», είπε ο άλλος.

«*Δε γίναμε αυτό που πιστεύαμε παλιά ότι θα γίνουμε...*»

Και ξεθάβοντας τα νιάτα τους, έλεγαν σε κάθε φράση: «*Θυμάσαι;*» (Αυτό το «*θυμάσαι;*» το 'χε κυκλώσει με μια άψογη κίτρινη έλλειψη.)

«*Εκεί βρισκόταν ό,τι καλύτερο είχαμε*».

«*Ναι, ίσως. Εκεί ήταν ό,τι καλύτερο είχαμε*».

«*Τι έπαθες, ρε πατέρα; Παλιά αγάπη είναι;*» πήγε να πάρει παιχνιδιάρικο ύφος ο γιος, μα το 'κοψε σαν είδε τη συγκίνηση του πατέρα του.

«*Φώναξε τη μάνα σου!*»

Η Μάρθα, που ήταν έτοιμη να βγει, μ' ένα μπορντό ταγιέρ, με μαύρη γόβα, μαύρο καλσόν, τα χάνει καθώς βλέπει πατέρα και γιο να στέκονται κατανυχτικά μπροστά στο βιβλίο, κι ύστερα, ενώ διαβάζει, τα δάκρυά της είναι αδύνατον να συγκρατηθούν και ξεβάφουν την ελαφριά μπλε σκιά που τύλιγε τα θαλασσινά της μάτια.

Ο γιος παρακολουθούσε μια σκηνή με δύο βουβά πρόσωπα. Δε θα μπορούσε εκ των υστέρων το δεκαεφτάχρονο παλικάρι να πει αν κράτησε τρία, πέντε ή δέκα λεπτά. Ο χρόνος εδώ μένει ακίνητος.

Η Μάρθα, σαν να ντράπηκε να κοιτάξει τον άνδρα της στα μάτια, έγερνε το βλέμμα κι άρχισε δειλά δειλά:

«Το 'ξερα, μια μέρα θα γινόταν. Δεν μπορεί... Κοιτά τριάντα χρόνια κι ούτε ένα μήνυμα, ένα γράμμα, ένα σημάδι, μια χειρονομία, τίποτα...»

Ο Δημήτρης δε μιλούσε κι εκείνη συνέχισε να αφήνει σε κάθε της ανάσα και μια μικρή φράση.

«Είναι μαζί... πάντα το πίστευα... θα τη βρήκε όταν την άφησαν... δε γίνεται να χάθηκε, να αδιαφόρησε... ζουν μαζί στην Αμερική... αυτοί είναι, το νιώθω... Θα 'χουν μεγάλα παιδιά...»

«Μα τι λες; Σου έχει γίνει έμμονη ιδέα, αποκλείεται να είναι μαζί... αποκλείεται...»

«Αυτοί είναι...» είπε κατηγορηματικά κι έστρεψε το βλέμμα της πάνω του.

«Τουλάχιστον άλλα τέσσερα άτομα στην Αμερική ανταποκρίνονται απόλυτα στην εικόνα του αποστολέα».

«Μα ποιος απ' τη μαθηματική σας παρέα μπορούσε να συλλάβει ένα τόσο τρυφερό μήνυμα; Κανείς! Μόνο αυτοί», επέμενε.

Η Μάρθα δεν είχε κουράγιο να βγει. Ξεντύθηκε κι ετοίμασε μερικούς πρόχειρους μεζέδες με πράσινες σαλάτες για να πιουν μια βότκα. Ήταν ένα κλασικό της τελετουργικό, όταν κάτι απρόοπτο άλλαζε το πρόγραμμά τους ή πιο συχνά όταν ήθελε να δημιουργήσει ατμόσφαιρα, όπως τον παλιό καλό καιρό.

Η αιώνια επανάληψη του καλού συζυγικού κρεβατιού, απ' όπου όλο φεύγουν οι εταίροι του, κουρασμένοι, για

νέες περιπέτειες κι όλο επανέρχονται, όπως γυρίζει στα χείλη ένα παλιό λαϊκό τραγούδι, όπως πηγαίνουν πάντοτε στο ίδιο παραλιακό χωριουδάκι τα καλοκαίρια, όπως απολαμβάνουν το ίδιο παλιό κρασί από το ίδιο παλιό βαρέλι, όπως άλλοι εκστασιάζονται με την ίδια πάντα λειτουργία στην ίδια εκκλησία κι άλλοι κοσμογυρισμένοι λιώνουν να ξαναγυρίσουν στο χωριό τους, να ξεδιψάσουν απ' την ίδια πηγή, να κοιμηθούν στον ίσκιο της ίδιας βαλανιδιάς. Σ' έναν κόσμο ταχύτητας κι εναλλαγής, η σαγήνη της βραδύτητας κι η ασυγκράτητη ροπή των ανθρώπων προς την επανάληψη παραμένουν άτρωτες. Συζυγικό κρεβάτι, τόπος ιεροτελεστίας, όχι μόνο της ηδονής, αλλά της ίδιας της ζωής: γάμοι, γαμήσια, γέννες, αλήθειες και ψέματα, αναμνήσεις, απιστίες, προδοσίες, ενοχές, όνειρα, βίτσια, εκπλήξεις, αρρώστιες, κούραση, θάνατοι. Σκέφτεται ο καθένας τους πως η ζωή που απομένει λιγοστεύει, ποθεί να τη χαρεί με τον άνθρωπο που έφαγε τα χρόνια δίπλα του, κι όμως έρχονται στιγμές που γυρίζει με αποστροφή το βλέμμα του στον άλλο, μια και του θυμίζει πόσο γρήγορα γερνά.

Ο Δημήτρης μένει ξαπλωμένος ώρα πολλή, αλλά δεν τον παίρνει ο ύπνος. Ούτε αυτή κοιμάται. Ο ένας προσποιείται στον άλλο. Μα και μόνο με τις ανάσες καταλαβαίνονται. Οι φαντασιώσεις του Δημήτρη για τον αποστολέα γλιστρούν στους παλιούς συντρόφους, όμως όλο προς εκείνον πλησιάζουν. Η καρδιά του φτερούγιζε, βαριανάσαινε, το σώμα του τσίτωνε, γύριζε πέρα δώθε,

δεν μπορούσε άλλο να κρύβεται στο κρεβάτι. Κλείστηκε στο γραφείο του. Κι όπως κρατούσε τρυφερά το βιβλίο, θαρρείς κι ήταν ο γιος του μωρό, ένιωθε στις σελίδες του το δικό της άγγιγμα να φέρνει ρίγος στο σώμα του κι ήταν σίγουρος: οι σελίδες, ερεθισμένες κι αυτές, κατακρατούσαν το τελευταίο της βλέμμα και το αεράκι απ' το ξεφύλλισμά τους ήταν το ίδιο που χιλιάδες μίλια μακριά χάιδεψε πριν από λίγες μέρες το δικό της χέρι.

Το πρωί ο Δημήτρης έπιασε στις φθινοπωρινές ανάσες, μες στα βρεγμένα πεύκα, τους ερωτικούς ψιθύρους των ζευγαριών του '70 στα πρώτα τους ραντεβού κι άκουγε, με τον ήχο της βροχής στο τζάμι του αυτοκινήτου, τα ξεχασμένα τραγούδια τους, κάθε μελωδία κι άλλο πρόσωπο, σ' άλλη φωτογραφία, τότε γκριζα και ξεθωριασμένη, τότε χρωματιστή.

Είχε δίκιο ο Προυστ, ότι το καλύτερο μέρος της μνήμης μας είναι έξω από τον εαυτό μας. Να, τώρα, αυτό το βιβλίο τον έκανε να βρει τον παλιό του εαυτό, να πονά για τα πρόσωπα που είχε ξεριζώσει απ' την καρδιά του και να αναβιώνει το παλιό πάθος του δεσμού με τον Μάριο, που η απόσταση του αφαίρεσε τα δυσάρεστα και του ξανάδωσε την αρχική του μαγεία.

Ποιος τον θυμάται τώρα τον Μάριο; Ο τελευταίος άνθρωπος που τον σκέφτηκε ήταν εκείνος που αναζητούσε με λύσσα το όνομα και το πρόσωπό του. «Πες μου, ποιος είναι ο ψηλός;» ικέτευε τον Δημήτρη ο Μπάμπαλης στη δίκη των αρχιβασανιστών. «Πες μου, πες

μου κι εγώ θα σου αποκαλύψω ό,τι θέλεις... Τι λόγο έχεις τώρα να σιωπάς; Μίλα μου και θα σου πω ποιος σ' "έδωσε" στην Ασφάλεια». Μπορούμε να φανταστούμε το δήμιο να μένει ενεδός, μια απορία αστραπή, «είσαι ο ψηλός;» στα κατάπληκτα μάτια του, τη στιγμή που η κάνη του όπλου ξερνούσε καυτό μολύβι στα σωθικά του.

Αποκλείεται να είναι μαζί με την Όλια, μετρούσε και ξαναμετρούσε τις ημερομηνίες. Θα ξερίζωσε το καταραμένο σπέρμα από τα σπλάγχνα της κι ύστερα θα πήγε έξω να συνεχίσει τις σπουδές της. Δεν ήθελε να θυμάται πως ο μηχανισμός έριξε πάνω της μια σκιά υποψίας για τη φυγή της. Έπρεπε να περάσει μια δεκαετία για να αποκαλυφθεί ότι ο μοιραίος προδότης ήταν στην κορυφή, στρατολογημένος από την ΚΥΠ στη Δυτική Γερμανία δυο χρόνια πριν από τη χούντα.

Την είδε ποτέ του ο Δημήτρης την Όλια από κείνη τη νύχτα;

Ήταν Νοέμβρης του '79 σ' ένα μελαγχολικό Παρίσι. Μιλούσαμε με τον Μίκη σε μια κατάμεστη αίθουσα, μπροστά σε Έλληνες φοιτητές και μετανάστες. Ήμουν στο βήμα, όταν είδα την αέρινη οπτασία της κοκκινομάλλας να γλιστράει στα τελευταία καθίσματα. Η εικόνα της όπως σ' ένα θολό τζάμι που το δέρνει η βροχή, σε μια τρεμουλιάρικη οθόνη της τι βι. Η καρδιά μου φτεροκοπούσε. Μιλούσα μόνο γι' αυτήν. Με κοίταζε. Μόλις τελειώσαμε, έτρεξα μέσα από δεκάδες χαιρετούρες και πηγαδάκια, αλλά είχε χαθεί.

Τρία χρόνια μετά, πάλι στο Παρίσι. Επίσημες συνα-

ντήσεις. Ο βερμπαλισμός του Μαρσαί, ο αυτοκρατορικός τουπές του Μιτερράν. Ξενοδοχείο «Novotel» στην «πύλη της Ιταλίας», στα νότια της πόλης. Πήγα δυο λεπτά στο διπλανό δωμάτιο να δούμε μιαν ανακοίνωση. Άφησα την πόρτα μου μισάνοιχτη. Όταν γύρισα, την είδα να κάθεται εκεί με μαύρο αδιάβροχο, η όψη της ανάλλαχτη, τα μαλλιά της κόκκινο ποτάμι, πρόσωπο φεγγαρίσιο στο μισοσκόταδο, δίχως ηλικία, βλέμμα φορτωμένο, ένα σχίσσιμο στο πάνω χείλι της αριστερά. Σφίχτηκε πάνω μου. Ρώτησε μόνο για τη Μάρθα. Έμενε αμίλητη. Αφουγκραζόταν εμένα, όχι τις λέξεις μου. Η ώρα περνούσε. «Φεύγεις το πρωί», της είπα. Ζάρωσε δίπλα μου σαν να κρύωνε. Τυλίχτηκα στη δροσιά της. Είχε ζεσταθεί, όταν γύρισα με το πλευρό στο πλάι και, χωρίς καμιά άλλη χειρονομία ή λέξη, ανασήκωσα το αριστερό της πόδι, πέρασα κάτω απ' τη μικρή της δαντέλα και γλίστρησα απαλά κι ήρεμα μέσα της· έσμιγα μαζί της ανάλαφρα, όπως το αρσενικό πουλί ακουμπά στη φωλιά που 'ναι το ταίρι και τα ξεπεταρούδια του. Έμενα ακίνητος μέσα της, τα χέρια μου ανέβαιναν, κατέβαιναν, αποτύπωναν το ανάγλυφο του κορμιού της, έβρισκαν τα σημάδια του πόνου της, στέκονταν επίμονα με τέχνη στα ευαίσθητα σημεία, όπως είχα δει κάποτε στο δικό της σόλο, το στήθος της ακόμα και τώρα αγίνωτο γλύκαινε στην παλάμη μου, μάλαζα και σκλήραινα τις θηλές της, δεν πρέπει να 'χουν θηλάσει μωρό, επέμενα στην αριστερή, που ήξερα ότι αντιδρά πιο έντονα, δούλευα στο δασωμένο της λοφάκι σε τέλεια μίμηση του δικού της ρυθμού πριν από τριάντα χρόνια, λου-

ζόμουν τους κόκκινους κυματισμούς των μαλλιών της, της ψιθύριζα σκηνές από το δικό της μυθιστόρημα και περίμενα, κι όλο την περίμενα να ξεφοβηθεί το φυλακισμένο μέσα της αρσενικό, κι εκεί που πήγα ν' απελπιστώ, είδα την ανάσα της να γυρεύει τη δική μου, ο δικός της σφυγμός συντονίστηκε με το φτεροκόπημα του δικού μου, άρχισε ν' ανοίγει και να ροδίζει σαν το μπουμπούκι, δεν ήταν για χόρταση, κι εγώ, που μελετούσα τόσα χρόνια το μυστικό της, είχα κάνει όλη μου την ύπαρξη ένα κλειδί αποκλειστικά για τη δική της δύσκολη κι απροσπέλαστη κλειδαριά... Το πρωί, όταν άνοιξα τα μάτια μου, είχε φύγει...

Συνέβη πράγματι ή ήταν μια παραίσθηση, μια οφθαλμαπάτη από μια επιθυμία, μετέωρη στη ζωή του σαν ουράνιο τόξο; Ούτε κι ο ίδιος είναι βέβαιος. Κανείς δεν μπορεί να βεβαιώσει αν έσμιξε μαζί της. Μόνο κείνο το απρόσωπο δωμάτιο του ξενοδοχείου ίσως να είδε την ένωσή τους. Αλλά και τι σημασία έχει; Μήπως τα όνειρα κι οι παραισθήσεις δεν μπαίνουν στο ισοζύγιο της ζωής μας, δεν αποτελούν κι αυτά μέρος της ευτυχίας και της δυστυχίας μας;

Ο Δημήτρης κι η Μάρθα ζούσαν τώρα πια περιμένοντας το επόμενο σημάδι. Όλη τους η καθημερινότητα μεταμορφώθηκε μες στην αναμονή. Τρεις μέρες μετά τα Φώτα το μήνυμα έφτασε. Ένα από τα πιο φημισμένα αμερικάνικα πρακτορεία, για υψηλούς προσκεκλημένους, ενημέρωνε τον Δημήτρη ότι κάποιος πελά-

της τού διαθέτει εισιτήριο για τη Νέα Υόρκη, πρώτη θέση με επιστροφή, αυτοκίνητο με οδηγό και συνοδό κατά τη διάρκεια της παραμονής του στις Ηνωμένες Πολιτείες και τον καλούσε να γνωστοποιήσει με FAX την ημερομηνία της άφιξής του μέσα στο μήνα Μάρτη ή Απρίλη. Στη Νέα Υόρκη θα λάβουν νεότερες οδηγίες από τον πελάτη τους για τη συνέχιση του ταξιδιού μέχρι τον τελικό προορισμό.

Έτσι, χωρίς να το πολυσκεφτώ, χωρίς καλά καλά να ξέρω ποιος με περιμένει, έβαλα τα κομμάτια της παλιάς μου ζωής, τις αναμνήσεις και τις ελπίδες μου στο αεροπλάνο της «Ολυμπιακής» και τις άφησα να ταξιδεύουν μαζί μου ως την άλλη άκρη του Ατλαντικού.

Έιμι, η μαύρη θεά

Η «ΚΑΝΤΙΛΑΚ» ΕΙΧΕ ΦΤΑΣΕΙ ΣΤΗ ΜΕΣΗ ΤΗΣ ΓΕΦΥΡΑΣ Κουίνσμπορο, ακριβώς πάνω από το μακρόστενο νησάκι Ρούσβελτ που διέσχιζε τον Ιστ Ρίβερ, όταν ο Δημήτρης αντίκρισε για πρώτη φορά, με ανάμιχτα αισθήματα, τους ουρανοξύστες απέναντι στο Μανχάταν. Ο κομφοντυμένος νέγρος οδηγός κινούσε τα χέρια του στο τιμόνι σαν πιανίστας σε κονσέρτο γκόσπελ, ενώ ο Ιταλοαμερικάνος συνοδός δίπλα τού έδινε πληροφορίες με επαγγελματική ακρίβεια. Στον έλεγχο διαβατηρίων στο αεροδρόμιο Κένεντι τον καθυστέρησαν περισσότερο από μισή ώρα. Ένα απομεινάρι από το παρελθόν χτύπησε στην ηλεκτρονική τους μύτη κι άρχισαν τις ερωτήσεις. Ο Ιταλός καθάρισε.

Όταν πέρασαν απέναντι, ο Δημήτρης αναγνώριζε μεγαλόφωνα τις διάσημες λεωφόρους που έτεμναν κατά σειρά τη διαδρομή τους καθώς ανέβαιναν για το «Πλάζα»: Δεύτερη, Τρίτη, Λέξινγκτον, Παρκ Άβενιου, Μάντισον, Πέμπτη...

Έτσι ξεκίνησε το πρώτο νεοϋρκέζικο απόγευμά του. Θα μπορούσε όλη η πενθήμερη παραμονή του εκεί να περιγραφεί μόνο με έναν τίτλο, «περιπλάνηση στους δρόμους της μεγαλούπολης», αν δεν είχαν συμβεί ένα δυο απρόοπτα γεγονότα. Το πρώτο βέβαια ήταν, στο τρίτο του απόγευμα, η μισοτελειωμένη γνωριμία με τη γυναίκα του («Πλάζα»). Η τέταρτη μέρα τον βρήκε χαμένο πρωί πρωί στη γιγάντια Δημόσια Βιβλιοθήκη της Νέας Υόρκης, ύστερα κατέβηκε την 44η για τα Ηνωμένα Έθνη κι από κει πετάχτηκε στο «Κολούμπια Γιουνιβέρσιτι» για να συναντήσει τον παλιό του συμφοιτητή και τώρα γνωστό καθηγητή Χριστοφή. Το απόγευμα περιδιάβαιναν μαζί το Βίλατζ και στη συνέχεια το Σόχο. Όταν έπεσε ο ήλιος, πάρακαρναν στην πνιγμένη από το φοιτηταριό όλων των χρωμάτων και φυλών Ουάσινγκτον Σκουέαρ Παρκ και κατευθύνονταν στο σημείο συνάντησης με τον Ιταλό του πρακτορείου, εκεί που θα γευμάτιζαν και θα έπαιρναν τις πληροφορίες για τη συνέχεια του ταξιδιού στην Αμερική. Βρέθηκαν σ' ένα μισοκατεστραμμένο διώροφο του '20. Καμιά ταμπέλα. Τίποτα δεν πρόδιδε ότι μέσα υπήρχε ζωή. Έσπρωξε ο Χριστοφής την ξεχαρβαλωμένη καγκελόπορτα και πέρασαν σε μιαν αυλή με σκουριασμένα σύρματα μπουγάδας και γύρω γύρω πορτάκια, θα ήταν κελιά για τους μετανάστες που κυνηγούσαν στις αρχές του αιώνα το αμερικάνικο όνειρο στις φάμπρικες του Βίλατζ. Ζορίστηκαν ν' ανοίξουν μια μισοφαγωμένη δρύινη μπάρα κι αντίκρισαν μια κυκλική, υπόγεια σκάλα, που κουβαλά

πάνω της ενάμιση αιώνα, όταν ένα ανθρώπινο βουητό έφτασε στ' αυτιά τους από τα βάθη της γης. Πρώτο, δεύτερο, τρίτο καταχθόνιο πάτωμα και να, μια απέραντη σάλα, φίσκα από κόσμο που κρεμόταν σε ψηλά σκαμπό μπροστά σ' ένα μπαρ με εξήντα ένα είδη μπίρας, τα οποία παρασκευάζονταν στο τέταρτο υπόγειο πάτωμα. Πιο μέσα άλλοι θαμώνες έτρωγαν καθιστοί σ' ένα προπολεμικό σαλούν. Στους τοίχους ήταν κρεμασμένα, κιντρισιμένα απ' την υγρασία, πορτρέτα παλιών ξακουστών αναρχικών, ποιητών και συγγραφέων και στα χοντρά ξύλινα τραπέζια έβρισκες σκαλισμένα τα ονόματα και τις αφιερώσεις των προπολεμικών θαμώνων. Σ' ένα σκαμπό ένας «φτιαγμένος» ποιητής προσπαθεί να συγκινήσει το κοινό με τους στίχους του. Ο Δημήτρης, που έχει μεθύσει από την ατμόσφαιρα, ρωτά τον Ιταλό:

«Δική σας επιλογή ήταν να έρθουμε εδώ;»

«Όχι, κύριε, ο πελάτης μας το όρισε...»

«Ποιος είναι επιτέλους ο πελάτης σας;»

«Δεν ξέρουμε, κύριε! Ηλεκτρονική παραγγελία, ηλεκτρονικό χρήμα! Ειλικρινά, δε γνωρίζουμε!»

«Χμ! Ο άόρατος πελάτης σας έχει καλό γούστο».

«Ήταν παράνομο μαγαζί, κύριε, μόνο για λίγους μνημένους στην εποχή της ποταπαγόρευσης και διατηρήθηκε όπως ήταν, δίχως ταμπέλα. Έρχονται τώρα ποιητές και διάφοροι περιθωριακοί και παρουσιάζουν ελεύθερα το έργο τους», ενημέρωσε εκείνος.

Μια κούκλα χωρίς ίχνος βυζιού ήρθε για την παραγγελία.

«Αύριο, κύριε, πρέπει να φύγουμε για το Σεν Πολ, πάνω στο Βορρά, στη Μινεσότα», συνέχισε ευγενικά ο Ιταλός.

«Πού; Στη Μινεσότα;» ξεφωνίζει ο Δημήτρης.

«Με αεροπλάνο ή αυτοκίνητο προτιμάτε το ταξίδι σας;»

«Τι συστήνει ο πελάτης σας;»

«Αυτοκίνητο, κύριε, για να απολαύσετε την αμερικανική ενδοχώρα...»

«Ωραία, λοιπόν, αύριο φεύγουμε».

Ο Δημήτρης κι ο Ιταλός μελετούσαν στο χάρτη τη διαδρομή, όταν ήρθε η παραγγελία με όλες τις καουμπούκες παραλλαγές κρεάτων. Ξαφνικά ο Δημήτρης συγκεντρώνει το βλέμμα του απέναντι, σ' ένα μικρό τραπέζακι. Μια μαύρη θεά, με σοφιστικέ προφίλ, με μακριά, καλλίγραμμα πόδια που σπάνια μπορείς να τα δεις και μόνο σε διαφημίσεις καλσόν, απολαμβάνει ολομόναχη την μπέρα της και γράφει σ' ένα μικρό τετραδιάκι. Η ακρίβεια και η λεπτότητα κάθε χειρονομίας της, ο ήρεμος τρόπος που παίρνει τσιγάρο, που ξεφυσά τα δαχτυλίδια του γαλάζιου καπνού, που κρατά το ποτήρι και το μολύβι, κάθε μα κάθε της κίνηση ακολουθεί την ελάχιστη δυνατή τροχιά και υπακούει σε μια εσωτερική μουσική. Κι αυτός που νόμιζε ότι όλες οι όμορφες μαύρες μοιάζουν σαν δυο σταγόνες, έβλεπε τώρα τα φιλντισένια δόντια και το εβένινο δέρμα της να ξυπνάνε τη σκουριασμένη του διάθεση για ερωτικές περιπέτειες κι άκουγε μια φωνή μέσα του: Θεέ μου, υ-

πάρχουν τέτοιες γυναίκες; Θα πεθάνω και δε θα 'χω γευτεί ένα τέτοιο ξωτικό! Η παλιοζωή μου τη χρωστάει τούτη τη στιγμή...

Έτσι, δεκαετίες ερωτικής ζωής σβήστηκαν μονομιάς μπροστά σ' αυτό το πλάσμα, πορτρέτα γυναικών εξαφανίστηκαν. Η καλλονή δέχεται την ένταση της ματιάς του και την κρατά μετέωρη στον αέρα. Η αναμέτρηση με τα μάτια βάστηξε μερικά λεπτά, ο Δημήτρης δεν ήταν βέβαια ο τύπος που θα 'κοβε μια γυναίκα ρομαντικά, κρατώντας το τσιγάρο αλά Χάμφρεϊ Μπόγκαρτ, όμως η μυστική τους συμφωνία είχε κλείσει με τα βλέμματα προτού ακόμα εκείνη ανταποκριθεί στην πρόσκληση των Ελλήνων να πει το ποτό μαζί τους κι έρθει με την ατέλειωτη αργή της κίνηση στο τραπέζι τους.

«Μοντέλο θα είναι, κύριε», χαμογελά ο Ιταλός πονηρά.

«Κουλτουριάρα», λέει ο Χριστοφής.

Είναι η Έμι, φοιτήτρια στην Ιστορία της Τέχνης, εδώ στο Πανεπιστήμιο της Νέας Υόρκης και κατάγεται από τη Νέα Ορλεάνη. Ο Ιταλός βγήκε έξω για κανένα τέταρτο και επέστρεψε με κόκκινα τριαντάφυλλα για την κούκλα κι, όπως της τα πρόσφερε με το δεξί, συνωμοτικά γλίστρησε με το αριστερό ένα κουτάκι στην τσέπη του σακακιού του Δημήτρη, σε υπερβολική, ίσως και περιττή, ετοιμότητα για την υγεία του. Ο Ιταλός κι ο Χριστοφής την κοπάνησαν σε λίγο. Η Έμι από τη Νέα Ορλεάνη, της καυτής Λουϊζιάνα, είχε ξεμυαλιστεί κι ανέλαβε να γνωρίσει στον Έλληνα τη νύχτα της Νέας Υόρκης.

Πρώτος σταθμός με τα πόδια στο 131, στην Τρίτη οδό, στο «Blue Note», ο ναός της τζαζ, όπου ο Φιλ Γουντς, σαξόφωνο, κι ο Πατ Μαρτίνο, κιθάρα, με την πρωτοποριακή ομάδα τους προσφέρουν μια εκστατική ατμόσφαιρα σ' ένα κοινό διανοομένων και φοιτητών. Η Έιμι έκανε σαν παιδί και δοκίμαζε με την άκρη των χειλιών της το ένα μετά το άλλο τα κοκτέιλ της βότκας, όπως το «Mellon Ball», «Sex on the Beach», «Kamizazi», «Heaven», «Orgasm». Έχει ανάψει, παίρνει το πρόγραμμα, το φιλά, γράφει μιαν αγαπησιάρικη αφιέρωση πάνω στο κόκκινο των χειλιών της και το χώνει στην τσέπη του Έλληνα, σε λίγο όμως βαριέται την καταναυχτική τζαζ και του λέει:

«Πάμε σ' ένα μαγαζί του Νότου, σ' ένα δικό μου...»

Βρέθηκαν σ' ένα ταξί για το Χάρλεμ κι αποβιβάστηκαν στο «New Orleans Club». Απέξω χάζευαν κάτι γερο-αλήτες αράπηδες, με τα μπουκάλια στα χέρια, πουτάνες τσίριζαν, πιτσιρικάδες πουλούσαν χόρτο σε κουτιά τσίγλας, ένας Πορτορικάνος διαλαλούσε το ζεστό ποπ κορν του, κοστουμαρισμένοι σεκιουριτάδες έκοβαν κίνηση, μια υστερική μιγάδα, το πολύ πενηντάρα, σίγουρα παλιά πουτάνα, μοίραζε φυλλάδια των Ιαχωβάδων και καλούσε με φούρκα στην οδό της σωτηρίας το αμαρτωλό πλήθος. Ο γορίλας στην πόρτα κοιτάζει παράξενα το ζευγάρι, πολλοί θαμώνες βλέπουν για τσιγάρισμα το λευκό που τόλμησε να τρυπώσει εδώ, όπου δεκάδες πνευστά με φουσκωμένα, σαν μπαλόνια, αράπικα μάγουλα και με τα μάτια πεταμένα έ-

ζω, οι καλύτερες βραχνές φωνές με το παράπονο του ζεστού Μισισιπή κι εκατοντάδες χορευτές δημιουργούν μια παγανιστική τελετουργία που κάνει την Έμι να πετάει, την Έμι που θέλει μια μέρα να γίνει σαν την Τόνι Μόρισον, και περνούν τον Έλληνα συνοδό της στην άλλη όχθη της ζωής. Ένα σαξόφωνο σαν του Λέστερ πήρε να παίζει το «*Lover come back*» της «Κυρίας που τραγουδάει τα μπλουζ», της κακότυχης Μπίλι Χόλιντεϊ κι έπειτα κομμάτια του Άρμστρονγκ, του Έλινγκτον και της Τζόπλιν, αλλά και του Κόλινς, του Κινγκ και του Σμάδερς απ' το Σικάγο. Παίζει και νομίζεις ότι ακούς τα λόγια του.

Ο τύπος με το σαξόφωνο, με ύφος προφήτη μόρτη, σάλιωσε το στόμιο τρυφερά, χαϊδολόγησε τα πλήκτρα, πήγε να πιάσει το ρυθμό απ' το πιάνο μα δεν τον έβρισκε, μια φουσαρμόνικα που μπήκε φουριόζα του τον έκανε πάσα κι άρχισε να σολάρει, ξεκίνησε σφιγμένος με το όργανο οριζόντια, ύστερα από κάθε μακρύ παίξιμο, στο χρόνο μιας ανάσας, τίναζε το κεφάλι του πίσω, το όργανο μπροστά με κλίση προς τα κάτω, και με το δεξί του χαλάρωνε τον κόμπο της γραβάτας, σάμπως να του 'κοβε τον αέρα, και καθώς έπιανε ένα ατέλειωτο σόλο, φτιαχνόταν με το παίξιμό του, μαλάκωνε, έπαιζε απαλά, χαϊδευτικά, χαμήλωνε κι άλλο, τα γόνατα λύγιζαν, κουλουριάζονταν στο σαξόφωνο, σταγόνες ιδρώτα τινάζονταν, μια κουκλάρα πήδηξε στο πάλκο και σαν Μαγδαληνή τον σκούπισε με το μαντίλι της, κι όλο χαμήλωνε και χαμήλωνε το όργανο, μέχρι που άγγιξε στα

σανίδια κι ο κόμπος της γραβάτας απόμεινε μισολυμένος, τότε γονατίζει, ναι, γονατίζει με σεβασμό, όπως ο παπάς στην Αγία Τράπεζα, σαν να 'χει ξεχάσει το μοτίβο κι αυτοσχεδιάζει σε έκσταση κι ύστερα αρχίζει ν' ανεβαίνει και να σηκώνει αργά αργά το σαξόφωνο προς τον ουρανό κι επαναλαμβάνει σε άνοδο την ακολουθία της καθόδου. Όσοι δε χόρευαν, μεθούσαν κι έκλαιγαν.

Η Έμι του σκάει ένα γρήγορο φιλί στο στόμα κι αυτός βαστά απαλά στις παλάμες του το κεφάλι της, βυθίζει το βλέμμα στα μάτια με τους μενεξέδες και μέσα στο θάμβος μιας αποκάλυψης ανακράζει:

«Είσαι το χαμένο μπλουζ της γενιάς μου! The Lost Blues of the Seventies!» Οι νότες σάρωσαν τη φωνή του, δεν πρέπει ν' ακούστηκε καλά και τη ρωτά πιο δυνατά:

«Πότε, παιδάκι μου, βγήκες από τ' αβγό σου;»

«Α! Είμαι Σκορπιός!» απαντά αυτή παιχνιδιάρικα.

«Σκορπιός; Νοέμβρη, λοιπόν...»

«Αμέ! Έχουνε να λένε πως στις 17 του Νοέμβρη, το βράδυ, βγήκε απ' το μουνάκι της Σιρένα, της αραπίνας, της κουκλάρας, το ομορφότερο μπασταρδάκι της Νέας Ορλεάνης...» του φίλαγε τ' αυτί, μα κείνος ξαφνιασμένος ξαναρωτά:

«Ποια χρονιά;»

«Το '73!»

«Τι; Να το το σημάδι, να το... Εκείνη τη βραδιά, λοιπόν...» ζεστομίζει με δέος, καθώς μια παλέρροια από μεταφυσικές προσδοκίες τον ξεβράζει σε μια ξεχασμένη ακτή.

«Μα τι σε πείραζε, δεν είμαι δα κι ανήλικη...»

«Είσαι το χαμένο μου μπλουζ, η χαμένη μου νιότη...» αναφωνεί ακατάληπτα και βλέπει στη μαύρη μαγεία αυτής της ομορφιάς ένα νεύμα της μοίρας.

Μια ώρα πριν από το ξημέρωμα, το ερωτευμένο ζευγάρι αδιαφορεί για το επίμονο ψιλόβροχο καθώς αφήνει την Πέμπτη Λεωφόρο κι ανεβαίνει τους 59 δρόμους. Όταν πλησίαζαν στο «Πλάζα», ο άνδρας σφίγγει στην αγκαλιά του την κοπέλα.

«Θα σε πάρω μαζί μου», της λέει.

Εκείνη κάνει ένα δυο βήματα ακόμα, σταματά απότομα, αλλάζει ύφος σαν ν' αναδιπλώνεται, σαν να παίρνει μιαν απόφαση, ο άνδρας το εκλαμβάνει σαν συστολή της φοιτήτριας λίγο πριν από την ολοκληρωτική της παράδοση, κι ύστερα γυρίζει και του ψιθυρίζει εμπιστευτικά:

«Ναι, μωρό μου, με τετρακόσια δολάρια θα σ' τα κάνω όλα, όλα όσα δεν έχεις δει ούτε στο πιο τρελό σου όνειρο».

Ο άνδρας ξυλιάζει. Η πτήση του στους ουρανούς έχει διακοπεί βίαια.

Είναι πουτάνα... κι εγώ... τραυλίζει μέσα του. Αν ήταν άλλη φορά, πριν από πέντε, δέκα χρόνια, θα αντιδρούσε με χιούμορ στην ταρίφα, μα τώρα το δραματοποιεί: τούτο το συμβάν το θεωρεί σαν μια ανεπανόρθωτη απώλεια της νιότης του, ταπεινώνεται η αυτοπεποίθησή του, θυμάται το πονηρό γελάκι του Ιταλού και τα βάζει με το μαλάκα τον εαυτό του, θυμώνει με τις

ψευδαισθήσεις του, ξεστομίζει σιωπηλά: *Ήρθε η εποχή να πληρώνω τη γυναίκα! Χώνει, απελπισμένος με τον εαυτό του ή με τη γυναίκα, κανείς δεν ξέρει, τέσσερα κατοστάρια στα στητά βυζιά της, κι αμέσως στρίβει και πάει ν' ανέβει τα μαρμάρινα σκαλιά του «Πλάζα». Ένα κόκκινο κύμα αίματος πλημμυρίζει τα μάτια της, μια νέγρικη οργή μαζεμένη αιώνες ξεσπάει, του πετάει κατάμουτρα τα δολάρια και του φωνάζει:*

«Κωλοέλληνα, κανείς δεν έχει τόσα λεφτά για να με αγοράσει, σε διάλεξα κι ήρθα μαζί σου, τα παίρνω, αυτό είναι το παιχνίδι μου, έτσι σπουδάζω, σε διάλεξα, παλιομαλάκα, διαλέγω, το κάνω μια δυο φορές το μήνα, όταν γουστάρω, είμαι πιο παρθένα από τα μυξιάρικα της σχολής μου, που τον παίρνουν παντού, στα όρθια...»

Στο μεγάλο ποτάμι ανάμεσα σε μάνα και κόρη

ΕΤΣΙ, ΣΤΙΣ ΟΚΤΩ ΚΑΙ ΜΙΣΗ ΤΟ ΠΡΩΙ, ΤΣΑΛΑΚΩΜΕΝΟΣ, με τη διάψευση να διαβρώνει την ύπαρξή του, ξεκινά από τη Νέα Υόρκη για το Σεν Πολ, το μακρινό ταξίδι στο χρόνο.

Παίρνουν τον εθνικό δρόμο 80 για να περάσουν το Νιου Τζέρσεϊ. Η γύμνια κι η επανάληψη του δρόμου τον κάνουν να συγκεντρωθεί στον εαυτό του. Ο Ιταλός προσπαθεί να του φτιάξει το κέφι, προσφέροντάς του άφθονες πληροφορίες ή μπίρες, καφέδες και μεζέδες από το μπαρ και το θερμοθάλαμο της «Κάντιλακ». Ο Δημήτρης τον παρακαλεί να σωπάσει, πονά, λέει, το κεφάλι του.

Κατέβηκαν για ξεμούδιασμα και καφέ στην Κοιλιάδα του Πάνθηρα, έξω από το Γουότερλου. Χιλιάδες αυτοκίνητα πάνε κι έρχονται. *Η αληθινή Αμερική, σκέφτηκε ο Δημήτρης. Εδώ όλοι ενδιαφέρονται από πού κρατά η σκούφια σου. Εδώ καταργούνται οι αδιάκριτες ερωτήσεις. Όταν όλοι νιώθουν φργάδες, όταν κανένας δεν περι-*

μένει κανένα, κανείς δε νοιάζεται για κανένα, μες στη γενική αποξένωση αποκλείεται να αισθάνεσαι Ξένος. Ίσως αυτό να τον τράβηξε εδώ.

Διασχίζουν τώρα την Πενσιλβανία. Η μονοτονία απέραντη. Τρέχει, τρέχει η μια εποχή της ζωής μου να συναντήσει την άλλη, με την αυταπάτη να ξαναγίνουν μία.

Ο νέγρος οδηγός είναι βυθισμένος στην επαγγελματική του πλήξη, κι ο Ιταλός προαναγγέλλει τον καιρό από περιοχή σε περιοχή, βάζοντας ή βγάζοντας το καπέλο και το κόκκινο κασκόλ του ή λύνοντας και δένοντας τη γραβάτα του.

Το τοπίο γίνεται μαγευτικό. Ο Δημήτρης αδιαφορεί. Βρίσκονται στον ποταμό και στο δάσος Άσπρο Ελάφι (White Deer), έξω από το Γουίλιαμσπορτ. Εδώ προσφέρεται αποκλειστικά κυνήγι για φαγητό. Είναι πραγματικό αυτό το ταξίδι; Μήπως έχω βρεθεί εδώ μόνο με τη φαντασία μου;

Είχε γείρει ο ήλιος περισσότερο από δυο ώρες, όταν αντίκρισαν μιαν ακύμαντη σκοτεινή θάλασσα.

«Είναι η λίμνη Έρι, κύριε», είπε ο Ιταλός. «Φτάσαμε στο Κλίβελαντ του Οχάιο».

Έμειναν στο «Lincoln Hotel» στο Εντγούτερ Παρκ, στις όχθες της λίμνης. Ο Δημήτρης δεν είχε κουράγιο να γυρίσει την πόλη. Άρχισε να προετοιμάζει τον εαυτό του για τη συνάντηση με το φίλο του. Προσπαθούσε να χαλιναγωγήσει τις προσδοκίες του. Ήξερε την απογοήτευση καθώς βλέπουμε από κοντά πρόσωπα και τόπους που φτιάχνουμε με τη φαντασία μας. Η αφόρη-

τη υγρασία, που πέθαινε τα σακατεμένα του πλευρά, κι η αγρύπνια τον οδηγούσαν να προετοιμάζεται για το χειρότερο.

Έφυγαν πριν από το χάραμα και πήραν το πρωινό τους στο άκρο της λίμνης, στο Τολέδο. Ο Δημήτρης δε γνώριζε ότι υπάρχει Τολέδο και στην Αμερική. Θυμήθηκε την Έμι, που όλο για τον Ελ Γκρέκο του μίλαγε και της είχε υποσχεθεί να τη φιλοξενήσει μια μέρα στην Κρήτη. Την είχε διώξει, μα ο πόθος την καλούσε ξανά, ενώ διέσχιζαν την Ινδιάννα πέντε ώρες μέσα στη βροχή κι έτρεχαν να συναντήσουν, στη λίμνη του Μίτσιγκαν, το Σικάγο. Έτσι, από λίμνη σε λίμνη, ταξίδευαν.

Εκεί δεν άντεχαν να διαβούν τη βιομηχανική ζώνη της γιγάντιας πόλης για να δουν το κέντρο της. Άραξαν στο Μαρκουίτ Μπιτς, στο σημείο όπου εκβάλλει ο Γκραντ Καλουμέτ Ρίβερ στη λίμνη του Μίτσιγκαν. Εδώ, στο Σικάγο, η αβεβαιότητα για το ποιον θα συναντήσει στο Σεν Πολ έκανε πιο έντονα τα αντιφατικά συναισθήματα του Δημήτρη. Τη χαρά φοβισμένη, το φόβο χαρούμενο. Σχημάτιζε λεπτό με λεπτό, σκηνή με σκηνή, λέξη με λέξη, σιωπή με σιωπή, ξανά και ξανά την επικείμενη συνάντησή του, σ' όλες τις πιθανές παραλλαγές της, μ' όλα τα πιθανά πρόσωπα.

Όσο ανεβαίνουν προς το Βορρά, μαζί με τις λίμνες και τα ποτάμια που πολλαπλασιάζονται με γεωμετρική πρόοδο, αυξάνει κι η δική του αγωνία. Ξεκουράζονται στην πόλη Μάντισον του Ουισκόνσιν, χτισμένη σε μια λωρίδα γης ανάμεσα στις λίμνες Μεντότα και Μο-

νόνα. Είναι ο τελευταίος σταθμός τους πριν μπουν στην πολιτεία της Μινεσότα με τις 12.000 λίμνες και στην πρωτεύουσά της, το Σεν Πολ. *Μα πώς δεν το σκέφτηκα νωρίτερα, διερωτάται, στο Σεν Πολ γεννήθηκε πριν από εκατό χρόνια ο Φιτζέραλντ. Από κει έφυγε για να κυνηγήσει το όνειρο στην Ανατολική Ακτή. Η σύμπτωση αυτή δεν τον μαλάκωσε. Το τραγικό και πρόωρο τέλος του συγγραφέα ενίσχυε τις ανησυχίες του. Το τοπίο ώρα με την ώρα άλλαζε. Το δάσος έμοιαζε καναδικό. Όμως τα κύματα της ανυπομονησίας τον εμπόδιζαν να το χαρεί. Κρύωνε, ένιωθε απροετοίμαστος γι' αυτήν τη συνάντηση κι ας την περίμενε ολόκληρη ζωή.*

Ο ήλιος εξασθένιζε μέσ' απ' τα γκρίζα φίλτρα του ψευδάργυρου ουρανού. Η ομίχλη πύκνωνε, τα μούριά της ασήμιζαν στα φώτα του αυτοκινήτου. Σπασμένα κομμάτια ηλιοβασίλεμα έπεφταν μέσα από τις γιγάντιες λεύκες. Η φύση δανειζόταν το πένθος από το εσωτερικό του τοπίο. Όπως έτρεχαν στον εθνικό δρόμο 94, διασχίζοντας το Ίντιαν Παρκ, ο Ιταλός, που είχε πιαστεί στον ύπνο, τσίριξε άξαφνα: «Ο Μισισιπής, φτάσαμε, μπαίνουμε στην περιοχή του Σεν Πολ!..»

«Τι; Ο Μισισιπής εδώ πάνω;» ξέφυγε από τον Δημήτρη, που είχε συνδέσει ασυνείδητα το μεγάλο ποτάμι μόνο με τις ιστορίες του Νότου και τώρα το ένιωθε να υποτιμά τα πάθη του σαν ασήμαντα μπροστά στη δική του ροή, καθώς διασχίζει την ήπειρο και κόβει με μια πρασινόμαυρη μαχαιριά στη μέση την ιστορία των ανθρώπων που το περιβάλλουν, μεταφέρει ως τον ωκεα-

νό τις αλήθειες και τα ψέματά τους, γελοιοποιεί τα γεωγραφικά μήκη και πλάτη, ειρωνεύεται τους αιώνες, το χρόνο και το χώρο, τα καλοκαίρια και τους χειμώνες, αρχαιότερος από τον Αδάμ, τον πρώτο άνθρωπο, κι απ' τον πρώτο θεό.

Απομακρύνονταν από το κέντρο της πόλης, άφηναν αριστερά τους το «University of Minnesota» με το απέραντο δάσος του, πέρασαν τη λίμνη Κόμο, που έλαμπε σαν μαύρος καθρέφτης, και τώρα ανεβοκατέβαιναν τα υψώματα Φάλκον. Σε δεκαπέντε λεπτά φτάνουν, σε δέκα, δεν κρύβεται η φουσκοθαλασσιά του, ο Ιταλός του δίνει βιαστικά μια βότκα για ν' αλλάξει διάθεση, πέντε λεπτά, τρία... Το αυτοκίνητο σταματά ψηλά σ' ένα λοφίσκο, σε μια μεγάλη καγκελόπορτα με κάμερες, τίποτα δε φαίνεται, μια διπλή δενδροστοιχία καλύπτει τα πάντα. Έλατα, άσπρες σημύδες, καστανιές, οξιές, βαλανιδιές, λεύκες, κι ένα άλλο άγνωστο σ' αυτόν δέντρο, με κόκκινη φυλλωσιά, το 'λεγαν Norway Pine, κάτι σαν κόκκινο πεύκο του Βορρά. Η καγκελόπορτα ανοίγει, η «Κάντιλακ» βγάζει τον τελευταίο της βρυχηθμό καθώς ανεβαίνει και παρκάρει. Ο Δημήτρης κοιτάζει προς τα πάνω. Σαν να βγήκαν όλα από ένα θαμμένο πίνακα. Στην κορυφή κάτι σαν σπίτι είναι τυλιγμένο στους ατμούς. Το σκηνικό θεατρικό. Η καταχνιά του ουρανού ακουμπούσε στη στέγη και στις κορφές των ψηλών δέντρων, που κύρτωναν σαν να 'χαναν την περηφάνια τους. Δε βλέπει καθαρά. Ακινησία στο τοπίο. Τα πόδια του βουλιάζουν στο γρασίδι και στα σάπια

φύλλα. Κανένα λουλούδι πουθενά. Ο λόφος ανεβαίνει με κυκλικά παρτέρια από γρασίδι και πυκνές συστάδες θάμνων στην περιφέρειά τους. Βρίσκεται στο τρίτο επίπεδο, όταν αρχίζει να διακρίνει... Είναι ένα παλατάκι· υψώνεται με παράλληλα κυκλικά επίπεδα, απαλό κεραμιδί στη βάση, κοντά στη γη, ανοίγει βαθμιαία προς τα πάνω το χρώμα του και η κορυφή του γίνεται κατάλευκη. Στα σκαλοπάτια της εισόδου δυο στητές σκιές, θαρρείς κι είναι σε αρχαία τραγωδία οι πρωταγωνιστές... Ναι, φαίνονται δυο αχνές γυναικείες σιλουέτες. Ναι, είναι γυναίκες, σίγουρα, τα πρόσωπά τους κρύβονται πίσω από τις ανάσες τους στον παγωμένο αέρα. *Η Όλια, η Όλια!* τρέμει η φωνή του, *η Όλια με την κόρη της! Μα αυτή είναι;* Ανεβαίνει το ανηφορικό καλντερίμι κι όταν φτάνει στη μέση, οι γυναίκες ξεχύνονται στην κατηφόρα. *Όχι! δεν είναι, καμιά τους δεν έχω ξαναδεί,* η μεγαλύτερη, φαίνεται κοντά στα σαράντα, ανοίγει το διασκελισμό της σαν κυνηγόσκυλο ράτσας με όμορφα μακριά γυμνασμένα πόδια, η μικρή, θα 'ναι γύρω στα είκοσι, ακολουθεί με πιο διακριτική, γυναικεία κίνηση, μικρή και μεγάλη με αντιστρόφως ανάλογα για την ηλικία τους σώματα, ρούχα και πρόσωπα. Η μεγαλύτερη με ευθείες γραμμές, η μικρή με απαλές καμπύλες. Μ' ένα ξεβαμμένο φοιτητικό τζιν η μεγάλη, η μικρή μ' ένα καναρινί ταγιέρ, το κορμί της ασφυχτιά κι ικετεύει να το ξεφασκιώσουν.

Δεν πρόλαβε ν' αποτυπώσει την εικόνα τους και βρέθηκε στην αγκαλιά τους, να σαστίζει από το ξέσπασμά

τους και τη συγκίνηση των ματιών τους, από την ανυπομονησία και την εγκαρδιότητα, που έσβηναν κάθε απόσταση και τον τύλιγαν με την πιο θερμή αγάπη. Η μεγάλη, πιο εκδηλωτική, με καστανά αγορίστικα μαλλιά, οστεώδες πρόσωπο σε σχήμα καρδιάς, μολυβοπράσινα μάτια, ίδια με του Μισισιπή το χρώμα, μύτη λίγο τονισμένη και μεγάλο στόμα, με κάπως σαρκώδη άνισα χείλη, τον φιλά στο στόμα, η μικρή, με καστανόξανθα μαλλιά που κατσαρώνουν, με μια λεπτή φίνα μύτη που μοιράζει συμμετρικά τη σαγήνη της σε δυο ημισφαίρια, σε δυο βιολετί μάτια σε σχήμα αμύγδαλου, πού το βρήκες, παιδί μου, το βιολετί χρώμα, σε δυο μπουκλές σαν να ήταν ζωγραφιστές στο μέτωπο, μέσα από τα κερασένια χείλη της ψιθυρίζει στα ελληνικά με προφορά έντονα αμερικάνικη: «Επιτέλους σας βλέπουμε, από παιδάκι σας περίμενα! Είστε ο πρώτος άνθρωπος που συναντώ από την πλευρά του μπαμπά».

Υπήρχε λοιπόν άνθρωπος στη γη που έκρυβε τόση αγάπη για μένα, ώστε να τη μεταδώσει με τόση απλοχεριά στο παιδί του; Θεε να ξέρεις αν σ' αγαπούν σ' ένα σπίτι; Κοίτα τα παιδιά τους, μου 'λεγε ο παππούς μου! Ποτέ δεν ξέρουμε ποια θέση κατέχουμε στην καρδιά του άλλου, ποτέ! Οι σκέψεις αυτές περνούσαν απ' το μυαλό του, αλλά δεν προλάβαινε να τις εκφράσει μες στην υπερδιέγερση της στιγμής, όπως δεν κατάλαβε τότε βρέθηκε στο λίβινγκ ρουμ, παρά μόνο σαν μύρισε έλατο που τριζοβολούσε στο τζάκι, καφές και ζεστό ζυμωτό, όπως δεν είχε αντιληφθεί ακόμα σε τίνος το σπίτι βρι-

σκόταν, καθώς οι δυο γυναίκες μιλούσαν βιαστικά, πετιόντουσαν από το ένα στ' άλλο, κι η μια ήθελε να προλάβει να τα πει πριν από την άλλη. Σαν να διάβασε τη σκέψη του η μεγάλη, πιο παρορμητική, θα είναι η μάνα, σίγουρα είναι μάνα και κόρη, και του λέει: «Α! Μην παραξενεύεσαι που δε βρίσκεται μαζί μας ο φίλος σου. Τον περιμένουμε από μέρα σε μέρα, είναι στην Ανατολική Ευρώπη για μπίζνες». Πες το όνομα, καλή μου, πες το, μα δεν το λέει, δε λέει ούτε τα δικά τους, κι αυτός ντρέπεται να ρωτήσει κάτι που θεωρούν αυτονόητο ότι το ξέρει, αναζητά στα μάτια και στα χαρακτηριστικά τους τα ονόματά τους, μα δεν τα βρίσκει, κι η αβεβαιότητα κι η αναμονή τον κρατούν σφιγμένο.

Το μάτι του περιδιαβαίνει τη γυμνότητα του χώρου, πάντα ασφυκτιούσε με την υπερεπίπλωση και τον γοήτευε η αισθητική του άδειου, ίσως όλοι οι πρώην ασθματικοί νιώθουν να απειλούνται από τα αντικείμενα που κλέβουν τον αέρα τους. Εδώ βρίσκεται μπροστά σ' ένα παλιό φοιτητικό του όνειρο. Η αισθητική, η ελευθερία κι η φαντασία της δυναμικής γεωμετρίας, της τοπολογίας, συναντιούνται με την τέχνη και την αρχιτεκτονική. Δεν υπάρχουν τα κουτιά-φυλακές του βιομηχανικού πολιτισμού, τα Rooms, μήτε τα νεοκλασικά μπιχλιμπίδια. Θυμήθηκε μάλιστα ότι σ' αυτή την περιοχή, όπου όλες οι επαύλεις είχαν ελληνοπρεπές κλασικό στιλ, αταίριαστο με το δάσος του Βορρά, μόνο το σπίτι του Έλληνα δεν υπάκουε σε καμιά γνωστή φόρμα. Η μονοτονία των επίπεδων τετραγώνων έδινε εδώ

τη θέση της σ' ένα μεταβαλλόμενο ανισοϋψή χώρο που φάνταζε πολυδιάστατος. Οι επιφάνειες σε σχήμα σέλας ή έλικας και οι twisting όγκοι δημιουργούσαν την εντύπωση ενός ζωντανού ελαστικού χώρου, που απολιθώθηκε αιφνίδια, αλλά διατηρούσε την κίνηση και τη ζεστασιά του. Αόρατα φώτα, που ρύθμιζαν αυτόματα την έντασή τους, έριχναν τις ακτίνες τους σε απαλά χρώματα παστέλ και δημιουργούσαν έναν ξεκούραστο, τρυφερό κι αισθητικά τέλειο φωτισμό. «Εδώ, σ' αυτόν το χώρο, ο φωτισμός μιμείται ένα ελληνικό σούρουπο», είπε η κόρη που παρακολουθούσε το βλέμμα του. «Ο μπαμπάς το έχει προγραμματίσει ανάλογα με το φως της ημέρας».

Η μάνα καθόταν ελεύθερα, ανέμελα, με τα πόδια ανοιχτά, κι είχε κάτι άταχτο, ίσως λιγάκι ξεκάρφωτο στις κινήσεις της, όπως χειρονομούν οι έφηβοι στα πρώτα σκιρτήματα της ανεξαρτησίας τους. Η κόρη έσφιγγε πότε πότε τα χέρια της μες στα γόνατά της και τραβούσε άσκοπα προς τα κάτω τη φούστα της, σαν το τικ μιας φυσικής σεμνότητας.

«Α! Κριστίν, δεν αφήσαμε τον άνθρωπο να αναπνεύσει, ας τον οδηγήσουμε στο διαμέρισμά του να φρεσκαριστεί λίγο πριν από το δείπνο», είπε η μάνα. Επιτέλους, το πρώτο όνομα αποκαλύπτεται. Καθώς ανέβαιναν, ο Δημήτρης προσέχει ότι δεν υπάρχουν όροφοι, αλλά κρέμονται στο εσωτερικό του σπιτιού αυτοτελή διαμερίσματα, όπως τα νησιώτικα σπιτάκια σε μian απότομη πλαγιά που πέφτει στη θάλασσα.

Είχε κάνει μπάνιο και ολοκλήρωνε το ντύσιμό του, όταν ζήτησε να μπει η διακριτική Κριστίν. Ήρθε να τον μυήσει στα μυστικά του ψηφιακού σπιτιού. Τα πάντα, ακόμα και οι πιο ασήμαντες καθημερινές χρήσεις, είναι καλωδιωμένα σε ψηφιακά δίκτυα.

«Κριστίν, τι σπουδάζεις;»

«Γαλλική λογοτεχνία!»

«Α! μπράβο! Και συμφώνησε ο πατέρας σου για έναν τέτοιο κλάδο, δίχως σοβαρές οικονομικές προοπτικές;»

«Δε χρειάζεται, μας είχε πει, κι άλλο ψηφιακό τέρας στην οικογένεια. Του άρεσε η ιδέα μου».

Η Κριστίν σταμάτησε, μ' ένα στιγμιαίο δισταγμό, και συνέχισε: «Πριν από ένα μήνα, όταν ο μπαμπάς άκουσε από μένα ότι αναλύαμε τον Προυστ στη σχολή μου, μ' έβαλε να κάνω μια παράξενη ερώτηση στον καθηγητή μου: “Είχε διαβάσει το συμπατριώτη του μαθηματικό Πουανκαρέ ο Προυστ, είχε επηρεαστεί απ' αυτόν;” Ο καθηγητής μου ξαφνιαστηκε, δεν ήξερε, αλλά μου απάντησε σε δέκα μέρες θετικά, κι ο μπαμπάς συγκινημένος είπε: “Είχε τελικά δίκιο εκείνος”».

«Τελικά είναι ο Μάριος... Ο Μάριος είναι, αγάπη μου, ο πατέρας σου;» συγκρατεί τη συγκίνησή του ο Δημήτρης.

Τα εκτυφλωτικά μάτια της κοπέλας αναταράχτηκαν.

«Μα δεν το ξέρατε;»

«Όχι, Κριστίν μου, δεν ήμουν εντελώς βέβαιος ποιος με προσκάλεσε», της απάντησε, καθώς θυμόταν μια παλιά τους συζήτηση με τον Μάριο, ο οποίος είχε θεωρή-

σει παράλογη την αίσθησή του, και μάλιστα χωρίς συγκεκριμένα στοιχεία, ότι είχε επηρεαστεί ο μεγάλος λογοτέχνης στον τρόπο που αναπαριστά τους χώρους και τους χρόνους από το συμπατριώτη του μαθηματικό.

Η αποκάλυψη τον συγκλόνισε. Ένωσε τύψεις για τις μαύρες σκέψεις του, πως είχε ρίξει πέτρα πίσω του ο Μάριος. Ο χρόνος δεν τον γιάτρευσε. Η απόσταση δε στέρεψε την παλιά τους σχέση και τις έμμονες ιδέες τους. Ο Μάριος κράτησε στη μνήμη του τη νεανική τους πίστη, πως μια μέρα θα πέσουν τα τείχη κι οι απαγορευτικές πινακίδες στις διάφορες περιοχές του λόγου και θα ανοίξουν τα κανάλια της επικοινωνίας ανάμεσα στα μαθηματικά, τη λογοτεχνία, τη φιλοσοφία, την ψυχανάλυση, τις κοινωνικές και πολιτικές επιστήμες, ακόμη και στο μάνατζμεντ.

Σ' έναν κόσμο κρύο κι αδιάφορο, πόση ζεστασιά διατηρήθηκε κάτω από τις στάχτες του παλιού μας δεσμού!

«Να συνωμοτήσουμε και λίγο, Κριστίν; Πες μου το όνομα της μάνας σου».

«Αχ! Τι ανόητες που είμαστε! Δε σας συστηθήκαμε! Μόνα, τη λένε».

Ακολούθησε μια παύση, θαρρείς μια δεύτερη σκέψη την έκανε δισταχτική, αλλά, σαν να ρωτούσε τον εαυτό της, συνέχισε: «Μα εμείς ξέραμε τα πάντα για σας, για τη γυναίκα σας, το γιο σας!»

Ο Δημήτρης ίσιωνε τάχα τα ρούχα του, σαν να μην τ' άκουσε, και δεν έδωσε συνέχεια, καθώς κατέβαιναν για το δείπνο.

Η Μόνα σέρβιρε μόνη της, με την ελευθεριότητα που ένας εργένης υποδέχεται τους φίλους του. Η κυρία που είχε την ευθύνη της τραπεζαρίας τους είχε περιπέσει σε αχρηστία. «Α! τα φαγητά μας έχουν απλή δομή! Οι περίτεχνες συνταγές καταστρέφουν τη φυσική γεύση», ανέλυε η Μόνα ενώ έβαζε άσπρο κρασί στο ποτήρι του Δημήτρη. *Τη φράση αυτή την αναγνωρίζω, ήταν δική μου, ήταν το μαγειρικό μου πιστεύω, το επαναλάμβανα στον Μάριο και την Όλια! Επέζησε μέσα απ' τον Μάριο στη Μόνα. Μα και μιαν άλλη φράση της Μόνας την αναγνώρισε επίσης σαν δική του:*

«Τα πολλά αντικείμενα μες στο σπίτι μας πνίγουν».

«Ο μπαμπάς είπε πως θα μας μάθετε να μαγειρεύουμε», πέταξε η Κριστίν μ' ένα χαριτωμένο γκελ στη φωνή της.

Μιλούσαν, μιλούσαν. Μερικές φράσεις της Μόνας ξέφευγαν από τον Δημήτρη. Θα 'ταν μια αμερικάνικη διάλεκτος, δεν καταλάβαινε αν είναι απ' το Νότο ή το Βορρά. Εκείνος έβλεπε τα μάτια της Κριστίν να τον κυνηγούν κάθε στιγμή μ' ένα απέραντο ερωτηματικό, κι ένωθε στα βλέμματα που αντάλλασσαν οι δύο γυναίκες μιαν απορία που δεν έλεγε να διατυπωθεί: «Γιατί περιμένατε κι οι δυο να περάσουν σχεδόν τριάντα χρόνια για να συναντηθείτε; Πώς έγινε και ζήσαμε δίχως κανένα γνωστό από τη ρίζα του πατέρα, δίχως κάποιον φίλο του και συγγενή;»

Αλλά κι ο ίδιος ένωσε να πεταρίζει μέσα του η παλιά αμφιβολία για τον Μάριο, που μόλις πριν από λίγο

νόμιζε πως την είχε εξορίσει οριστικά. Γιατί φρόντισε να λείπει; Τι τέχνασμα είναι πάλι αυτό; Θαρρείς όμως πως τρόμαξε απ' τη δυσπιστία του και βιάστηκε να την πνίξει με καινούργιες καθησυχαστικές σκέψεις: Όχι, όχι, ο καλύτερος πρεσβευτής για τα χρόνια της απουσίας του είναι η οικογένειά του. Κι αυτός κι εγώ είναι καλύτερα που αποφύγαμε τη σκηνή της πρώτης συνάντησης.

Η Μόνα είχε αρχίσει, καθώς ξανάβαζε κρασί στα ποτήρια, να περιγράφει εύθυμα τις διαφορές και τις ομοιότητες του Δημήτρη με την εικόνα που είχε πλάσει η ίδια από τις αφηγήσεις του Μάριου, όταν εκείνος βύθισε το βλέμμα του στο δικό της και τη ρώτησε:

«Πώς γνωριστήκατε;»

«Ξεπετάχτηκε μπροστά μου σαν κάκτος στην έρημο».

Η Κριστίν κατάλαβε ότι ο Δημήτρης το πήρε για μεταφορά και συμπλήρωσε το κενό που άφησε η παύση της μητέρας της: «Το λέει κυριολεκτικά, γνωρίστηκαν στην έρημο ανάμεσα στο Γκραντ Κάνιον και στο Φοίνιξ της Αριζόνα. Η μαμά κατάγεται από το Φοίνιξ».

«Είχε ξεπεταχτεί μπροστά μου από το τίποτα. Έτσι ένιωθα και γω, χειρότερα κι απ' το τίποτα. Δούλευα show girl στο κλαμπ “Back Door”. Ήταν μια κλιματιζόμενη σπηλιά στις ρίζες του Apache mountain. Ξέρεις, σ' αυτά τα singles night, τα συγκροτήματα όπου πάνε οι εργένηδες για ψώνια, ψυχαγωγία και γνωριμιές μόνο τη νύχτα...»

Η Μόνα σήκωσε το βλέμμα της και υπογράμμισε

με έμφαση: «Ναι, κι εγώ έχω ινδιάνικο αίμα! Η Ινδιάννα προγιαγιά μου κλέφτηκε από έναν Ιρλανδό έμπορο ζώων. Έφυγα σκαστή από το σπίτι στο Φοίνιξ, μόλις η μάνα μου κουβάλησε έναν μπεκρούλιακα. Ο πατέρας μου όταν ήμουν πέντε χρονών πήγε για τσιγάρα και δεν ξαναγύρισε ποτέ. Έκανα χορό, αλλά διέκοψα. Πήγα στο κλαμπ στην έρημο για να μπορέσω γρήγορα να μαζέψω χρήμα για τις σπουδές μου. Το πιο πιθανό ήταν να γινόμουν πουτάνα...»

Η Κριστίν φαινόταν ν' ανησυχεί για το πού θα φτάσει ο αυθορμητισμός της μάνας της, όμως εκείνη ήπια ακόμα μια γουλιά και συνέχισε: «Μου φάνηκε εντελώς διαφορετικός απ' τους πελάτες του μαγαζιού. Έπινε μπίρες θλιμμένος κι ολομόναχος. Με κοίταζε, μου άρεσε ο τρόπος του. Είναι, ξέρεις, αυτές οι ψόφιες ώρες στα κλαμπ, πριν από το ξημέρωμα. Η μπάντα είχε κατέβει, αλλά ο πιανίστας έπαιζε ακόμα, μηχανικά. Τα ψυχεδελικά φώτα είχαν ξεχαστεί αναμμένα, σκέτη παραίσθηση. Δυο τρεις νταβατζήδες έριχναν ζάρια σ' ένα ξεμοναχιασμένο τραπέζι. Κάτι τζαμπατζήδες μπάτσοι άδειαζαν τα υπολείμματα από τις πιατέλες της κουζίνας. Τα τελευταία γκαρσόνια μισογλαρωμένα κι αδιάφορα στις καρέκλες και τους πάγκους. Οι ξενουχτισμένες κοπέλες της κονσομασιόν τον είχαν πάρει μονορούφι με ορθάνοιχτο στόμα. Ξέρεις, όλη αυτή η αηδία μετά το γλέντι... Πιάτα με παγωμένη λίγδα στα στρογγυλά τραπεζάκια με κείνο το φωσφορίζε πλαίσιο, η κακογουστιά στο φουλ, τασάκια φουλαρισμένα, αποτσι-

γαρα μισαναμμένα, κι άλλα που έπλεαν στα μπουκάλια της σόδας. Η κάπνα από τα τσιγαριλίκια και τα πούρα να σου τρυπά τα μάτια. Πήγα να φύγω, ένας σουρωμένος μπράβος, μπάτσος με ποσοστά από τον τζόγο, τα ναρκωτικά και την προστασία του μαγαζιού, απαίτησε να μπω στ' αυτοκίνητό του. Δεν έμπαινα, δεν τον γούσταρα, αλλά αυτός με στριφογύριζε με μανία από τα μαλλιά και με χτυπούσε. Ο δικός σου, ο Μάριος, πετάχτηκε μέσα από τα αυτοκίνητα, τον άρπαξε απ' τα μαλλιά και κάρφωσε τη μούρη του στο παρμπρίζ. "Τι έκανες, μαλάκα! Θα σε φάνει!" ούρλιαξα εγώ, μα εκείνος μ' έχωσε σε μια μελιτζανί σακαράκα και φύγαμε... Δεν πρόλαβα να πάρω ούτε τα βρακιά μου! Αφήσαμε την κόκκινη έρημο της Αριζόνα με τους σαράντα πέντε βαθμούς και ανεβαίναμε τα παγωμένα βουνά της Σιέρα Άντσα, δε ρωτούσα, δε ρωτούσε, ήταν λιγομίλητος, αλλά πέρναγα ωραία, μου αγόρασε δυο αλλαξιές ρούχα στο Γουίλκοξ, φορτώσαμε τρόφιμα, μπίρες και νερό κι όταν άρχισε να πέφτει ο ήλιος, περνούσαμε στο Νιου Μέξικο. Ξεθαρρέψαμε μεταξύ μας, αυτός δε με λιγούρευε, αν και του άρεσα, το έβλεπα όμως, κι αν τον άναβα για λίγο, αμέσως μαζευόμουν... Βουνά παίρναμε, βουνά αφήναμε, διασχίζαμε τις ινδιάνικες ζώνες τη μια μετά την άλλη, κι ύστερα πήραμε τον εθνικό δρόμο 25 κατά το Βορρά. Μείναμε πρώτη φορά σε μοτέλ στη μικρή πόλη Σοκόρο, ανάμεσα στις οροσειρές Λος Πίνος και Πολβαντέρα. Διαφορετικά κρεβάτια στο ίδιο δωμάτιο. Δε μ' άγγιξε. Παίζαμε κι οι δυο ένα σκληρό παι-

χνίδι. Έκανα μπάνιο, γδύθηκα, ντύθηκα μπροστά του, είχε πάρει το βαρύ ονειροπαρμένο ύφος του και κάρφωνε ξαπλωμένος τα μάτια του στο ταβάνι. “Θα γυρίσω το μεσημέρι, να ’σαι δω γύρω στη μία να φύγουμε...” μου είπε, μα εγώ χίμηξα καταπάνω του: “Θα την κοπανήσεις, θα μ’ αφήσεις στην ερημιά μόνη μου!” Πήγε να μου δώσει ένα μάτσο λεφτά για να μη νιώθω ανασφάλεια, αλλά εγώ ξεφώνισα πεισματάρικα: “Θα ’ρθω μαζί σου!” Με πήρε. Εκεί που πάركαρε είχε μια μεγάλη ταμπέλα: “New Mexico Institute of Mining and Technology”. “Μείνε εδώ”, μου είπε και μ’ άφησε μες στη σακαράκα. “Πάμε να φύγουμε, είναι μπουρδέλο εδώ μέσα”, μου είπε τρεις ώρες αργότερα.

»Η νύχτα μας βρήκε στην έρημο, έξω από το Γκόλντεν. Η Σάντα Φε πρέπει να ήταν τρεις ώρες μπροστά μας. Είχε αστροφεγγιά. Οι κάκτοι και οι κέδροι έμοιαζαν με σκελετούς, ένας πετρωμένος στρατός από φαντάσματα. Ήπιαμε πολύ και φάγαμε τα τελευταία μας τρόφιμα. Τα μάτια του έλαμπαν, με γούσταρε. Το σώμα του τραβιόταν προς το μέρος μου, μα το ξαναμάζεψε απότομα. Τα μαλλιά, τα ρούχα του φορτισμένα με ενέργεια, με τίναζε σαν ακουμπούσαμε. Ήμουν έτοιμη να παραδοθώ, τον περίμενα, δεν ήρθε. Με τύλιξε στο τζάκετ του και μ’ έβαλε να κοιμηθώ στο πίσω κάθισμα. Ξύπνησα απ’ το κρύο και τον είδα έξω όρθιο να κοιτάζει τη νύχτα. Έμοιαζε με γεράκι της ερήμου, που έκοβε βόλτες πάνω απ’ τα κεφάλια μας. Τον είχα καταλάβει, σου είπα, σκληρός αλλά φευγάτος. Βγήκα. Ή-

μασταν σ' ένα κατάμαυρο τηγάνι, που την περιφέρειά του τύλιγε μια πυρακτωμένη στεφάνη. Ένα τηγάνι στη φωτιά. Ξέρεις, το χάραμα στην έρημο, κόκκινο και μαύρο. Κοιτάζαμε αμίλητοι. Όταν άρχιζε να φωτίζει, με μιαν αστραπιαία κίνηση, χωρίς προκαταρκτικά, πέταξε το μισό μου κορμί στο καπό του αυτοκινήτου και τα πόδια μου στους ώμους του. Νόμιζα ότι οι διανοούμενοι το “κάνουν” διαφορετικά, αλλά τούτος ήταν πιο επιβήτορας κι από φορτηγατζή...»

Η Κριστίν ένιωθε αμηχανία από την αλέγγρα συμπεριφορά της μάνας της, που αγόρευε έτοιμη να στραβοκαταπιεί και χειρονομούσε με το πιρούνι, πίστευε ότι ο φίλος του πατέρα της θα είχε σοκαριστεί και στο σημείο εκείνο δεν άντεξε: «Μα, μητέρα, τι νόημα έχουν, σε παρακαλώ, όλες αυτές οι λεπτομέρειες;»

Η Μόνα δεν έδωσε σημασία και συνέχισε: «Έτσι μπήκαμε στη Σάντα Φε ζευγάρι. Κι ο μπάσταρδος να μη μου λέει τ' όνομά του και τη ράτσα του. Εκεί εγκαταλείψαμε τη σακαράκα, δεν τράβαγε άλλο, και πήραμε το τρένο. Δυο βαλίτσες όλες κι όλες ήταν η περιουσία του. Η μια με ρούχα, η άλλη με χαρτιά. Φτάσαμε στην Οκλαχόμα Σίτι, πήγε στο “Central State University”, δεν ήξερα τι ζητούσε, αλλά τίποτα δε βγήκε. Κατευθυνθήκαμε προς το Βορρά και πιάσαμε τον ποταμό Μισούρι στο Κάνσας Σίτι. Τζάμπα ταλαιπωρία. Στο “University of Missouri” πρέπει να θύμωσε πολύ. Τραβήξαμε ίσια πάνω και φτάσαμε στο Σεν Πολ. “Εδώ θα μείνουμε”, μου είπε. “Γιατί;” ήταν το μόνο που

ρώτησα. “Γιατί από δω είναι ο Μπομπ Ντίλαν”, μου απάντησε, όμως ύστερα συμπλήρωσε κοφτά: “Τελειώνουν τα χρήματα”. Έτσι μείναμε στο “The Twin Cities”, στις δίδυμες πόλεις Μινεάπολη-Σεν Πολ. Στην ανατολική όχθη, στο eastbank, του Μισισσιπή βρίσκεται το Πανεπιστήμιο και το σπίτι μας, κι απέναντι, στη δυτική όχθη, στο westbank, η επιχείρηση του Μάριου).

«Εδώ, στο “University of Minnesota”, ολοκλήρωσε τις σπουδές του ο Μάριος όταν ήρθε από την Ελλάδα;» διέκοψε ο Δημήτρης.

«Όχι, όχι», πετάχτηκε η Κριστίν. «Ο μπαμπάς είχε μείνει πριν γνωρίσει τη μαμά στο Κέμπριτζ της Μασαχουσέτης, στο M.I.T. Εκεί ολοκλήρωσε τις σπουδές του και πήρε τον τίτλο του καθηγητή στην πληροφορική. Στη Μασαχουσέτη λειτουργούσαν κλειστές ομάδες με τα δικά τους προγράμματα, ο μπαμπάς ήθελε έναν παρθένο χώρο να ξεκινήσει κάτι από την αρχή με τη δική του σφραγίδα. Εκείνοι προετοιμάζαν τότε το πρόγραμμα Internet και είχαν προσανατολιστεί γενικά στην Επικοινωνία, κι αυτός αντιλήφθηκε ότι υπήρχε κενός χώρος στις έξυπνες εφαρμογές στην καθημερινότητα των ανθρώπων, στο ψηφιακό σπίτι, στην ψηφιακή ιατρική τεχνολογία, στην τρισδιάστατη αναπαράσταση των χώρων, τα «ψηφιακά τοπία», αυτό που λένε πλασματική πραγματικότητα, όπως θα τα είδατε στο φιλμ “Jurassic Park”. Δε θα καθόταν λοιπόν να γίνει υπάλληλος του Μπιλ Γκέιτς ή του Έλληνα Νίκολας Νεγρεπόντε και των άλλων γκουρού της πληροφορικής. Αφήστε

που στη Μασαχουσέτη είχαν κάνει κατάληψη οι Έλληνες επιστήμονες. Γι' αυτό περιπλανήθηκε στα άλλα πανεπιστήμια, μέχρι να καταλήξει εδώ και να δημιουργήσει το δικό του».

«Περνούσαν οι μήνες κι εγώ δεν είχα ιδέα με ποιον είχα να κάνω...» αναστέναξε η Μόνα.

«Είχε το επιχειρηματικό δαιμόνιο στο αίμα του ο Μάριος...» μονολόγησε ο Δημήτρης.

«Α! όχι, το επιχειρηματικό ήρθε μετά, από μόνο του», διευκρινίζει η Κριστίν. «Ο πατέρας είχε δημιουργήσει τον Ανιχνευτή Ψηφιακών Ταλέντων, το δίκτυο Net-Un (Net University), μέσω του οποίου συνδεόταν με τους πρωτοπόρους φοιτητές των καλύτερων ευρωπαϊκών κι αμερικανικών πανεπιστημίων κι αντάλλασσαν πρωτότυπες σκέψεις, προβλήματα, λύσεις και νέες εφαρμογές...»

«Το μυαλό σου εσύ στο Net-Un!» πέταξε η Μόνα, σαν υπαινιγμό, με πειραχτικό τρόπο.

Η Κριστίν έγινε κατακόκκινη, της έριξε ένα επιτιμητικό βλέμμα, ωστόσο συνέχισε:

«Το σχέδιο του πατέρα ήταν και είναι να δημιουργήσει ένα παγκόσμιο ψηφιακό κίνημα νέων ανθρώπων μέσα από το δίκτυο. Άρχισαν μάλιστα πολλά απ' αυτά τα ταλέντα, από διάφορες γωνίες της γης, να πλαισιώνουν την πρωτοβουλία του. Στο Σεν Πολ δεν υπήρχε τότε αξιόλογη επιχειρηματικότητα στην ψηφιακή τεχνολογία, ξέρετε, είχε βαριά βιομηχανία, μια και διαθέτει μεγάλα μεταλλεία σιδήρου, αυτοκινητοβιομηχα-

νία και τέτοια... Έτσι το επιχειρηματικό κενό το κάλυψε ο πατέρας με τις ερευνητικές ομάδες του Net-Un. Τώρα η Μινεσότα είναι πολύ μπροστά».

Μάνα και κόρη συνεχίζουν να τον ενημερώνουν σε μια διαρκή εναλλαγή, διακόπτοντας συχνά η μία την άλλη...

Η Κριστίν φυσιογνωμικά δεν έμοιαζε ούτε με τον Μάριο ούτε με τη Μόνα, λες κι η φύση βρήκε ένα μέσο όρο ανάμεσά τους. Η άγρυπνη ετοιμότητα του Μάρριου χαλάρωνε στο δικό της πρόσωπο. Όμως ο κυματισμός και ο χρωματισμός της φωνής, οι προσεγμένες παύσεις και οι κινήσεις των χεριών της, ιδιαίτερα όταν προσπαθούσε να αναλύσει κάτι, θύμιζαν εκείνον. Ήταν η θηλυκή ενορχήστρωσή του. Μια ανεπαίσθητη κίνηση του κεφαλιού της σε προειδοποιούσε για τη διαφωνία της κι ήταν τότε ίδια ο Μάριος. Η κινητικότητα της αντίστασης μάνας έπαιρνε πάνω στην Κριστίν έναν απλότερο τόνο, μια φινέτσα, μια ποικιλία εκφράσεων σε μια λεπτή περιοχή του φάσματος της γλώσσας των σωμάτων. Η τραχιά απλότητα στη μάνα, η εκλεπτυσμένη στην κόρη.

Η Μόνα δε φαινόταν συνηθισμένη γυναίκα. Η ομορφιά της δεν ήταν συμβατική, αλλά δική της, διαφορετική. Εκμηδένιζε αμέσως κάθε απόσταση. Απλή και φυσική, δεν έπαιρνε καμιά πόζα, πρόσωπο σπαθί, δεν είχε τίποτα το αινιγματικό, όπως εκείνο της συνονόματής της, της Μόνα Λίζα, δεν προσπαθούσε να είναι ευχάριστη, ίσως δεν ενδιαφερόταν καν για την εντύπωση

που προκαλούσε. Ο Δημήτρης πρόσεξε κάτι το αρσενικό στον ντόμπρο χαρακτήρα της, αλλά η πείρα του στις γυναίκες δεν τον άφηνε να ξεγελαστεί. Η Μόνα μπορούσε να σε παρασύρει πολύ μακριά με την οικειότητα και ελευθεριότητά της, και, χωρίς να το καταλάβεις, να έρθεις αντιμέτωπος με τα όριά της, με την απροσπέλαστη ζώνη της, με τον αυστηρό πυρήνα μιας γυναίκας που κυλούσε στις φλέβες της το υπερήφανο αίμα της Ινδιάνας και της Ιρλανδέζας, όπως όσοι δαγκώνουν ένα βερίκοκο λησμονούν το κουκούτσι και σπάνε τα δόντια τους.

Όχι, δεν μπορούσες να φανταστείς πως ήταν σύζυγος ενός φημισμένου επιστήμονα κι επιχειρηματία, σκεφτόταν ο Δημήτρης, και μέσα από τη Μόνα μεγάλωνε η εκτίμησή του για τον παλιό του σύντροφο. Αυτή και μόνο η γυναίκα ήταν μια πειστική απόδειξη ότι ο Μάριος περιφρονούσε τον κόσμο του πλούτου στον οποίο κι ο ίδιος τώρα ανήκε. Φυγάδες κι οι δυο, ξέμπαρκοι, δέθηκαν στα χρόνια της μοναξιάς τους πιο στενά απ' ό,τι σ' ένα συνηθισμένο έρωτα κι αυτός ο δεσμός ήταν το μοναδικό σταθερό αγκυροβόλιο που διέθεταν. Κανένας, μα κανένας σε τούτο τον τόπο δε θα μπορούσε να παινευτεί για τη φιλία του Μάριου. Ήταν μόνος κι εγκαταλειμμένος μες στην επιτυχία του.

Μαζί με τα τελευταία τους ποτήρια, με τις ώρες που πέρασαν, απομακρυνόταν κι η απλοϊκή ευθυμία της Μόνας, κι έπαιρνε τη θέση της η θλίψη της εξόριστης και η εσωστρέφεια της Ινδιάνας.

Ήταν καθέννας τους μπλεγμένος στις δικές του σκέψεις. Η μάνα απομακρυσμένη. Εκείνος στη δική του περισυλλογή. Η κόρη στο ταξίδι της.

Ο Δημήτρης έβλεπε τον εσωτερικό του μαγνήτη να στρέφεται στην Κριστίν. Πρόσεξε πως οι λεπτές γωνίες των χειλιών της άλλαζαν έκφραση ανάλογα με τα συναισθήματά της. Ναι, μες στο λυρισμό της πρώτης στιγμής, το πατρικό του βλέμμα την είδε συμβατικά, θαρρείς πως έλεγε («να μια ιδανική κόρη») ή («η τέλεια νύφη»), το βελούδο των ματιών της τον είχε ξεγελάσει, αλλά τώρα ακούσε μια ελαφριά σύσπαση στο πρόσωπό της, μια διακύμανση στη ματιά της, για να αρχίσει το ανδρικό του ένστικτο να υποπτεύεται την απάτητη περιοχή μέσα της. Στο αίμα της βράζουν πέντ' έξι επιμιξίες, σκέφτηκε, κι εκείνη η ιδέα του, πως κάτι του ξέφευγε απ' την εικόνα της, τον έκανε να την ξανακοιτάξει.

Κανέννας τους δεν ήθελε να κοιμηθεί, όμως η τρυφερή πρώτη βραδιά κάποτε επρόκειτο να τελειώσει.

Φεγγάρι με χιόνι

ΑΧΡΟΝΗ ΜΟΙΑΖΕΙ ΤΟΥΤΗ Η ΠΡΩΤΗ ΤΟΥ ΝΥΧΤΑ ΣΤΟ ΣΕΝ Πολ. Οι ώρες δεν κυλούν στο γνώριμό του ρυθμό. Το σκοτάδι είναι διαφορετικό από της Αθήνας. Τα όνειρά του αλλιώςίτικα. Μα και τα πρόσωπα που τον επισκέπτονται αλλάζουν όψη και κυκλοφορούν μυστικά.

Δυο μάτια καρφώνονται στα δικά του. Είναι ο Μάριος. «Εγώ σε κάλεσα πρώτος, εγώ σε σκέφτηκα...» Δεν ξέρει αν κοιμάται. Μια παράξενη μουσική τον ξυπνά. Ο άνεμος στα δέντρα; Όχι, η νύχτα είναι ακίνητη. Σαν να κρυώνει, αλλά το σπίτι είναι ζεστό. Σηκώνεται, το άσπρο της νύχτας τον τυφλώνει, όπως όταν κοιτάζει την έκλειψη του ήλιου. Είναι η λευκαυγή! Ένα φέγγος αλλόκοτο. Φεγγάρι με χιόνι! Ένα πέπλο χιονιού δίχως ελπίδα να το κρατήσει η μέρα. Στα τζάμια έχει κρυσταλλιάσει η νύχτα κάτασπρα αραβουργήματα. Απ' αυτά, λένε, μπορείς να μαντέψεις το μέλλον.

Οι λόφοι απέναντι φαντάζουν μακρινοί, σκοτεινοί, οι

πλαγιές τους γέρνουν λυπητερά στη λίμνη Κόμο. Εκεί, πιο κάτω, στις θολές αποβάθρες του Μισισιπή, πρέπει να βρίσκεται κρυμμένη η μέρα. Το χάραμα δε θα αργήσει. Το φέγγος της νύχτας διαδέχεται ένα φως πυκνό, μολυβένιο.

Στρέφεται στην πίσω πλευρά του σπιτιού. Η κατηγορία γίνεται απότομη. Και το σπίτι του, όπως τη ζωή του, το έστησε σ' απόκρημνη πλαγιά. Κάτω μια πισίνα αχνίζει. Τα σύννεφα παίζουν κρυφτό στα νερά της. Να, μια σιλουέτα διαγράφεται στο μισόφωτο, έρχεται τρέχοντας απ' το πάρκο, κάνει τώρα ασκήσεις σ' ένα μικρό στίβο, ύστερα χορεύει, πετιέται ψηλά και πέφτει απαλά σαν Ρώσος χορευτής, μετά μαζεύει τα πεσμένα σάπια φύλλα στο γρασίδι και το νερό... Ανάλαφρη, σαν αύρα πρωινή, με τη λυγεράδα της ράτσας της, ένα μίγμα από δύναμη, υγεία, χάρη και πείσμα. Είναι η Μόνα. Ένα ατέλειωτο χάραμα στα μάτια της ανυπομονούσε να έρθει η μέρα. Ένα ατέλειωτο σούρουπο στα μάτια της ανυπομονούσε να έρθει η νύχτα, ήταν η Όλια. Η «δεύτερη» γυναίκα του Μάριου είναι ο ήλιος κι η «πρώτη» το φεγγάρι. Είναι όμως η Μόνα δεύτερη, μια και δεν έχει την εσωτερικότητα, την παιδεία, το μυστήριο και τη σιωπή της Όλιας; Όχι, είναι διαφορετική, σκέφτεται.

Υπερήφανες, ανεξάρτητες, σπάνιες γυναίκες, η σκιά της μιας πέφτει πάνω στην άλλη. Πού τις βρίσκει ο Μάριος; Ήθελε να τον αισθάνεται σαν αποτυχημένο θηριοδαμαστή άπιαστων θηλυκών. Αλλά τώρα αναγνώριζε τα υπόγεια ρεύματα που στήριζαν την ερωτική συμ-

φωνία αυτού του ζευγαριού. Το απότομο και βίαιο του Μάριου, που έσφιγγε και κρύωνε την Όλια, ήταν το διεγερτικό της Μόνας.

Η Κριστίν είχε ετοιμαστεί. Τον περίμεναν για πρωινό. Κοντοστάθηκε και κρυφάκουγε. Συζητούσαν γι' αυτόν. Ήταν μια κανονική πρωινή ανασκόπηση. Μιλούσαν όπως ένα νεαρό ζευγάρι σχολιάζει ολημερίς τις εκδηλώσεις του βλαστού τους, τα πρώτα νεύματα, τις πρώτες μπουκιές, τις πρώτες φράσεις. Ένωθε να τον παραμονεύουν. Προλάβαιναν κάθε επιθυμία του. Παραφύλαγαν και την ανάσα του. Ο Μάριος τους είχε επιβάλει να τον αγαπούν δίχως πολλές ερωτήσεις. Κι έτσι μια πρωταρχική απορία διέτρεχε την ύπαρξή τους κι έβγαινε στα φορτισμένα με «γιατί;» μάτια τους, στα μαιευτικά ερωτήματα, στα μισόλογα που ξεφεύγαν τάχα αθώα και τυχαία, αν και δεν ήταν παρά δολώματα για τις απαντήσεις του.

Ο Δημήτρης καταλάβαινε ότι κάτι έπρεπε να τους υπόσχεται η φωνή του κι αυτό μεγάλωνε τις προσδοκίες τους. Όχι, πρέπει να ελέγξει τον παρορμητισμό του, να ξέρει να σταματήσει κάπου, να μη βγάλει πράγματα που δε θα ήθελε ο Μάριος.

Μια ώρα μετά το πρωινό άφησαν την Κριστίν στο Πανεπιστήμιο, κι ο Δημήτρης με τη Μόνα περπατούσαν στο Dinkytown, στην Πανεπιστημιούπολη, μες στον περιφερόμενο φοιτητόκοσμο. Κι εδώ, όπως στην Ευρώπη, το πανεπιστήμιο μένει βουβό, πάει το παλιό πανηγύρι των *sixties* και των *seventies*. Οι φοιτητές που περνούν

δίπλα μου δε βλέπουν το μέλλον τους να περνά από την αμφισβήτηση, το ροκ-εν-ρολ, το οπιοστόπ, την αλληλεγγύη στους απόκληρους του κόσμου, τις διαδηλώσεις και τα οδοφράγματα. Και στις φάτσες τους το 'χαν γραμμένο: «Ανήκουμε στον κόσμο των πετυχημένων, των μελλοντικών ιθυνόντων». Είναι οι νικητές, ο κόσμος υπάρχει μόνο γι' αυτούς.

Ύστερα, στο κέντρο της πόλης, κάθισαν σ' ένα καφέ με θέα ταυτόχρονα στο Rice Park και στο Minnesota Capitol, το λαμπρό αυτοκρατορικό κτίριο φτιαγμένο από είκοσι πέντε διαφορετικούς τύπους μαρμάρου. Η Μόνα τον κοίταξε στα μάτια κι άρχισε να εξομολογείται:

«Το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του μου ξεφεύγει. Είκοσι δύο χρόνια είμαστε μαζί κι όμως ξέρω τόσο λίγα γι' αυτόν κι ας ζήσαμε τόσο κοντά. Αν δεν ήταν η Κριστίν, θα πίστευα, όπως τότε στο Σοκόρο, ότι θα φύγει ένα πρωί και δε θα ξαναγυρίσει».

Να και μια γυναίκα που δεν υποφέρει από την αιώνια ανταπάτη των ζευγαριών. Νομίζεις ότι γνωρίζεις μια γυναίκα ή έναν άνδρα, αράζεις σ' αυτή σου τη βεβαιότητα, που μαθαίνεις μια ζωή, που ψηλαφείς βράδυ και πρωί, ξέρεις τις κρυφές ελιές του, τις μυστικές στιγμές του, τ' απόκρυφα πονάκια του, τα γούστα και τα βίτσια του, τα ξέρεις όλα και δεν ξέρεις τίποτα. Η Μόνα δεν ξεγελιόταν με αυτές τις μάταιες γνώσεις.

«Στην αρχή του έκανα ανταρτοπόλεμο, αλλά μετά παραδόθηκα», συνέχισε μ' ένα χαμόγελο καθώς έβαζε γάλα στον καφέ της.

«Ελληνικά δεν ενδιαφέρθηκες να μάθεις;»

«Ο Μάριος δεν ήθελε να πάμε στην Ελλάδα ούτε για διακοπές. Μα κι εδώ δεν είχε σχεδόν καμιά επαφή με τους Έλληνες. Ούτε μπορώ να πω ότι έδειχνε ενθουσιασμό από τη μανία της Κριστίν να μάθει ελληνικά».

Πέρασε αρκετή ώρα κουβεντιάζοντας για τον τρόπο ζωής εκεί και στην Ελλάδα, όταν η Μόνα, παρά την εύγλωττη σιωπή του, ξαναγύρισε τη συζήτηση στο προηγούμενο σημείο:

«Ωρες ώρες νόμιζα ότι είχε μείνει κάτι άλλο εκεί, ίσως ένας μεγάλος δεσμός, μου περνούσαν ακόμα σκέψεις πως μπορεί να 'ναι και δίγαμος και να 'χει κάπου αλλού μιαν άλλη οικογένεια».

Η ταραχή που προκάλεσαν τα λόγια της στον Δημήτρη δεν πέρασε απαρατήρητη, παραλίγο να χυθεί πάνω του η ζεστή σοκολάτα, ωστόσο πρόλαβε να τα μπαλώσει:

«Κοίτα, Μόνα, ο Μάριος είναι ένας άνθρωπος που δε χωρά πουθενά και σε τίποτα. Είμαι σίγουρος ότι επιζήτησε τη γαλήνη της οικογένειας για να μπορεί να δημιουργεί και να ταξιδεύει με τη σκέψη του απερίσπαστος».

«Ναι, δουλεύει σκληρά. Πανεπιστήμιο, επιχείρηση κι όταν έρχεται σπίτι, τον περισσότερο χρόνο κλείνεται στον κυβερνοχώρο του, κάτω στο λαβύρινθο, σκυμμένος στα κομπιούτερ του. Έχει κλειστεί μέχρι και είκοσι μέρες, του έστειλα με το εσωτερικό ασανσέρ της κουζίνας φαγητό, κι από κει, μέσα από το δίκτυο, απομονωμένος, επικοινωνούσε με τον έξω κόσμο. Κι ύστερα

εξαφανιζόταν κι έκανε μέρες να φανεί...»

Γέλασε προκαταβολικά για τις σκέψεις που θα διατύπωνε:

«Νόμιζα ότι πήγαινε μ' άλλες. Ζήλευα σιωπηλά. Κάποτε είχα κάνει μιαν απρέπεια. Ανακάλυψα από ένα λογαριασμό πως είχε κλείσει μια σουίτα στο "Clarion Hotel" στη λίμνη Σιπέριου, στο Βορρά, στα σύνορα με τον Καναδά. Τον παρακολούθησα. Έβριξε ένα φάκελο κάτω από την πόρτα μιας σουίτας και ύστερα κλείστηκε στη δική του. Εκεί παράγγειλε φαγητό, δε βγήκε καθόλου. Δυο ώρες μετά, ένας κομφοντυμένος κύριος από τη σουίτα αυτή ρίχνει έναν άλλο φάκελο κάτω από την πόρτα του Μάριου. Κανένας δε συναντήθηκε και δε μίλησε με κανένα».

Ο Δημήτρης αναστατώθηκε από την εξομολόγησή της, το φάντασμα του παλιού Μάριου επέστρεφε.

«Τα είχα ξεχάσει κι εγώ αυτά. Είσαι ο πρώτος άνθρωπος που τα λέω, ξέρω σε ποιον μιλώ, ναι, είσαι ο πρώτος που συναντώ από το παρελθόν του. Σκέψου ότι ούτε εγώ ούτε αυτός έχουμε οποιαδήποτε επαφή με την προηγούμενη ζωή μας, ούτε συγγενείς ούτε φίλους...»

«Καλά, οι γονείς σου; Οι παλιοί σου φίλοι;»

«Στέλνω χρήματα στη μάνα μου, αλλά δεν ξέρει ούτε πώς, ούτε πού ζω. Ίσως νομίζει ότι έγινα πουτάνα. Έτσι τα συμφωνήσαμε με τον Μάριο, ξεκινήσαμε κι οι δυο γυμνοί από το παρελθόν μας».

«Να, λοιπόν, που σπάσατε τη συμφωνία σας με μένα», είπε με εύθυμο τρόπο ο Δημήτρης για να μειώσει

τις εντυπώσεις από το απερίσκεπτο ξάνοιγμά της.

Ώρα με την ώρα το σκληρό βλέμμα της Μόνας ζέσταινε, όπως ο ήλιος την κρύα πέτρα. Ένωθαν πολύ καλά οι δυο τους.

Περπάτησαν κι άλλο στην πράσινη πόλη. Η γη δεν μπόρεσε να κρατήσει το ανοιξιιάτικο χιόνι. Η σκυθρωπή μέρα πήγε λίγο να καθαρίσει. Έφτασαν στο «Saint Paul Grill» για μεσημεριανό. Λίγα λεπτά αργότερα έμπαινε κι η Κριστίν. Την ακολουθούσαν τα βλέμματα ανδρών και γυναικών. Ένα βάδισμα ολότελα διαφορετικό από της μητέρας της. Μια γαρίδα στη στεριά. Αυτό το χρώμα είχε το συνολάκι που φορούσε κι άφηγε σε κοινή θέα τους όμορφους ώμους και το ανοιχτό ντεκολτέ της. Έτσι όπως κάθισε, ανέπνεε βαθιά από τη βιασύνη, το διάφραγμά της ανεβοκατέβαινε και τα στήθη της τινάζονταν μπροστά να σπάσουν τα κλουβιά. Ναι, μέχρις εκείνη τη στιγμή το πατρικό του κοίταγμα είχε αφήσει απαρατήρητη τη μόνιμη έλλειψη του σουτιέν της.

Όπως μιλούσαν τόσο κοντά, ο Δημήτρης μύριζε τις αναπνοές τους. Η Μόνα μύριζε φιλοελιά τσακιστή, η Κριστίν φιρίκι. Κάθε φορά που έκανε μια σκέψη κρυφή για την Κριστίν ή της έριχνε μιαν αθέατη ματιά, αυτόματα, μ' έναν εσωτερικό συναγερμό, γύριζε και του ανταπέδιδε τρυφερά το βλέμμα του. Μεσ στα μάτια της ανάβλυζε η βεβαιότητα πως η ζωή δεν της επιφυλάσσει καμιά αναποδιά και δυστυχία. Κι οι δύο γυναίκες συνέχισαν να τον μελετούν. Εκείνος ανοιγόταν, έδινε καινούργια πατήματα στις ερωτήσεις τους, άρχισαν να του

παίρνουν κουβέντες. Κι όμως δεν έβρισκαν πάνω του την άλλη έκδοση του Μάριου, αυτήν που αναζητούσαν. Οι δυο γυναίκες ήταν η έμμονη ιδέα του, αλλά δεν την είχε ζήσει ποτέ με μάννα και κόρη.

Η Κριστίν κάποια στιγμή πήρε εξομολογητικό ύφος. «Ο πατέρας είχε φτάσει τώρα τελευταία σ' ένα όριο. Είχε κορεστεί. Κάτι άλλο ζητούσε, όμως δεν ήξερα τι».

«Είχε μέσα του έναν ωρολογιακό μηχανισμό», συνέχισε η Μόνα. «Ποτέ δεν ένιωσε την ομορφιά ή τη θλίψη του ξοδεμένου χρόνου. Ποτέ του δεν ξαπόστασε. Δεν ήταν το χρήμα που κυνηγούσε... Τον τελευταίο χρόνο κλεινόταν στο λαβύρινθό του κι έκοβε βόλτες όλη τη νύχτα στο δίκτυο. Ίσα που δοκίμαζε τα φαγητά που του έστελνα. Ένα χάραμα, που ανέβηκε πάνω, μου είπε αλαφιασμένος: “Γιατί είμαι εδώ; Τι έχω να περιμένω;” Ε! είπα, είναι η κρίση της μέσης ηλικίας, όταν οι άνδρες πλησιάζουν τα πενήντα, είναι βλέπεις το πιο αγαπημένο θέμα στις δημοφιλείς σειρές της τηλεόρασής μας... Αλλά πρέπει να ήταν κάτι άλλο. Ένας κύκλος της ζωής του είχε κλείσει. Εκείνες τις μέρες νομίζω πως πήρε οριστικά την απόφαση να επικοινωνήσει μαζί σου. Ζωήρεψε από τότε».

Η Κριστίν, που παρακολουθούσε κάθε απόχρωση στη διάθεση του Δημήτρη, έκανε μια ύστατη προσπάθεια να τον παρασύρει σ' εκμυστηρεύσεις.

«Ο πατέρας κι εσείς θα 'χετε ζήσει πράγματα... Πρέπει να του έχει στοιχίσει που ήταν μακριά σας».

Όταν έφυγαν για το σπίτι, όλη η πόλη βιαζόταν να

κρυφτεί στο καβούκι της. Η μέρα κατέβασε ξανά τα μούτρα. Η ομίχλη έσβηγε τον κόσμο γύρω τους. Ποτέ του δεν είχε ξαναδεί να νυχτώνει τόσο γρήγορα κι ήταν Απρίλης. Οι σημύδες φαίνονταν άσπρα φαντάσματα στη συννεφιά.

Μάικλ, ο ουρανοκατέβατος

ΚΑΘΙΣΑΜΕ ΣΤΟ «ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΣΟΥΡΟΥΠΟ». ΕΒΛΕΠΑ ΤΟΝ εαυτό μου σαν θεατής σε μια ιφρηνική σκηνή με δυο συμπρωταγωνίστριες, όταν το χτύπημα του κουδουνιού και η εμφάνιση ενός καινούργιου προσώπου εισάγει το απροσδόκητο στην εξέλιξη του έργου.

Οι δυο γυναίκες τινάχτηκαν. «Ήρθε!» αναψοκοκκίνισε η Μόνα, «τρέξε να ετοιμαστείς», προέτρεψε την κόρη της, «πάω να τον προϋπαντήσω».

Η Κριστίν, που είχε μείνει κόκαλο, σαν να ξύπνησε απότομα και κάνει σκηνή στη μάνα της, λες κι ήταν αντίζηλη.

«Μα για όνομα του Θεού, σταμάτα επιτέλους! Έτσι που του φερόμαστε όλοι μας, θαρρείς και πάμε να τον υιοθετήσουμε, είναι σαν να τον πιάνουμε απ' το λαιμό... Άσε, θα με περιμένει έξω».

«Δεν είσαι καλά, παιδάκι μου, ο Μάικλ είναι δικός μας άνθρωπος. Εξάλλου, εσύ μου έλεγες ότι ρωτά και ξαναρωτά πώς και γιατί εμφανίστηκε έπειτα από τόσα

χρόνια ο φίλος του πατέρα σου, ποιος είναι, πού, πότε, πώς, ας τον φέρουμε να γνωριστούν...» βάζει τις φωνές στην κόρη της. Τίποτα δεν μπορεί να συγκρατήσει τον παρορμητισμό της καθώς τρέχει προς την έξοδο. Η Κριστίν ανεβαίνει να φρεσκαριστεί.

Αντίκρισα τότε μια ματιά να περνά την είσοδο, να αιωρείται, να βαδίζει καταπάνω μου, σαν να 'χε ξεκολλήσει από το υπόλοιπο σώμα, η αστραπή της το ξεπερνούσε σε ταχύτητα, σε τρυπούσε πριν φτάσει η εικόνα του προσώπου, μέσα της το μυστικό μιας φουρτουνιασμένης ψυχής, η ευγένεια και η παιδεία της δεν μπορούσαν να κρύφουν κάτι το αμείλικτο. Έδειχνε να αντλεί το μυστήριό της από αλλού, θαρρείς και πίσω της ένα άλλο πρόσωπο της δάνειζε το δικό του αίνιγμα. Μπορούσα να φανταστώ τούτο το σκληρό κι ευαίσθητο κοίταγμα να διατρέχει τα μάτια χιλιάδων γυναικών κι όμως να στέκεται στης Κριστίν, σαν να 'ταν το πεπρωμένο της, και να τα υποδουλώνει. Είχα ακούσει και διαβάσει για βλέμματα που καρφώνονται πάνω σου σαν κακός οινός, αλλά πρώτη φορά έβλεπα μια ματιά να δραπετεύει από το νόμο της σαρκικής βαρύτητας, να αιωρείται, να περιπλανιέται ελεύθερη και να προσπαθεί να μαντέψει μες στα ξένα βλέμματα τη δική της μοίρα. Είχα δει στη ζωή μου χιλιάδες παράξενα πρόσωπα, σ' όλες τις άμετρες ποικιλίες τους, μα πρώτη φορά, ίσως δεύτερη, βάζω και τον Μάριο με την Όλια, είχα αντικρίσει τέτοια αστραφτερή ιδιομορφία. Ακαθόριστος όπως είναι, μου πέφτει δύσκολο να τον περιγράψω. Πίσω από το πυκνό σύννεφο της

ματιάς του ξεχώριζα ένα ψηλό, ξερακιανό παλικάρι, μορφή σκαλισμένη στο ξύλο, πλάτες φαρδιές, γερό σκαρί, μέτωπο πλατύ, στεγνό πρόσωπο, ψηλά τα ζυγωματικά, μια μύτη αετίσια τόνιζε την αρρενωπότητά του, πηγούνι ανεπτυγμένο με λακκάκι στη μέση, μαλλιά κυματιστά, μάτια ξεβαμμένα πράσινα με ανταύγειες μεταλλικές, αποκτούσαν απότομα χρώμα μουντό, αδιαπέραστο, όταν τα σάρωνε η ταραχή, χείλη καλοσχηματισμένα τραβιόνταν ελαφρά όταν βυθίζονταν σε σκέψεις. Νέος, όμορφος, μορφωμένος, το πιθανότερο και καλοζωισμένος, και να κουβαλά χαραγμένη στο πρόσωπό του την ιστορία μιας ζωής σκληρής κι ένα χρέος ίδιο με κείνο που φόρτωνε η μοίρα τα αρσενικά σ' αλαργινούς καιρούς; Ποιος σμίλεψε έτσι τη μορφή του; Ποιο βάσανο σαν βάρος φέρνει στην κοψιά του; Ποιο μυστικό κλειδωμένο; Λιγόλογος, σημαδεμένος από έγνοιες. Ένας γίγαντας με μάτια κοινού. Ένα αδρό αρσενικό με «θηλυκές» πινελιές λεπτότητας στις χειρονομίες του. Τρυφερότητα πολεμική. Φύση ερμητική. Πήγε να μιλήσει κι η φωνή του, μόλο που 'φτανε σαν αντήχηση από βαθιά σπηλιά, περνούσε μέσα μου ζεστά. Εντελώς απόμακρος και τόσο κοντινός.

Ο Μάικλ έδωσε το χέρι του στον Δημήτρη, μα απόφυγε να τον κοιτάξει στα μάτια. Δεν του χαμογέλασε καν, στη θέση του χαμόγελου μια φλογίτσα τρεμόπαιζε στο βλέμμα του. Μεσ στις πληθωρικές συστάσεις που έκανε η Μόνα, ο Δημήτρης μπόρεσε να συγκρατήσει ότι ο νέος είναι Γάλλος, συνδέθηκε με τον Μάριο μέσα από το δίκτυο (Net University), τώρα κάνει εδώ το ντο-

κτορά του και εργάζεται στις ερευνητικές ομάδες της επιχείρησης. Φαίνεται πως ούτε ο Δημήτρης ούτε ο Μάικλ έβρισκαν αφορμές για να συζητήσουν, αλλά αυτό δεν έμοιαζε με αδιαφορία. Ο ένας επέβαλλε την παρουσία του στον άλλο, ο ένας ξενέριζε και μετέδιδε μια παράλογη αναστάτωση στον άλλο.

«Κάποτε», άρχισε να λέει ο Δημήτρης, «όλοι ανατραφήκαμε με τη γαλλική κουλτούρα, τώρα όλα είναι γκρίζα και κει».

«Έννοείται το γαλλικό Μάη;» παρατήρησε με λεπτότητα ο νέος.

«Ίσως είμαι κολλημένος στο γαλλικό 19ο αιώνα. Μπαλζάκ, Σταντάλ, Μποντλέρ, Φλομπέρ κι ύστερα Προυστ...» αναστέναξε με σκεπτικισμό ο Δημήτρης.

Ο Μάικλ έκανε πως ξεφύλλιζε ένα άλμπουμ, μίλαγε έντονα με την κεφάτη Μόνα, που ήταν φανερό πως ένιωθε πολύ άνετα μαζί του, θαρρείς κι ο νέος ξεσήκωνε ένα παλιό της νεανικό όνειρο ή ξανάβλεπε τον Μάριο σε νέα έκδοση, έβαζε μηχανικά στα χείλη του ένα φλιτζάνι με καφέ, κατέβαζε τις βλεφαρίδες του, μα πότε πότε τις σήκωνε, έριχνε στον Δημήτρη υπόγεια λοξά βλέμματα με μιαν αίγλη ανεξιχνίαστη.

Η επιστροφή της Κριστίν έβαλε τέρμα σ' αυτή την αμηχανία. Κατέβαινε κι ο Δημήτρης είδε τη ματιά του νέου να πέφτει θαμπωμένη πάνω της και να κυριεύει το κορμί της, αλλά πέταξε αμέσως μακριά σαν τρομαγμένο γαρδέλι, λες κι ακούμπησε κάτι ιερό και απαγορευμένο. Το βλέμμα του προς την Κριστίν ήταν πο-

λύ διαφορετικό από του ερωτευμένου ή του εραστή ή του φίλου, ερχόταν από κάπου πολύ πιο βαθιά, από μακριά φωνάζει πως δεν είναι ακόμη ζευγάρι.

Η Κριστίν, στη συζήτηση που ακολούθησε, συνέχιζε να μιμείται τον εαυτό της, πότε ετοιμόλογη, πότε βουβή για να του μεταδώσει κάτι με τη σιωπή της, του 'στελνε τις υποσχέσεις των δυο βιολετί ματιών της, τίναζε με το χέρι τα μαλλιά της, άφηνε ξεκούμπωτο το τελευταίο κουμπί στο ντεκολτέ της, αλλά ένα ήταν βέβαιο, το πάθος της γι' αυτόν το νέο εκτόπιζε κάθε άλλο αίσθημα, κι έσβηγε οτιδήποτε διαφορετικό από το βλέμμα της.

Ο Δημήτρης παρακολουθούσε αυτό το πηγαινέλα με τις ματιές και τα αναγνωριστικά σήματα, έβλεπε πως ο Μάικλ επιχειρούσε να επικυρώσει με την υπογραφή του αυτή τη μυστική συμφωνία των βλεμμάτων, μα πάντα την τελευταία στιγμή την απέσυρε, κι εκεί που τα μάτια του άναβαν από την επιθυμία, ξανάσβηναν και υπαναχωρούσαν.

Τα πρόσωπά τους παρέμεναν συγκρατημένα κι όμως στα μάτια εκείνου ξεσπούσαν αστρικά φαινόμενα, όπως στις λεπτές γωνίτσες των χειλιών εκείνης μεταβαλλόταν ο κυματισμός μαζί με τα αισθήματά της, καθώς η φλόγα ενός κεριού στα άορατα ρεύματα του αέρα.

Είχα κυριαρχηθεί από κείνη την ψευδαίσθηση που μας καταλαμβάνει όταν νομίζουμε πως ένα καινούργιο πρόσωπο κάτι μας θυμίζει ή το 'χουμε δει σ' όνειρο. Κι όπως μας αποχαιρετούσαν φεύγοντας για μια συναυλία,

νόμισα πως έκανα μίαν αστραπιαία ανακάλυψη, αλλά δεν μπόρεσα να συγκρατήσω το αντικείμενό της, το αισθάνθηκα μα δεν το εννόησα. Ναι, ένα καινούργιο αίσθημα πήγαινε να γεννηθεί στην καρδιά μου, ωστόσο αδυνατούσα να το μορφοποιήσω. Μέσα μου μια ερώτηση, «Ποιος είσαι;» που δεν τόλμησα να ξεστομίσω. Άλλωστε εδώ και καιρό έπαφα να εμπιστεύομαι τα προαισθήματά μου.

«Δημήτρη, δε νομίζεις ότι θα είναι όμορφο ζευγάρι;» διέκοψε τις σκέψεις του η Μόνα και πριν προλάβει να της απαντήσει, συνέχισε: «Κι όμως δεν έχει γίνει τίποτα μεταξύ τους, αληθινό μαρτύριο για την Κριστίν, τρέχει πίσω της, την αγαπά, αλλά κάπου εκείνος σταματά...»

«Τι δεν πάει καλά;»

«Κι εγώ φοβήθηκα πως δεν τα πήγαινε καλά με τις γυναίκες, ότι δείλιαζε...»

«Ξέρεις, Μόνα, πολλοί άνθρωποι θέλουν να κάνουν παρέα αλλά όχι σαν εραστές, σαν φίλοι».

«Ναι, κι ο Μάικλ απολαμβάνει να έρχεται και να μιλάμε με τις ώρες, όταν λείπει βέβαια ο Μάριος. Τώρα πια έχει γίνει μέρος των συνηθειών του σπιτιού μας».

«Στην Ελλάδα τους λέμε “καληνυχτάκηδες”. Είναι κάτι άτολμοι ερωτευμένοι, που κουβεντιάζουν άσχετα πράγματα με την καλή τους και μόνο όταν λένε “καληνύχτα” και φεύγουν, ντρέπονται για την αναβλητικότητα τους. Αλλά είναι τέτοιος ο Μάικλ σας;»

«Το ’πιασες, Δημήτρη μου, έμαθα πως έχει εντυπωσιακές επιδόσεις. Τα κορίτσια τον αποκαλούν “ο ά-

τρωτος”, γιατί πάει μια δυο φορές μαζί τους και στη συνέχεια εξαφανίζεται».

«Και η Κριστίν;»

«Έχει τα μυστικά της, δε μου τα λέει, όμως νομίζω τα ξέρει κι η ζήλεια την έχει κάνει ανυπόμονη... Αλλά ούτε και της το ξεκόβει».

Σταματά για λίγο και συνεχίζει σαν να διηγείται στον εαυτό της.

«Σ’ αγαπά τόσο πολύ και γι’ αυτό δε βιάζεται να πλαγιάσει μαζί σου, της λέω, με σένα θέλει να είναι κάτι διαφορετικό».

Μ’ ένα κόψιμο στην ανάσα της αποφαινεται:

«Δημήτρη μου, είναι καταπληκτικός νέος, είμαι σίγουρη ότι είναι ο ιδανικός για την Κριστίν».

Εκείνος συλλογιζόταν ποια μυστική δύναμη διαθέτει ο Μάικλ για να κρατά τόσο εξαρτημένες κόρη και μάνα. Ίσως γιατί δημιουργεί ένα μαγνητικό πεδίο ανάλογο με του Μάριου.

«Κατάλαβα από το πρώτο βλέμμα που αντάλλαξαν πριν από ένα χρόνο ότι κάτι θα γινόταν, αλλά τώρα ανησυχώ, παρατράβηξε...» σχολίαζε η Μόνα που ανέμενε τα δικά του συμπεράσματα.

«Φαίνεται πως υπάρχει κάτι αμοιβαίο, ο ένας, βλέπω εγώ, ξελογοιάζει τον άλλο. Όσο απωθεί την επιθυμία του για την Κριστίν, τόσο μπλέκεται στα δίχτυα της», είπε αυτός με μια σιγουριά που αναπτέρωσε τις ελπίδες της.

«Μήπως όμως, βρε Μόνα μου, ο νεαρός πιστεύει ό-

τι θα προδώσει την εμπιστοσύνη του Μάριου αν πάει με την κόρη του;»

«Α! πα, πα... Μα ο Μάριος είναι πιο ξετρελαμένος κι από μας με τον υφιστάμενό του, μόνο που, όπως ξέρεις, δεν εκδηλώνει τα αισθήματά του. Μιλά γι' αυτόν τάχα αδιάφορα: “Μπα; Ήρθε λοιπόν;” “Βγήκαν με την Κριστίν; Δεν έχει διάβασμα αυτή;” Θέλει να ακούει όλες τις λεπτομέρειες και καθώς μιλώ γυρίζει αλλού, παριστάνει πως τακτοποιεί τα χαρτιά του για να μη βλέπω την ικανοποίηση στα μάτια και τα χείλη του. Καμιά φορά το κάνω επίτηδες και δεν του λέω λέξη, δε δίνω σημασία στις κρυφές του παροτρύνσεις και τότε νευριάζει μαζί μου, χάνει την υπομονή του μέχρι ν' ανοίξω το στόμα μου».

Η Μόνα χαμηλώνει τη φωνή, ρίχνει ένα εξεταστικό βλέμμα προς τα πάνω διαμερίσματα, λες και προσέχει μην παραδοκεί κάποιος, και σιγοψιθυρίζει εμπιστευτικά:

«Σκέψου ότι είναι ο μόνος άνθρωπος που έχει αφήσει ο Μάριος να κατέβει στον κυβερνο-λαβύρινθό του και να μπει στο δίκτυο. Ένα βράδυ μου λέει τάχα επιτιμητικά: “Κατέβασέ τον, ρε παιδάκι μου, κάτω, να ασκηθεί σε πιο περίπλοκα πράγματα αντί να φλυαρεί σαν γυναικούλα μαζί σου”. Αυτή είναι η μεγαλύτερη κίνηση εμπιστοσύνης κι αναγνώρισης που μπορεί να κάνει σε άνθρωπο. Μόνο με σένα τώρα τον ξανάκουσα να μου λέει: “Βάλε τον Δημήτρη να ταξιδέψει μέσα από το δίκτυο, γιατί θα βαρεθεί εδώ αν κάθεται άπρακτος, οπωσδήποτε, ακούς;” Ποτέ άλλοτε!»

«Καλά, με τον Μάριο δεν έχουν εξηγηθεί;»

«Α! μπα, δεν έχουν μιλήσει ποτέ καταπρόσωπο. Ελάχιστες φορές έχουν ανταλλάξει υπηρεσιακές φράσεις μπροστά σε τρίτους. Επικοινωνούν απρόσωπα μέσα από το δίκτυο, όπως κι όταν ο Μάικλ, ο Μισέλ δηλαδή, ήταν φοιτητής στο Παρίσι και πολιορκούσε την ομάδα του Μάρριου. Έτσι τον κάλεσαν. Ο Μάριος τον θεωρεί το πιο σύνθετο ταλέντο από τους νέους που τον πλαισίωσαν στο Net. Τώρα και οι προϊστάμενοί του στην επιχείρηση ζηλεύουν τον Μάικλ για την υποτιθέμενη εύνοια του Μάρριου. Κυκλοφορούν μάλιστα φήμες πως τον θέλει γαμπρό του, στο πόδι του. Ο ένας μελετά τον άλλον συνέχεια, αλλά δε μιλούν ποτέ. Ο Μάικλ είμαι σίγουρη ότι θαυμάζει τον Μάριο, προσπαθεί να του μοιάσει, ρουφά σαν σφουγγάρι κάθε λέξη για τη ζωή του».

Εκείνη τη στιγμή βάλλθηκε να τον οδηγήσει στο ψηφιακό κρησφύγετο του Μάρριου. Ανέβηκαν στο ιδιαίτερο διαμέρισμά τους, κι εκεί μπροστά σ' έναν τοίχο η Μόνα σχημάτισε έναν κωδικό αριθμό στο καντράν. Ο τοίχος άνοιξε κι ένα μικρό ξεχωριστό ασανσέρ εμφανίστηκε. Κατέβηκαν σε μια μεγάλη ημικυκλική αίθουσα, κάτι σαν διαστημικό κέντρο. Στο μέτωπό της ο τοίχος ήταν καλυμμένος από μεγάλες και μικρές οθόνες σ' όλες τις παραλλαγές που διαθέτει η ψηφιακή τεχνολογία, στο κέντρο βρισκόταν το συγκρότημα των υπολογιστών, στα πλάγια υπήρχαν πελώριες βιβλιοθήκες και αρχεία και το γραφείο του πάνω σ' ένα υπερυψωμένο στούντιο, με θέα στη λίμνη Κόμο, επενδυμένο με ξύλο

καρδιάς. Στο βάθος, υπνοδωμάτιο, μπάνιο, σαλονάκι, κουζίνα. Καμιά εξωτερική είσοδος. Ένα ξεχωριστό κι απρόσιτο σπίτι μες στο σπίτι, όπως κρεμόταν αυτό στην απότομη πίσω πλαγιά του λόφου.

«Από δω μέσα επικοινωνεί με το Πανεπιστήμιο, με την επιχείρηση, μ' όλο τον κόσμο».

Ο Δημήτρης, όμως, που ένιωθε επαρχιώτης φιλόσοφος του μεσοπολέμου μπροστά σ' αυτήν τη μεταμοντέρνα πραγματικότητα του Μάριου, ζήτημα είναι αν πρόσεχε τώρα πια τα σχόλια και τις πληροφορίες της Μόνας. Εκείνος, σκέφτηκε, δουλεύει με τα πλήκτρα, διαβάξει μόνο στην οθόνη, όταν εγώ αγαπώ να γράφω, όπως πριν από τριάντα χρόνια, με μολύβι «FABER», νούμερο B. Κι ενώ λογάριαζε σε τι μετριότητα και κοινοτοπία είχαν περιπέσει οι άλλοτε παράτολμοι νέοι επαναστάτες, αναρωτήθηκε τι θα είχε γίνει ο Μάριος αν είχε μείνει εκεί μαζί τους, μ' αυτούς που δεν είχαν αποχωριστεί ποτέ τη βολή και τον πόνο τού να ζεις στα ίδια, ίδια χώρα, παράταξη, γενιά, συντροφιά, γειτονιά. Λίγο αργότερα, όπως ανέβαιναν, συλλάμβανε τον εαυτό του να έχει απορροφηθεί στο αίνιγμα του νεαρού Μάικλ κι άρχισε πάλι απέξω απέξω να της κάνει ερωτήσεις. Του είχε καρφωθεί η ιδέα ότι εκείνος ο ουρανοκατέβητος είχε πετύχει μιαν απόλυτη συσκότιση όσον αφορά στη φυσιογνωμία, τις προθέσεις και το παρελθόν του.

Η Μόνα γέλασε, του έδωσε ένα πεταχτό φιλί στο μάγουλο και ξεφώνισε πειραχτικά:

«Θαυμάσια! Εσύ προσβλήθηκες αμέσως από τον οι-

κογενειακό ιό για τον Μάικλ. Είναι κολλητικός, βλέπεις...»

Ο Δημήτρης καταλάβαινε. Ο Μάριος είχε εμπνεύσει ξανά ένα σωσία, αχώριστο σαν τη σκιά του.

Το σπίτι είχε βυθιστεί στη σιωπή σαν να ήταν έρημο. Η Κριστίν δεν είχε γυρίσει. Μεσ στην πλημμυρίδα της βουβής νύχτας άκουγε απόηχους από τις χαμένες φωνές. Προσπαθούσε να φανταστεί τις πρώτες κουβέντες του με τον Μάριο. Τον έβλεπε να του χαμογελά κι όπως του έδινε το χέρι, να του λέει: «Έχουμε κάμποσο καιρό να βρεθούμε, ε;» Θα αντάλλασσαν τις αναμνήσεις τους. Θα μιλούσαν για την Όλια. Είχε μάθει άραγε ποτέ του κάτι γι' αυτήν;

Ένωσε την ανάγκη να γεμίσει το στήθος του από την κρύα βραδιά. Άνοιξε το παράθυρο. Ο υγρός αέρας του 'πεφτε βαρύς. Ένα αυτοκίνητο ανέβαινε προς το λόφο κι ύστερα έκοψε και πάρακαρε σ' ένα δασικό δρόμο που έβλεπε στο Μισισιπή. Είναι η μεθυσμένη ώρα, σκέφτηκε, όπου τα πάντα είναι δυνατόν να συμβούν. Μια τέτοια νύχτα μεσ στο δάσος βρίθει από μύρια ξελογιάσματα. Κανείς δε θα κατάφερε να αντισταθεί.

Ο Δημήτρης προσπάθησε, αλλά δεν μπορούσε να φανταστεί τη σκηνή του ζευγαριού στο δάσος.

«Ήθελα να δω τα μάτια σου, μα δεν έχει φεγγάρι», αναστενάζει η γυναίκα με μια τρυφερή εγκατάλειψη.

«Έχει, το σκέπασε η ομίχλη, μ' αρέσει το κρυμμένο φεγγάρι», σβήνει η φωνή του.

Η δική του έτρεμε πιο πολύ από τη δική της.

«Ξέρω, σ' αρέσει το σκοτάδι και στο σπίτι σου κρατάς πάντα κατεβασμένα τα στόρια».

«Χμ! Η μάνα μου είναι μια κουκουβάγια!» χαμογελάει.

Συνεχίζει να της μιλάει. Αυτή δεν ακούει. Ούτε κι εκείνος μιλάει τώρα. Ακούγεται μόνο η καρδιά της. Το χέρι της κινείται μαγνητισμένο προς το δικό του πάνω στο ενδιαμέσο δερμάτινο χώρισμα. Σέρνει τα δάχτυλά της αργά, δάχτυλα που τρέμουν μα δεν τολμούν, πλησιάζει, οι ανάσες των χεριών τους ηλεκτρίζουν η μία την άλλη, δεν επιχειρεί την τελευταία κίνηση, περιμένει τη δική του. Δεν την κάνει. Ακουμπά απαλά την αριστερή γραμμή της παλάμης της στη δική του. Το χέρι του πάλλεται. Πάει να το τραβήξει, αλλά σαν να μετανιώνει και βάζει το δικό της στην παλάμη του, το σφίγγει κι ύστερα χαλαρώνει απότομα και το αφήνει μαλακά στο δερμάτινο χώρισμα. Ξανά σιωπή. Εκείνη δεν αποθαρρύνεται. Δέχεται μηνύματα που εμείς δε θα μπορούσαμε ν' αντιληφθούμε. Υπάρχει μια γλώσσα αποκλειστικά δική τους. Η γυναίκα γλιστρά λίγο στο κάθισμα, γέρνει κι ακουμπά στον ώμο του το κεφάλι της. Εκείνος μοιάζει ακίνητος, αλλά αναριγά. Η γυναίκα μάταια περιμένει την επόμενη κίνησή του. Παίρνει το χέρι του, το σφίγγει πάνω στο στήθος της. Νιώθει την ανάσα του να βαραίνει. Ο αγκώνας της ακουμπά τυ-

χαία το στητό αρσενικό του. Το χέρι της λιποθυμά. Τα μάτια της μισοκλείνουν, η αναπνοή της βγαίνει πληγωμένη, κάτι ψιθυρίζει, μαργαριτάρια ιδρώτα κυλούν στο λαιμό και το στήθος της, και τότε λιγωμένη, έτοιμη να δοθεί δίχως ανάσα, δίχως άμυνα, μεθυσμένη από τον αισθησιασμό που η ίδια μεταδίδει στον άνδρα, ανακαθίζει, σηκώνει το κεφάλι της και τα υγρά της χείλη αναζητούν ικετευτικά τα δικά του, η λέξη «δίνομαι» γεμίζει απ' την επιθυμία της, μια δύναμη σπρώχνει το ένα κορμί να κρυφτεί μες στο άλλο, κι εκεί, που ακόμη κι ένας άνδρας από πέτρα θα έλιωνε, εκείνος παγώνει, τραβιέται απότομα, της ξεφεύγει σαν μαγική φωτιά, το αρσενικό του μαραίνεται, θαρρείς και υπήρχε ένα σύνορο που δεν έπρεπε να διαβεί, μια νεκρή ζώνη που μόλις την άγγιζε, ένας αυτόματος μηχανισμός τον έσπρωχνε μακριά της. Ο άνδρας φέγγισε μες στο σκοτάδι με κείνη τη χλομάδα του ανθρώπου που θαλασσοπνίγεται στην εσωτερική του καταιγίδα κι ένας τρόμος μαζεύει όλο το αίμα στην καρδιά του. Η γυναίκα έχει εκμηδενιστεί. Ποθεί ό,τι εκείνος δεν μπορεί να της δώσει. Σκοντάφτει σε κάτι που την ξεπερνά.

Ο βρυχηθμός της μηχανής του αυτοκινήτου ξανακούστηκε. Λίγα λεπτά μετά ο Δημήτρης είδε μια σταχτιά απελπισμένη σκιά να σβήνει στο σκοτάδι καθώς έτρεχε προς το σπίτι. Κατάλαβε. Η θύελλα της ψυχής, που τόσο καιρό κρατούσαν μέσα τους οι δυο νέοι, πήγαινε τώρα να ξεσπάσει ασυγκράτητη.

Ένας ψηφιακός Τσε

ΘΑ ΗΤΑΝ ΤΕΣΣΕΡΙΣ ΤΟ ΑΠΟΓΕΥΜΑ, ΟΤΑΝ Ο ΔΗΜΗΤΡΗΣ αισθάνθηκε μιαν απότομη σύσπαση των μυών του σβέρκου του κι ένας πόνος ανέβαινε προς το κεφάλι κι ύστερα κατέβαινε στους κροτάφους και τα μάτια. Εδώ και δυο μέρες βρίσκεται καρφωμένος μπροστά στην οθόνη του δικτύου του Μάριου, εκεί κάτω στον ηλεκτρονικό λαβύρινθο. Ταξίδευε στον ψηφιακό του κόσμο με τον ηλεκτρονικό ξεναγό και το χάρτη που ο ίδιος ο Μάριος είχε επιλέξει, επισκεπτόμενος τα «τοπία», τα «ονόματα», τα «χωριά» και τις «πόλεις» του. Μάθαινε τη ζωή και το έργο του. Έβλεπε αρχεία με την εικόνα και τη φωνή του παλιού του συντρόφου. Ανακάλυψε ότι ο Μάριος, που είχε ρίξει μαύρη πέτρα πίσω του, διατηρούσε μια επιλεκτική αλλά κυριολεκτικά μαζική πληροφόρηση για τα δρώμενα στην Ελλάδα. Μπήκε στο δίκτυο επικοινωνίας (mailling lists) του Μάριου με τα νέα ταλέντα της πληροφορικής σε πολλά

πανεπιστήμια της Ευρώπης, της Ασίας και της Αμερικής. Πέρασε στο «προσωπικό mail» του Μάικλ με τον Μάριο. Ήταν το πιο φορτωμένο ταχυδρομείο, αλλά δεν ανακάλυψε καμιά ιδιαίτερη πληροφορία για το νεαρό, πέρα από μια κωδική ψηφιακή διεύθυνση. Διαπίστωσε πως το κύριο θέμα της τελευταίας απρόσωπης επικοινωνίας τους αφορούσε στο «digital car», το ψηφιακό αυτοκίνητο. Αν υποθέσουμε ότι κάποιος οδηγεί επικίνδυνα ή έρχεται καταπάνω του ένα άλλο αυτοκίνητο, η ταχύτητά του θα χαμηλώνει αυτόματα χωρίς καμιά δική του παρέμβαση. Έτσι καθώς περιπλανιόταν χαμένος στην απεραντοσύνη του ψηφιακού κόσμου, ένωσε να βρίσκεται μπροστά σ' έναν κόμβο μοιραίο. Από το πρωί ο υπολογιστής τού έδειχνε: «You are welcome to visit to 18 5 22-7 18.St Paul.minessota.edu.» Τον προτρέπει λοιπόν ο υπολογιστής να επισκεφτεί μίαν απόρρητη ηλεκτρονική διεύθυνση. Πληκτρολογεί, αλλά δεν ανοίγει η γραμμή. Το σύστημα του ζητά τον κωδικό για να πάρει άδεια εισόδου. Καταλαβαίνει ότι ο αριθμός χρειάζεται αποκρυπτογράφηση. Βρίσκεται σε αδιέξοδο. Στο μυαλό του συνωστίζονται δεκάδες πιθανές ερμηνείες. Τίποτα. Είναι αντιμέτωπος ξανά με την παραφορά του Μάριου για γρίφους και μυστήρια παιχνίδια. Το κεφάλι του πάει να σπάσει. Θα τα παρατήρει για λίγο.

«Αχ, Δημήτρη μου, σε χτύπησε και σένα ο ηλεκτρονικός πυρετός του λαβύρινθου. Όποιος έχει κατέβει εκεί δεν μπορεί να ξαναπέσει κανονικός στον πάνω κό-

σμο»), θα τον προϋπαντήσει λίγα λεπτά αργότερα κεφάτη η Μόνα.

«Ποιος άλλος έχει κατέβει εκτός από τον Μάριο;» ρωτάει αυτός ξαφνιασμένος.

«Μα ο Μάικλ... Κάτι ψάχνει κι εκείνος όταν λείπει ο Μάριος», απάντησε με χαρούμενη, ίσως και σαρκαστική συγκατάβαση.

Πήρε το δρόμο για το πάρκο Κόμο, προς τα κει που πέφτει η πόλη. Το μυαλό του καφάσι. Ένα αεράκι που σάλευε τις καστανιές και τις οξιές δεν ήταν σε θέση να διαλύσει την ομίχλη, μα ούτε και να ξεθολώσει το μυαλό του. Ό,τι κι αν έκανε, δεν μπορούσε να απαλλαγεί από το ανυπόφορο συναίσθημα ότι κάποιος τον έχει πάρει κατά πόδι. Περπατά και νομίζει πως ακούει την ανάσα του, τα βήματά του, γυρίζει κάθε τόσο πίσω, αλλά δεν είναι κανείς. Ένιωθε ίσκιους. Άκουγε φωνές. Τίποτα δεν είναι αληθινό, όλα είναι μια πλάνη, σκέφτεται. Πραγματικά, είναι μόνο ο ήχος της καμπάνας για τον εσπερινό, η ξεθυμασμένη ηχώ της κυκλοφορίας, το σύρσιμο των φύλλων, το βουητό των δέντρων και του Μισισιπή, το χαρχαλητό από τους σκίουρους, που είχαν στήσει κυνηγητό στα παρτέρια κι επιδείκνυαν τα ακροβατικά τους κόλπα από κλαδί σε κλαδί, το φτεροκόπημα ενός γιγάντιου ασπρόμαυρου πουλιού, του common loon, που ορμούσε για ψαρική κατάδυση στη λίμνη. Κι όμως, ήταν βέβαιος πως τον ακολουθούσε κάποιος, κι ένιωθε πίσω του διαπεραστική τη ματιά του. Ξέρει ότι είναι «αυτός», ο νεαρός Μάικλ, που έχει συ-

ντονιστεί στη δική του πνευματική συχνότητα και του μεταδίδει αυτά τα συναισθήματα.

Εκεί, όμως, που κλωθογυρίζει ο νους του στα μυστήρια του Σεν Πολ, μια ασήμαντη παρατήρηση φέρνει κεραυνοβόλα μια σκέψη στο νου του και κάνει μεταβολή για το σπίτι. Πρόσεξε ότι οι αχτίδες του πάρκου είναι αριθμημένες με γράμματα του αλφαβήτου. Έτρεχε κι άρχισε κιόλας να κάνει όλους τους πιθανούς συνδυασμούς αριθμών και γραμμάτων.

Έπειτα από πολλούς πειραματισμούς στον υπολογιστή, του φάνηκε πιο ενδιαφέρων ο συνδυασμός που έδινε REV.-GR., αντικαθιστώντας το 18 με το R, σύμφωνα με τη σειρά του στο αλφάβητο, το 5 με το E, το 22 με το V. Πληκτρολόγησε κι όμως η γραμμή πάλι δεν άνοιγε. Δοκίμασε όλους τους υπόλοιπους συνδυασμούς γραμμάτων. Τίποτα. Το μήνυμα θα του ξέφευγε.

Πήρε το λεξικό του Κέμπριτζ και βρήκε εξήντα περίπου λέξεις που άρχιζαν από rev. Δοκίμαζε αυτές που πιθανόν θα είχαν κάποια σημασία για τον Μάριο, όπως reveal (αποκαλύπτω), revolt (εξέγερση), revolution (επανάσταση), revolver (περίστροφο), review (επιθεώρηση), revert (επανέρχομαι), revenge (εκδικούμαι) κ.λπ. Βρήκε επίσης 385 λέξεις που άρχιζαν από GR. Πέντε ώρες μετά, ο συνδυασμός Revenge – Greece άνοιξε τη γραμμή και στην οθόνη του υπολογιστή γράφτηκε: «Καλώς ήρθατε στη διεύθυνση Revenge – Greece.St Paul.minnesota.edu. Ο κύριος Jack... θα σας ενημερώσει». Κάνει telnet, πληκτρολογεί νευρικά και το σύ-

στημα του ζητά το password, δηλαδή την κατάλληλη κωδική λέξη που πιθανόν να είναι το επίθετο του άγνωστου Τζακ.

Ο Δημήτρης βυθίστηκε ξανά σε συλλογισμούς: Ποιος Τζακ μπορεί να συνδέει εμένα και τον Μάριο; Ποιος Τζακ μπορεί να εκφράζει τα οράματα εκδίκησης και τιμωρίας που καταδιώκουν τον Μάριο; Εκδίκηση σε ποιους και γιατί; Πειραματίστηκε με δεκάδες επίθετα. Αποθαρρύνθηκε. Είχε φτάσει στην πηγή και δεν μπορούσε να πιει νερό. Ήταν τρεις μετά τα μεσάνυχτα. Ανέβηκε να ξαπλώσει. Στριφογύριζε πέρα δώθε. Το μυαλό του ένα χάος από ακατανόητα προαισθήματα, ένα μαδέρι στη δίνη της μνήμης και της λήθης. Είδε ξανά μπροστά του τα μάτια του Μάριου την ώρα που επέστρεφε σ' αυτά εκείνη η σκιά, όταν συννέφιαζε σ' ένα πλάσμα που ποθούσε να εκδικηθεί όλη την ανθρωπότητα.

Χάραζε, κι εκεί που μαλάκωνε και πήγαινε να μπει στη γλύκα του πρώτου ύπνου, θαρρείς και ξαστέρωσε κι ένα αγαπημένο όνομα ήρθε στα χείλη του σαν παλιό τραγούδι: Τζακ Λόντον, ο αριστερός Αμερικάνος συγγραφέας που σημάδεψε την πρώτη νεότητά τους. Δεν τινάχτηκε να τρέξει στον υπολογιστή. Αφέθηκε μεταξύ ύπνου και ξύπνιου, σ' ένα ρεμβασμό, όπως σε κείνα τα όνειρα που τα παρατείνεις και εύχεται να μην έρθει η μέρα. Θυμήθηκε τη συζήτησή τους με τον Μάριο όταν διάβασαν την ατέλειωτη νουβέλα του Τζακ Λόντον «Γραφείο Δολοφονιών ΕΠΕ». Θυμήθηκε πως ο Μάριος

είχε συγκλονιστεί από κείνη την εταιρεία δολοφόνων, η οποία αναλάμβανε εκτελέσεις, με μεγάλες ταρίφες, εφόσον υπήρχε βεβαιωμένη ηθική βάση για αυτές κι ήταν κοινωνικά δίκαιες. Ιδανική οργάνωση για αναρχικούς που δεν είχαν το κουράγιο να σκοτώσουν οι ίδιοι. Αν δεν επιβεβαιωνόταν από το Γραφείο Δολοφονιών η ηθική βάση της τιμωρίας, η παραγγελία και τα χρήματα επιστρέφονταν.

Φαντάστηκε τον Μάριο να στέλνει μέσα από το Internet κρυπτογραφημένες παραγγελίες και χρήμα σ' αυτούς τους μεταμοντέρνους ψηφιακούς τιμωρούς. Φαντάστηκε τον Μάριο, έναν άγνωστο ψηφιακό αποστολέα, να στέλνει στην Υπερεθνική Εταιρεία των Δολοφόνων έτοιμα ψηφιακά τοπία, τα οποία θα αναπαριστούν πιστά τον πραγματικό χώρο όπου ζει και κινείται το υποψήφιο θύμα, καθώς και τη σκηνή της εκτέλεσής του. Φαντάζεται τον Μάριο να οραματίζεται μια διεθνή άορατη στρατιά αγωνιστών μέσα από το Internet, ένα ψηφιακό κίνημα για τη ριζική αλλαγή της ζωής, για ένα νέο πολιτισμό στην εποχή της πληροφορικής. Εκεί πάνω τον πήρε ο ύπνος.

Τρεις ώρες μετά, όλα έγιναν με τη σωστή σειρά. Πήρε πρωινό με τη Μόνα και την Κριστίν. Έριξε μια ματιά στις εφημερίδες. Άκουσε από τη Μόνα ότι ο Μάριος θα είναι πίσω το πολύ σε τρεις τέσσερις μέρες. Θα 'ρθει με την πτήση Βουκουρέστι-Νέα Υόρκη. Κατέβηκε μετά στο λαβύρινθο. Έγραψε την ένδειξη password «Jack-London». Το σύστημα έδωσε «welcome». Η

γραμμή άνοιξε. Ο Δημήτρης έβλεπε ότι οι περισσότερες πληροφορίες ήταν παγιδευμένες, δεν είχε πρόσβαση. Όμως ξαφνικά στην οθόνη εμφανίστηκαν τρία άσημα ανδρικά ονόματα, τα δύο μόνο απ' αυτά είχαν διευθύνσεις. Δίπλα στο πρώτο όνομα, ενός Αγρινιώτη, που δεν του θύμιζε τίποτα, έγραφε: «Παστός στην άρμη των δακρύων της». Ο δεύτερος ήταν άγνωστης διαμονής. Όταν έπεσε το μάτι του στο τρίτο όνομα, η κραυγή του αντιβούιξε στο λαβύρινθο: «Ο Ντούνιας απ' το Ρίο!» Ήταν το μόνο όνομα που γνώριζε απ' τους βασιανιστές και βιαστές της Όλιας. Διέκοψε αμέσως την ψηφιακή του περιπλάνηση και τηλεφώνησε με το κινητό σ' έναν αδελφικό του φίλο στο Αγρίνιο: «Μάθε τι ρόλο παίζει αυτός», ρωτάει για το πρώτο όνομα, «θα σε πάρω σε δυο ώρες». «Σταμάτα!» τον προφταίνει εκείνος, «βρέθηκε πνιγμένος, σκεπασμένος από το αλάτι στις αλυκές στο Μεσολόγγι, πριν από τέσσερα χρόνια: του είχαν χώσει το κεφάλι στο ανάβαθο αλατόνερο. Ήταν μεγάλο κουμάσι, χαφιάς στη χούντα, λένε πως έσπρωχνε «άσπρη» στην περιοχή, κάποιοι δικοί του, του υποκόσμου, θα τον καθάρισαν...» Ο Δημήτρης κατάλαβε πως ο εκτελεσμένος ήταν ο επονομαζόμενος «διάκος» που βίασε την Όλια. Κατάλαβε πως και στην άκρη του κόσμου να πάνε οι άλλοι δύο, είναι καταδικασμένοι, θα εκτελεστούν.

The Grapes of Wrath, Τα Σταφύλια της Οργής...

Ο χρόνος δε νίκησε. Ο Μάριος έγινε αδιάβροχος απέναντί του. Είχε καρφωθεί σε κείνα τα χρόνια, όπως ο χα-

μένος πολεμιστής στη ζούγκλα και στα βουνά που δεν έμαθε ποτέ ότι ο πόλεμος τελείωσε.

Ο χρόνος δεν είναι η λήθη. Ο Μάριος δεν έγινε διαφορετικός. Καμιά μετέπειτα επιτυχία δε στάθηκε ικανή να γιατρέψει τα σημάδια εκείνης της ατέλειωτης καλοκαιρινής νύχτας. Είχε κορεσθεί από τα επιτεύγματά του, είχε εκτοξευθεί στην κορυφή, κι όμως ο κύκλος έκλεινε πάλι μέσα του κι επέστρεφε στα παλιά για να ξαναβρεί τον εαυτό του. Γιατί δεν μπόρεσε να ξεχαστεί ένας άνθρωπος που το ίδιο το χρήμα τον κυνηγούσε; Γιατί αρνιόταν να δεχτεί τη ζωή όπως ερχόταν, αυτός που βρέθηκε στην από δω όχθη της, την εύφορη, την ηλιόλουστη; Γιατί δεν μπορεί να απολαύσει το θρίαμβο της ανέμελης κι ευχάριστης ζωής πάνω στη βαθύτερη και βασανιστική πλευρά της; Ποια δύναμη του ασκεί εκείνη την ασυγκράτητη έλξη προς μια ζωή δραματική, ποια τον τραβά στον ίλιγγο του κινδύνου; Η μεγάλη Ιστορία; Μα αυτή έχει βουβαθεί.

Ήμουν μπροστά στο ύψιστο επίτευγμα της ανθρώπινης λογικής, στην πληροφορική, κι όμως ποτέ άλλοτε δε μου φάνηκε η λογική πιο άχαρη, άκαμπτη και ξένη με το ανθρώπινο μυστήριο.

Με τέτοιες σκέψεις συνέχιζε ο Δημήτρης το ψηφιακό του ταξίδι. Πρόσωπα χαμένα σαν να ήταν πεθαμένα, πρόσωπα που από τότε δεν είχαν δώσει κανένα σημάδι ζωής, αναδύονταν μέσα από την οθόνη του υπολογιστή. Κι εκείνος να πασχίζει να ξαναβρεί την εικόνα και τη φωνή τους.

Οι περισσότερες πληροφορίες ήταν τριπλοκλειδωμένες και δεν υπήρχε περίπτωση να τις προσεγγίσει. Στη συνέχεια, όταν εμφανίστηκε ο προηγούμενος αριθμός, αλλά με το 23 στο τέλος του, ο Δημήτρης τον αντικατέστησε με το αντίστοιχό του W στο αλφάβητο, κι η γραμμή άνοιξε με τον κωδικό Revenge – Wolrd αυτή τη φορά. Οι πληροφορίες που είχε αφήσει ξεκλειδωτες ήταν αρκετές για να μετατρέψουν σε ναρκοπέδιο το κεφάλι του.

Ανατίναξη έξω από τη Φλόριδα πλοίου που πόντιζε στη μέση του Κόλπου του Μεξικού βαρέλια με χημικά και ραδιενεργά απόβλητα γνωστής πολυεθνικής εταιρείας. Εκτέλεση του αρχηγού της μεγαλύτερης συμμορίας εισαγωγής ηρωίνης στην Ανατολική Ακτή...

Υπήρχαν πράγματα που αρνιόμουν να τα παραδεχτώ. Δεν ήξερα αν ο Μάριος είχε ανάψει καντήλι στον Τσε Γκεβάρα ή στο Διάβολο.

Ο Δημήτρης, όσο κι αν προσπαθεί, δε θα μπορέσει ποτέ να αφηγηθεί τις στιγμές που πέρασε κλεισμένος στον ηλεκτρονικό λαβύρινθο, την αγωνία και την ταλάντευσή του για την ερμηνεία των επιδιώξεων του Μάρριου, καθώς στο μυαλό του η μια υπόθεσή του κονταροχτυπούσε την άλλη.

Απαγορευμένο ανδρόγυνο

ΟΙ ΜΕΡΕΣ ΣΥΝΕΧΙΖΑΝ ΝΑ ΤΡΕΧΟΥΝ, ΟΠΩΣ ΞΕΦΥΛΛΙΖεις ένα παλιό ημερολόγιο, κι ο Δημήτρης είχε αφηθεί στη ζεστασιά των δύο γυναικών με μια συγγένεια πολύ πιο ισχυρή κι από δεσμό αίματος. Το απόγευμα τον κάλεσαν στην «Παρασκευή της Μόνας». Εκείνη, για να τιμήσει το αδικαίωτο νεανικό πάθος της, χρηματοδοτούσε και διηύθυνε μια δωρεάν σχολή χορού για παιδιά, η οποία κάθε Παρασκευή μεταμορφωνόταν σε λέσχη χορού για μεγάλους. Εκεί στροβιλιζόνταν πολλές δεκάδες ζευγάρια, διδάσκονταν νέες φιγούρες, διαγωνίζονταν, συμμετείχαν σε ολυμπιάδες χορού, κι απολάμβαναν τα κοκτέιλ, τους μπουφές και το μπάρμπεκιου της ανοιχτόκαρδης γυναίκας του Έλληνα. Οι «Παρασκευές της Μόνας» από στόμα σε στόμα έπαιρναν υπόγεια ένα μισοθρησκευτικό χαρακτήρα στα χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα της Δίδυμης Πόλης.

Η Κριστίν, μ' ένα τοματόζουμο στο χέρι, παρακολουθούσε ανόρεχτα τα ζευγάρια στην πίστα. Είχε πάρει ν'

αδυνατίζει. Δεν κοιμόταν και δεν έτρωγε κανονικά. Μαράζωνε. Η φωνή της σκοτωμένη. Τα μάτια της γυάλιζαν σαν πορσελάνη, έτοιμη από στιγμή σε στιγμή να θρυμματιστεί. Η ενέργεια που συγκρατούσε και η αδυναμία της να τον καταχτήσει φούντωναν την παραφορά της. Οι απόπειρες αρκετών καβαλιέρων να την παρασύρουν στο χορό έμεναν άκαρπες.

Ο Δημήτρης καταλάβαινε ότι η σύγκρουση των δύο νέων σύντομα θα έσκαζε. Όμως η σκέψη του ξαναγύριζε στον παλιό του σύντροφο. Πρέπει να έγινε μια μακρόχρονη πάλη ανάμεσα στον Μάριο εκείνης της καλοκαιρινής νύχτας και στον πετυχημένο Μάριο, ακαδημαϊκό κι επιχειρηματία. Σε εκείνον της Αθήνας και στον άλλο, του Σεν Πολ. Ο δεύτερος δεν κατάφερε να νικήσει τον πρώτο. Την ίδια στιγμή είδε τον νέο με τ' ανακατεμένα μαλλιά να περνά στη μεγάλη σάλα. Έβλεπε να έρχεται ένας άνθρωπος που καθόταν σ' αναμμένα κάρβουνα, ταραγμένος από ένα όραμα, δε βρισκόταν σε ειρήνη με τον εαυτό του. Καθώς τον χαιρετούσε, ο Δημήτρης αντίκρισε στο βλέμμα του εκείνη την τρυφερή και σκοτεινή περιέργεια για τον ίδιο, πράγμα ακατανόητο αφού ήταν ολότελα ξένοι. Του πέρασε ξανά μια ακαθόριστη σκέψη, μα πέταξε αμέσως μακριά. Μπορούσα να είχα σκεφτεί το καθετί και τίποτα γι' αυτόν και για το μυστικό που κρατούσε σφραγισμένο τον πόθο του. Ήταν παντελώς άγνωστοι κι όμως σαν να υπήρχε μεταξύ τους μια εκκρεμότητα που καλύτερα θα ήταν να μείνει μετέωρη.

Η ματιά του σάρωνε τα ζευγάρια που χόρευαν. Την έψαχνε. Εκείνη έκανε πως δεν τον είδε. Τινάχτηκε, κατέβασε ένα δυνατό ποτό, διάλεξε τον πιο γοητευτικό χορευτή της βραδιάς, έναν κλασικό αγαπητικό, και ρίχτηκε σπασμωδικά στο χορό, μ' ένα κέφι όλο προσποίηση στην αρχή, αλλά γρήγορα αφέθηκε στη λαγνεία του. Προσπαθούσε να τον πληγώσει. Κι όταν τα βλέμματά τους άγγιζαν το ένα το άλλο, ξίνισαν ξεχειλίζοντας από εκδικητική μανία. Ο ένας κυνηγούσε και ποθούσε να εκμηδενίσει τον άλλο, όμως έμενε κλεισμένος στο μαγικό του κύκλο.

Η Κριστίν δημιουργούσε μεγάλη ταραχή γύρω της, εκείνος γύρισε την πλάτη κι απομακρύνθηκε δίχως να χαιρετίσει κανένα. Μοιρασμένος ανάμεσα στον ανεκπλήρωτο πόθο του και σ' έναν παράλογο φόβο, βασανίζεται από τα βλέμματα των άλλων ανδρών πάνω της. Την είχε ζηλέψει ίσως για πρώτη φορά. Ο Δημήτρης είχε αισθανθεί ότι η ασυνήθιστη ψυχική δύναμη αυτού του νέου ήταν ριζωμένη πολύ βαθιά, σε μιαν άγνωστη αδυναμία. Ναι, είμαι τώρα πια βέβαιος, κάτι άλλο υπάρχει στον Μάικλ, αλλά δεν μπορώ να το διακρίνω, όπως ξέρεις ότι υπάρχουν αστερισμοί μακρινοί που δε θα καταφέρεις ποτέ να τους δεις. Κι εκείνη, που παρασυρόταν πια από το ίδιο το τεχνητό της κέφι κι είχε τινάξει την παθητικότητα και τη θλίψη των προηγούμενων ημερών, δε θα άφηνε την αντεπίθεσή της ανολοκλήρωτη και τη νίκη της μισή.

Δεν πέρασαν ούτε δέκα λεπτά κι η Κριστίν, ξαναμ-

μένη, περιστοιχισμένη από μια παρέα αρσενικών και θηλυκών δορυφόρων της, τρέχει προς τον Δημήτρη, τυλίγει ναζιάρικα τα χέρια της στο λαιμό του, όπως κάνουν οι ερωτευμένες με τον μπαμπά τους κόρες, και τον προσκαλεί να συνεχίσει μαζί της τη βραδιά. «Ελάτε, θα δείτε το πιο όμορφο στέκι της νύχτας στο Σεν Πολ. Είναι το μόνο που πήγαινε κάποτε κι ο μπαμπάς...» Έτσι βρέθηκε με τη νεανική συντροφιά της Κριστίν στο κλαμπ «Rebel without a cause» («Επαναστάτης χωρίς αιτία»). Ατμόσφαιρα φιλμ νουάρ του '50. Live music ροκ-εν-ρολ. Κλασικό παλιό ροκάδικο. Ο Τζέιμς Ντιν, άλλο ένα σύμβολο του αμερικάνικου όνειρου, στις πιο εκφραστικές σκηνές. Κάθισαν σε δυο τραπέζια στη γωνία, που κάλυπταν γύρω γύρω σκηνές από το «East of Edem»: «Ανατολικά της Εδέμ».

«Αχ! Ο Μάικλ...» τσίριξε με αχόρταγα μάτια η Ινές, θα στοιχημάτιζες πως κρατάει από κείνη την πρώτη σκανδιναβική ράτσα που ανάστησε το Σεν Πολ, η πιο όμορφη της συντροφιάς, μ' ένα ολόσωμο μαύρο πέτσινο με φερμουάρ μπροστά, αλλά με χαρακτηριστικά που δε θα μπορούσες με τίποτα να συγκρατήσεις, μια τυπική πλαστική κουκλάρα. Μόνο δυο λοξά δοντάκια ξεχώριζαν και δήλωναν πως θα 'ταν ζόρικη μικρή για να μην της βάλουν σιδεράκια. Έλεγαν γι' αυτήν πως είχε βάλει στοίχημα, και το κέρδισε, να «πάρει» όλη την ομάδα μπάσκετ στο κολέγιο. Ο Μάικλ κινήθηκε προς το τραπέζι τους, ίσως περισσότερο από ευγένεια, εξαιτίας της παρουσίας του Δημήτρη. Η Κριστίν με πείσμα

παίρνει το «Σουηδό», έναν ωραιοπαθή συμφοιτητή της, παλιό της φλερτ, και τραβάνε για την πίστα πριν πλησιάσει ο Μάικλ. Η Κριστίν, που έμαθε στη ζωή να παίρνει ό,τι επιθυμεί και δε γνώρισε ποτέ κανέναν άνδρα που να της αντιστάθηκε, καμώνεται την αδιάφορη και, ψυχρή κι απόμακρη προς το αντικείμενο του πάθους της, είναι έτοιμη να ξεδώσει σ' όποια αγκαλιά βρεθεί μπροστά της.

Η Ινές την πέφτει κανονικά στον Μάικλ. Η δερμάτινη εφαρμοστή φούστα της ανέβαινε όλο και ψηλότερα, τα άπληστα μάτια της προσπαθούσαν να συναντηθούν με τα δικά του, δίχως καμιά προσπάθεια να συγκαλύψει την ξεδιαντροπιά του βλέμματός της, τα χείλη της υγραίνονταν, η γλώσσα της πετάχτηκε μερικές φορές σαν χέλι, η φωνή της αποκτούσε μιαν άλλη χροιά, λάγνα, συνωμοτική. Αυτός ήταν διακριτικός, σχεδόν αδιάφορος, κι αντάλλασσε τότε τότε κάποιες σκέψεις με τον Δημήτρη. Εκείνη βρίσκει το χέρι του κάτω απ' το τραπέζι και το σφίγγει. Αυτός το τραβάει. Ύστερα, όπως πήγε να καρφώσει με το πιρούνι του ένα κομμάτι τυρί, η Ινές πρόλαβε μες στο μισοσκόταδο κι έχωσε το δικό της πιρούνι στο δικό του, το γάντζωνε, το γυρόφερνε ακόλαστα, μπαίνει και βγαίνει μέσα του, κολλάει και τρίβεται, όπως δυο λυσσασμένοι εραστές παίρνουν βιαστικά ο ένας τον άλλο όρθια στο πάρκο ή στις τουαλέτες. Ο Δημήτρης πρόσεξε από τις ανεπαίσθητες κινήσεις και το στήσιμό της ότι είχε βγάλει την ψηλή της γόβα, τέντωνε το δεξί της πόδι κάτω από το τραπέζι

κι έτριβε επίμονα τα μέλη του Μάικλ. Εκείνος, απολιθωμένος δυο τρία λεπτά, σαν να ξύπνησε απότομα, προσπάθησε να ξεφύγει και σηκώθηκε να πάει τάχα στην τουαλέτα. Η Ινές πετάχτηκε βιαστικά να τον ακολουθήσει. Η Κριστίν, που με την άκρη του ματιού της δεν άφηγε μήτε λεπτό το τραπέζι τους, ζητά για μια στιγμή άδεια από το συνοδό της και τρέχει αλαφιασμένη να προλάβει την Ινές.

«Ινές, γιατί το κάνεις αυτό; Θέλεις να μας κάνεις όλους ρεζίλι μπροστά σ' ένα αγαπημένο πρόσωπο της οικογένειάς μου;» της ψιθυρίζει αυστηρά, όπως την αρπάζει από το χέρι.

Η κοπέλα τα χάνει, καθώς βλέπει την περήφανη Κριστίν να αντιδρά σαν ζηλότυπη συνοικιακή κομμώτρια.

«Μα, Κριστίν μου, συγγνώμη... αλλά το κάθαρμα μου το “έκανε” μια φορά και τώρα παριστάνει πως δε με ξέρει».

«Τι; Δεν είναι δυνατόν!» είπε εκείνη κατακόκκινη.

«Ναι, Κριστίν, με “πήρε” μετά το πάρτι σου. Τι να σου πω... “Τσιμπήθηκα”, κανείς άλλος δε μου το “έκανε” έτσι... Κι ύστερα, όταν τον βρήκα, μου το ξέκοψε. Ποτέ, λέει, δεν παραβιάζει τον κανόνα της μιας νύχτας...»

Πήρε μιαν ανάσα και, λες και ντράπηκε για το δραματικό της ύφος, συμπλήρωσε παιχνιδιάρικα: «Το καθίκι, είναι πιο άγριος κι από πρωταθλητής του ράγκμπι, με τρέλανε...» Όμως, βλέποντας άγαλμα μπροστά της την Κριστίν, με τα μάτια της να βγάζουν φωτιές, είπε συμβουλευτικά:

«Πρέπει να υπάρχει κάποια άλλη γυναίκα στη ζωή του, θα 'ναι ερωτευμένος, ίσως στην πατρίδα του».

Σταματά μισό λεπτό και κομπιάζει:

«Τι να σου πω, Κριστίν μου, στην αρχή νόμισα ότι είναι ερωτευμένος μαζί σου ή και με τη μητέρα σου... Όταν τον ρώτησα, μου το αρνήθηκε και είπε κατηγορηματικά: “Η σχέση μου με την Κριστίν είναι κάτι διαφορετικό”. Δε νομίζω ότι ενδιαφέρεσαι γι' αυτόν, έτσι δεν είναι;...»

«Καθόλου, αλλά γύρνα στο τραπέζι και μην τρέχεις πίσω του σαν πεινασμένη σκύλα», τη διατάζει μ' ένα αυταρχικό ύφος, ίσως με το δικαίωμα που της δίνει ο φυσικός ηγετικός της ρόλος στη φοιτητοπαρέα τους.

Η Ινές υπακούει, όμως στο πρόσωπό της έχει σχηματιστεί η απορία.

Ξαναγυρνώντας στο συνοδό της η Κριστίν, βλέπεις μια γυναίκα που προσπαθεί να παίξει τα χαρτιά της μέχρι το τέλος, όποιο κι αν είναι αυτό, αδιαφορεί για τακτικές και διακριτικότητες, δε νοιάζεται πια αν θα ραγίσει ή θα σπάσει το γυαλί τους, δεν ανέχεται τίποτα, μήτε την επιτυχία μήτε την αποτυχία του έρωτά της, κι είναι έτοιμη να παίξει όλους τους ρόλους: από την αδύναμη και την εύθραυστη, ως την πολεμοχαρή εγωίστρια και την ερεθισμένη μαινάδα. Τυλίγεται σαν κισσός πάνω στο συνοδό της, κολλάνε κορμί με κορμί, η ζεστή ανάσα του ενός στο αυτί του άλλου, ο ένας θέλει να διαπεράσει τον άλλο, τα χείλη του ενός πάνε να αγγίξουν το λαιμό του άλλου, το στήθος της τσιτώνει

στη στενή της μπλούζα, λες και ποθεί να το «κάνει» μπροστά στα κεραυνοβολημένα μάτια του Μάικλ, που παρακολουθεί ξεκρέμαστος τη σκηνή από το διάδρομο, σάμπως αυτή η γυναίκα προσπαθεί μ' ένα χορό να σβήσει με μιας όλα τα ίχνη που άφησε πάνω της εκείνο το πλάσμα που ήρθε από τη Γαλλία ή από το πουθενά και τριγυρνά επίμονα σαν ξεχασμένη σφίγγα του χειμώνα γύρω από την ίδια και την οικογένειά της. Ο άσαρκος έρωτας κάνει και τους δύο απερίσκεπτους. Ο αδιέξοδος ερεθισμός τούς τυφλώνει. Τίποτα από δω και πέρα δε θα μπορεί να καταπραΰνει τον πυρετό τους.

Εκείνος, πιο ξύλινος από ποτέ, με την ξερακιανή μορφή του αλλοιωμένη, με τα ρουφηγμένα του μάγουλα να βουλιάζουν σαν νεκρές λίμνες, τα εξογκωμένα μήλα του να πετιούνται στο πρόσωπο σαν σφιγμένες γροθιές, ολάκερος ένα μαχαίρι, με το βαρύ κι υπνωτισμένο βήμα του πάει ίσια καταπάνω της, οι χορευτές παραμερίζουν με δέος κι ανοίγουν διάδρομο, μην ξέροντας αν το φονικό στα μάτια αυτού του άνδρα είναι από μίσος ή από αγάπη ή κι απ' τα δύο.

Εκείνη, χτυπημένη από αστροπελέκι, τρομαγμένη από την αποκοτιά του, ξεγυμνωμένη από τον τουπέ της, δεν μπορεί να το πιστέψει, είναι το μόνο που δεν περίμενε, πάει για μια στιγμή να συγκινηθεί, «λύγισε, έσπασε», άκουσε μέσα της θριαμβευτική μια φωνή, αλλά αμέσως στυλώνει τα πόδια, το στόμα της σφίγγεται δύστροπο, τα ρουθούνια της φουσκώνουν, ξεφυσά σαν αγριόγατα με τις τρίχες σηκωμένες, με μια απει-

λητική φωτιά στο βελούδο των ματιών της, φαίνεται να βρυχάται, μα η φωνή της μένει πνιγμένη.

Ένα πάθος απρόσωπο, ένας πρωτόγονος ερεθισμός σκληραίνει τις φυσιογνωμίες τους. Είναι τώρα στο ένα μέτρο, ο ένας αντίκρου στον άλλο. Εκείνος μένει μισό λεπτό ασάλευτος, αναποφάσιτος, ματιά υπνωτισμένου γερακιού. Το αίμα χοχλάζει. Μια μάχη βουβή. Ο ένας εξουσιάζει τον άλλο με το βλέμμα. Τα μπάσα και τα σαξόφωνα σταματούν, ένα πιάνο μόνο ξεχάστηκε να παίζει. Ο Δημήτρης που νοιάζεται και για τους δυο νέους, ναι, νιώθει να τους αγαπά το ίδιο, άγνωστο γιατί, κάνει να πεταχτεί, μα μένει καθηλωμένος κι αυτός, όπως κι όλη η αίθουσα που παρακολουθεί τη σκηνή.

Ο Μάικλ επιβάλλει με την κοψιά του υπακοή και σε κείνη και στο κοινό, καθώς απλώνει το δυνατό χέρι του με βίαιη ηρεμία και νωχελική βεβαιότητα, την αδράχνει σταθερά απ' το μπράτσο και την οδηγεί αμίλητη πέρα από την πίστα. Έτσι περνούν το διάδρομο, πάνε κατά την έξοδο και μόνο τότε η Κριστίν, τη μια αντιστέκεται, την άλλη παραδίνεται, κάνει να ορμήσει πάνω του, αλλά εκείνος την κρατά γερά κι αδιαφορεί για τις αντιδράσεις της. Σ' αυτή την άγρια υποταγή οδηγείται στο αυτοκίνητό του, ακούγεται τώρα ο βρυχηθμός της μηχανής, φτάνουν ύστερα στο σπίτι του, η σκληρή τρυφερότητά του ζαλίζει την κοπέλα σαν δυνατό ποτό, μια διαβολική επιθυμία όλο τρόπο και λαγνεία μυρμηγκιάζει το δικό του κορμί και περνά στο δικό της, βάζει το κλειδί στην πόρτα, μπαίνουν μέσα και μόνο

τότε αυτός κάτι πάει να πει, όπως «πρέπει να εξηγηθούμε μια για πάντα»), μα εκείνη έξαλλη επιτίθεται, με στα ξεφωνητά της ακούγονται φράσεις όπως «μπάσταρδε», «καριερίστα», «ηθική επίδειξη στο αφεντικό», «φλερτάρεις την κόρη του, γαμάς τις τσούλες», «με ποιο δικαίωμα εισβάλλεις στη ζωή μου», αυτός της πετάει, με κάτι σαν αιφνίδιο μίσος, «τα βρήκες έτοιμα, σου δόθηκαν όλα δωρεάν, έμαθες να παίρνεις, τα έχεις όλα, όλα...» και πάει να της κλείσει το στόμα για να μην ουρλιάζει, ορμάει εναντίον του, τον χτυπάει, κουλουριάζεται στο κορμί του και θέλει να του βγάλει τα μάτια, μόνο που τον αγγίζει τον πονά, αυτός την τινάζει από πάνω του, ένας βίαιος άνεμος σωριάζει και τους δυο στο πάτωμα και χτυπάει τον έναν πάνω στον άλλο, στροβιλίζονται δαιμονισμένοι με άγρια πείνα, ο αέρας ριγούσε από τον πόθο, εκείνη τότε ένιωσε σκληρό σαν πέτρα το αρσενικό του φύλο, βόγκηξε και τα μάτια της πετάχτηκαν απ' τις κόγχες, παλεύει να συρθεί κάτω, να γλιστρήσει το κεφάλι της στο παντελόνι του, μια αποχαλινωμένη λαχτάρα τον σπρώχνει, μα την τελευταία στιγμή κρατιέται, την τραβά απότομα, αυτή τινάζει τα μακριά πόδια της, κλειδώνει το κεφάλι του, φυλακίζει το πρόσωπό του στη σκοτεινή της διχάλα, σφίγγει και ξανασφίγγει, πάει να τον πνίξει, η κόλαση μέσα της, η θαμνώδης συστάδα της αναπνέει τις δικές του υγρές εκπνοές, εκείνος παλεύει να πάρει μισή ανάσα μέσα απ' τη μουσκεμένη της δαντέλα, ρουθουνίζει σαν ταύρος πάνω στα χείλη της σπηλιάς της, το στό-

μα της με λύσσα αναζητά την αρσενική του δύναμη, που μια αναδύεται, την άλλη μαραίνεται, σαν να γυρίζει ένας ξεχασμένος φόβος. Έτσι σφιχτοδεμένα τα δυο κορμιά κυλιούνται στο πάτωμα σ' ένα βίαιο σύμπλεγμα, σ' ένα θανατερό ανδρόγυνο που και να τα ξεκολλήσεις δε θα επανέλθουν ποτέ στην προηγούμενη αυτόνομη ύπαρξή τους, εκείνος παλεύει να συγκρατήσει τα ένστικτά του, μέχρι τότε θ' αντέχει, το κορμί της λιώνει πάνω στο δικό του, κι ύστερα τον απελευθερώνει, πέφτει ανάσκελα, στην αρχαία στάση της γυναίκας και παρακλητική περιμένει, κι εκεί που λιγοψυχά η αρσενική του ορμή, ο βόγκος κι η μυρωδιά της τον αγριεύουν, σαν να τρέφεται ο πόθος του, κι ένα κύμα λάβας τον σέρνει πολύ μακριά από τη δική του θέληση και τότε καρφώνει το κορμί του στο δικό της και ακούγεται το ούρλιασμα γυναίκας που σκίζεται στη γέννα, όπως του ανθρώπου που πέφτει σε γκρεμό, ένα πυρωμένο μέταλλο ξεσκίζει τα σωθικά της, πέφτουν κι οι δυο στο ξέφρενο μεθύσι, εκείνη προσπαθεί να τον κοιτάξει κατάματα, αυτός δεν το αντέχει και την πετάει πίσω, παλεύει όπως τη γύρισε μπρούμυτα να στρέψει πίσω το κεφάλι της, τα λαίμαργα μάτια της θέλουν να τον βλέπουν καθώς χτυπιέται μέσα της, αλλά τα δυνατά του χέρια αρπάζουν το μακρύ της λαιμό σαν χαλινάρι, κρατούν σφιχτά ίσια μπροστά και κάτω το κεφάλι της, το πρόσωπό της γίνεται κατακόκκινο, οι φλέβες της πρήζονται και σπαρταρούν μες στις παλάμες του, μετά αρπάζει γερά τα καπούλια της, βγαίνει το αγρίμι μέσα

του και θέλει να την κατασπαράξει, τα σώματά τους ξέσκεπα τρεμοπαίζουν στο ημίφως, τα χαρακτηριστικά της κραυγής της ακατάληπτα, ώσπου συσπάται σύγκορμη, τον ικετεύει να τελειώσει μαζί της, αλλά εκείνος, ανελήγτος, θαρρείς και ποθεί να την εκμηδενίσει, την αφήνει να πάρει μόνο μιαν ανάσα και ανασκάβει τα κατάβραθά της πότε άταχτα, πότε ρυθμικά, πότε γρήγορα, πότε αργά, τα φράγματά της σπάζουν δεύτερη, τρίτη, τέταρτη φορά και πλημμυρίζει, πάει να ξεφύγει να γυρίσει να τον δει, εκείνος τρομάζει και την αρπάζει από τα μαλλιά και την ισιώνει με βία, τη δαμάζει, την «παίρνει» απρόσωπα, δεν «παίρνει» την ίδια μια σύνθεση όλων των αιδοίων της ανθρώπινης Ιστορίας, εκείνη ξανατινάζεται, βγάζει μακρόσυρτο ουρλιαχτό, αυτός δαγκώνει τη γλώσσα του και καρφώνει ξανά και ξανά, δίχως οίκτο κανένα, παραδομένος στο φρένιασμά του, το τέντωμα όλων της των αισθήσεων κάνει να σβήνει η ζωή μέσα της, να χάνεται, ένα αδύναμο πια, μαλακωμένο πλάσμα, έρμαιο στο δικό του έλεος, μέχρις ότου ο ανεμοστρόβιλος που μάνιαζε μέσα του ξέφυγε και ξέσκισε την παγωμένη γαλάζια νύχτα, άδειασε με βία τη δική του ηλεκτρική ενέργεια στο κορμί της, το σπέρμα του εκτινάχθηκε μέσα της και την πότισε ως τα σωθικά της, κι εκείνος απόκαμε και σωριάστηκε πλάι της, κι η λιωμένη γυναίκα έγειρε ευτυχισμένη το κεφάλι της στο μέρος του, ακούμπησε την παλάμη στον ώμο του κι άφησε ένα τρυφερό χαμόγελο, όπως η ματωμένη κι εξαντλημένη λεχώνα έπει-

τα από μια βασανιστική γέννα χαμογελά στο σπλάχνο που ακουμπά δίπλα της η μαία, αλλά ο άνδρας, λες κι αντιλήφθηκε πρώτη φορά ό,τι έκανε, βγάζει ένα μουγκανητό, στα όρια του αφύσικου και του αποκρουστικού, ανάμιχτο με σιχασιά και τρόμο, σάμπως να παραβίασε ένα ιερό παμπάλαιο ταμπού, του 'ρχεται ναυτία, το πάτωμα τραμπουλάει σαν να περπατά σε καΐκι, χλομός κι αλλοπαρμένος με μια λευκότητα θανατική, με την τρέλα στα μάτια τρέχει και χάνεται στη νύχτα, όπως το σαλεμένο αγριοκάτσικο σαν πιάσει στο δάσος μεγάλη πυρκαγιά.

Εκείνη δεν υπάρχει πια. Απόμεινε μια λαβωμένη ανάσα του ανέμου, η τελευταία, που κοντεύει να σβήσει. Τσακισμένη έχει βυθιστεί στο σκοτάδι, δε νοιάζεται, δεν κάνει καμιά σκέψη. Εγκαταλειμμένη, σ' ένα λεπτό πέρας από την τελειότητα του έρωτα στο βαρύ του πένθος. Διωγμένη, έχει μπολιαστεί βάρβαρα με το σπέρμα που αναταράζει το αίμα της κι έτσι ριγμένη στο πάτωμα τη βρήκε το χάραμα, στο σπίτι εκείνου του αρσενικού που εισέβαλε στην ύπαρξή της σαν κατάρα.

Μόνα, έρημη κι άνυδρη πέτρα

ΚΑΘΩΣ ΚΑΤΕΒΑΙΝΕ Ο ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΣΤΟΝ ΨΗΦΙΑΚΟ ΛΑΒΥΡΙΝΘΟ του Μάριου, δε θα μπορούσε να υποψιαστεί τι άλλα απροσδόκητα μυστήρια του επιφύλασσε αυτή η συμβατική πόλη του αμερικάνικου Βορρά, η πόλη-πλήξη. Μαζί του κάθισε κι η Κριστίν, που ήταν αδύνατον πλέον να συγκεντρωθεί μόνη της και διάβαζε με τη συντροφιά του στο υπερυψωμένο στούντιο του πατέρα της.

Ο Δημήτρης άρχισε να χαρχαλεύει στους υπολογιστές, πάτησε τους κωδικούς για το πρόγραμμα Revenge – Greece, με την ελπίδα να φτάσει στις παγιδευμένες πληροφορίες. Στην οθόνη σχηματίστηκε η ένδειξη «break in» (διάρρηξη). Το πρόγραμμα αυτοκαταστράφηκε. «Κριστίν!» αντήχησε η κραυγή του εκκωφαντική στο λαβύρινθο. «Κριστίν, κοίτα, κάποιος, που ήξερε τη διεύθυνση του προγράμματος, έκανε telnet, συνδέθηκε με τον υπολογιστή του πατέρα σου κι αποπειράθηκε να διαρρήξει τις απόρρητες πληροφορίες του».

«Αυτός είναι! Αυτός!» είπε εκείνη ξεψυχισμένα κι έδειχνε μπροστά της ένα φάντασμα.

«Ποιος;» ρώτησε, αν και κατάλαβε ποιον εννοούσε.

«Αυτός είναι! Αυτός είχε αναλάβει τα αντιδιαρρηκτικά συστήματα ασφαλείας για την προστασία από τα προγράμματα Satan».

Ο Δημήτρης δεν είπε λέξη.

Είμαι σχεδόν βέβαιος τώρα πια. Αυτοί οι δύο, ο Μάριος κι ο Μάικλ, πρέπει να ξέρουν κάτι που όλοι εμείς οι άλλοι αγνοούμε, πρέπει να υπάρχει ένας μυστικός κρίκος ανάμεσά τους. Αλλά μπορεί να είναι ένας οποιοσδήποτε δεσμός πιο δυνατός κι απ' το παιδί του; Αυτή η απόκρυψη δεν είναι μια προδοσία στην οικογένειά του; Μα πάλι άλλαξα γνώμη και θαρρούσα πως όλα ήταν γεννήματα της παραξενιάς του νεαρού.

Θα ήταν κοντά στη μία μετά τα μεσάνυχτα, όταν χτύπησε επίμονα το τηλέφωνο. Είχαν γυρίσει στις έντεκα από το σινεμά, έφαγαν ελαφρά κι είχαν αποσυρθεί στα δωμάτιά τους. Ο ψηφιακός ρεσεψιονίστας του σπιτιού, που κατανέμει αυτόματα τα τηλέφωνα, πέρασε τη γραμμή στον Δημήτρη. «Α! Θα 'ναι η Μάρθα, θα υπολόγισε λάθος τη διαφορά της ώρας με την Αθήνα», σκέφτηκε. Ήταν ο κ. Χένρι Φάλλου, ο διευθυντής της επιχείρησης του Μάριου, το μόνο ίσως έμπιστο πρόσωπό του, αποκλειστικά εννοείται στις επιστημονικές και οικονομικές του υποθέσεις. Ο Χένρι τον είχε ακολουθήσει από τη Μασαχουσέτη, όταν ο Μάριος έριξε άγκυρα στο Σεν Πολ.

«Ελάτε αμέσως στην επιχείρηση, ο οδηγός μου θα 'ναι εκεί σε λίγα λεπτά», είπε δίχως καμιά εξήγηση ο αθόρυβος διευθυντής. Ούτε κι ο Δημήτρης ρώτησε. Ντύθηκε βιαστικά κι όπως κατέβαινε την εσωτερική σκάλα, πετάχτηκε η Μόνα, ξεμαλλιασμένη, μορφή αλαφροϊσκιωτη, τον πιάνει απ' το μπράτσο κι ακούγεται μια φωνή υπόκωφη, σαν να μιλούσε μέσα από θρύλο κι επικοινωνούσε με τα πνεύματα της φυλής της. «Ως εδώ ήταν, το ήξερα, η τύχη μας θα γύριζε. Ανεβαίναμε, κι όλο ανεβαίναμε, μα τώρα κατρακυλάμε, βλέπω τη συμφορά».

«Ηρέμησε, Μόνα, ο Χένρι ήταν», πήγε να την καθησυχάσει, αλλά η αφασία στη φωνή του δεν έπειθε. Η Μόνα τον πρόλαβε ξανά στην πόρτα, τον έσφιξε κι έλεγε με χτυπητές φράσεις:

«Ήρθες αργά, Δημήτρη!» «Πολύ αργά!»

Χρησμός από σκοτάδι και χρώμα.

Είδα στα μάτια της να μαντεύει κάτι τρομερό και θυμήθηκα το γέρο μου όταν, μες στην καλοκαιριά, συγκέντρωνε το βλέμμα του σ' ένα αδιάφορο σημάδι του ορίζοντα, μύριζε τον αέρα κι έλεγε με δέος πως «ένα τσιγάρο δρόμο από δω βρίσκεται ο καιρός», και, πριν προλάβει να τραβήξει τις τελευταίες τζούρες, σβούριζε η θύελλα το βαρκάκι και πηγαίναμε να πνιγούμε. Έτσι, βγήκα στην κρύα νύχτα που άπλωνε στον ουρανό ένα υπερφυσικό λευκό τούλι, τα δόντια μου χτυπούσαν και στο κεφάλι μου ένας βόμβος φώναζε πως έρχεται κάτι, κανείς πια δεν μπορεί να το αποτρέψει. Περονούσα τη γέφυρα του Μισι-

σιπή για τη δυτική όχθη, την ώρα που γλιστρούσε πάνω του τεμπέλικα, άσθμαινε ρυθμικά, σκαμπανέβαζε κι αναπηδούσε στα ανάλαφρα κύματα ένα φωτισμένο ποταμόπλοιο, όπως ο Επιτάφιος στην περιφορά της Μεγάλης Παρασκευής.

Τέσσερις ώρες μετά, λίγο πριν φέξει, ξαναπέρασε το μεγάλο ποτάμι για την ανατολική όχθη κι έβλεπε τα πένθιμα ξυπνητούρια της δίδυμης πόλης, θαρρείς και τα ψηλά κτίριά της, οι σκιές τους στο ακίνητο νερό, το κυμάτισμα των πολύχρωμων επιγραφών από νέον πάνω στη μαυρίλα του, τα δέντρα, οι σκοτεινοί λόφοι, όλη η φύση είχε μια μυστηριώδη εναρμόνιση με το συνταραχτικό τέλος του πιο χαρισματικού ανθρώπου που γνώρισε στην πολυκύμαντη ζωή του. Το μεγάλο ποτάμι κατέβαινε σαν κηλίδα πετρελαίου, με αποτσίγαρα, άδεια μπουκάλια και σάπια ξύλα. Η λίμνη Κόμο, μια μαύρη ακίνητη έκταση, ένα όραμα από πίσσα. Λίμνη δίχως άσπρα νούφαρα, μόνο με μαύρη υποβρύχια βλάστηση και σάπια βούρλα. Νεκρά φύλλα σάπιζαν σε νεκρό νερό.

Εκείνη, με την προγονική της διαίσθηση, ήξερε τι θ' ακούσω από τον Χένρι κι είχε αισθανθεί το φτερούγισμα του θανάτου μες στη νύχτα...

Όπως έπαιρνε η «Μερσεντές» του Χένρι τις κρυσταλλιασμένες ανηφοριές για τα υψώματα Φάλκον και τα λάστιχά της στρίγκλιζαν στον πάγο σαν κακοκουρντισμένα σαξόφωνα, η πόλη φαινόταν να γλιστρά και να πέφτει στο Μισισιπή, που κρύωνε κι αυτός και βιαζόταν να κατηφορίσει προς το ζεστό Νότο. Ακόμα και

το τοπίο τού φώναζε εκείνο που είχαν όλοι τους παντελώς ξεχάσει. Παραζόρισε τη μοίρα του ο Μάριος, παρατέντωσε το νήμα της ζωής, έλεγε μέσα του μια φωνή, μα μια άλλη, που είχε κολλήσει σαν φλέμα στο λαιμό του και δεν έλεγε να βγει, αμφέβαλλε για τα πάντα, τον θεωρούσε ικανό για όλα και μουρμούριζε πως δεν είναι εύκολο ένας σαν κι αυτόν να πάει έτσι. Το κεφάλι μου έτρεχε σ' ένα έρημο και καμένο τοπίο. Απολιθωμένα μαύρα δέντρα. Ένας ασάλευτος καπνός χωρίς ουρανό για να διαλυθεί. Μύριζα καμένα, ξύλο και σάρκα, όπως πέφτουν πάνω τους οι πρώτες ψιχάλες. Ένα καρβουνιασμένο αγρίμι σε καρβουνιασμένο δάσος.

Η καρδιά του σφίγγεται, ποτέ άλλοτε η ανθρώπινη εκμηδένιση δεν είχε πλήξει την ξένοιαστη, όσον αφορά στο θάνατο, γενιά τους, κι αναζητούσε στο φοβερό εκείνο συμβάν το πρόσωπο και του δικού του θανάτου, μα δεν το 'βρισκε, και ξαφνιασμένος ανακάλυπτε, ένα λεπτό μετά, ότι η απώλεια μέσα του δε μεγάλωνε, κι ύστερα για μια στιγμή δεν ένιωθε τίποτα, αμφισβητούσε ακόμα κι αν είναι αυτός που ζει, κι όχι ο άλλος, και δε συμβαίνει το αντίστροφο, να 'ναι αυτός πεθαμένος από καιρό και να παίζει απλώς σ' ένα όνειρο του Μάριου. Ζούσε το παράλογο της στιγμής κι ήξερε καλά ότι το αίσθημα αυτό αποτελεί μιαν ανθρώπινη κατάσταση που δεν μπορείς ποτέ να τη μοιραστείς και να την αφηγηθείς. Είναι η ώρα που όλες οι γνώσεις σου φαίνονται ανίσχυρες.

Είχε πείσει τον εαυτό του, όταν περνούσε τα σάραντα, ότι έπρεπε να ζει με τέτοια ένταση, ποιότητα κι

ανανέωση, σαν η κάθε στιγμή της ζωής του να ήταν η τελευταία και συνάμα η απαρχή μιας καινούργιας. Κι όμως να, τώρα ο θάνατος του φαινόταν τόσο κοντινός και ταυτόχρονα τόσο απόμακρος, τόσο πιθανός και εντελώς απίθανος, συγκεκριμένος κι ωστόσο απροσδιόριστος, δεν είχε τελικά μάθει να συγκατοικεί μαζί του από μιαν άλλη διάσταση, ένιωθε ανέτοιμος, δεν είχε την έγνοια να προετοιμαστεί για κείνο που θα μένει πάντα απροετοίμαστο.

Ετούτος ο θάνατος είναι διαφορετικός, δεν έχει πρόσωπο. Στον τόπο καταγωγής μου οι άνθρωποι σ' αλλοτινούς χρόνους έπαιζαν με το αστείο του θανάτου για να ξεφοβηθούν, ρακόπιναν, γλένταγαν, φορούσαν πάντα κατάμαυρα ρούχα, τραγουδούσαν ή έκοβαν τις φλέβες τους ή έριχναν μπαλωθιές στον αέρα για να νιώσουν οικειότητα με το ανοίκειο, για να παρηγορηθούν για κείνο που παραμένει πάντοτε απαρηγόρητο κι ας συζούσαν μαζί του. Ο παππούς μου, σαν πέρασε τα εξήντα πέντε, του 'κοψε να φυτέψει μια καρδιά μπροστά στην αυλή του κι έλεγε και ξανάλεγε σ' όλους, για να ξορκίσει φαίνεται το κακό: «Άμα αυτός ο διάολος μεγαλώσει και μου κόψει τη θέα στο καμπαναριό του Αφέντη Χριστού, το λάδι μου θα αποσωθεί». Δεν τα λογάριασε όμως σωστά, κι όταν σίμωνε τα ογδόντα, η καρδιά όλο και ψήλωνε και κόντευε να κρύψει το καμπαναριό κι εκείνος έπαψε να την ποτίζει και να την κλαδεύει, λογομαχούσε μαζί της σαν να 'ταν άνθρωπος, τη χαράκωνε κρυφά ή της έριχνε καυστικά λιπάσματα, αλλά κείνη τραβούσε νερό από κάτω, βαθιά,

και θέριευε, κι ένα βράδυ μια αφύσικη φωτιά, που ξέσπασε κοντά, έκαψε το μισό σπίτι και τον αχυρώνα, μα αυτή δεν έπαθε τίποτα, λίγο μόνο καφαλίστηκε στην ανατολική της φυλλωσιά, κι ειπώθηκε πως τον είδαν να τη βάζει ο ίδιος. Έτσι πάλευε ακόμα πέντε χρόνια με το καταραμένο δέντρο, έκοβε κλώνους του κρυφά, κουτσούρευε την κρεβατίνα για να φαίνεται από ένα άνοιγμα της φυλλωσιάς λίγο ακόμη ο σταυρός και τα περιστέρια, κι όταν κρύφτηκε εντελώς το καμπαναριό, μια μέρα ειδοποίησε: «Μη λείπετε την Κυριακή, γιατί τέλεψαν οι αμαρτίες μου, δεν έχω άλλες να κάμω». «Μη φύγεις για πάνω, γιατί θα σε ξανακατεβάσουν τζάμπα και βερεσέ», μου είπε κι εγώ γέλασα, «πέθανε συ κι εύκολο είναι», και δεν τον άκουσα κι όμως την Κυριακή ξανακατέβηκα από την Αθήνα, γιατί έσβησε το πρωί αφού κατέβασε έναν κόκορα και μια μπουκάλα ρακή, πλώθηκε για να μη ρεζιλευτεί και διάλεξε τα ρούχα που θα τον έντυναν. «Όχι αυτό το αναθεματισμένο γιλέκο, θα με πνίγει, είναι σφιχτό, θα μου κόβει εκεί κάτω τον αέρα».

Κόντευαν να φτάσουν στο σπίτι, οι καστανιές, οι οξιές, οι βαλανιδιές και τα κόκκινα πεύκα τον κοίταζαν λυπημένα και σάλευαν μ' απορία τις φυλλωσιές τους, κι εκείνος ήθελε να συνεχίσει ο δρόμος ένα δυο λεπτά ακόμα για να κατέβει ο κόμπος απ' το λαρύγγι, δεν ήξερε να φερθεί τέτοιες ώρες, δε θα μάθαινε ποτέ, απέφευγε πάντα τις κηδείες, μια και καλή θα πάω στο νεκροταφείο, δεν ήξερε να βρίσκει λόγια παρηγοριάς.

Στάθηκε στο πλατύσκαλο, περίμενε πως η Μόνα θα

ορμούσε να τον προϋπαντήσει σκιαγμένη από την αναμονή. Τίποτα. Πυκνή σιωπή.

«Μόνα...» Την κοίταξε.

Ασάλευτη. Ντυμένη πένθιμα.

«Μόνα, έγινε έξω από το Βουκουρέστι...» Νόμιζε πως δεν είχε ανοίξει το στόμα του, μα η φωνή ακούστηκε κι ήταν δική του.

Ένας πέτρινος θώρακας την κρατούσε μακριά, ξένη, είχε περάσει από τον κύκλο της πραγματικής ζωής στον άμορφο κόσμο των πνευμάτων.

«Μόνα, μιλήσαμε με τις Αρχές εκεί και με τον Αμερικάνο πρόξενο... Έγινε στην ομίχλη, ξέφυγε, έσπασε τα προστατευτικά κι έπεσε σε μια χαράδρα, όλα κάηκαν...» το 'πε ξερά να την ξυπνήσει.

Τίποτα. Ένα απογυμνωμένο Εγώ που δεν αναγνωρίζει, θαρρείς και δεν υπήρξε.

«Μόνα!...»

Η σιωπή της πιο σκληρή από το λόγο της, αλλά δεν είναι που θρηνεί. Αδιαφορεί και για τη σιωπή της. Δεν απόσωσε το κουράγιο της. Η ύπαρξή της παραπάτησε σ' έναν άλλο κόσμο, το κουράγιο δεν υπάρχει στη δική του τη γλώσσα, κι εκεί, αντιμέτωπη με μια δύναμη υπερφυσική, είναι μάταιο να παλέψει, έχει παραιτηθεί από οποιαδήποτε θέληση, η τέλεια εγκατάλειψη.

«Μόνα!»

Ένας πόνος αδάκρυτος απορροφούσε τη ζωή της, όπως ρουφάς ένα κοχύλι και μένει το πέτρινο όστρακο.

«Μόνα!»

Θρήνος από πέτρα. Δάκρυα που πέτρωσαν.

Μια έρημη πέτρα, άνυδρη κι ολομόναχη, ριγμένη στους αμμόλοφους, εκεί στην κόκκινη έρημο της Αριζόνα που τη γέννησε.

Έγειρε να την κοιτάξει.

Μάτια μαρμαρωμένης.

Κενό βλέμμα, χαμένο στο απλανές...

Κράτησε τα χέρια της. Ξυλιασμένα, όπως ένα παγωμένο ζαρκάδι στο χιόνι, χέρια αλύγιστα, που θα 'σπαζαν σαν το ξερό κλαδί.

Την έσφιξε πάνω του.

Τίποτα. Ταριχευμένη στο άδειο. Ακατοίκητη.

Αντίκριζα την τρομώδη ακινησία των ηρωίδων της ελληνικής τραγωδίας, την Ηλέκτρα, την Αντιγόνη, την Ιφιγένεια, τη Μήδεια, την Κλυταιμνήστρα, ακίνητες όλες οι γυναίκες του άκλαντου πάθους.

Έτσι το αντιμετώπιζε ο Δημήτρης, αλλά δεν ήταν ελληνική τούτη η σιωπή, δεν ήταν η υπεροψία κι ο έρωτας του πένθους των τραγικών Ελλήνων. Πηγάζει από τη δική της φύτρα, ένα είδωλο θανατερής θρησκείας απ' τη λίθινη εποχή, μια μάσκα των Απάτσι, που επέστρεφε και πέτρωνε την ύπαρξή της πάνω σ' αρχέγονο καλούπι.

Τώρα μοιάζει με την Όλια. Έτσι την είχα φανταστεί να είναι τη φοβερή στιγμή που...

Εκεί, στον παγωμένο χρόνο της, άφησε τη Μόνα κι ανέβηκε στο διαμέρισμα της Κριστίν. Δεν της το είπε. Την έσφιξε στην αγκαλιά του κι αυτή ζάρωνε κι όλο μί-

κραινε. Τα αφηγήθηκε όλα από την αρχή, σαν παραμύθι. Και τώρα, Κριστίν, θα σου πω το τέλος του ταξιδιού του Μάριου... Τρανταζόταν σύγκορμη, ήχοι απερίγραπτοι, ένα βόγκος άφωνος, επιληπτικός στράβωνε το στόμα της. Την έσφιγγε ακόμα πιο δυνατά κι έβλεπε το γιο του στο δικό του το θάνατο. Θυμήθηκε να λένε ότι τα ευτυχισμένα παιδικά χρόνια είναι η χειρότερη προετοιμασία για τη σκληρότητα της ζωής, αλλά τώρα δεν το πίστευε, καταλάβαινε πως η αγάπη που θα πάρεις σε κάνει πιο ανθεκτικό κι ήταν σίγουρος για την Κριστίν. Ήθελε να της εξομολογηθεί τις φοβερές αμφιβολίες του, να την ανακουφίσει, όμως ένιωθε πως δεν είχε το δικαίωμα. Κολλημένοι βυθίστηκαν σ' ένα λήθαργο, δεν ήταν ύπνος ούτε ξύπνιος. Είδε ξανά τότε ο Δημήτρης τα μάτια του Μάριου πάνω του, μόνο που δεν υπήρχε η αστραπή αλλά το παράπονο.

«Είχα σχέδια κι όμως πέθανα τόσο νωρίς».

Πήγε να του φωνάξει «άφησες άλλον στο πόδι σου, άφησες το νεαρό;» μα δεν πρέπει να 'βγαινε η φωνή κι ο Μάριος είπε, σαν να μην άκουσε, σαν να μονολογούσε, «είχα σχέδια για μας, έπρεπε όλα να ξεκινήσουν από την αρχή. Τα πάντα εξαρχής!»

Την επόμενη μέρα ήταν όλοι τους πολύ κουρασμένοι για να νιώθουν οτιδήποτε. Εκείνες, εγκαταλειμμένες, δεν αντιδρούσαν, δεν ήταν της σειράς τους οι μάταιοι θρήνοι και τα μοιρολόγια. Ο Δημήτρης άρχισε να αντιμετωπίζει ήρεμα τα πρακτικά προβλήματα, σαν να ξεχάστηκε κι είχε πετάξει ο τρόμος της νύχτας και τού-

τη η μέρα ήταν εντελώς καινούργια, όπως κι η ζωή μια διαδοχή από στιγμιαία παρόντα, δίχως κανένα παρελθόν. Ήξερε πως θα περνούσαν κι άλλα χρόνια για να τον πενήθει στα τρίςβαθά του, όταν πια θα 'χει κρυώσει το τραύμα κι ο πόνος θα επιστρέψει δυνατώτερος.

Εκείνες οι ώρες έρχονταν, έφευγαν και τίποτα να σαλεύει, τίποτα να ακούγεται, ακόμη κι η οικονόμος του σπιτιού παρέμενε σιωπηλή.

«Ήταν σκληρός ο Απρίλης»

Η ΤΑΝ ΤΡΕΙΣ ΚΑΙ ΜΙΣΗ ΟΤΑΝ ΑΝΤΙΚΡΙΣΑΝ ΤΟΥΣ ΧΟΡ-
 ταρασμένους τοίχους του κοιμητηρίου του Σεν Πολ
 με τους κέδρους και τα κυπαρίσσια. Πέρασαν τη
 μεγάλη μαύρη καγκελόπορτα κι άρχισαν να βαδίζουν
 στην ακίνητη χλόη του λόφου. Ένας ήλιος εκτυφλωτι-
 κός τους έκλεινε τα μάτια. *Μέρα που βρήκε η φύση ν’*
ανοίξει! Λιακάδα με αφιλόξενη παγωνιά. Μύριζε η
πρώτη ανάσα της άνοιξης. Οι πασχαλιές ετοιμάζονταν
ν’ ανθίσουν. Και τα γιασεμιά και τα γαρίφαλα, εκεί που
έκοβε ο καιρός. Πρώιμα τριαντάφυλλα καμένα από τον
πάγο. Κει πέρα δενδρολίβανο και δάφνες. Τα δέντρα
θέλουν κάνα δεκαπενθήμερο να ξεμπουμπουκιάσουν. Η
φύση λαμπερή, χαρούμενη, κόντρα στον ανθρώπινο πό-
νο. Λευκές, κάτασπρες ταφόπετρες κι άλλες σταχτιές,
πολυκαιρισμένες, με διαβρωμένα ονόματα και ημερο-
μηνίες. Σταθήκαμε σ’ ένα φρεσκοσκαμμένο τάφο κο-
ντά στη σκιά μιας αγριοκαστανιάς. Ένα παχύ στρώμα
βρύα στον κορμό της. Ένα δέντρο, θρεμμένο με το θά-

νατο, ειρωνεύεται την ανθρώπινη ματαιοδοξία. Θα πω να μου στείλουν κάστανά της το χειμώνα, ένα για κάθε σύντροφο του Μάριου.

Το χώμα δε μύριζε όπως στο χωριό του. Η κρύα σάπια της μαύρης λάσπης. Προσπαθούσε ο Δημήτρης να φανταστεί τον Μάριο στον άλλο κόσμο να τα λέει με τον Άρη και τον Τσε ή με τον Τζον Λένον και τον Τζέιμς Ντιν. Προσπαθούσε, αλλά ήταν αδύνατον να αποδεχθεί ότι απ' αυτόν απέμεινε ένας σωρός αποκαϊδία και δυο μέτρα σάπιο χώμα.

Ο πυρετός των ματιών του, ο ήχος της αλγεβρικής του φωνής, η αστραφτερή του μεγαλοφυΐα, όλα τώρα ένα τελευταίο μουρμουρητό και μια ανταύγεια χαμένη στις φυλλωσιές της αγριοκαστανιάς.

Ένας αέρας ακίνητος, γυάλινος από το κρύο, νομίζεις μπορούσε να ραγίσει. Οι ψίθυροι κι οι ψαλμοί που διάβαζε βιαστικά ο ιερέας –κάτι για το χλοερό τόπο κατοικίας– έμεναν κρυσταλλιασμένοι, μετέωροι στην ατμόσφαιρα.

Ο Δημήτρης πίστευε πως κάτι σκοτεινό θρεφόταν πίσω από την ανησυχία του Μάριου να τον καλέσει στην Αμερική, να τα έχει ετοιμάσει όλα, να 'χει μυήσει εκείνο το νεαρό, που δεν ήξερε από πού κρατάει η σκούφια του, και να τον αφήσει στο πόδι του, άνδρα της κόρης του. Τον φαντάστηκε κάπου εδώ κοντά, αυτόπτη μάρτυρα στην κηδεία του. Τον έβλεπε να παίρνει τη θέση ενός άλλου νεκρού και να μας τον στέλνει κάρβουνο από το Βουκουρέστι. Τον έβαζε με το νου του να συνε-

χίζει σ' άλλο τόπο, μ' άλλο όνομα, μ' άλλη οικογένεια, μ' άλλους συντρόφους. Αόρατος «Αρχηγός» σ' ένα νέο, αθέατο, ψηφιακό αντάρτικο, κινητοποιεί μια νέα ανυπόταχτη φυλή δίχως πατρίδα, τους νομάδες της πληροφορικής. Κι αν ξαναγυρίσει; Φοβερή η φυγή του, ακόμα φοβερότερη η επιστροφή του. Η αμφιβολία αν πράγματι είναι ο Μάριος ένας σωρός καρβουνόσκονη μέσα στο φέρετρο γανώνει τη σκέψη του και μεγαλώνει την αγωνία του. Η αβεβαιότητα τον κάνει ζωντανό.

Ξέρεις, Μάριε, ότι αυτή τη φορά δεν μπορώ να ματαιώσω το σχέδιό σου. Κανείς ποτέ δεν κέρδισε στον ανταγωνισμό μ' ένα νεκρό. Ξέρεις ότι η ζωή μας από δω και πέρα θα γίνει ένας ατελείωτος διάλογος με το δικό σου μοιραίο πρόσωπο, θα γυροφέρνουμε στο κενό σου, θα δεσμεύουμε την ύπαρξή μας στα δικά σου χνάρια, καταδικασμένοι να ζούμε ανάμεσα στις δυο σου σκιές, του ζωντανού και του πεθαμένου, κομματιασμένοι στις τόσες δικές σου ζωές.

Έτσι απευθυνόταν ο Δημήτρης στον παλιό του σύντροφο όπως έγερνε το βλέμμα του στο σφραγισμένο φέρετρο, κι ύστερα μηχανικά κοίταξε το ρολόι του. Ήταν τέσσερις και δέκα. Έβλεπε τη Μάρθα να γυρίζει από τη δουλειά της και να γευματίζει βιαστικά. Η μάνα του Μάριου θα έχει σηκωθεί από τη σιέστα του μεσημεριού και θα πίνει το καφεδάκι με τις γερασμένες φιλενάδες της, ανυποψίαστη πως ο γιος της, ο χαμένος, φυτεύεται στο χώμα. Η Όλια θα 'χει τσιμπήσει κάτι στα όρθια και θα συνεχίζει την έρευνά της σκυμμένη σε κά-

ποιο εργαστήριο ή θα έχει εφημερία σε κάποιο νοσοκομείο μιας άγνωστης πόλης. Στο ορεινό χωριό του θα φαίνεται τώρα να πλησιάζει ένα σύννεφο σκόνης, είναι το λεωφορείο της γραμμής που περνά πάντα την ίδια ώρα εδώ και σαράντα χρόνια.

Φώναξε τα παιδιά να μαζέψουν τη στάχτη και να τη σπείρουν. Ό,τι πέρασε πέρασε σωστά, μουρμούριζε μέσα του ο Σεφέρης.

Με μια μακρόσυρτη ματιά πήρε τότε να μελετά ένα ένα τα πρόσωπα αυτών που ήρθαν να αποχαιρετίσουν τον Μάριο, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους, το βαθμό και την ειλικρίνεια της θλίψης τους. Δεν κατάφερε να συγκρατήσει ούτε ένα που να παρουσιάζει κάτι ξεχωριστό και να έχει πιθανόν μνηθεί στα σχέδιά του. Κανένα!

Στον ανοιξιάτικο ουρανό γλίστραγαν τώρα ανάλαφρα τα πρώτα μπαμπακιά σύννεφα. Ο Δημήτρης ένιωσε στο δεξί του χέρι που κρατούσε την Κριστίν —με το αριστερό βάσταγε ό,τι απέμεινε από τη Μόνα— ένα σφοδρό παροξυσμό, σαν αιφνίδια ανακάλυψη, θαρρείς κι είχε ένα αίσθημα πως πίσω της ένα φάντασμα στέλνει τις σαΐτιές του στο κορμί της κι η καρδιά της σπαρταρά από τρόμο ανάμιχτο με προσδοκία. Γύρισε τότε εκείνος αυτόματα κι είδε να ξεφυτρώνει πίσω τους η ψηλή, ξερακιανή μορφή του. Δεν είναι το βάρος του χρόνου που την κυρτώνει, μα η μίμηση εκείνου που έφυγε. Δεν είχε δώσει κανένα σημάδι ζωής από κείνη τη νύχτα που έγινε ό,τι έγινε. Τα μάτια τους διασταυρώθηκαν και συνάντησε στο βλέμμα του τον ίδιο πόνο, αλ-

λά και την ίδια απορία κι αμφιβολία με τη δική του. Και κάτι ακόμη, σκληρό και δυσερμήνευτο, μαζί με μια φιδίσια φλέβα που πετάχτηκε σ' ένα βράδυ κι αυλάκωνε τώρα το μέτωπό του.

Ο ήλιος θόλωνε, το απομεσήμερο βιαζόταν να πεθάνει μες στο σούρουπο. Τα σύννεφα γίνονταν σταχτιά.

Ο τσιριχτός ήχος των σχοινιών που κατέβαζαν το φέρετρο στον τάφο επανέφερε τον Δημήτρη στη φοβερή στιγμή, ένα παλιό τραγούδι του '70 έβγαине σαν κλάμα απ' το στήθος του κι άξαφνα η Μόνα συσπάστηκε σαν να 'θελε κάτι να φωνάξει, όμως στο κενό της ο ήχος δε μεταδίδεται, το πλήθος που σώπαινε γύρισε το βλέμμα τρομαγμένο πάνω της, αλλά η άναρθρη κραυγή της δεν είχε νόημα, κι ακούστηκε τότε παράλογη η δική του φωνή: «Όχι λουλούδια στον τάφο, όχι λουλούδια!» Μόνον εκείνος, ασθματικός στην παιδική του ηλικία όπως κι ο Μάριος, ένιωσε το φόβο της Μόνας για την αγωνία που θα προκαλούσε στον πεθαμένο άνδρα της η γύρη των λουλουδιών.

Μαζί με τις τελευταίες φτυαριές χώμα έπεφταν και οι πρώτες χοντρές ψιχάλες.

Κι είναι Απρίλης, μα εδώ στο Βορρά δεν είναι ξανθός, αλλά άσπλαχνος και σκληρός, όπως τον είδε ο Έλιοτ κι ο στίχος του ερχόταν στο στόμα μου σαν τραγούδι:

*«Κείνο το λείψανο που φύτεψες στον κήπο σου τον
άλλο χρόνο,
άρχισε να βλασταίνει; Πες μου, θ' ανθίσει εφέτος;»*

Η απογευματινή μπόρα θα ξέπλενε τα πάντα πίσω της, κι ήταν σημάδι πως η ζωή συνεχίζεται αδιάφορη για το ποιος πάει κι έρχεται.

Δύο μέρες μετά ανοίχτηκε η διαθήκη του. Η Κριστίν ήταν κληρονόμος της κινητής και ακίνητης περιουσίας του. Ο Χένρι θα ασκούσε τη διεύθυνση της επιχείρησης για τρία ακόμη χρόνια κι ύστερα θα την ανέθετε στον Μάικλ. Ο πιστός Χένρι γνώριζε από πριν το ανεξήγητο ενδιαφέρον του Μάριου για το νεαρό αλλά τίποτα περισσότερο. Ο Δημήτρης αναλάμβανε εν λευκώ να διαχειριστεί ένα «ταμείο αλληλεγγύης», που θα χρηματοδοτείται από τα ποσοστά κέρδους της επιχείρησης και θα εξασφαλίζει υποτροφίες για το Πανεπιστήμιο της Μινεσότα στα παιδιά των παλιών συντρόφων.

Η λίστα που είχε ετοιμάσει ο Μάριος άφησε κατάπληκτο τον Δημήτρη. Υπήρχαν ακόμη και πρόσωπα ξεχασμένα, δεύτερα, κυριολεκτικά κομπάρσοι. Όπως τη διάβαζε, ήταν σαν να γύριζε ένα άλμπουμ με φωτογραφίες, το προσωπικό του ρολόι ξαναμπήκε σε κίνηση κι άνοιξαν οι αποθήκες της μνήμης κι έβγαιναν λησμονημένες αλλά χαραγμένες στην καρδιά του μορφές. Ο Μάριος προσπαθούσε να ξανακερδίσει το χρόνο που χάθηκε, όχι με τη γραφή σαν τον Προυστ, μα με την επιστροφή στις παλιές αγάπες και φιλίες, στα σχέδια και τις αυταπάτες πεθαμένων καιρών, σε κείνο που χάθηκε κι έχασαν όλοι τους για πάντα.

Οι τύψεις πλημμύρισαν για άλλη μια φορά την ψυχή

του Δημήτρη. Ο Μάριος τριάντα χρόνια μας κουβαλούσε όλους μέσα του, πρωταγωνιστές και κομπάρσους. Είχαμε κάνει κατάληψη στην καρδιά του και δεν το ξέραμε... Η μοναξιά του πρέπει να έγινε ανυπόφορη, κανένα παράτολμο εγχείρημα δε θα μπορούσε να τον γεμίσει αν δεν το μοιραζόταν, με κάλεσε υπακούοντας στην πανάρχαιη ανθρώπινη ανάγκη να γίνει δύο, να φτιάξει δίδυμο.

Κι όμως, ακόμα και κείνη τη στιγμή δεν κατάφερε να απαλλαγεί από την υποψία ότι ο Μάριος ήταν ηθοποιός του εαυτού του κι έτσι ξαναξυπνούσε μέσα του η αντιζηλία και η δυσπιστία. Με ποιο δικαίωμα πας να εκτοξεύσεις βίαια όλους εμάς στο δικό σου αστερισμό τριάντα χρόνια μακριά; Πού το βρήκες γραμμένο να προσπαθείς να εντάξεις τα παιδιά μας στο δικό σου θρόλο, να τα αναγκάσεις, με το έτσι θέλω, να ξαναβρούν τις αλήθειες και τα ψέματα που μετρούσαν στη δική μας ζωή, να επιτάξεις τη δική τους, να τα παγιδέψεις στην παραφροσύνη να επαναλάβουν σ' άλλο χώρο και χρόνο μια κατάσταση που χάθηκε και, στην αγιάτρευτη ματαιοδοξία τού «να μη λησμονηθείς», να θες να συνεχίζεις να ζεις μέσα από τις δικές τους ζωές, να επαναστατείς όταν επαναστατούν αυτοί, να πονάς όταν πονούν, να τραγουδάς όταν τραγουδούν, να ερωτεύεσαι όταν ερωτεύονται;

Αν ο Μάριος έπρεπε να επινοεί διαρκώς από την αρχή τον παλιό εαυτό του για να τον ξαναβρίσκει, ο Δημήτρης, όταν έβλεπε τον δικό του να καταφθάνει από κείνη την εποχή, κι άκουγε τον αντίλαλο των βημάτων του από μακριά, τον προσπερνούσε αδιάφορα, μα τώρα δεν

μπορούσε να του ξεφύγει. Έπεσε κατάφατσα πάνω του χιλιάδες μίλια μακριά, εδώ στον αμερικάνικο Βορρά.

Έμεινε ακόμα τρεις μέρες κι ύστερα αποχαιρέτισε την Κριστίν στο διεθνές αεροδρόμιο της Μινεσότα, στην απέναντι όχθη του Μισισσιπή.

Ο Μάικλ εξαφανίστηκε από το Σεν Πολ και κανείς δεν ήξερε πού βρισκόταν.

Ο Δημήτρης μέσω Νέας Υόρκης θα ταξίδευε για την Αθήνα. Σε κείνη την επιστροφή του, δίπλα σε μια γυναίκα που δε γνώριζε και ίσως δε θα ξανάβλεπε ποτέ αλλά ένιωθε τόσο συνδεδεμένος, άναβαν κι έσβηναν σκόρπια κομματάκια από τις ενθυμήσεις του, όπως τα αδύναμα φώτα του νησιού του τρεμόφεγγαν μες στη νύχτα καθώς το πλησίαζαν με το καΐκι του παππού του.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ
Νικημένοι στη νοσταλγία

Η γεύση της αιμομιξίας

ΔΥΟ ΜΕΡΕΣ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ ΚΑΙ ΔΕΝ ΤΟΛΜΟΥΣΑ ΑΚΟΜΗ να βγω. Ήταν σαν να ξαναγύριζα έπειτα από τριάντα χρόνια. Είχα πέσει σ' έναν άναρθρο κόσμο, σκουντουφλώντας στα τυφλά, με το μυαλό μου φύρδην μίγδην, όπως άλλωστε είναι και οι σημειώσεις αυτές, δεν ήξερα πού θα με βγάλει η αναζήτηση των ανθρώπων που μοιραστήκαμε μαζί το ψωμί, τον πόνο και τα αστέρια κείνη την καλοκαιρινή νύχτα και πίναμε απ' το ίδιο ποτήρι, γουλιά γουλιά, το όνειρό της. Τα ονόματά τους, γυμνές κολόνες μπετόν, κοίταζαν σαν απανθρακωμένα κορμιά στον ουρανό, σε μισοσκαμμένο οικόπεδο, απομεινάρι ενός σχεδίου που δεν ολοκληρώθηκε ποτέ. Τα λόγια τους, τα πρόσωπά τους γυρόφερναν στο νου μου, ενώνονταν, χώριζαν, κυνηγιόνταν, ξαναενώνονταν, ξαναχώριζαν, όπως τα ξεφτίδια από τα σύννεφα, που ανάλαφρα σαν χιονοστιβάδες ενώνονταν, χώριζαν και διαλύονταν στον ανοιξιάτικο ουρανό της Αθήνας. Οι μνήμες τους, μικρές φωτεινές κουκκιδίτσες,

άναβαν, πύκνωναν, επεκτείνονταν, νόμιζα πως όλα πια φωτίζονται, κι ύστερα έσκαγαν κι εξαφανίζονταν, σαν να κατάπινε τα πάντα μια διαστημική καταιγίδα. Εικόνες ξέθωρες να με περιζώνουν, φωτογραφίες τραβηγμένες η μια πάνω στην άλλη να καρφίτσουν στα τοιχώματα του μυαλού μου.

Η Μάρθα ήταν βουτηγμένη σ' ένα πέλαγος θρήνου, με τη σκέψη καθηλωμένη στον Μάριο.

Ήταν η τέταρτη μέρα από την επιστροφή μου, όταν χτύπησε επίμονα το προσωπικό μου τηλέφωνο σ' ακατάλληλη ώρα. Άκουσα αγχωμένη τη φωνή της Κριστίν:

«Μου έστειλε γράμμα!...»

«Γύρισε;»

«Όχι, το γράμμα ταχυδρομήθηκε από Νέα Υόρκη, πριν φύγει είχε πει στον Χένρι ότι σ' ένα μήνα θα του απαντήσει οριστικά αν θα ξαναγυρίσει ή όχι. Το διαμέρισμά του, που ανήκει στην εταιρεία, δεν το έχει αφήσει...»

«Τι γράμμα είναι αυτό;»

«Φριχτό, παρανοϊκό!» ξεφώνιζε.

Μου το διάβασε. Ένα γράμμα να σου φύγει το καφάσι. Την έβαλα να μου το στείλει με FAX.

«Κριστίν, δεν πρέπει να ξανασυναντηθούμε ποτέ. Αν συνεχίζαμε θα είχαμε το τραγικό τέλος του Κάννου και της Βυβλίδος, του Μακαρέα και της Κανάκη. Η μοίρα μας θα ήταν η αυτοεξορία, η τρέλα κι η αυτοκτονία. Δεν είμαστε θεοί, δεν είμαι ο Κρόνος, δεν είσαι η Ρέα, δεν είμαι ο λόρδος Μπάιρον, δεν είσαι η Αυγούστα για να κα-

ταλήξουμε στη Μεδώρα. Είσαι η μόνη αθώα! Φταίω εγώ που το είχα υποπτευθεί κι όμως αφέθηκα. Φταίει προπαντός εκείνος που έκανε μέχρι τέλους ότι δε με ξέρει και δεν προσπάθησε καν να με προειδοποιήσει. Ίσως πίστευε πως θα “έσπαζα” πρώτος και θα έβαζα τέλος. Όμως η διαθήκη του είναι ομολογία, είναι η πρώτη και η τελευταία πράξη αναγνώρισής μου. Προσπάθησε να το αντέξεις κι αυτό μόνη σου, μπορείς! Φίλησέ μου τη Μόνα!»

Αν δε με προσανατόλιζε η αναφορά στον Μπάιρον, ίσως δε θα 'βγαζα άκρη, όπως η Κριστίν. Το γράμμα ξεπερνούσε και την πιο εφιαλτική σκέψη που είχε περάσει από το νου μου γι' αυτόν το νέο, που ήρθε από το πουθενά, δίχως ρίζες, δίχως να έχει δικούς του, κανένα πατέρα, καμιά μάνα, καμιά πόλη, μέχρι που άρχιζα ν' αμφιβάλλω ακόμα κι αν είναι Γάλλος. Γνώριζα τον αιμομικτικό δεσμό, που συγκλόνισε την εποχή τους, ανάμεσα στο λόρδο Μπάιρον και στην ετεροθαλή αδελφή του Αυγούστα. Καρπός του η κόρη τους Μεδώρα. Εκείνη τη στιγμή συνειδητοποίησα πως ο Κρόνος πήρε γυναίκα την αδελφή του Ρέα, κι ύστερα θυμήθηκα ότι η Βυβλίσ, η εγγονή του Μίνωα, είχε αιμομικτικές σχέσεις με τον αδελφό της Καύνο, δεν έβρισκα όμως ποια σχέση μπορεί να έχει αυτό το γράμμα της παραφροσύνης με την προηγούμενη ζωή μας κι άφησα να ξεσπάσει μέσα μου ο χείμαρρος της οργής ενάντια στον Μάριο, «στο διάολο τα μεγάλα σου σχέδια», φώναζα, «στο διάολο τα παλιά ονόματα, τα παλιά λημέρια, στο διάολο η νοσταλγία, δε μου περισσεύει χρόνος για το παρελθόν, δε

μου περισσεύουν χρήματα για τις αναμνήσεις, όπως γράφει ο Μάτεσις, οι πλούσιοι μόνο αναζητούν το χαμένο χρόνο, όπως έλεγε ο Καμύ για να ειρωνευτεί τον Προυστ κι εγώ κακώς τον είχα κριτικάρει, θα τα σβήσω τα παλιά, τα πάντα αρχίζουν τώρα απ' το μηδέν, θα βοηθήσω μόνο την Κριστίν να ξεμπλέξει το κουβάρι μ' αυτόν τον αλαφροϊσκιωτο νεαρό, με τη γεύση της αιμομιξίας στο σαλεμένο του μυαλό, που μπόρεσε να τρυπώσει στο παλιό όνειρο του Μάριου και να το ξαναζωντανέψει, κι ύστερα θα πάρω εκείνο το δρόμο όπου αποκλείεται να πέσω πάνω σ' οποιοδήποτε από τα χαμένα πρόσωπα. Μην ελπίζεις», άκουγα την εσωτερική μου φωνή, «πως θα σου δανείσω τη σκέψη μου, το κορμί μου για το μυστικό σου σχέδιο, δε θα ζήσεις μέσα από μένα, θα σε κλείσω για πάντα έξω από τη ζωή μου, έξω... Χάθηκες τότε, ήρθα τώρα στην άλλη άκρη του κόσμου να σε βρω, μα φρόντισες να φύγεις για δεύτερη φορά, τελεία και παύλα λοιπόν...»

Έτσι άφηνα ελεύθερη την παλιά μας αντιπάθεια να ξεφωνίζει όλη τη νύχτα, κι όμως πριν φέξει έβλεπα την εικόνα του να μπερδεύεται με τη δική μου και δεν ήξερα ποιος ήμουν εγώ και ποιος αυτός, κι ένιωθα πως η αγριοκαστανιά που θρεφόταν απ' το χώμα του άπλωνε τις ρίζες της και στα κατάβαθιά μου, κάθε κομματάκι μου, κάθε πράγμα του σπιτιού μου, κάθε βιβλίο μου, αιχμάλωτο στη νοσταλγία, άρχιζε να ψιθυρίζει για τα παλιά, συνειδητοποιούσα και πάλι το μυστηριώδη του ρόλο στη ζωή μας, κι όσο πιο επιφυλακτικός και καχύ-

ποπτος γινόμεουν για τις κρυφές κι έμμονες ιδέες του, τόσο πιο παθιασμένα έτρεχα από κείνο το πρωί στα ίχνη του, ξεφύλλιζα τις σελίδες του μυστικού μας ημερολογίου και ξαναγύριζα να δω αν είναι στη θέση τους τα κατάρτια, τα κρησφύγετα και τα πρόσωπα εκείνης της ατέλειωτης καλοκαιρινής νύχτας.

Η Μαρίνα περιμένει

Α ΠΕΜΕΙΝΑ ΠΕΝΤΕ ΔΕΚΑ ΛΕΠΤΑ ΝΑ ΚΟΙΤΑΖΩ ΤΟ ΣΠΙΤΙ της οδού Μιστριώτου, το δίπατο με την απομίμηση νεοκλασικού. Περιμένα να έχει κατεδαφιστεί για αντιπαροχή. Τίποτα δεν είχε αλλάξει, μόνο η ώχρα του είχε γίνει σταχτιά, γκρι βαθύ με μαυριδερές κηλίδες προς το δρόμο. Ίδια η καγκελόπορτα, που έβαζε στη μικρή αυλή, φθαρμένη απ' τη σκουριά, πρέπει να βάφτηκε και να ξαναβάφτηκε με το ίδιο πάντα χρώμα, το κυπαρισσί, όπως κι η πόρτα και τα παραθύρια. Ακούμπησα πάνω της και δεν μπορούσα να πάρω τα μάτια μου απ' τα γεράνια και τα γαρίφαλα, στην ίδια πάντα θέση προς τ' αριστερά, στη μέση τα βασιλικά, οι μπουκαμβίλιες και οι λεβάντες, δεξιά οι τριανταφυλλιές. Ένα κακορίζικο αγιόκλημα, δεν υπήρχε τότε, έγερνε αριστερά στην πόρτα το κάτασπρο κεφάλι του. Κοίταζα τα φθαρμένα από το τρίψιμο και πλύσιμο πλακάκια, τα ασβεστωμένα κάθε μήνα παρτέρια και το ξεθωριασμέ-

νο μπαλκονάκι που έβλεπε στην αυλή. Έτσι καθώς ακουμπούσα στην καγκελόπορτα, κομμάτια απ' το παρελθόν έπεφταν στο μυαλό μου, όπως οι παλιοί κι υγροί σοβάδες του σπιτιού ξεφλούδιζαν κι άρχιζαν να πέφτουν στα κεφάλια των περαστικών.

Αν είναι αλήθεια ότι η ισχυρότερη μνήμη βρίσκεται στη μύτη, κι εγώ το πιστεύω, τότε χτυπά στη μύτη μου αυτή τη στιγμή η μυρωδιά μωρουδίλας πάνω σε γεροντικό σώμα ή γεροντίλας πάνω σε μωρουδικό. «Τρίχες!» θα μου φώναζε ο «Πορτοκαλής», ο Κύπριος, «είναι η μυρωδιά της αξεπαρθένητης σάρκας», ήταν η μυρωδιά μιας γυναίκας που είχε την ίδια ηλικία από παιδί, μπαγιάτικη απ' τα γεννοφάσκια της, τη φανταζόμουν μωρό με κυτταρίτιδα κι ύστερα έφηβη με κλιμακτήριο, κι ας ήταν όταν την αφήσαμε μόλις στα τριάντα έξι και τώρα... Οχ! Θεέ μου!... Θα 'ταν εξήντα πέντε... Και τώρα τη βλέπω στο ίδιο παλιοκαιρίτικο ημίδιπλο που δεν το μοιράστηκε μέχρι τότε με κανένα, που ο σομιές του δε χαιρέτισε ποτέ καμιά συνουσία και με τρώει πάλι η ίδια απορία, αν έγινε ποτέ αβάσταχτη η επιθυμία μέσα στα τροφαντά πόδια της, αν άγγιξαν άλλο κορμί τα λευκά και μαλακά σαν τελεμές χέρια της, αν έβρασε ποτέ το αίμα της, αν κόπηκαν ποτέ απ' τον πόθο τα φουσκωμένα γόνατά της στις στείρες νύχτες της. Σ' αυτό το σπίτι πρέπει να μου κόλλησε η ιδιοτροπία κι έτσι και μια γυναίκα κάνει το λάθος και με φιλέψει ζεστή σπανακόπιτα, μου πέφτει αμέσως ο πόθος, καθώς μου χτυπά ξανά στη μύτη η μυρωδιά

μιας σάρκας δίχως προορισμό, η παρθενίλα και η μπου-
φίλα της Μαρίνας, που έφτιαχνε τέλεια τη σπανακόπι-
τα δυο φορές τη βδομάδα. Να πάρεις τέτοια γυναίκα,
να μη σου λείψει ποτέ το ζεστό καλομαγειρεμένο φα-
γητό, τα κολλαριστά παντελόνια και πουκάμισα, τα
πλυμένα μαντίλια, τα τσιτωμένα κάτασπρα σεντόνια,
να παίρνεις το πρωί τις σπανακόπιτες στο αλουμινό-
χαρτο, το γαλακτομπούρεκο το απόγευμα, κι όσο για
το «άλλο», θα 'ναι σαν τον παπά που σου δίνει μετά-
ληψη, θα τρέμει τη σάρκα μες στη σάρκα, μπορεί και
να σιχαίνεται, θα πλένεται με καθαρό οινόπνευμα κι ά-
φωνα, σ' επιφυλακή, θα στήνει αυτί με φόβο στο λα-
χάνιασμα σου, μην ακουστεί στη γειτονιά, κι έτσι και
τρίξει ο σομιές θα κόβεται και θα σ' αφήνει στη μέση,
ώσπου η κρυάδα κι η μονοτονία να παγώσουν για πά-
ντα την όρεξή σου και δε θα το ξαναζητήσεις ποτέ.

Είμαι σ' ένα όμορφο ανοιξιάτικο απόγευμα, αλλά βρί-
σκομαι σ' ένα χάραμα κοντά τριάντα χρόνια πίσω, είμαι
ξαπλωμένος σ' ένα σβολιασμένο στρώμα στο ξύλινο πά-
τωμα, ο Μάριος με την Όλια κοιμούνται στο υπνοδω-
μάτιο, όταν ακούω κάτω στο ισόγειο το τρίξιμο του κρε-
βατιού της, το σούρσιμο απ' τις παντόφλες και το θρόι-
σμα από τη ρόμπα της, τη βλέπω ψηλή, καμαρωτή σαν
καραβέλα της Βενετιάς με τα όμορφα οπίσθιά της, μια
ιδέα ίσως φαρδύτερα απ' το κανονικό, τώρα θα 'χει
προσθέσει κάνα δυο μαξιλαράκια και δυο τρεις δίπλες
στην κοιλιά, να κατευθύνεται στην τουαλέτα, να μένει

ασυνήθιστα πολλή ώρα, δυσκοίλια βλέπεις από τη σπαστική κολίτιδα, αλλά ο αιφνίδιος βρυχηθμός από τα υδραυλικά σημαίνει εγερτήριο, το καζανάκι του ισογείου μαρσάρει σαν τανκ κι ύστερα είναι σαν να πέφτει ο καταρράχτης του Νιαγάρα. Είναι το ξυπνητήρι μου. Έτσι αρχίζει η μέρα της, ξεσκόνισμα, πλύσιμο, πλέξιμο, ξανά και ξανά ξεσκόνισμα, γυαλοκόπισμα, η παγωμένη της τάξη και καθαριότητα έχουν επιβληθεί στο σύμπαν, τα πάντα λάμπουν, έξω κυλάει ορμητικά το ποτάμι της ζωής, αλλά αυτή, αυτοφυλακισμένη σε μια θλιβερή ενεργητικότητα κι επανάληψη, στην ισόβια τελετουργία της, ετοιμάζει την καρυδόπιτα για την εσπερίδα της, ψεκάζει το σπίτι με νερό από μαραμένους λεμονανθούς, μα μένα μου μυρίζει φαρμακίλα, αντισηπτικό οδοντιάτρου, το απομεσήμερο αβγατίζει τα προικιά της, το απόγευμα λιβανίζει, το βράδυ σκεπάζει το πρόσωπό της με γιαούρτι και προσεύχεται πριν πέσει. Δε θα το έλεγες άσχημο αυτό το πρόσωπο, κάθε άλλο, ίσως να το 'βρισκες συμπαθητικό, ακόμα και νόστιμο, αν δεν υπήρχε κείνο κει το ελάχιστο στρογγυλό, τι ελάχιστο, αθέατο κονδύλωμα στο αριστερό ρουθούνι κι οι πρώτες τριχούλες στο πάνω χείλι της που της προσθέτουν ένα μουσειακό τόνο. Τα γκριζα πεισματάρικα μάτια της, που ανάδευαν μνήμες από περασμένα μεγαλεία —οχ, ίσως να 'χουν τώρα σακουλιάσει—, στραβοπατούσαν ελαφρά, νόμιζες πως είχε λίγο στραβισμό, όχι, ένα κριθαράκι υπήρχε στ' αριστερό, και σ' έκαναν να τη συμπαθήσεις, αλλά σε καμιά περίπτωση να την ποθήσεις.

Είναι νύχτα, προσπαθούμε να διαβάσουμε κι οι τρεις, όμως από κάτω φτάνει κατά κύματα, μια ανεβαίνει, μια κατεβαίνει, ένα μακρόσυρτο ρυθμικό κουβεντολόι, ο ένας πρέπει να πασάρει στον άλλο κυκλικά, όπως στο χωριό μου φτάνει, φιλτραρισμένος από το δροσερό σκοτάδι, ο συρτός του πανηγυριού, το ατέλειωτο ντούρου ντούρου από το αντικριστό χωριό, δυο ώρες δρόμο με τα πόδια, κι ο ένας χορευτής δίνει με το βήμα το ρυθμό στον άλλο, κι εναλλάσσονται όλοι στην κεφαλή με τη σειρά. Εδώ, στις βεγγέρες που γεμίζουν με ενδιαφέρον τις άδειες μέρες της μεγαλοκοπέλας, κόρης του μακαρίτη απόστρατου ταγματάρχη, μαθητεύεις στην υψηλή τέχνη του κουτσομπολιού σε λεπτές νότες. Α! όχι, εδώ δε θα ακούσεις χοντράδες, σκαστά γέλια, ξεδιάντροπα πειράγματα, όχι, οι μπηχτές, τα θαψίματα και οι ίντριγκες των συνδαιτυμόνων έχουν μοναστηριακή διακριτικότητα και παπαδίστικη υπαινιχτική κακία, συγχρονίζονται τέλεια με τις φιλοβελονιές στα κεντητά των γυναικών της βεγγέρας, με την ιερουργία της τείποσίας, με την κυματοειδή καμπύλη των κομπλιμέντων, με τις υψηλού επιπέδου συζητήσεις για τις συνταγές των φαγητών, τα σχόλια για τις νοστιμιές που πάνε κι έρχονται στα μπολ, για το τι κάνει καλό στην υγεία, για τις αρρώστιες, τα όνειρα, ακόμη και τα θαύματα. Ναι, τα θαύματα, γιατί πράγματι, καθώς λένε, η θρησκεία είναι το έσχατο καταφύγιο της αξεπαρθέρευτης σάρκας. Εδώ, στο σαλόνι της Μαρίνας, στρατοπεδεύει το ένα από τα δύο «κόμματα» που διχάζουν μ' εμφύλιο μίσος

την ενορία της Αγίας Τριάδας, εκείνο του αρχιμανδρίτη Κωνσταντίνου ενάντια στο άλλο, του παπα-Νικόλα, γνωστού φερέφωνου του δεσπότη, ο οποίος του φόρτωσε, όπως έλεγαν οι φήμες, για παπαδιά την ερωμένη του. Εννοείται ότι δεν υπήρχε κανένα έλεος για όσους αυτομολούσαν ή το 'χαν δίπορτο με το αντίπαλο «κόμμα», που στρατοπέδευε στο σαλονάκι μιας συνταξιούχου φιλόλογου. Οι απώλειες, θάνατοι, μεταθέσεις, λιποταξίες έπρεπε να αναπληρωθούν με προσεχτικές στρατολογήσεις, στις οποίες προηγείτο μια μακρόχρονη κι επίμονη φάση δόκιμου μέλους.

Σ' αυτήν την «απροκατάληπτη» και «υψηλού επιπέδου» συναναστροφή, όπως την αποκαλούσε με στόμφο η Μαρίνα, υπήρχαν και μερικά θεματάκια που ήταν η έσχατη έλλειψη διακριτικότητας να τα θίγεις. Οι γκιόσες φιλενάδες της, απαλλαγμένες επιτέλους από τα βάσανα της σεξουαλικής ζωής, θεωρούσαν υποχρέωση κι ευχαρίστησή τους να απαλλάξουν και μια νεότερή τους, την οποία άλλωστε εδώ και πολλά χρόνια δεν τη συνόδευε κανένα ανδρικό βλέμμα στον περίπατό της. Το άλλο θέμα βέβαια ήταν τα παιδιά. Η Μαρίνα που έβλεπε τις συμμαθήτριάς της να παντρεύονται, να κάνουν παιδιά, απέφευγε να τις συναντά, δεν τις καλούσε στις βεγγέρες της και πανικοβαλλόταν αν έπεφτε πάνω στα παιδιά τους ή άκουγε να συζητούν γι' αυτά. Στο σαλόνι της ο κόσμος θα υπήρχε δίχως παιδιά.

Η έμμονη ιδέα της ομήγυρης ήταν ασφαλώς ο γάμος της Μαρίνας. Καθένας σμίλευε τη φυσιογνωμία του υ-

ποψήφιου μνηστήρα με τα δικά του εξωπραγματικά υλικά και ονειρευόταν την πρώτη νύχτα του γάμου της, θαρρείς κι έμπαινε στο δικό της ρεμβασμό, στα δικά της σενάρια, που γίνονταν όλο και πιο ουτοπικά, από τον άσπλαγχο χρόνο που έτρεχε και απ' τις αδιάκοπες διαψεύσεις των νεανικών της προσδοκιών. Κι όταν κάποιος πολύφερνος υποψήφιος εμφανιζόταν, και συνεπώς ύποπτος να την αποσπάσει από τα χέρια της συναναστροφής της και να καταστρέψει αυτό το μικρό κοινωνικό θαύμα με ανεπιθύμητες επιμιξίες, τον αμφισβητούσαν με τέχνη και λεπτότητα, ώσπου να εξοβελιστεί ο παρείσακτος. Θα ήταν πολύ μικρός ή μεγάλος για τη Μαρίνα· προικιοθήρας ή εντελώς αδιάφορος για το χρήμα κι επικίνδυνος να σπαταλήσει τη μικρή της παρουσία· συνηθισμένος και λαϊκός για το επίπεδό της, («usual»), όπως έλεγε ο γλωσσομαθής καθηγητής της μουσικής και διευθυντής της εκκλησιαστικής χορωδίας, ή πολύ αριστοκράτης και ψηλομύτης· χωρισμένος ή χήρος ή εντελώς άπειρος για οικογένεια· κάποιο μέλος της οικογένειάς του διαβητικός ή και ο ίδιος υπερβολικά δύσθυμος ή απερίγραπτα εύθυμος ή και νευρικός. Προπαντός όμως με το γάμο η Μαρίνα τους θα έχανε τη σύνταξη του απόστρατου πατέρα της. Κι αυτό δεν ήταν, εννοείται, μικρό αντικίνητρο. Έτσι όλοι και όλα χαντάκωναν τη μοίρα της.

Ζούσε περιμένοντας πάντα το λαμπρό άνδρα που αντιστοιχούσε στο άστρο της, μέχρι που καταπονημένη απ' αυτό το νυφικό παραλήρημα της αναμονής άρχισε

μέσα της να γεννιέται ένα καινούργιο όνειρο, μια άλλη προσμονή. Ζούσε πια περιμένοντας τη γαλήνη και τη μακαριότητα των γηρατειών, όταν εκείνη πλούσια σε σοφία, αφεγάδιαστη ηθικά, άσπιλη κι αμόλυντη, θα απολαμβάνει ένα ασυναγώνιστο κύρος στη συνοικιακή ομήγυρη του σαλονιού της, που ο μέσος όρος της ηλικίας της ήταν δεκαπέντε έως είκοσι χρόνια μεγαλύτερος από τα δικά της τριάντα έξι χρόνια. Κι όμως αυτή η χαμηλοβλεπούσα Μαρίνα, η συντηρητική σπιτονοικοκυρά της Όλιας, αυτό το αρχέτυπο της γεροντοκόρης, που λες και βγήκε από τα μυθιστορήματα του Μπαλζάκ, έπαιξε, χωρίς ίσως να το ξέρει ή κάνοντας πως δεν το ξέρει, έναν απροσδόκητα σημαντικό ρόλο στην επαναστατική μας κίνηση. Η Όλια νοίκιασε το σπίτι της αποκλειστικά και μόνο για να έρχεται κάθε μήνα από την Κύπρο ένας Ελλάδαίτης αξιωματικός της Εθνοφρουράς που μας εκπαίδευε στα εκρηκτικά, στα όπλα και τις επιχειρήσεις. Ο άνθρωπος αυτός δεν έμοιαζε σε τίποτα με μας, ήταν όμως ορκισμένος εχθρός της χούντας, όπως διαβεβαίωνε ο Μάριος που είχε αναλάβει προσωπικά την αποκλειστική ευθύνη για την επιλογή του. Η καρδιά της Μαρίνας πετάριζε σαν μπεκάτσα κι έπαιρνε κοριτσιίστικους τρόπους κάθε φορά που έβλεπε το σαρανταπεντάρη «θείο» της Όλιας με το παράστημα και την αρρενωπή γοητεία. Ποιος ξέρει, μπορεί και να της έφερε στη μνήμη τη λεβεντιά του πατέρα της.

Την αγαπήσαμε τελικά τη Μαρίνα. Εκείνη έλεγε στις βεγγέρες της «τα παιδιά» και κόλλαγε το στόμα

της. Την ακριβομίλητη γιατρίνα της, που απείχε απ' αυτήν όσο ο ουρανός απ' τη γη, τη λάτρευε, ίσως γιατί με τις πληροφορίες που της αποσπούσε εξασφάλιζε άνετη υπεροχή στις συζητήσεις της ομήγουρης για τις θεραπείες και τις υγιεινές τροφές. Η λέξη «γιατρίνα» έπαιρνε στο στόμα της ένα νόημα υψηλό κι αόριστα μεταφυσικό. Ποιος ξέρει, ίσως κάποιο θαμμένο κομμάτι του εαυτού της να ήθελε να είναι σαν την Όλια. Εμένα μ' εκτιμούσε γιατί κολάκευα τη μαγειρική της δεινότητα και τον «Πορτοκαλή», τον Κύπριο, τον «ξάδελφο» υποτίθεται της Όλιας, γιατί της έκανε τα πιο μαλαγανιάρικα κομπλιμέντα κι ήταν ο μόνος που διατηρούσε μαζί της μια πονηρή οικειότητα και θα μπορούσε ίσως να κάνει το μοιραίο βήμα, το ψυχικό όπως έλεγε, για να τη λυτρώσει. Γενικά όποιος και να επισκεπτόταν την Όλια, στα μάτια της ανέβαινε και τον υποδεχόταν με σεβασμό, καθώς ο σκύλος τους καλοδεχόμενους και συχνούς επισκέπτες του σπιτιού. Από τότε κατάλαβα πως τα παιδιά, τα σκυλιά και οι γεροντοκόρες έχουν ένα αλάνθαστο ένστικτο για το ποιος πράγματι τους αγαπά και τρέχουν πίσω του. Η προσκόλλησή και η εμπιστοσύνη που μας έδειξε πρόσφερε βέβαια την τελειότερη κάλυψη για την παράνομη δράση μας, όμως ώρες ώρες γινόταν φόρτωμα γιατί δέσμευε τις κινήσεις μας στη μονοκατοικία κι έτσι μάθαμε να ζούμε και να παίζουμε διαρκώς ένα μυθιστόρημα μαζί της. Τελικά, όχι μόνο το πήραμε σαν παιχνίδι και μας άρεσε, αλλά και κάναμε τη Μαρίνα σύνδεσμό μας στην πιο

απόρρητη αποστολή. Τη βλέπω ακόμη και τώρα καμαρωτή καμαρωτή, με το κεφάλι πάντα ψηλά, με το αφοπλιστικό βλέμμα της, με κείνο το ντύσιμο ασορτί στη φυσιολογία της, νόμιζες ότι γεννήθηκε μ' αυτά τα ρούχα, όπως το αβγό με το τσόφλι του, να κρατά το ταψάκι την καρυδόπιτα και να την πηγαίνει πεσκέσι στην Κυπριακή Πρεσβεία, να παίρνει το δεματάκι που έφτανε στο όνομά της με το διπλωματικό σάκο της Κύπρου, κι ύστερα να επιβιβάζεται από τη Βασιλίσσης Σοφίας στο τρόλεϊ για τα Πατήσια, φορτωμένη, αυτή η σεπτή κόρη του εθνικόφρονος αποστράτου, με εκρηκτικούς μηχανισμούς και τυπογραφικά στοιχεία, χωρίς ποτέ να κάνει την παραμικρή ερώτηση.

Όλα τέλειωσαν όμως ένα βράδυ, παραμονή Πρωτοχρονιάς. Ο «Πορτοκαλής» γύρισε επειγόντως από την Κύπρο. Η εφημερίδα «Χαραυγή» είχε στην πρώτη της σελίδα τη φωτογραφία του αξιωματικού εκπαιδευτή μας με τίτλο: «Ο συνταγματάρχης Καρούνος – επίδοξος υπαρχηγός της ΕΟΚΑ Β'». Με χτύπησε αστροπελέκι. Γνώριζα τις ίντριγκες, τις συνωμοσίες και συγκρούσεις, δίχως όρια, στο παραλληλόγραμμο Μακάριος, Γεωργιάτσης, ΕΟΚΑ Β' και χούντα των Αθηνών. Ο Γεωργιάτσης ήταν ο αμφιλεγόμενος υπουργός Εσωτερικών και Άμυνας της Κύπρου, που είχε μπλεχτεί σ' όλα τα παιχνίδια, πέρασε διαδοχικά απ' όλα τα στρατόπεδα, αναμείχθηκε στην απόπειρα του Αλέκου Παναγιούλη κατά του δικτάτορα, για να δολοφονηθεί λίγο μετά σε ενέδρα.

«Είναι τυχοδιώκτης!» μου πέρασε πρώτη φορά από

το μυαλό για τον Μάριο, αλλά δεν ήθελα να το πιστέψω. Την ίδια στιγμή εξαφανιστήκαμε από το σπίτι της Μαρίνας, παίρνοντας μόνο τα πιο αναγκαία είδη της Όλιας και δεν ξαναφανήκαμε ποτέ. Έτσι διαλύθηκε και ο πολύτιμος διάυλος επικοινωνίας με την Κύπρο. Όταν έπεσε η χούντα βεβαιώθηκα ότι ο συνταγματάρχης ήταν «καθαρός» απέναντί μας κι ενίσχυε κάθε αντιχουντική ομάδα ανεξάρτητα από τον ιδεολογικό προσανατολισμό της. Άλλη ιστορία πάλι αυτή.

Τώρα, κοντά τρεις δεκαετίες μετά, χτυπώ το σιδερένιο χερούλι της καγκελόπορτας. Τίποτα. Ξαναχτυπώ. Κανείς δεν ανοίγει. Στοιχηματίζω πως θα 'χει ρίξει μια γρήγορη ματιά στο ιστορικό εκκρεμές του τοίχου και τώρα κατεβαίνει αργά την ξύλινη εσωτερική σκάλα που τρίζει. Κανείς. Να 'ναι στο κρεβάτι με σύζυγο ή εραστή; Προσπάθησα αλλά δεν τα κατάφερα να το φανταστώ. Φοβήθηκα πως ο θάνατος κατοικεί τώρα στο σπίτι της Μαρίνας. Πήγα στη γειτονική («ΕΒΓΑ») να ρωτήσω. Δεν υπήρχε πια. Αναζήτησα δυο φαρμακομύτες γειτόνισσες, τις πιο ταχτικές στις βεγγέρες της Μαρίνας. Είχαν πεθάνει! Ξέχασα ότι τότε ήταν γύρω στα εξήντα. Το ίδιο και ο καθηγητής της μουσικής. Αργά το βράδυ βρήκα τον αρχιμανδρίτη Κωνσταντίνο, ο οποίος είχε γίνει και καθηγητής της Θεολογικής. Κρατιόταν καλά παρά τα κιλά που πρόσθεσε. Συγκινήθηκε όταν με είδε. «Αργότερα καταλάβαμε ποιος ήσουν», μου είπε καθώς φιληθήκαμε. «Καλά, πώς και δε

χειροτονήθηκες δεσπότης;» τον ρώτησα, μια και θυμόμουν πόσο το επιθυμούσε. «Κοίτα, έχω τρία μεγάλα μειονεκτήματα: Είμαι μορφωμένος, τίμιος και δεν είμαι πούστης!» μου απάντησε κοφτά και σοβαρά. «Τι έγινε η Μαρίνα;» διέκοψα απότομα τις αμοιβαίες φιλοφρονήσεις.

«Θα σ' τα πω, θα σ' τα πω», έλεγε σέρνοντας το «ω», καθώς πήγαινε στην κουζίνα να φέρει δυο παγωμένες μπίρες.

«Όταν φύγατε, δίχως καν να τη χαιρετίσετε, η Μαρίνα μαντάλωσε την πόρτα της. Το φιλόξενο σπίτι της έκλεισε ερμητικά. Ούτε εσπερίδες ούτε τίποτα. Χάθηκε απ' όλους. Μια μέρα την είδα στη φωτογραφία μιας εφημερίδας σε διαδήλωση για τους αγνοούμενους της Κύπρου, με κεράκια έξω από τη νεκρή ζώνη της Λευκωσίας. Πήγα και τη βρήκα. Μου άνοιξε την καρδιά της! Στάθηκε άτυχη στη ζωή της! Αγάπησε έναν αξιωματικό από κει κάτω, δώσανε λόγο, ήταν όλα έτοιμα για το γάμο, όμως αυτός χάθηκε με τα γεγονότα του Αττίλα! Κι η μαύρη είχε μείνει έγκυος, αλλά μες στον πόνο της έχασε το παιδί».

Καιγόμουν από τις ενοχές σαν κληματόβεργα, η μπίρα εξατμιζόταν αμέσως απ' τα χείλη μου, δεν μπορούσα να φανταστώ ότι η Μαρίνα θα έκανε κάποτε ένα τόσο μακρινό ταξίδι από την πλήξη και την αφάνεια για να συναντηθεί με την Ιστορία.

«Άλλαξε η ζωή της. Αφιερώθηκε στους αγνοούμενους, μέχρι και στον ΟΗΕ πήγε σε διαδήλωση. Τρέχει

και δε φτάνει, μαζεύει πληροφορίες, ό,τι βρει από παντού. Ακόμα τον περιμένει, είναι σίγουρη πως τον έχουν σε καταναγκαστικά έργα κάπου στα βάθη της Μικρασίας. Να δεις που έκανε σαν παιδί όταν της στείλατε κείνα τα χίλια δολάρια για τα χρεωστούμενα ενοίκια, τα 'δωσε όμως κι αυτά στην Επιτροπή Αγνοουμένων της Κύπρου».

«Ποιος τα 'στειλε;»

«Ήρθαν από την Αμερική. Εκείνη το 'χε δεμένο πως τα 'στειλε η γιατρίνα με τον άλλον...»

«Τον Μάριο;»

«Ναι, μ' αυτόν, τον απλησίαστο».

«Πότε έγινε αυτό;»

«Ε! δε θα 'ναι κοντά είκοσι χρόνια;»

«Ξέρεις το όνομα του αγνοούμενου αρραβωνιαστικού;» ρώτησα και δε θα μπορούσα βέβαια να πιστέψω πως ήταν ο δικός μας ο συνταγματάρχης, που ζούσε και βασίλευε τώρα πια απόστρατος με το βαθμό του στρατηγού.

«Μα έχω και τη φωτογραφία!» είπε και σηκώθηκε προς το γραφείο του. «Απευθύνθηκε και στην Εκκλησία!» Όχι, δεν ήταν ο Καρούνος. Μου φάνηκε οικεία μορφή, ζεστή σαν νοσταλγία, σαν να ήταν ένας μακρινός συγγενής μου. Μ' έτρωγε πως τον είχα ξαναδεί, ωστόσο ήξερα πως μπορεί να δημιουργηθούν εκ των υστέρων τέτοιες συγχύσεις.

«Πού βρίσκεται τώρα η Μαρίνα;»

«Είναι στο "Υγεία". Να πας να τη δεις. Έκανε εγ-

χείρηση, της αφαίρεσαν απ' ό,τι κατάλαβα τη μήτρα...»

Ο αρχιμανδρίτης, που κάτω από άλλες συνθήκες μπορεί να ήταν ένα ταιριαστό ζευγάρι με τη Μαρίνα, αναστέναξε βαθιά, σαν να δίστασε μια στιγμή αλλά συνέχισε: «Η καημένη, φοβήθηκε πως δε θα ξαναγύριζε και δεν ήξερε σε ποιον ν' αφήσει το σπίτι της. Παιδεύτηκε κανένα μήνα μέχρι ν' αποφασίσει. Μια μέρα πριν μπει, με κάλεσε. “Πάτερ Κωνσταντίνε”, μου είπε, “ήταν το γραφτό μου αυτός ο άνθρωπος”. Σ' εκείνον το 'γραψε, μου 'δωσε και αντίγραφο της διαθήκης».

Το πρωί, πριν πάω να τη δω, μίλησα τηλεφωνικά με το χειρουργό της. Του εξήγησα γιατί ενδιαφέρομαι. Του είπα για το δραματικό συμβάν της ζωής της, πως έχασε μαζί και άνδρα και παιδί. Ο γιατρός κόμπιαζε, είχε μπερδευτεί σαν να τα 'χε χαμένα. «Ελάτε να σας δω... Έτσι κι αλλιώς δεν υπάρχει άλλο μέλος της οικογένειάς της». Σε μισή ώρα είχα φτάσει. «Ξέρετε», μου είπε, «ο πρώτος της άνδρας ήταν το χέρι μου με το χειρουργικό νυστέρι. Ίσως τα 'χετε μπερδέψει μ' άλλη περίπτωση, με τόσο κόσμο που ξέρετε...»

«Τι;» βρυχήθηκα κι ένιωθα να σπάζουν όλα τα πιεσόμετρα του κεφαλιού μου. «Ήταν ...» ψέλλισα.

«Ακριβώς!» μου κάνει.

Έβλεπα το ψηλό νοσοκομείο να κυρτώνει σαν πλαστικό ακόντιο, έτοιμο να με εκτινάξει σε μιαν ακόμη άγνωστη διάσταση του απίθανου και του απροσδόκητου. Κατέβηκα από τις σκάλες. Δεν είχα το κουράγιο να τη

συναντήσω εκείνη τη στιγμή. Θα έστελνα το απόγευμα τη Μάρθα. Έπεσα βαρύς στο κάθισμα του αυτοκινήτου. Δεν μπορούσα να οδηγήσω. Έκλεισα τα μάτια να ξελαμπικάρει ο νους μου. Εκεί, μες στο λήθαργο, δίπλα στα λουλουδάδικα, με επισκέφτηκε η μνήμη κι έβαλε την τελευταία πινελιά στο πορτρέτο του αγνοούμενου αρραβωνιαστικού της Μαρίνας.

Είμαι τριάντα χρόνια πριν, οριζοντιωμένος στο σβोλιασμένο στρώμα κάτω στο ξύλινο δάπεδο. Το βλέμμα μου μένει καρφωμένο στο κάδρο πάνω στον παλιό μπουφέ της Μαρίνας. Είναι δυο νέοι, τη μέρα που είχαν αποφοιτήσει από τη Σχολή Ευελπίδων. Και οι δύο είναι νεκροί. Η μοίρα τους σαν να ρωτάει τη δική μας: «Πού θα είστε εσείς αύριο; Κι εσείς για πόλεμο δεν κινάτε;» Ο ένας αριστερά, ο σωματώδης, τραυματίας μετά, στον εμφύλιο, ήταν ο πατέρας της Μαρίνας. Ο άλλος, ο αδύνατος με το όμορφο μουστακάκι, ήταν ο «αγνοούμενος αρραβωνιαστικός» της Μαρίνας κι είχε πέσει στον πόλεμο της Κορέας.

Κι εγώ που νόμιζα ότι δεν είχε ίχνος φαντασίας! Είχα ξεχάσει πως το αζόδευτο πάθος είναι που την ξεσηκώνει. Κι όμως η αόριστη ανησυχία που διέτρεχε την ύπαρξη της Μαρίνας έπρεπε να με είχε προειδεάσει.

Κατέβαινα αργά την Κηφισίας μες στο μποτιλιάρισμα του μεσημεριού. Ένιωθα πως η Μαρίνα είχε κολλήσει απ' την αρρώστια μας. Το άγγιγμα της δικής μας ι-

στορίας την είχε μεταμορφώσει. Είχε εκκολάψει μια ρομαντική και ηρωική ιστορία, ένα δικό της προσωπικό μυθιστόρημα, για να μην τη σαβανώσει πρόωρα το κούφιο της ζωής, για να μην την πλακώσει το κενό κι η αεργία του χρόνου της, για να ξανακερδίσει τη νιότη που έφευγε άσκοπα, για να δείχνει στους άλλους, και προπαντός στον εαυτό της, ότι κάποτε την όργωσε ένα πάθος, ένα βασανιστικό αίσθημα που την άσπρισε πριν από την ώρα της, ότι αγάπησε, πίστεψε, αγωνίστηκε, ατύχησε και καταστράφηκε από την ίδια την εισβολή της Ιστορίας. Κι από τότε περιφέρει το δράμα και το τραύμα της κι αναζητεί νέους ανθρώπους να τη συμπονέσουν και να περιμένουν μαζί της τον αγνοούμενο αγαπητικό από τα βάθη της Ανατολής. Η ιστορία της προέκτεινε τη ζωή της σε μια περιοχή που ποτέ δε θα μπορούσαμε να είχαμε φανταστεί εκείνη τη νύχτα.

Φωτογραφία από σκίνο

ΤΑ ΚΑΠΡΙΤΣΙΑ ΤΗΣ ΤΥΧΗΣ ΚΑΙ ΤΑ ΜΥΣΤΗΡΙΑ ΤΩΝ ΣΥΜΠΤΩΣΕΩΝ παραμένουν πάντα αξεδιάλυτα μέσα μου. Όταν συμβεί μια, συνωμοτούν και πέφτουν όλες μαζί οι συμπτώσεις, με κυκλώνουν σαν δαιμονικός χορός της φωτιάς, τινάζουν στον αέρα το νόμο των πιθανοτήτων και κάνουν το πιο απίθανο και φανταστικό εντελώς πραγματικό, έτσι που σε υποχρεώνουν να λες πως τα πάντα είναι μια καλοστημένη σκηνοθεσία.

Όταν έφτασα σπίτι, η Μάρθα μου λέει ανήσυχη να τηλεφωνήσω στην Κριστίν. Βρήκε λέει στα πράγματα του Μάικλ, στο διαμέρισμά του, μια φωτογραφία από τα παλιά. Της τηλεφώνησα. Ύστερα μου έστειλε τη φωτογραφία με FAX.

Μια παλιά φωτογραφία έκρυβε το μυστήριο της ζωής της Μαρίνας.

Μια ξεχασμένη φωτογραφία ίσως άνοιγε ένα δρόμο για να ξεδιαλύνουμε το αίνιγμα του Μάικλ.

Κι εγώ περικυκλωμένος από τις εικόνες που έρχο-

νται από μακριά, κυνηγημένος από συμπτώσεις, πάω να ξεφύγω, να βρω διέξοδο και πέφτω πάνω στη μεγαλύτερη σύμπτωση, στο μυστήριο της παλιάς μας ζωής.

Πώς βρέθηκε αυτή η μοναδική φωτογραφία στα χέρια ενός άγνωστου νεαρού; Την πήρε από τον Μάριο; Αλλά εκείνος είχε δώσει τότε ρητή εντολή «να καούν και οι δύο φωτογραφίες». Ποιος κράτησε αυτή τη φωτογραφία που μπορούσε να μας είχε κάψει;

Είμαστε με ανοιχτά, μισοσχισμένα πουκάμισα, ηλιοκαμένοι, αλευρωμένοι από τη σκόνη του καλοκαιριού, ο Μάριος, ο «Όμορφος», εγώ κι ο Γιάννης ο Κρητικός. Μια φωτογραφία που μυρίζει σκίνο, κουκουνάρες, ρετσί-νι, ασπάλαθο και μπαρούτι και κατακρατά μέσα της τη ζέστη και το μελτέμι που ανασάλευε τα μακριά μαλλιά μας. Τα πόδια μας είναι φουσκालιασμένα. Έχουμε στηθεί σε μιαν αντιπυρική ζώνη, ψηλά στον Παρνασσό. Βρισκόμασταν για τις ασκήσεις καταδρομών της ομάδας μας. Σπουδάζαμε στην τέχνη του παρτιζάνικου αγώνα. Μεγάλες νυχτερινές πορείες. Σκοποβολή. Η τέχνη της αιφνιδιαστικής επίθεσης και της ταχύτατης υποχώρησης. Συγκεντρωτικό χτύπημα, αποκεντρωτική αποχώρηση. Ο πόλεμος των ελιγμών, των εφεδρειών και των πληροφοριών. Πλευροκόπημα και ζάλισμα του αντιπάλου. Να βρίσκεσαι εκεί που δε σε περιμένει!

Η ατελείωτη χιμαιρική νύχτα! Η ασύγκριτη ελευθερία εκείνου του καλοκαιριού!

Εκεί που πίστευα πως είχα δει κάποιο φως κι έτρεχα

προς την έξοδο από κείνο το λαβύρινθο, η μακριά κλωστή κόπηκε και χάθηκα ξανά σ' ένα τούνελ πιο βαθύ και σκοτεινό.

«Όμορφος»: «Έπρεπε...»

ΠΑΡΑΞΕΝΟ, ΔΕΝ ΗΞΕΡΑ ΑΝ ΠΡΑΓΜΑΤΙ Ο ΜΑΡΙΟΣ ΕΙ-
 ναι νεκρός, είχα κάποιες αμφιβολίες αν είχε γίνει
 ο ίδιος άγγελος θανάτου, αγνοούσα πού μπορεί
 να βρήκε ο φαντασιοκόπος Μάικλ την παλιά φω-
 τογραφία και πού κολλούσε η παραίσθησή του για την
 αιμομιξία, είχα κλειστεί σε μια ομίχλη που γινόταν όλο
 και πιο πυκνή, δεν είχα αποφασίσει ποια τροπή θα δώ-
 σω στη ζωή μου, κι όμως ο ρυθμός των σκέψεών μου
 γινόταν ξέφρενος και ξεχείλιζα από όρεξη για περιπέ-
 τεια, θαρρείς πως μόνο όταν όλα είναι ρευστά και με-
 ταβατικά, όταν κινούμαι στα περάσματα από μια κα-
 τάσταση σε μιαν άλλη, σε μια κορυφογραμμή άγνωστη,
 όταν αμφιβάλλω για όλα και δε στεριώνω, μόνο τότε α-
 ποκαθιστώ την ψυχική μου ισορροπία, τη διάθεση για
 δημιουργία και την παλιά μου κινητικότητα. Έτσι, μες
 στη μονομανία για το παρελθόν, έκοβα κύκλους, διέ-
 σχιζα ολόκληρες συνοικίες για να περάσω από παράμε-
 ρους δρόμους στα παλιά μας στέκια.

Εκείνο το πρωί ανέβαινα τη Μεσογειών. Θα χτυπούσα το κουδούνι του «Όμορφου» και της Πιπίτσας στην Αγία Παρασκευή, έπειτα από τόσα χρόνια. Ο νους μου γυρίζει, σαν να 'μαι τώρα, στη μέρα που χωρίσαμε. Ήταν ο πιο παγωμένος Φεβρουάριος που θυμάμαι. Είχαμε γλιστρήσει μες στη νύχτα στην απαγορευμένη «ζώνη» του λιμανιού. Ο Γιάννης ο Κρητικός κι εγώ απαγκιάσαμε στο διάκενο ανάμεσα σε δυο σειρές κοντέινερ. Ο βοριάς σφύριζε σαν να περνούσε φυσερό. Τρέμαμε σαν σκυλιά στον κακό χιονιά. Μπορούσαν να μας εντοπίσουν μόνο από τα μικρά σύννεφα που άφηναν οι ανάσες μας στην παγωνιά, όπως πιάνουν το λαγό στην κοιμηθιά, όταν όλα είναι καλυμμένα με χιόνι. Εκατό μέτρα πιο κάτω, στη βάση της γερανογέφυρας, κρύβονταν ο Νίκος της Γεωπονικής κι ο πιτσιρικάς ο Σταυριανός, ο οικοδόμος. Δυο μήνες μπαινοβγαίναμε στη «ζώνη», ντυνόμασταν εργατικά, τρώγαμε τα ξημερώματα σε μια παράγκα του λιμανιού, κοντά στην ιχθυόσκαλα στο Πέραμα, μπακαλιάρo κι αθερίνα για να συνηθίζουν τις φάτσες μας, έτσι που οι λιμενοφύλακες να νομίζουν ότι δουλεύουμε για κάποιον τελωνειακό πράκτορα.

Είναι σαν να το βλέπω τώρα. Κατράμι ο ουρανός κι η θάλασσα. Στη μέση του Σαρωνικού, μέσα από ένα αθέατο κενό τ' ουρανού, μια στρογγυλή φωτιά. «Κοίτα, μια χρυσή λίρα στη θάλασσα», ψιθυρίζω στον μπλαβισμένο Γιάννη. «Όχι, ρε!» μου κάνει, «ένα παγωμένο ποτήρι χρυσή μπίρα!» Σ' αυτό το κατεψυγμένο χάραμα έγινε το «χτύπημα» κι έμαθε ο κόσμος ότι, παρά

την απαγόρευση του αμερικανικού Κογκρέσου, τα όπλα για τους δικτάτορες ξεφορτώνονταν ακόμη στον Πειραιά. Ένα λεπτό μετά, μας άρπαξε με τ' αυτοκίνητό του απ' την πύλη του Περάματος ο Βασίλης. Τους άλλους δύο τους περίμενε ο «Όμορφος» στην πύλη του Αγίου Διονύση. Όμως ο «Όμορφος» δεν ήταν στο πόστο του. «Έσπασε» την τελευταία στιγμή. Ο Νίκος πιάστηκε έξω από τον Ηλεκτρικό. Τον λιώσανε, αλλά κράτησε γερά. Έφαγε δεκατρία χρόνια. Ο Σταυριανός γλίστρησε μέσα απ' τα χέρια τους. Εμείς προλάβσαμε, αλλάξαμε και πήγαμε στις εξετάσεις του τετραμήνου στο Πολυτεχνείο. Κείνη τη μέρα δίναμε «Θεωρία Σφαλμάτων».

Φαντάστηκα πως η Πιπίτσα θα τον τσιγάριζε όλη νύχτα, θα έκανε φοβερές σκηνές, ίσως απειλούσε να πέσει από το μπαλκόνι, μπορεί και να 'κοβε τις φλέβες της για να τον αποτρέψει. Ο Γιάννης, που χρησιμοποιούσε σαν αποκλειστική μονάδα μέτρησης του τσαγανού τ' αρχίδια, μου είχε πει το ίδιο βράδυ: «Δεν έχει, ο μπαγάσας, του τα 'κοψε η ξανθιά η μπασαβιόλα».

«Ένας ξενέρωτος Άδωνης», ακούστηκε και θα τον συνοδεύει για πάντα ο χρησμός της αμίλητης Όλιας.

Δεν ξανανταμώσαμε. Κανονικά έπρεπε να βρω το τηλέφωνό τους, αντί να πάω τέτοια ώρα σαν ασφαλίτης, αλλά μου φαίνεται τόσο κρύα η αθέατη επικοινωνία. Δεν μπόρεσα ποτέ να συμφιλιωθώ με το τηλέφωνο. Ίσως γιατί δεν το είχαμε στα παιδικά κι εφηβικά μας χρόνια, ίσως μετά γιατί μας παρακολουθούσαν στη

χούντα ή το παγίδευαν στη δημοκρατία, όπως επίσης και για έναν άλλο σοβαρό λόγο. Ποτέ δεν ξέρεις τι κάνει ο άλλος την ώρα που τηλεφωνείς. Έτσι ένας φίλος μου, μεγάλος δημιουργός, ήταν στο κρεβάτι με μια επώνυμη κυρία της Αθήνας. Όταν χτύπησε το τηλέφωνο, αυτή το σήκωσε νομίζοντας ότι είναι ο σύζυγός της. Ήταν ένας διάσημος πολιτικός, ο οποίος μάλιστα διατηρούσε αγιάτρευτα ανταγωνιστικές σχέσεις με το δημιουργό. Όση ώρα λοιπόν εκείνος εξομολογούνταν στην κυρία την αφοσίωσή του και ικέτευε τον έρωτά της, ο φίλος μου, ο δημιουργός, επιτάχυνε το ρυθμό του, την κάρφωνε πιο βαθιά μέχρι που φάνηκε το ασπράδι των ματιών της. Ο παράνομος εραστής, όπως κι ο παράνομος επαναστάτης, πρέπει να αποφεύγει το τηλέφωνο.

Όταν πρωτοείδα στο σινεμά την Τζέιν Μάνσφιλντ, είπα στη Μάρθα: «Κοίτα, η Πιπίτσα!» Έτσι κι έβλεπες αυτή την ψηλή, πληθωρική αλόγα, θα στραβολαίμιαζες, ήταν αδύνατον να αποφύγεις τον πειρασμό να κοιτάξεις άγαρμπα στο ντεκολτέ της, να πάρεις τα μάτια σου απ' τα μεγάλα στήθη της. Και τι βάδισμα! Όταν έκανε ένα βήμα μπρος με τα μακριά πόδια της, το υπόλοιπο σώμα έμενε με νωχελική αρχοντιά ένα βήμα πίσω. Α! Εκείνα τα βυσσινί σαρκώδη χείλη και τα πλατινόχρωμα μαλλιά! Έτσι και τα χτυπούσε ο ήλιος, την τύλιγε ένα φωτοστέφανο, νόμιζες πως κατέβαινε από τον Όλυμπο η θεά Ήρα κι είχαν συνωμοτήσει οι αιώνες για να απορροφηθούν όλες οι ξανθιές ντίβες σε μια, που η φωτογραφία της θα έχει εμπνεύσει άπειρους

εφηβικούς αυνανισμούς. Κι όμως ήταν αρκετό ν' ανοίξει το στόμα της, να πει μια λέξη, να κάνει μια κίνηση και όλη η θηλυκή της γοητεία εξατμιζόταν κι έβγαινε στην επιφάνεια μια διεστραμμένη προστατευτικότητα, ένα υπερτροφικό μητρικό σύμπλεγμα και ο θεοκόμματος μεταμορφωνόταν σε μια υστερική που άλλαζε κάθε ένα λεπτό τις πάνες στο μωρό-εραστή της. Ναι, αυτή η γυναίκα, με το περιφερόμενο βλέμμα, είχε μια εκπληκτική ικανότητα αυτοσυγκέντρωσης κι επαγρύπνησης σ' ένα και μοναδικό αντικείμενο, στον «Όμορφο». Πολλοί και τότε βιάστηκαν να κατηγορήσουν το κούφιο της Πιπίτσας, αλλά εμείς, όπως ο Γιουνγκ, πρέπει να παρατηρήσουμε ότι ακριβώς αυτή η κενότητα αποτελεί ένα μεγάλο γυναικείο μυστικό και πως είναι άπειρος ο αριθμός των ανδρών, ακόμη και μεγαλοφυών, που κατακτούν μια παράλογη ευτυχία μόνο όταν καταποντιστούν στο απύθμενο του θηλυκού κενού.

Τα πάντα πάνω στον αγαπημένο της, το συμφοιτητή του Μάριου, μαρτυρούσαν ομορφιά, καλοπέραση, άνεση, αισιοδοξία, απουσία κάθε προκατάληψης, τίποτα σ' εκείνον δεν είχε το άγχος μας, τη δική μας στέρηση και κυκλοθυμία. Έπαιρνε απ' τη ζωή ό,τι ήθελε χωρίς καν να το ζητήσει. Για να ρίξει μιαν απόρθητη γυναίκα δε θα κουνούσε μήτε το δαχτυλάκι του, εκεί που εμείς οι άλλοι θα έπρεπε να κάνουμε τελετές μαύρης μαγείας. Κι όμως, αυτός ο προικισμένος νέος ήταν ανήμπορος να ζήσει δίχως την εξάρτηση από κείνη τη γυναίκα, που αντιπροσωπεύει τις φαντασιώσεις της μη-

τρικής αποπλάνησης, την επιστροφή στο μεγάλο καταφύγιο της μήτρας, στη γαλήνη και τη σιωπή της, εκεί που όλα αρχίζουν κι όλα τελειώνουν.

Χτύπησα το κουδούνι στις επτά και μισή. Ήταν φανερό ότι θα κοιμούνταν. Μισάνοιξε εκείνη. Στα αγουροξυπνημένα μάτια της έμοιαζα με πλάσμα που έρχεται από άλλο πλανήτη. Έμεινε κόκαλο.

«Εσύ;» ψιθύρισε ξεψυχισμένα με λίγο ταλαιπωρημένη την πάντα γοητευτική όψη της, έβλεπα μαύρους κύκλους στα μάτια της από πρόσφατες ίσως αιπνίες, αλλά, πάνω στην αλογίσια ανάσα της, πανιάζει, στραβώνει ελαφρά τα χείλη της, τα χάνει σαν να της έριξα απανωτά δέκα γερά χαστούκια κι έντρομη τραυλίζει: «Έπαθε τίποτα ο Παύλος;» – έτσι έλεγαν τον «Όμορφο».

«Πού είναι;» Δεν είχα υπολογίσει την απουσία του.

«Εσείς ξέρετε... Εσείς!» τσίριξε με παπαγαλίστικη φωνή.

«Ποιοι εμείς;»

«Εσύ, ο Μάριος κι οι άλλοι... Εσείς θέλατε πάντα να μου τον πάρετε, να μ' εκδικηθείτε...»

«Τι λες, βρε Πιπίτσα! Ο Μάριος ταΐζει το άρωμα των λουλουδιών στη Μινεσότα».

«Τι;» τινάχτηκαν τα επιπόλαια μάτια της.

Εκείνη η γυναίκα, που ήταν συνηθισμένη να βλέπει τα πράγματα αφ' υψηλού κι έμενε πάντοτε σχετικά ξένη με τα δικά μας βάσανα, σίγουρη πως ήταν προορισμένη για μια διαφορετική ζωή, είχε τώρα εξουθενωθεί.

«Τότε πού πήγε;» λύγισε η φωνή της.

«Πότε; Το 'σκασε με καμιά μικρή;»

«Όχι! Όχι! Δεν είναι αυτό... Έφυγε εδώ και δυο μήνες από το σπίτι», έπνιγε τις λέξεις.

Ήταν μια άλλη Πιπίτσα, ανοχύρωτη.

Είχα αναστατωθεί από το αναπάντεχο, έβαζα τις πιο απίθανες ιδέες στο μυαλό μου, την τράνταξα ελαφρά στους ώμους και της είπα ικετευτικά:

«Προσπάθησε να θυμηθείς. Τι έγιναν οι φωτογραφίες που βγάλαμε τότε στον Παρνασσό; Τις θυμάσαι; Εσύ νομίζω ότι τις τράβηξες».

Γύρισε και με κοίταξε κατάπληκτη, λες και τα είχα παίξει. «Όχι, τις τράβηξε εκείνος που τον λέγατε “ο Ξανθός”. Τις θυμάμαι όμως, γιατί έκαψα τη μία που πήραμε εμείς. Την άλλη ίσως την πήρε ο Βασίλης ή ο Μάριος, δεν το συγκράτησα...»

Βουλιάξαμε κι οι δυο στους καναπέδες του καθιστικού. Δίχως να το καταλάβουμε, πήγε μεσημέρι κι ακόμα μιλούσαμε.

Θα προσπαθήσω να συναρμολογήσω τα σκόρπια κομμάτια από τις πληροφορίες που είχα συγκεντρώσει, τις φήμες και τα κουτσομπολιά με τις δικές της βιαστικές αφηγήσεις, για να ξαναζήσουμε για λογαριασμό τους τα τριάντα αυτά χρόνια.

Ο «Όμορφος» κρεμάστηκε στη φούστα της Πιπίτσας κι αφέθηκε στον κοσμικό της μικρόκοσμο. Είχαν εξασθενήσει οι παλιές ανησυχίες του κι είχαν ψαλιδιστεί

οι ευαισθησίες του. Καμιά ιδέα, κανένα ερέθισμα δεν μπορούσε να τον συγκινήσει. Καμιά φωνή δεν τον καλούσε. Σπαταλούσε άσκοπα όποια πνοή του χάρισε εκείνη η νύχτα. Καταξόδευε τα χαρίσματά του. Πετούσαν κι οι δυο από λάμψη σε λάμψη σαν τις νυχτοπεταλούδες. Έγιναν ο συνδετικός ιστός μιας αυλής νεόπλουτων, αφοσιωμένων σε μιαν αξιοθρήνητη επίδειξη πλούτου, κατανάλωσης και κοσμικότητας. Εκείνος ο πρωταγωνιστής, κι εκείνη η σκηνοθέτης, με την ίδια ακόρεστη λαχτάρα να μανιπουλάρει την ύπαρξή του. Η μοναδική απασχόλησή της παρέμενε αυτός. Τον κουβαλούσε παντού να κάνει επίδειξη πνεύματος, χιούμορ και γοητείας σ' ένα συνάφι που δεν ήξερε τίποτα γι' αυτόν και το παρελθόν του, σ' ανθρώπους κατώτερους στο βίωμα, φτάνει να υιοθετούσαν εύκολα τις γνώμες του, να θαυμάζουν το πνεύμα του και να εκστασιάζονται μπροστά στον πιο περιζήτητο διασκεδαστή. Και όταν επέστρεφε στη ζωή του κάποια σκιά από τα παλιά, κάτι σαν αιφνίδια στενοχώρια, η Πιπίτσα φρόντιζε άμεσα να την απομακρύνει, όπως θα 'κανε η Μαρίνα με λίγους κόκκους σκόνης πάνω στον αρχαιολογικό της μπουφέ. Η Πιπίτσα απολάμβανε μόνο ό,τι περνούσε μέσα από εκείνον, ό,τι τον έκανε να λάμπει στα μάτια των άλλων. Έφτασε να ανέχεται ακόμα και το κεράτωμα, φτάνει να γίνεται με τη δική της υιοθεσία, με τη δική της υψηλή συμβουλευτική εποπτεία. Δημιουργούσε πλασματικές ανταγωνίστριες για να αποφύγει τις πραγματικές. Δε δίσταζε να τον παραδώσει σε μια

προσωρινή ερωμένη, όπως μια μάνα αναθέτει το ξεπαρθένεμα και τη μύηση του πρωτόγνου σε μιαν ακίνδυνη κι έμπειρη γνωστή της.

Ε! λοιπόν, η Πιπίτσα, ιδιοφυΐα στο δικό της πεδίο, κατάλαβε πολύ γρήγορα ότι δίχως τη ζήλια εκείνος δεν ήταν γι' αυτήν τίποτα παραπάνω απ' την πιστωτική τους κάρτα, κι εκείνη γι' αυτόν τίποτα παραπάνω απ' την καινούργια τους «Μερσεντές». Κατάλαβε από πού όλοι οι μεγάλοι μυθιστοριογράφοι κι οι μεγάλοι εραστές γνωρίζουν ότι το καλύτερο φάρμακο στην πλήξη των διασκεδάσεων είναι η αμοιβαία ζήλια.

Έτσι, αυτή η γυναίκα που δεν είχε κανένα πολυγαμικό ταμπεραμέντο, που γεννήθηκε αποκλειστική μονογαμική πουτάνα, όπως λέμε αποκλειστική νοσοκόμα, επέδειξε μιαν αστείρευτη επινοητικότητα για να τον κάνει ζηλιάρη και να τον δέσει ακόμη περισσότερο. Της ξέφευγαν πότε πότε ανδρικά ονόματα στον οργασμό ή τον ύπνο της. Έκλεινε πανικόβλητη το τηλέφωνο όταν έμπαινε αυτός στο σπίτι. Τηλεφωνούσε απέξω και του το 'κλεινε μόλις άκουγε τη φωνή του. Έστελνε ακόμη κι ερωτικές επιστολές στον εαυτό της. Έπαιρνε στις εξόδους της ένα μπαμπακάκι με ανδρικό άρωμα σ' ένα αλουμινόχαρτο κι άλειφε τα εσώρουχα και το σώμα της πριν επιστρέψει. Διέρρεε φήμες για την ερωτική της ζωή για να φτάνουν στ' αυτιά του. Επιδείκνυε καινούργιες στάσεις στο κρεβάτι που μελετούσε κρυφά σε βιβλία και βιντεοκασέτες, πέταγε παθιασμένα λόγια που δεν ήταν δικά της, βούλιαζε σε μια έ-

κλυτη ηδυπάθεια με αληθοφάνεια ελληνικού τηλεοπτικού σίριαλ.

Κι όμως, όταν ένιωθε ότι το 'χε παρακάνει, ότι τον είχε μαντρώσει υπερβολικά, ότι τον είχε μεταμορφώσει σ' έναν άχαρο προστατευόμενο, κι έχανε κι η ίδια το κίνητρό της, ήταν αναγκασμένη να του υποβάλλει τις τάσεις απιστίας και να τον εκθέτει στα ανταγωνιστικά βλέμματα, κινδυνεύοντας να απατηθεί για να γίνουν ευχάριστα τα δεσμά που τους έσφιγγαν απελπιστικά. Μπορεί να ζήλευε, να πονούσε όταν τον φλέρταραν, αλλά υπέφερε πολύ περισσότερο αν τον αγνοούσαν, σάμπως να περιφρονούσαν την ίδια.

Η Πιπίτσα προλάβαινε κάθε πιθανή επιθυμία του, πριν ακόμη αυτός καλά καλά τη μορφοποιήσει. Μπορούσε να μαντέψει τους πραγματικούς κινδύνους να παρασυρθεί ο «Όμορφος» σε κάποια περιπέτεια που ξεπερνούσε τις εφήμερες κι ελεγχόμενες απιστίες του. Τότε δε χασομερούσε. Πέρναγε σε πυρετική αντεπίθεση, μέχρι να εξουδετερώσει τη μισητή ανταγωνίστρια.

Έτσι, όταν προσλήφθηκε στην εταιρεία τους η Κατερίνα, μια νεαρή μηχανικός, σεμνή, λεπτοκαμωμένη, με μια αινιγματική γοητεία, κι αντιλήφθηκε στον «Όμορφο» τα πρώτα σημάδια της μεταμόρφωσης, η Πιπίτσα την προσέγγισε, της πρόσφερε με γενναιοδωρία τη φιλία της, της έλεγε τα μυστικά της, την έπαιρνε να βγαίνουν οι δυο τους τα βράδια, την προσκάλεσε σε σύντομο ταξίδι στη Ρώμη για ψώνια, της άλλαξε την κόμμωση, της διάλεγε καινούργια ρούχα, κι όταν έμε-

ναν μόνες τους, μισοζαλισμένες μ' ένα ποτήρι στο χέρι, τη διέγειρε με αφηγήσεις απ' το κρεβάτι της και υπονοούσε ότι ο άνδρας της είχε φαντασιώσεις μαζί της. Τα βράδια άφηνε ένα άρωμα από την Κατερίνα να περνά στις περιπτύξεις με τον «Όμορφο», παρενέβαλλε την εικόνα της ανάμεσά τους, του ψιθύριζε αόριστα ένα προσωπικό της φιλμ μ' αυτόν και με μια νέα γυναίκα, άγνωστη τάχα, του εκμυστηρευόταν ότι θα δεχόταν να το «κάνει» με τη νεαρή υφισταμένη του, φτάνει να της τα 'λεγε όλα μετά, ότι επιπλέον θα άντεχε να το «κάνουν» κι οι τρεις μαζί, αν αυτή ήταν η δική του επιθυμία. Κι όταν κατάφερε να βρεθούν κι οι τρεις μαζί, το σενάριο δε λειτούργησε, οι ρόλοι μπερδεύτηκαν μες στην κοινή αμηχανία, οι επιθυμίες εξατμίστηκαν, αλλά παρόλα αυτά η Πιπίτσα ακόμα μια φορά είχε νικήσει κατά κράτος.

Κι όμως, βαδίζοντας από νίκη σε νίκη, η μητρική σύζυγος έβλεπε να φθίνει η ικανότητά της να τον ενθουσιάζει. Μέσα του όλες οι απολαύσεις μπαγιάτευαν. Έγιναν αγγαρεία. Οι μπαταρίες του είχαν αδειάσει, οι «επιταγές» που μοίραζε δεξιά κι αριστερά ήταν ακάλυπτες. Άρχισε να τα κοπανάει για να ξαναβρεί τη χαμένη λάμψη των πραγμάτων. Μια λύπη, σαν ατονία, γέμιζε τον παλιό αέρα του. Η θλίψη της κοσμικής ζωής τον είχε προσβάλει. Η κοσμική μελαγχολία. Η ζωή του, η θλίψη μετά από ένα γερό μεθύσι.

Το βράδυ της τελευταίας Αποκριάς τον ένιωθε να γυροφέρνει απελπισμένα στο κρεβάτι και να του ξεφεύγουν

σκόρπιες φράσεις. Τον είδε μετά να κόβει βόλτες πάνω κάτω, κι ύστερα αισθάνθηκε πως τον άκουσε να κλαίει στην κουζίνα με κείνο τον ένοχο κι άχαρο τρόπο των ανδρών που προσεγγίζουν τα πενήντα, όταν αρχίζουν να βλέπουν τη ζωή τους με μάτι τρίτου και τα δάκρυα που συγκρατούν μερικές δεκαετίες ξεσπούν. Το χάραμα, προσπάθησε να τον αγκαλιάσει τρυφερά, να τον ρωτήσει τι του συμβαίνει, όμως αυτός της έριξε μόνο μια ματιά, λες και δεν την αναγνώρισε, κι ύστερα επαναλάμβανε: «Έπρεπε να πάω εκείνο το πρωί στο λιμάνι, έπρεπε...»

Πήγε να του πει αυθάδικα «τώρα το θυμήθηκες;» αλλά τρόμαξε από την περιφρόνηση που είδε στο βλέμμα του κι εξαφανίστηκε από μπροστά του.

Ένωθε πως η ζωή του έμενε στάσιμη κι άρχισε να παίρνει τον κατήφορο. Τον έπιασε πανικός ότι θα τελείωνε έτσι. Ένας ήρωας σαπουνόπερας. Ένωθε ακόμη και τα χρώματά του να ξεθωριάζουν, δεν του άρεσε πια ο εαυτός του, στα μάτια του δεν ήταν ο «Όμορφος». Δυσανεστημένος με όλους και όλα, γιατί ήταν ο ίδιος δυσανεστημένος με τον εαυτό του. Έχανε το νόημα. Ένα άδειο μπουκάλι. Ανικανοποίητος από το χρήμα και από τις διαρκείς κι εύκολες ικανοποιήσεις που του πρόσφερε η ζωή κι η Πιπίτσα. Ένα σάπιο μαδέρι που ξεβράστηκε. Η ψυχαναγκαστική της μητρική αγάπη τον έπνιγε σαν θηλιά, τον ευνούχιζε και τώρα, που έπεσε το πέπλο της παλιάς της σαγήνης, του βγήκε το αντίστροφο αίσθημα, η αποστροφή κι η ακατανίκητη επιθυμία φυγής.

Αυτός ο άνθρωπος, που ένιωθε να 'χει ταπεινωθεί, δεν ήξερε τίποτα, δεν ήθελε πια τίποτα, παρά μόνο να δραπετεύσει.

Από κείνο το πρωί χάθηκε και δεν τον ξαναείδε μέχρι σήμερα κανείς.

Εμείς οι άλλοι λησμονήσαμε ό,τι έγινε εκείνο το χάραμα του Φλεβάρη στο λιμάνι, αυτός όχι. Η δική μας πληγή επουλώθηκε, η δική του ποτέ. Εμείς ίσως να τον ξαναγαπούσαμε, παρόλα αυτά, μα εκείνος δεν μπορούσε πια να συμφιλιωθεί με τον εαυτό του. Έσερνε πίσω του τη λιποταξία, την αποκοπή του, σαν κηδεία. Η ζωή του παράπεσε, μέχρι που, τριάντα χρόνια μετά, γλίστρησε σε μιαν άλλη, άγνωστη κατεύθυνση.

Έβαζα με το νου μου ακόμη και πως η φυγή του «Όμορφου» είχε κάποια σχέση με τον Μάριο. Στις εξισώσεις της φαντασίας μου δοκίμαζα όλες τις παραμέτρους και τους συντελεστές, κι έκανα όλους τους πιθανούς συσχετισμούς. Αλλά αυτό που με συγκλόνιζε κείνη τη στιγμή ήταν κάτι άλλο. Σε κάθε μου βήμα διαπίστωνα πως όλα τα παλιά πρόσωπα, όσα αναζήτησαν την περιπέτεια και χάλασαν τη ζωή τους, κι όσα έφτιαζαν τη ζωή τους μα έχασαν την περιπέτεια, ακόμα και αυτά που πρόδιδαν κάθε λεπτό, επί τριακόσιες εξήντα πέντε μέρες επί τριάντα χρόνια, εκείνη την καλοκαιρινή νύχτα, και κείνα που έλεγαν ότι δεν απέμεινε τίποτα πια για να προδοθεί, όλα ήταν αδύνατον να ζήσουν δίχως να κρατήσουν μέσα τους τα συναισθηματι-

κά της λείψανα. Πρωταγωνιστές και κομπάρσοι τότε, πετυχημένοι και αποτυχημένοι σήμερα με τα συμβατικά κριτήρια, στο κέντρο ή στο περιθώριο της ζωής, διασημότητες κι ασημότητες, όλοι τους θα νικηθούν από τη νοσταλγία. Ό,τι έζησαν θα τους ακολουθεί και θα διατηρούν εκείνη τη λεπτή απόχρωση της περιφρόνησης στην κανονική ζωή.

Καθώς άφηνα το σπίτι του «Όμορφου», για ένα μόνο ήμουν σίγουρος: Τα ερείπια που έβρισκα στους άλλους, τα κουβαλούσα κι εγώ μέσα μου.

Ρόζα, η πόρνη – Εύη, η παρθένα

ΗΡΘΑ ΠΟΛΥ ΚΟΝΤΑ ΣΤΟ ΝΑ ΠΙΑΣΩ ΤΟ ΤΗΛΕΦΩΝΟ ΚΑΙ να κλείσω ραντεβού με τα υπόλοιπα πρόσωπα απ' τη λίστα του Μάριου, όμως δε μου έκανε καρδιά να προχωρήσω. Ξεχωρίζοντας ειδικά εκείνα στα οποία πιθανόν είχε απευθυνθεί όπως και σε μένα, άρχιζα να σχηματίζω τον αριθμό, αλλά οπισθοχωρούσα.

Σκεφτόμουν το μελαχρινό παλικάρι με τη γαμψή μύτη, με τα κορακάτα μαλλιά του να κοντράρουν τα ζεστά αλλά ανήσυχα γαλανά του μάτια, τον Κρητικό, που αναζητούσε την εύθυμη πλευρά των πραγμάτων κι έφερνε σε δύσκολη θέση την τελετουργική σοβαρότητα του Μάριου. Λίγοι καταλάβαιναν πόσο λυπημένος ήταν κάτω απ' τα αστεία του. Θυμάμαι τον Μάριο να λέει ότι «χάρη στον Μαρξ κατάλαβα το μυστικό των ανθρωπίνων πραγμάτων», κι ο Γιάννης να πετάει ξεκάρφωτα «χάρη στο κρεβάτι το κατάλαβα εγώ», κι ή-

ταν μια από τις σπάνιες στιγμές που γελούσε και η Όλια.

Τον βλέπω να διηγείται την πρώτη του ερωτική εμπειρία κι όλοι να ξεκαρδίζονται. Οι πιο προχωρημένοι συμμαθητές του τον πήγαν στο Ηράκλειο, στο μπουρδέλο, για να ξεπαρθενευτεί. Περίμεναν στο χολάκι να βγει ο προηγούμενος πελάτης. Ήταν ο πατέρας του και τράβηξε οργισμένος τη ζωστήρα να τον περιποιηθεί. «Να 'ξερε, κάθαρμα, η μάνα σου πού ήρθε ο γιος της, θα σε σκότωνε», βρυχόταν ο πατέρας, «να 'ξερε πού είναι ο άνδρας της!» φώναζε ο γιος.

Τον βλέπω στο κρησφύγετο της Νάξου 54, εκεί που γινόταν η κατανομή του παράνομου έντυπου υλικού για τη Σπουδάζουσα. Ένα διαμέρισμα που έδωσε στόχο κι έπαψε να είναι ασφαλές, γιατί οι κοπέλες του γειτονικού οικοτροφείου έριχναν στο μπαλκόνι δεκάδες μανταλάκια με ραβασάκια, από ερωτικά μηνύματα και ραντεβού μέχρι και σημειώματα με έκφυλες σκηνές. Το βράδυ οι πιο τολμηρές μαθήτριες στέκονταν στο αντικρινό παράθυρο και πετούσαν η μια τη γλώσσα στο στόμα της άλλης για να προκαλέσουν τους δικούς μας. Μια νύχτα, η πιο ζωηρή απ' αυτές κρεμάστηκε απ' το φωταγωγό μας που έβλεπε στον περίβολο της οικοκυρικής τους σχολής κι ανάγκασε τον Γιάννη να την τραβήξει μες στο διαμέρισμα, όπου ανταλλάχτηκαν μονάχα μερικά αθώα φιλιά, όπως ισχυρίστηκε. Ήταν ένα ακραίο σφάλμα, αλλά δεν αναφέρθηκε ποτέ στον Μάριο. Το διαμέρισμα μετά απ' αυτό το επεισόδιο το κρατή-

σαμε μόνο για παραλλαγή, σαν το σπίτι μιας ανέμελης κι εύθυμης φοιτητοπαρέας.

Ο παρορμητισμός του Γιάννη ερχόταν συχνά σε σύγκρουση με την ψυχρή έξαρση του Μάριου. Κι όμως κάποτε συνέπεσαν με ενθουσιασμό στο πιο απίθανο σχέδιο, στον προσηλυτισμό μιας πόρνης. Ήταν μια πεταλουδίτσα που το είχε σκάσει από το σπίτι της, από την Αλεξανδρούπολη, κι έμενε κάθε βράδυ και σ' ένα διαφορετικό σπίτι επαρχιώτη φοιτητή του Πολυτεχνείου. Ο ένας την έκανε πάσα στον άλλο. Της πρόσφερε φαγητό και στέγη για ένα και μόνο βράδυ, δεν έπαιρνε χρήματα, με αντάλλαγμα να κοιμηθεί μαζί του. Ήταν μια σεξουαλική σκυταλοδρομία, κι ένιωθα το δασώδες εφηβαίο της κοπέλας να τυλίγει σαν ιστός αράχνης ένα ολόκληρο Πολυτεχνείο.

Κάποιος ξάδελφος του Γιάννη, έντρομος επειδή ήρθε η μάνα του απ' το χωριό, πήγε και παράτησε την κοπέλα στο σπίτι του. «Τι να κάνω;» ρώτησε συνοφρυωμένος ο Γιάννης, που δεν ήθελε να λερώσει την επαναστατική του συνείδηση, αλλά ούτε και ν' αφήσει την κοπέλα στο καταχείμωνο.

«Θα την κρατήσουμε εμείς», σπίθισαν τα μάτια του Μάριου όπως κάθε φορά που το 'παιζε κορόνα γράμματα. «Θα την κρατήσουμε, θα την αναστήσουμε, θα την κερδίσουμε στο επαναστατικό κίνημα, ένα θύμα της κοινωνίας θα σωθεί στον αγώνα για την ανατροπή της».

Ο αιώνιος μύθος της προσηλυτισθείσας πόρνης μας είχε συνεπάρει όλους μας. Δεν υπάρχει θρησκεία, δεν υ-

πάρχει ιδεολογία, δεν υπάρχει αυτοκρατορία δίχως τη δική της πόρνη. Καθένας πέταγε ό,τι θυμόταν: «Μαγδαληνή!» «Θεοδώρα!» «Είχε κι ο Ένγκελς». «Κι ο Λένιν»... «Κι ο Κάστρο», είπε ο Μάριος κι εγώ πήγα να πετάξω «στην οποία μετέπειτα ανέθεσε η CIA να τον δηλητηριάσει», αλλά κρατήθηκα για να μην καταστρέψω την εκστατική ατμόσφαιρα της στιγμής.

«Σε ονομάζουμε Ρόζα», θα της πει αργότερα ο Μάριος. «Μα δεν παραείναι πουτανίστικο;» θα τον κοιτάξει με δέος η κοπέλα, που το αλάνθαστο ένστικτό της την προειδοποίησε ποιος είναι ο αρχηγός αυτής της παράξενης παρέας.

«Ρόζα, από τη Ρόζα Λούξεμπουργκ, τη μεγαλύτερη επαναστάτρια του αιώνα μας», θα της πει αυστηρά.

Έτσι αναπάντεχα εισέβαλε στη ζωή μας η Ρόζα, σαν ένας κολασμένος άγγελος, αφού δώσαμε όλοι τον επαναστατικό όρκο ότι κανείς δε θα επιχειρούσε να κάνει τίποτα μαζί της, γιατί θα καταστραφεί το εγχείρημα, θα δει και μας σαν όλους τους άλλους. Η έλευσή της κυρίευσε ολοκληρωτικά τη φαντασία μας. Η συγκατοίκηση προκάλεσε αναταραχή στον κύκλο μας. Όχι μόνο βέβαια γιατί δεν είχε καμιά αίσθηση τάξης, αφού άφηγε τα πάντα γύρω της φύρδην μίγδην, ακόμα και το κραγιόν της στο συρτάρι με τα πιρούνια και τα ρούχα της πάνω στα στοιβαγμένα βιβλία. Η Ρόζα αντιπροσώπευε για μας την άλλη όχθη ζωής, την αλήτικη και ξένοιαστη νεότητα, που ποτέ δεν επρόκειτο να γνωρίσουμε. Η εκδηλωτική κι έκφυλη φυσιογνωμία

της συνόψιζε ανθρώπινες εμπειρίες εντελώς άγνωστες σε μας.

Δεν ξέρω αν την ερωτητήκαμε. Το βέβαιο είναι ότι όλο μας το είναι ήταν σε υπερδιέγερση, ζούσαμε σε μιαν αμήχανη κι ένοχη επιθυμία, σε μιαν αναμονή, αφού αναζητούσαμε, ξελιγωμένοι, σε κάθε βλέμμα της, σε κάθε λέξη της έναν υπαινιγμό, μια ιδιαίτερη προτίμηση, μιαν αόριστη υπόσχεση. Ποθούσαμε να φοιτήσουμε στο σχολείο της, αλλά ήταν απαγορευμένο. Αργότερα θα μου έλεγε: «Εγώ έκανα τα δωρεάν μαθήματα στο Πολυτεχνείο. Εγώ έπρεπε να δίνω τα διπλώματα!» Στο μεταξύ, η συνομήλική μας Ρόζα, που είχε θεραπεύσει την πρόωρη εκσπερμάτωση ενός ολόκληρου ιδρύματος, απολάμβανε την πατρική μας γενναιοδωρία και τις φορτικές μας περιποιήσεις, υπέμενε τις πρώτες μορφωτικές μας προσπάθειες και έκανε κάποια ανεπαίσθητα, μάλλον αμφίβολα, βήματα στη μύησή της. Απείχε όμως ακόμη έτη φωτός απ' τη φιλοδοξία μας να την εκπαιδεύσουμε στην υψηλή τέχνη της συγκέντρωσης πληροφοριών και των ειδικών αποστολών. Ο ένας ρωτούσε τον άλλο σαν να επρόκειτο για το θείο μας βρέφος: «Έφαγε;» «Τι είπε;» «Διάβασε; Πόσες σελίδες;» «Πώς της φάνηκε το έργο;» Ο καθένας φρόντιζε να μη μένει μόνη της με κανέναν άλλο. Η κοπέλα τα 'χε παίζει βλέποντας τόσες φροντίδες δίχως ανταπόδοση. Περιεργαζόταν με παιδική περιέργεια οτιδήποτε συνέβαινε γύρω μας κι έβρισκε μπόλικη τροφή για την όχι και τόσο ανεπτυγμένη φαντασία της. Κάθε μέρα

περίμενε κάτι να συμβεί που να την αποζημιώσει, μια κι έξω, για την απελπιστική εγκράτεια τόσων μηνών. «Νόμιζα ότι θα είστε η μεγαλύτερη ανωμαλία, ότι θα πηγαίναμε σε κοινοβιακές παρτούζες...» θα μου πει αργότερα. Οι ελπίδες της όμως είχαν διαψευστεί. Κανείς εθελοντής να σβήσει τη φωτιά της.

Είναι έντεκα το πρωί, εγώ διαβάζω στο γραφείο κι η Ρόζα κάθεται σταυροπόδι στη φλοκάτη και ξεφυλλίζει κάποιο λεύκωμα. Προσπαθώ ένοχα να τραβήξω το βλέμμα μου από τα μακριά της πόδια, δυσανάλογα με το μέτριο ανάστημά της, γιατί συνήθιζε να μη φορά τίποτα κάτω από τη φούστα. «Βαρέθηκα το βγάλε, βάλει», είχε πει. Ναι, είναι όμορφη, αλλά, τι παράξενο, κανένα μέρος του σώματός της δεν ταίριαζε με κάποιο άλλο, ούτε με το σύνολο, όπως το στόμα με τη μύτη της, τα μάτια με τα μήλα της, η ξηρή επιδερμίδα με την υγρή φυσιογνωμία της. Την κοιτάζω, έχει μεγάλο στόμα, χείλη γεμάτα, πάντα σκασμένα, δόντια ίσια, κανονικά, μόνο ένα, πάνω αριστερά, ξεφεύγει και δημιουργεί μια ερεθιστική αταξία, πηγούνι μάλλον μικρό. Το στόμα της μυρίζει σπέρμα, κι ας λέει η Όλια ότι είναι το άρωμα από αφρό αμυγδάλου, κείνο το λευκό ποτό που σε φιλεύουν στα νησιά. Το σώμα της αφήνει στα σεντόνια, στο μπάνιο, στον αέρα τη μυρωδιά του σπέρματος. Η σχισμή της μια τράπεζα σπέρματος. Κι όμως, καθώς κοιτάζω αυτό το ξεδιάντροπο κι αυθάδικο πλάσμα, ανακαλύπτω την αθωότητά του, το άδολο της πορνείας του. Πρόσωπο πεντακάθαρο, δεν κρύβει τίπο-

τα. Τώρα γυρίζει και μου ρίχνει κείνο το αβέβαιο βλέμμα που δεν ξέρεις αν πράγματι σε κοιτάζει, κι αυτό αναστατώνει. Τα γκριζα μάτια της, εντελώς αταίριαστα μεταξύ τους, το ένα γλαρό και λάγνο, σαν από στραβισμό, το άλλο θλιμμένο, παίρνουν κάτι το παιδικό όταν χαλαρώνουν κι, όπως είναι απλανή, αδυνατούν να απαντήσουν στο δικό σου βλέμμα. Ναι, δεν απαντούν, δεν έμαθαν να φλερτάρουν, αλλά υποδέχονται τέλεια τη δική σου ματιά, όπως παίρνει άψογα μια πάσα ένας επαγγελματίας άσος του N.B.A.

«Τα κάνετε όλα δύσκολα», λέει δίχως να περιμένει απάντησή μου.

«Θέλω να το “κάνω”! Πρώτη φορά είμαι ολομόναχη σε σπίτι δικό μου, ξεκούραστη, χωρίς να κάνω τίποτα, με τόσους άνδρες, θέλω συνέχεια...» θαρρείς και περνούσε τη μέρα της αθροίζοντας στα δάχτυλά της τα πένα και τα αιδοία της συντροφιάς.

Ευτυχώς διατηρούσε αυτό τον αδιάφορο τόνο στο ύφος της, διαφορετικά δε θα άντεχα. Δάγκωνα τη γλώσσα μου, πήγα να σκεφτώ τη Μάρθα, αλλά αυτό δε με βοήθαγε, σκεφτόμουνα τον Μάριο και τις συνέπειες για να μαζευτώ κι έτσι έκανα πως δεν άκουγα.

«Αυτός, αυτός!» βρυχήθηκε άγρια, «αυτός δε σας αφήνει! Με θέλει δική του! Τρελαίνεται γιατί είμαι γυναίκα του δρόμου! Τους ξέρω αυτούς τους τύπους, τους καταλαβαίνω αμέσως...»

«Τρελάθηκες;» της φωνάζω απότομα για να διακόψω τον ιερόσυλο λόγο της, κι όμως εκείνη τη στιγμή θυ-

μήθηκα πόσο γρήγορα αποτραβούσε ο Μάριος το τα-
ραγμένο βλέμμα του από πάνω της.

«Τους ξέρω αυτούς! Η Όλια είναι θεά, όμως αυτός
γουστάρει άλλα κόλπα, άσε σου λέω...»

«Η Όλια είναι το κάτι άλλο...» ψιθύρισε σαν να με
δοκίμαζε. Παρίστανα πως είχα απορροφηθεί στο διά-
βασμα και δεν πρόσεχα τη φωνή της που χαμήλωνε.

«Ξέρεις, αυτή πέφτει στις πέντε το πρωί. Εγώ κρύω-
να και πήγα και ξάπλωσα δίπλα της. Έκανα πως κοι-
μόμουν. Ανάπνεα στο σβέρο της, το στήθος μου ακου-
μπούσε στην πλάτη της, είχαμε ιδρώσει, καμώθηκε κι
αυτή την κοιμισμένη, αλλά έτρεμε ολόκληρη σαν που-
λάκι. Δεν προχώρησα, μη λυπηθεί μετά...»

Είχα προσέξει με τι θαυμασμό και έξαψη πεταγόταν
σαν έβλεπε την Όλια να βγαίνει από το μπάνιο με τα
βρεγμένα κόκκινα μαλλιά της. «Άσε, θα σου τα φτιά-
ξω εγώ!»

«Όλοι με θέλετε, αλλά τα κάνετε δύσκολα από μό-
νοι σας, γαμώ το!» είπε κι άφησε να της ξεφύγει ένας
μακρόσυρτος αναστεναγμός και ευτυχώς τίναξε τα πό-
δια της με κείνο τον κάπως άγαρμπο κι αδέξιο τρόπο,
που πρόδιδε ένα εφηβικό παρελθόν αγοροκόριτσου, κι έ-
τσι διέσωσα την επαναστατική μου τιμή.

‘Όχι, δεν ήταν ωμή στον έρωτα. «Είμαι ερωτευμένη»,
μου έλεγε. «Με ποιον;» Δεν ήξερε. Έτσι, γενικά.

Κάθε φορά που την έβλεπα καταλάβαινα γιατί όσοι
δημιούργησαν δεσμό αγάπης με πουτάνα σπάνια επανέρ-
χονται στις συμβατικές γυναίκες και στα ψέματά τους.

Οι αφηγήσεις της με σόκαραν, άλλαζαν όμως μέσα μου τη μορφή του κόσμου. Θα διαλέξω μια («αριστερή») κι ένα δυο («αντιδραστικές») εμπειρίες της, πριν ειδικευτεί στα μαθήματα σε επαρχιώτες φοιτητές του Πολυτεχνείου.

Η Ρόζα είχε πάει σ' ένα γνωστό θεατράνθρωπο της Αριστεράς να την κάνει ηθοποιό. Είχε το όνειρο της στάρλετ. Αυτός την πήρε κομπάρσο σ' ένα γύρισμα στο βουνό. «Θα σου μάθω γω, παιδί μου, πράγματα που κανείς κερατάς δεν μπορεί να σε διδάξει», της έλεγε. «Ε! μπάρμπα, όλα τα 'χω κάνει, τίποτα δεν έχει μείνει να με διδάξεις», ξεστόμισε αυτή μ' ένα ακόλαστο γελάκι. Την πήρε απόμερα, σ' έναν ελαιώνα. «Κρεμάσου, μωρή!» την προστάζει και την πετά προς τα πάνω να αρπάξει έναν ψηλό κλώνο. Κρεμάστηκε ύστερα κι αυτός στο διπλανό κι άπλωσε τις διχάλες των ποδιών του να τη γραπώσει σαν κάβουρας στον αέρα. Έτσι κρεμασμένοι, με τα χέρια τους να κόβονται απ' τον πόνο, το αίμα να τινάζεται κατακόκκινο στο κεφάλι, με τ' αγκομαχητά τους ν' αναριγούν τη ρεματιά, το «έκαναν» για μισή ώρα. «Ήταν ο καλύτερος!» μου είπε με θαυμασμό η Ρόζα. «Κι ας είχε τα χρονάκια του!»

«Ήταν ο χειρότερος, ευχόμουν να πεθάνει», μου είπε για κάποιο γνωστό Αρεοπαγίτη. Θύμιαζε πρώτα, ύστερα την έβαζε να φορά κάτι γεροντικά μαύρα ρούχα και τσεμπέρι, την ξάπλωνε μπρούμυτα σ' ένα κρεβάτι με δυο μανουάλια, ένα δεξιά κι ένα αριστερά, φύτευε ένα κερύ στον πισινό της και μόνο όταν άρχιζε να στάζει και να τους καίει μπορούσε να αναλάβει δράση.

Στη συλλογή της υπήρχε κι ένα άλλο επεισόδιο. Μια φορά τη βδομάδα την έστελναν σ' ένα ρετιρέ στη Μαυροματέων, στο Πεδίο του Άρεως. Έπρεπε να μπαίνει υποτίθεται κρυφά στο σκοτάδι, να πασπατεύει αμίλητη στις ντουλάπες, στα συρτάρια, στο κομοδίνο, στα ρούχα. Εκείνος, που άσθμαινε και σάλευε κάτω από το σεντόνι μόνος του, ήταν ένας περισπούδαστος τραπεζίτης που έκανε και μερικά φεγγάρια Υπουργός Οικονομικών. Αυτή την περίπτωση, σ' άλλη παραλλαγή, τη διάβασα αργότερα και συνειδητοποίησα ότι οι δομές των διαστροφών, όπως και των μύθων, είναι μετρημένες. Βλέπεις, και η πιο ακραία διαφορετικότητα και μοναδικότητα κρύβει μέσα της την επανάληψη.

Εκεί που έφαγα μια γερή κατραπακιά ήταν όταν μου αφηγήθηκε ποιος και πώς της προμήθευσε το διαβατήριο για να ντεμπουτάρει στις ανωμαλίες της υψηλής κοινωνίας. Όμως είναι άλλη ιστορία...

«Α! Προτιμώ τα φοιτητάκια μου! Τους έλεγα: “Μην πυροβολείτε, βρε σεις, γρήγορα, φεύγει το πουλάκι”. Κι εγώ να προσποιούμαι πως γουστάρω και τελειώνω. Τα καημένα, νομίζουν πως ο καθένας τους είναι μοναδικός στο κρεβάτι, ότι κάτι βρίσκω σ' αυτόν που δεν το βρίσκω στον άλλον... Βότσαλα στην ακρογιαλιά, να τι είστε οι άνδρες!»

«Χάρη στα μηχανικάκια μου προβιβάστηκα από την κάθετη στην οριζόντια γεωμετρία», και εννοούσε το πέραςμα από την όρθια στην ξαπλωτή στάση.

«Τι επάγγελμα κάνω; Κοινωνική λειτουργός! Της Πρόνοιας!» απαντούσε σ' όποιον τη ρωτούσε.

Έτσι, πέρασαν πέντε μήνες με απόλυτη αποχή της Ρόζας που ξαναστένευε και κινδύνευε να ξαναγίνει παρθένα, όπως διαμαρτυρόταν. Ο Μάριος το θεωρούσε ως μια σοβαρή επιβεβαίωση της δύναμης που έχει η ιδεολογία μας να μεταμορφώνει τους ανθρώπους. Το 'βλεπε σαν μια πρώτη δικαίωσή μας. Κι όμως ένας από μας επρόκειτο να πατήσει τον όρκο του και ο θρύλος της Ρόζας κατέρρευσε.

Ήταν πρωί. Ο Βασίλης είχε φύγει για το Πολυτεχνείο. Ο Γιάννης κοιμόταν. Η Ρόζα επανέλαβε το κόλπο με το κρύο. «Τρέμω, Γιάννη, θα 'χω γρίπη. Ζέστανέ με!» του ψιθύριζε. Εκείνος άρχισε να την τρίβει ουδέτερα σαν να 'ταν ποδοσφαιριστής, αν και αυτός ήταν που τουρτούριζε. Κουλουριάστηκε τότε πάνω του και τον ικέτευε: «Λυπήσου με, το "κάνω" μόνη μου, κοίτα με, βοήθησέ με!» Ο ψυχοπониάρης Κρητικός δεν μπόρεσε να αντισταθεί.

Ο Γιάννης έκανε την αυτοκριτική του στη συνέλευση που συγκάλεσε έκτακτα ο Μάριος για να τον καταδικάσει. «Φέρεσαι σαν ο τελευταίος μικροαστός, δεν έχεις πάνω σου λίγη τσίπα;» τον επιτιμούσε. «Εγώ έχω, αλλά αυτός;» διαμαρτυρήθηκε ο Γιάννης. «Αν δεν μπορείς να τον κουμαντάρεις, να τον κόψεις!» ήταν η οργισμένη απάντηση του συντρόφου Μάριου.

Η Ρόζα δεν ήταν καμιά χαζή. Η νευρικότητα εκείνων των ημερών και οι δρακόντειοι περιορισμοί του Γιάννη την έκαναν να καταλάβει.

Ήταν μια πορτοκαλιά που την εμπόδιζαν ν' ανθίσει και μαράζωνε.

Τρεις μέρες μετά, τη βραδιά της περιφοράς του Επιταφίου, άφησα τη Ρόζα μόνη της για δυο ώρες. Κάναμε μια μεταφορά υλικού, κι η νύχτα της Μεγάλης Παρασκευής ήταν η πιο κατάλληλη. Όταν γύρισα, είχε εξαφανιστεί, δίχως να κρατήσει ούτε τα ρούχα που της είχαμε αγοράσει, ούτε καν ένα βρακί. Έφυγε με το κοντό ασημί λαμέ που φορούσε όταν είχε έρθει. Αυτή η μικρή πόρνη είχε μικρότερο αίσθημα ιδιοκτησίας κι από τον ίδιο τον Κάρλο Μαρξ. Λίγες φορές στη ζωή μου ένιωσα τέτοιο πένθος. Η Ρόζα απόκτησε στα μάτια μου εκείνο το μοναδικό γόητρο των γυναικών που είχαν το κουράγιο να μας παρατήσουν. Ο Μάριος ωρυόταν: «Θα μας καρφώσει, βρέστε τη, ζωντανή ή πεθαμένη, φέρτε τη πίσω». Εκείνη την εποχή, καθετί που συνέβαινε, ακόμα και το πιο μικρό, έβαζε σε κίνηση μιαν αχαλίνωτη φαντασία και μας υποχρέωνε να συνθέτουμε όλα τα πιθανά μυθιστορήματα. Ρωτήσαμε παντού, ψάξαμε, σ' όλα τα στέκια, σ' όλες τις πιάτσες, πήγε ο Βασίλης και στην Αλεξανδρούπολη να τη βρει, αλλά τίποτα. Κανείς ποτέ δεν την ξαναείδε.

Ο Γιάννης αποφυλακίστηκε το βράδυ που έφεραν τον Καραμανλή κι ο κόσμος βγήκε με τα κεριά στους δρόμους. Τον περίμενα στην πύλη του στρατοπέδου, στο Μπογιατί. «Εμείς τελειώσαμε!» μου κάνει, με κείνο τον εύθυμο τόνο που δεν μπορεί να κρύψει την αμυδρή του

μελαγχολία, «τώρα είναι ώρα για τους πολιτικάντηδες». Τον κοίταξα με προσποιητή απορία. «Χάθηκε η υπόθεση, χάθηκε, σου λέω. Αυτούς τους συνηθίσαμε. Μας πάλευαν μπέτι με μπέτι, στήθος με στήθος, είχαν το θάρρος να μας βασανίσουν, να μας φυλακίσουν. Ο εχθρός είχε πρόσωπο, τώρα γάμησέ τα!» Έτσι ξεφυσούσε τη μέρα που γιόρταζε η Ελλάδα την επιστροφή της Δημοκρατίας και τα μάζεψε γρήγορα για την πατρίδα του.

Εκεί καταπαιάστηκε με τεχνικά έργα, το 'ριξε μετά στα ξενοδοχεία, παντρεύτηκε, έκανε δυο παιδιά και για να ξεθυμάνει την αστείρευτη ενεργητικότητά του ακολουθούσε ό,τι έφερνε ο συρμός, από ιχθυοκαλλιέργειες και πρότυπους οικισμούς αγροτουρισμού, μέχρι οικολογικές καλλιέργειες κι ό,τι άλλο βάζει ο νους του ανθρώπου. Έκανε και το δήμαρχο μια τετραετία.

Κι όμως, όταν την τελευταία περίοδο ένιωθε κορεσμό, όταν ο κόμπος στο λαιμό του γινόταν κρητικό ρόδι, όταν εξαντλήθηκε οτιδήποτε δημιουργικό μπορούσε να κάνει κι άρχισε να τον πνίγει η επαρχία, όταν η ήρεμη γυναίκα του αντιδρούσε βαριεστημένα στις έμμονες ιδέες του και στα μάτια των γιων του έβλεπε μια συμπαθητική υποτίμηση, ίσως και λεπτή περιφρόνηση, όταν ο μεγαλύτερος αδελφός και συνέταιρός του σάρκαζε, με τη λογιστική του πεζότητα, τις ακατανόητες ευαισθησίες του, όταν η πλήξη σκέπαζε ακόμη και τα νυχτοπερπατήματά του, όταν κοίταζε γύρω του όλα όσα είχε κάνει και δεν αναγνώριζε τον εαυτό του, τότε άφηνε να του ξεφεύγουν βαριές εκπνοές σαν αναστεναγ-

μοί, έτρεχε με το αυτοκίνητό του νυχτιάτικα στις ερημιές, σαν να τον κυνηγούσε μια ανάμνηση, κι επέστρεφε κι αυτός στα παλιά, όπως ένας μετανάστης γυρίζει στο γενέθλιο τόπο έπειτα από τριάντα χρόνια. Μια και δεν είχε όμως από πού αλλού να πιαστεί, η νοσταλγία του για κείνη την εποχή της αθωότητας έπαιρνε σιγά σιγά τη λεπτοκαμωμένη μορφή μιας μαθήτριας της έκτης γυμνασίου, που είχε αναστατώσει την πρώτη του φοιτητική περίοδο. Δεν μπορούσε να δει πια μια καινούργια εικόνα του κόσμου που να μην έχει σε περίοπτη θέση την άλλοτε αγαπημένη του. Οι τύψεις έκαναν πιο βασανιστική τη νοσταλγία του. Ναι, δε θα μπορέσει ποτέ να ξεπεράσει το ότι διέφθειρε μια κοριτσίστικη ψυχή, κι ας διατήρησε, παρόλα αυτά, αδιακώρευτο κι άσπιλο τον κόλπο της. Ίσως έτσι, σκεφτόταν, η ηθική βλάβη κι ο ψυχικός κλονισμός της να ήταν μεγαλύτερος.

Η μαθήτρια ήταν η μικρότερη από τις δύο κόρες του γυμνασιάρχη σπιτονοικοκύρη τους στον Πειραιά. Στο ισόγειο του παραδοσιακού διώροφου, που έβλεπε από ψηλά τον «Παπαστράτο» και το γήπεδο «Καραϊσκάκη», είχε νοικιάσει μια κάμαρη ο αδελφός του, φοιτητής της Ανωτάτης Βιομηχανικής, δυο χρόνια μεγαλύτερός του. Ο φιλόλογος γυμνασιάρχης υλοποιούσε τον κανόνα «πατρίς-θρησκεία-οικογένεια» με το να αφιερώνει τον ελεύθερο χρόνο του στη γειτονική εκκλησία της Ευαγγελίστριας και τη μικρότερη κόρη του στην πατρίδα, αφού την είχε λογοδώσει με τελειόφοιτο σπουδαστή της Σχολής Ναυτικών Δοκίμων. Ο Γιάννης α-

λάφρωνε την οικονομική επιβάρυνση από το ενοίκιο κάνοντας φροντιστήρια μαθηματικών στη μικρή Εύη, κάτω από το βλοσυρό βλέμμα του συντηρητικού πατέρα. Όμως η μικρή ξεθάρρευε, τον κοίταζε παράξενα, του έγραφε στίχους, δάκρυζε ξαφνικά, κι όταν έλειπαν οι άλλοι από το σπίτι, κι ο αδελφός του πήγαινε στη Βιομηχανική, κατέβαινε στο δωμάτιό τους. Έτσι, λόγο το λόγο, χτυποκάρδι το χτυποκάρδι, άγγιγμα το άγγιγμα, έφτασαν στα φιλιά κι ύστερα σ' όλα τα υπόλοιπα, εκτός από το ένα για το οποίο το απαγορευτικό σήμα της ηθικής της συνείδησης παρέμενε ακλόνητο, μια κι έπρεπε σε δυο χρόνια να φτάσει παρθένος στο γάμο με το μελλοντικό πλοίαρχο του Πολεμικού Ναυτικού. Η ημιτελής αυτή αποπλάνηση τους οδηγούσε στα άκρα.

Τριάντα χρόνια μετά, ο Γιάννης έκανε την αποκοτιά να χτυπήσει το κουδούνι της, που έγραφε τώρα πια «αντιναύαρχος τάδε», όπως κι η οδός Βασιλίσσης Σοφίας έγινε Γρηγορίου Λαμπράκη. Όλα λοιπόν είχαν πάρει τη σειρά τους.

Πήγε στις έντεκα το πρωί, μιαν αδιάφορη ώρα, για να την πετύχει μόνη. Έτσι κι έγινε. Άνοιξε εκείνη.

«Α!» έκανε.

«Με θυμάστε;» ψιθύρισε αυτός ντροπαλά, δίχως να προσέξει καν τα σημάδια του χρόνου στο κορμί της και τα πρώτα λιπώδη στίγματα κάτω απ' το φρέσκο ακόμα δέρμα της.

«Θεέ μου, ο Κρητικός! Περάστε, περάστε...» κι ήταν ανάμιχτη η χαρά της με το φόβο και δεν πρέπει ούτε κι αυτή να πρόσεξε τις πρώτες γκρίζες τούφες στους κροτάφους του.

«Είμαι μόνη μου τώρα...»

Κάθισαν μερικά λεπτά σ' αμήχανη σιωπή, που έπεφτε ανάμεσά τους σαν βαρύ μολύβι.

«Σας σκεφτόμουν πάντα», μίλησε πρώτος.

«Άλλαξαν πολλά από τότε. Θα 'χετε παιδιά, έτσι δεν είναι;» ρώτησε εκείνη καθώς του πρόσφερε καφεδάκι.

«Ναι, δύο, εσείς;»

«Α! κι εγώ δύο, κόρες πάντα», όπως και ο πατέρας της, εννοούσε.

«Εγώ γιους πάντα, είναι το οικογενειακό μας, αφού να φανταστείς ο μακαρίτης ο παππούς μου το 'χε μαράζι να δει έστω κι ένα παιδί στην οικογένεια που να “κατουράει καθιστό”».

«Αχ! Θεέ μου, πόσο χιούμορ είχατε, καμιά φορά θυμάμαι κάποιες απρόοπτες φράσεις σας και ξεκαρδίζομαι».

Στάθηκε μισό λεπτό και συνέχισε: «Μου ξεφεύγουν και μένα κάτι τέτοιες φράσεις σε ακατάλληλες στιγμές κι ο σύζυγός μου δυσφορεί, καταλαβαίνετε, λόγω της θέσης του...»

«Ναι, ναι, καταλαβαίνω...» συγκατάνευε ο Γιάννης κι ύστερα πήρε μια βαθιά ανάσα για να τολμήσει να την κοιτάξει στα μάτια και να της πει: «Κράτησα πά-

ντοτε μέσα μου πολύτιμο ένα δικό σας κομμάτι. Βέβαια τα πράγματα ήρθαν αλλιώς».

«Ω! Κι εγώ σας θυμώμουν πάντα. Θα δείτε, θα δείτε, μισό λεπτό...» είπε και σηκώθηκε προς την κρεβατοκάμαρά της. Γύρισε σε μισό λεπτό και την άκουσε να λέει με συγκίνηση: «Το βλέπετε; Δεν το αποχωρίστηκα ποτέ, το 'χω κρεμασμένο πάνω στην καρδιά μου...»

Ο Γιάννης στραβοκατάπτε, δεν μπορούσε να πιστέψει στα μάτια του! Πρώτη φορά αντιλήφθηκε το νόημα που έχει αυτή η κοινότοπη έκφραση. Νόμιζε πως θα πέσει ξερός!

«Μα τι πάθατε; Αχ! Θεέ μου, αναστατωθήκατε υπερβολικά, μπορεί και να το είχατε ξεχάσει!»

Ο Γιάννης έβλεπε το αγαπημένο μενταγιόν της μητέρας του με τις διαμαντόπετρες, που κόστισε τότε ολόκληρη περιουσία. Το μενταγιόν χάθηκε απ' το σπίτι τους στις χριστουγεννιάτικες διακοπές, η μάνα του βυθίστηκε σε κατάθλιψη και τη νύφη πλήρωσε πολύ σκληρά η καημένη η παραδουλεύτρα του σπιτιού τους. «Ο αδελφός μου, λοιπόν, το βούτηξε για να το χαρίσει στην Εύη. Ο αδελφός μου, λοιπόν...» κλαψοκάγγαζε μέσα του.

«Συγκινηθήκατε τόσο πολύ! Ναι, έτσι το φανταζόμουν, ότι δε θα με ξεχνούσατε. Ήταν τόσο έντονο αυτό που ζήσαμε τότε, τόσο έντονο... Ω! Ήμασταν δυο τρελά παιδιά, ποτέ μου δεν ένιωσα έτσι, θυμάμαι περίμενα σαν παλαβή στη σκάλα να φύγει ο μικρότερος αδελφός σας για το Πολυτεχνείο, ώστε να 'ρθω αμέσως να σας βρω...»

Ο Γιάννης άρχισε να βυθίζεται, δεν άκουγε, ανακατεύτηκε κι ίσα που πρόλαβε να φτάσει στην τουαλέτα. Εκείνη τον ακολούθησε, του έδωσε πετσέτα, χειρονομούσε στοργικά και τερέτιζε θαμπωμένη: «Πόσο συναισθηματικός είστε! Ησυχάστε, κι εγώ σας σκεφτόμουν, κι εγώ! Ω! Θεέ μου, είναι η ώρα που σχολάνε οι κόρες μου», ξεφώνιζε κοιτάζοντας το ρολογάκι της.

«Να, πάρτε το τηλέφωνό μου, όποτε έρχεστε από την Κρήτη να μου τηλεφωνάτε, κάπου θα μπορούμε να τα πούμε...» ψέλλιζε συνωμοτικά, καθώς του έχωνε ένα χαρτάκι στην τσέπη.

«Καταλαβαίνετε πόσο δύσκολα είναι για μένα, η θέση του άνδρα μου, ξέρετε, αλλά θα βρούμε λίγο χρόνο να μιλήσουμε, πρέπει να βρούμε...» σιγοψιθύριζε κι η γλύκα κόλλαγε στη γλώσσα της ενώ τον ξεπροβόδιζε.

«Μπορείς να το φανταστείς αυτό, Δημήτρη;» βρυχόταν δυο μέρες μετά όπως τα πίναμε στο «Αγλαμαίρ», στο Τουρκολίμανο.

«Καλά όλα τα άλλα, όμως το χιούμορ πού το βρήκε στον αδελφό μου; Έλεος!»

«Αυτό σε μάρανε, ρε Γιάννη;...»

«Αυτό να μου πεις! Εδώ εγώ φίλαγα το στόμα όπου εκσπερμάτωνε ο αδελφός μου κι αντιστρόφως... Πο, πο! Καταλαβαίνεις, σίγουρα σ' εκείνον πήγαινε τ' απόγευμα που εμείς είχαμε εργαστήρια».

«Σκέψου τι μαλάκες είμαστε οι άνδρες! Καλά, δεν έπρεπε να σκεφτώ πώς εκπαιδεύτηκε ένα μωρό κι έφτα-

σε σ' ένα τέτοιο αριστούργημα στοματικής δεξιοτεχνίας; Πού έμαθε κι όταν εγώ την πλησίαζα από μπροστά, αυτή γύριζε με νόημα πίσω;»

Δε θα αργούσε βέβαια ο Γιάννης να ξαναβρεί την ικανότητά του να ανακαλύπτει σε καθετί τη γελοιότητα και την απιστία των ανθρώπινων πραγμάτων.

«Κι εγώ σε νόμιζα μπροστάρη, ρε Γιάννη, κι εσύ 'σουν της οπισθοφυλακής!»

«Ναι, ρε, για φαντάσου, παρθένα σε μία από τις επτά οπές! Τον ταλαίπωρο τον πλοίαρχο...»

«Ωρα είναι τώρα να ζηλεύεις και τον αδελφό σου! Έτσι που το πας, θα μοιάσεις στον παλιό σου φίλο, τον Χρίστο...»

«Πού τον θυμήθηκες! Αυτός ζήλευε τον εαυτό του! Τον εαυτό του, κοίτα να δεις...»

Ο Χρίστος, ατζαμής όπως ήταν, δεν πρόσεχε κι έφερνε πίσω του τους χαφιέδες. Του είπαμε καμιά δεκαριά τεχνικές για να ελέγχει το δρόμο. Μια απ' αυτές ήταν και το ψηστήρι. «Αν κολλήσεις σε μια κοπέλα, έχεις μισό λεπτό να κοιτάξεις πίσω σου, στις γωνιές, παντού, δίχως να κινείς υποψίες».

«Πάμε για καφέ;» πλησίασε στο δρόμο μια μαθητευόμενη προϊσταμένη στους Αμπελόκηπους. «Πάμε!» του είπε εκείνη. «Πάμε στο διαμέρισμά μου;» «Πάμε!» Ήταν ο πρώτος της στο πρώτο τους βράδυ. Σε τρεις μήνες παντρεύτηκαν. Κι όμως, όταν του ξεπέταξε δυο παιδιά κι είχαν περάσει επτά χρόνια συμβίωσης, ο Χρίστος άρχισε να γυρνά ζηλότυπα σε κεί-

νο το πρώτο βράδυ, να τη βλέπει με αποστροφή και να δηλητηριάζει τη ζωή τους. Του είχε γίνει έμμονη ιδέα ότι παντρεύτηκε ένα πορνίδιο που πήγε με τον πρώτο τυχόντα στο δρόμο.

«Και πάλευε, λέει, για την κοινοκτημοσύνη, κι ο μπαγάσας δεν είχε κουράγιο να μοιραστεί μια γυναίκα ούτε με τον εαυτό του!»

Με μιαν ανάσα πήρε να σοβαρεύει.

«Είχαμε όμως και τραγωδίες από τις απιστίες. Θυμάσαι τον Άγγελο;»

«Ναι, τον ξαναείδες;»

«Όχι, τα 'φτυσε».

Ο Άγγελος είχε πιαστεί μαζί με τον Γιάννη. Στην Ασφάλεια τον έβαλαν ν' ακούσει μια κασέτα. Η δικιά του, η πιστή συντρόφισσα Βιβή, διατηρούσε επίσης δεσμό με σύντροφο, κολλητό τους.

«Ζει ο καπετάν Μήτσος;»

«Ναι, τον πήρε όμως το πιωτό από κάτω, κακογερνά...»

«Έμαθες τίποτα για τον “Ντοστογιέφσκι”;»

«Ακούστηκε πως μπάγκαρε. Να κόλλησε σε κάνα λιμάνι ή θα 'σπασε το κεφάλι του πάνω στο τρέμουλο;»

«Θυμάσαι τη Ρόζα;»

«Αν τη θυμάμαι! Καμιά φορά μου περνά από το μυαλό ότι μ' αυτήν έπρεπε να είχα παντρευτεί. Μπορείς να φανταστείς πώς θα ζει;»

«Αν δεν την καρύδωσαν, θα 'κανε την τύχη της. Τη βλέπω μεγαλοκυρία, θα την πήρε κανένας φτιαγμένος

εμιγκρές σε καμιά Αμερική ή Αφρική ή και Αυστραλία, αλλιώς δε θα 'δινε κάποιο σημάδι ζωής;»

«Μπορεί και παλλακίδα κάποιου κροίσου, κανενός έκπτωτου σουλτάνου».

«Ποιος ξέρει... Ίσως να τη δεις ένα πρωί –μια σοβαρή μεσόκοπη κυρία– να περιμένει το γιο της έξω από κανένα εξεταστικό κέντρο στις Πανελλαδικές!»

«Ο “Ξανθός” τι γίνεται; Ακόμα κάνει τον αρχηγό;»

«Πέθανε, δεν το ξέρεις; Από λευχαιμία...» με κοίταξε απογοητευμένος.

Ντράπηκα.

«Μας κάλεσε όλους τους παλιούς τα Χριστούγεννα στα χιόνια ο “Υπόγειος”, ο Κώστας, ο χημικός, τον θυμάσαι; Εγκαινιάζε την καινούργια του αγροικία στη λίμνη Πλαστήρα, ορεινή Καρδίτσα, ξέρεις, ανάμεσα σ’ Άγραφα και Γκιόνα... Δεν ήρθες».

«Πώς ήταν η Αγγελική;»

«Μόλις μπήκα ξεπαγιασμένος, έτρεξε μια κοπέλα να μου φέρει μια βότκα για ζέσταμα. “Είσαι σίγουρα η πρώτη κόρη της Αγγελικής, φτυστή η μάνα σου...” της είπα και την αγκάλιασα. Άσε τι έγινε, ήταν η καινούργια σύζυγος, δεν το 'ξερα. Ολόγρια η Αγγελική σου λέω. Πολλοί δικοί μας, που την είχαν λατρέψει, χαριεντίζονταν τώρα με τη νεαρή σφετερίστρια, της έλεγαν ιστορίες και ανέκδοτα από το παρελθόν μας, παραλείποντας βέβαια την Αγγελική, όπως οι Σοβιετικοί είχαν σβήσει κάποτε τον Τρότσκι από τη φωτογραφία δίπλα στον Λένιν. Πληγώθηκα, την ένιωθα εκεί, μια ανυπεράστι-

στη απουσία. Να τραβήξει, γαμώ το, τις φυλακές, τις φτώχειες, να μεγαλώσει τα παιδιά κι ύστερα...»

Έβαλα κρασί, δε σχολίασα.

Στα μάτια του είχε ζωγραφιστεί μια απελπισμένη παιδική ικεσία: «Μίλα μου για τον Μάριο, για την Όλια! Μίλα λοιπόν!» Δε θα ρωτούσε, αυτό απαιτούσε η εχεμύθεια εκείνης της νύχτας. Περίμενε. Εγώ τον άφηνα να ψήνεται. Είχα καταλάβει ότι ο χρόνος άλλαζε μέσα του την εικόνα του Μάριου. Τώρα, που οι αλλοτινοί δορυφόροι του τον είχαν ξεχάσει, ο Γιάννης τον είχε μεταμορφώσει σε θρυλικό πρόσωπο.

«Βρήκα τον Τάκη...» είπε δισταχτικά σε λίγο, σαν να 'θελε να ζυγίσει τις αντιδράσεις μου.

«Μπα...»

«Πήρα τη Βάσω, ήξερε ότι είναι στις Βριξέλες, είχε Συμβούλιο Υπουργών. Άφησα μήνυμα στη γραμματέα του. Με πήρε σε δυο ώρες στο κινητό. “Είσαι Βριξέλες;” τον ρώτησα. “Άσε, ρε, αυτά είναι για τη Βάσω. Κατέβα στη μαρίνα της Βουλιαγμένης να τα πούμε”. Ήταν σ' ένα κότερο φίλου επιχειρηματία με μια διαφημίστρια για γουικέντ. Πρόσεξε, λοιπόν, ότι το μάτι μου έπεφτε σε κάτι τύπους που κινούνταν ύποπτα σε διπλανά σκάφη. “Είναι μπάτσοι, ρε... Άλλαξαν τα πράγματα, Γιάννη, τώρα μας φυλάνε... Άλλαξαν...” έλεγε και σχημάτιζε αρωματικά δαχτυλίδια στο θαλασσινό αέρα με το πούρο του».

«Ναι, όπως αλλάζουμε πλευρό κοιμισμένοι, από το δεξιό στο αριστερό...» τον διέκοψα.

«Να μαζευτούμε, προτείνει, οι παλιοί, να τα πούμε... Το αίμα, λέει, νερό δε γίνεται».

«Πάρτι φαντασμάτων...»

«Πώς σκορπίσαμε, ρε Δημήτρη; Ο ένας έτσι, ο άλλος αλλιώς. Χαμένη γενιά!»

«Άσ' τα, ρε Γιάννη, αυτές τις κοινοτοπίες για γενιές και μαλακίες. Η Ιστορία είναι γεμάτη από χαμένες γενιές, χαμένα όνειρα, χαμένες ευκαιρίες, χαμένες ψευδαισθήσεις!»

«Ξέρεις, έχω γραφτεί στις εκδρομές που οργανώνουν στη Βολιβία, μόλις με 25.000 δολάρια. Θα ακολουθήσουμε τα ίχνη του Τσε στη ζούγκλα και στα βουνά...»

«“Γκεβέρα τουρς”, λοιπόν...»

Δεν απάντησε. Ξανάβαλα κρασί.

«Ανία! γαμώ το...» ξεφύσηξε.

«Νοσταλγία! Η άλλη όψη της βαρεμάρας. Δίχως τη νοσταλγία δεν αντέχεται τόση ανία!»

Ήθελα να τον πικάρω, σαν να ξεσπούσα στον ίδιο μου τον εαυτό.

«Η μνήμη, Γιάννη μου, είναι φαγούρα, όσο την ξύνεις, θα ξύνεσαι. Αυτή η μελαγχολική νοσταλγία είναι η αρρώστια των σαραντάρηδων!»

«Τι ρε συ, να ξεχάσουμε;»

«Να ξεχνάς είναι η λυδία λίθος της πνευματικής υγείας. Να θυμάσαι σημαίνει ότι γερνάς!»

«Ε! όχι και γερνάμε...»

«Τώρα είναι τα δύσκολα, κρατάμε τη νιότη ακόμη στο χέρι μας, μα αυτή, το βλέπουμε, πάει να γλιστρή-

σει, να φύγει. Όταν πράγματι θα γερνάμε, ίσως να μην το σκεφτόμαστε πια»).

Τον κοίταξα. Φορούσε το φθινοπωρινό μας πρόσωπο. Τώρα μου θύμιζε τον πατέρα του, όταν τον πρωτογνώρισα.

Μιλούσαμε. Μιλούσαμε. Είχαμε πια αδειάσει. Πίναμε αμίλητοι.

«Γιάννη, έχεις υποτροφία για τους γιους σου στο Πανεπιστήμιο της Μινεσότα...»

Το πρόσωπό του φώτισε. Δε ρώτησε, δεν έβγαλε μιλιτιά. Ήταν σίγουρος. Η οργάνωση υπάρχει. Ο «Αρχηγός» υπάρχει. Σε λίγο θα κληθεί κι ο ίδιος. Τα πάντα εξαρχής!

Έτσι χωρίσαμε.

Η απίθανη περιπέτεια του Γιάννη με την παρθένα του Πειραιά ξύπνησε μέσα μου μια πρωτόγονη αίσθηση ελευθερίας. Με λύτρωσε! Είχα βιδωθεί τόσο καιρό στο παρελθόν και να, τώρα, η μικρή Εύη το έφερε μπροστά μου ειρωνικό, εμφάνιζε τις μορφές των παλιών συντρόφων φιγούρες από το θέατρο σκιών, με κομμένο το νήμα που τις κινούσε, κι η μνήμη μου ντυμένη κλόουν γελοιοποιούσε το κυνήγι της αθωότητας κι έκανε μάταιη την αναζήτηση του χαμένου χρόνου.

Το παρελθόν, νικημένο απ' το παρόν, δεν έγινε ομορφότερο, κι ας λέει ο Προυστ. Η αθωότητα που περιγράφουν οι λογοτέχνες είναι ένα ψέμα. Κι εσύ, καλοκαιρινή νύχτα, που έφυγες, κι έφυγες για πάντα, πα-

ραήσουν συναρπαστική και ωραία για να είσαι αθώα! Δεν μπορείς να φέρεις πίσω τις παλιές μέρες, είναι σαν να ελπίζεις να αδειάσεις τη Μεσόγειο μ' ένα καλάθι. Η ζωή είναι μια ατέλειωτη ευκαιρία για καινούργιες εμπειρίες, στράγγιξέ τη να πάρεις όλη τη χαρά και τη λύπη που μπορεί να σου προσφέρει, μη γυρίσεις πίσω, θα γίνεις στήλη άλατος, σαν τη γυναίκα του Λωτ.

Κι όταν πάλι είδα τα απαιτητικά μάτια του Μάριου να καρφώνονται με μομφή πάνω μου και να μεταφέρουν σ' όλους μας ένα βαρύ φορτίο με δεσμεύσεις, άκουσα την εσωτερική μου φωνή να τον αποπαίρνει: «Άσε μας ήσυχους, μη μας φορτώνεις με τις δικές σου ενοχές!»

Εκείνο το βράδυ με κυρίευσε η παρόρμηση να κάνω έρωτα με μια νέα, άγνωστη γυναίκα, που να απολαμβάνει τη ζωή όπως έρχεται, δίχως μνήμη και παρελθόν, δίχως τις εμπειρίες και τις ενοχές των seventies, δίχως τα δικά μας υπαρξιακά ερωτήματα.

ΜΕΡΟΣ ΠΕΜΠΤΟ

Αίμα με αίμα

Νύχτα από θειάφι

Η ΤΑΝ ΤΡΕΙΣ ΚΑΙ ΜΙΣΗ ΤΟ ΠΡΩΙ, ΟΤΑΝ ΓΥΡΙΣΕ Ο ΔΗΜΗΤΡΗΣ σπíti του. Κατάφερε να το ρίξει έξω έπειτα από πολύ καιρό. Σε λίγο θα ξημέρωνε η 5η Ιουνίου, η γιορτή της Αναλήψεως, κι ο νους του γυρίζει, όπως πάντα τέτοια μέρα, στο πανηγύρι των παιδικών του χρόνων, με τις φωτιές, τις κούνιες, τα μαγικά και τ' ακροβατικά. Και να ξεχνούσε, ο νοτιάς, που έπαιρνε τον κόσμο, κουβαλούσε μέχρις εκεί τη μυρωδιά του χωριού του.

Κοίταξε τον εαυτό του στον καθρέφτη, καθώς βούρτσιζε τα δόντια του, τον βρήκε ήρεμο, τον άκουγε να του λέει καθησυχαστικά ότι ο χρόνος θα μειώσει όλες τις συγκινήσεις, ότι από τις αναμνήσεις δε θα μείνουν παρά μόνο κάτι παραμιλητά, κάποιες εύθυμες ή δακρύβρεχτες ιστορίες που κανείς τρίτος δε θα τους δίνει σημασία.

Ήταν σίγουρος πως είχε ξερκίσει το παρελθόν κι όμως εξακολουθούσε να πατά στο ναρκοπέδιό του. Ένα

βήμα πιο πέρα κι όλα θα σκάσουν στον αέρα. Δε θα μπορούσε βέβαια ούτε στο όνειρό του να φανταστεί τη σκηνή ένα τέταρτο αργότερα στην αποβάθρα του Ρίο, εκατό μέτρα πέρα απ' το Ενετικό κάστρο.

Ένας σωματώδης άνδρας, στραπατσαρισμένος από το πιοτό και το ξενύχτι, με μαύρους άσωτους κύκλους στα μάτια, έχει κλειδώσει το μπαρ του και περπατά αργά, παράλληλα με την ακτή, θαρρείς και θέλει να ξεζαλιστεί στη νοτισμένη αντάρα. Ένας άλλος, που πρέπει να караδοκούσε ώρα πολλή στο σκοτάδι να τον ξεμοναχιάσει, το ίδιο ψηλός, πιο ξερακιανός, μακρυκάνης κι αυτός, ίδιος στην περπατησιά, σίγουρα πιο νέος, ξεπορίζει σαν φάντασμα μέσα από τα αρμυρίκια και προχωρεί με ανοιχτές δρασκειλιές. Κινούν όμοια το σώμα, δεξιά κι αριστερά, και το κεφάλι και τα χέρια ακολουθούν στον ίδιο ρυθμό. Βαδίζει ο πρώτος κόντρα στον καιρό, που μαστιγώνει πισώπλατα το δεύτερο.

Ο νοτιάς, που λυσομανά στο στενό του Ρίου-Αντίρριου, σηκώνει άγρια βουνά, πετρωμένα, έτοιμα να πλακώσουν απέναντι τη Ναύπακτο. Τα σύρματα του ηλεκτρικού κροταλίζουν κι οι τέντες πλαταγίζουν δαιμονισμένα. Οι λαμαρίνες από τις παράγκες των συνεργείων που κατασκευάζουν τη μεγάλη γέφυρα κι οι καρέκλες, οι ομπρέλες κι οι σεζλόγκ από τα γειτονικά ξενοδοχεία σέρνονται στριγκλιάρικα στο καλντερίμι, ώσπου να τις καταπιεί μ' ένα γδούπο η θάλασσα. Το σκουπιδομάνι, οι πλαστικές μπουκάλες και σακούλες στροβιλίζονται στη

χωματερή του ανέμου. Ένας ρόγχος βγαίνει από το παλιό κάστρο, σαν να ξεψυχούν όλοι μαζί οι αιώνες που μαζεύτηκαν στους θόλους, στις κρυψώνες, στα σκουριασμένα κανόνια και στις πολεμίστρες του. Πιο πάνω, τα ροδάκινα, τα κεράσια και τα πράσινα λεμόνια εκσφενδονίζονταν σαν σφαίρες από χαλάζι. Όλοι οι διάβολοι της νύχτας ξαμολύθηκαν για να κάνουν τούτο τον τόπο να βογκήξει.

Ο αέρας, ίδιος γυαλόχαρτο, ξύριζε τα περικυκλωμένα από τη θανατερή ερημιά πρόσωπα των δύο ανδρών, που σίμωναν τώρα κοντά στα τριάντα μέτρα κι οι σκιές τους πήραν να αγγίζουν. Στα στόματα τριζοβολά η άμμος. Στα μάτια τσούζει ο ασβέστης και τ' αλάτι που τα σοβαντίζουν κι οι πευκοβελόνες σαν σύριγγες τρυπούν τα κορμιά. Κανένα άλλο ζωντανό πλάσμα δεν κυκλοφορεί, μήτε κι αυτοί που λατρεύουν το μεγαλείο, την τρομαχτική ομορφιά και τα φρικιά της φουρτουνιασμένης νύχτας. Ακόμα και το άχαρο πουλί, η κουκουβάγια, φοβήθηκε να βγάλει το σκούξιμό της και παρακαλά τη μέρα να γυρίσει. Στη θαλασσινή πατρίδα του Δημήτρη οι κάτοικοι θα τραβούσαν τους σύρτες στα πορτόφυλλα, θα μαντάλωναν τα παντζούρια, μα κανείς δε θα έκλεινε μάτι απ' την τρομάρα, περιμένοντας με το χάραμα τα μαντάτα για τα ναυάγια της νύχτας. Τρελός νοτιάς που κάνει τ' αστέρια να τρεμουλιάζουν και να σβήνουν, κι ακονίζει πάνω στην κόψη σου ένα λεπίδι.

Ο νεαρός, με βαριά βήματα που χάνονταν στο πλακόστρωτο, πλησίαζε τώρα με το μέτωπο λοξά προς τη

θάλασσα, αργά, ακίνητα, άκαμπτα, θαρρείς κι ήταν χυμένος σε μπρούτζινο εκμαγείο, νόμιζες πως κανείς ποτέ στην πλάση δε βρέθηκε τόσο μόνος, ζύγωσε στα τρία μέτρα, κάτι σαν ν' ακούστηκε, ένα δυο μουρμουρητά, δίχως να σαλέψουν τα χείλη, λες κι ήταν εγγαστρίμυθοι, έτσι άηχες είναι οι λέξεις που στάζουν αίμα, κι ύστερα όλα έγιναν απλά όπως και στον κινηματογράφο. Δεν πρέπει πια να σκεφτόταν τίποτα ο νεαρός, τίποτα δε θυμόταν, τίποτα δεν έβλεπε, ούτε καν το ένα βήμα πίσω που πήγε να κάνει ο άλλος για να προστατευτεί, κι έτσι σαν τυφλός κι ανελήητος μακελάρης, καταδικασμένος από μια πανάρχαιη κλήση του αίματος, τράβηξε το σαρανταπεντάρι κι ακούστηκε μια φορά ο ξερός του κρότος. Ο άλλος λύγισε και ισορρόπησε γονατιστός, με το κορμί να συσπάται, δίχως να βγάζει φωνή, με τα γουρλωμένα μάτια του να παίρνουν μια παράφρονη κι απορημένη όψη. Καθώς ένα ακόμη δυνατότερο γύρισμα του ανεμοστρόβιλου έκανε τ' αρμυρίκια να περιστρέφονται, σαν να χόρευαν σε ρέιβ πάρτι, κι ο σκιερός τους μαύρος όγκος ακούμπησε στη γη, το εκτυφλωτικό φως της λάμπας του δρόμου χτύπησε πρώτα το πονεμένο και ικετευτικό βλέμμα του μεγαλύτερου κι ύστερα το πρόσωπο του μικρότερου και τότε μόνο, όταν ζυγιάστηκαν με μάτια ξερά σαν το θάνατο, όταν το αίμα αναγνώρισε το αίμα, όταν τα γονίδια αποκατέστησαν τη δική τους επικοινωνία, πριν προλάβουν αυτοί να το καταλάβουν, τρέμαξαν το ίδιο κι οι δύο με τα πρόσωπά τους, μια κι ή-

ταν ίδιες κι απaráλλαχτες οι εικόνες τους, ίδιο το βαθούλωμα στα μάγουλα, ίδιο το τρέμουλο των χειλιών, ίδιο το πέταγμα κι η απορία των ματιών, ίδιο το λακκάκι στο πηγούνι, ίδια σαν κουπιά τα μακριά χέρια τους, ίδιο το δάγκωμα στην καρδιά τους, ίδιο το υλικό, πιο σκληρό κι απ' την πέτρα, στη φτιαξιά τους, δεν έμοιαζαν, ήταν, και δεν ήξερες ποιος είναι το πρωτότυπο και ποιος το αντίγραφο, μήτε αν είναι ο ένας σπορά του άλλου ή είχε πεθάνει ο ένας και τον επισκεπτόταν κιόλας το φάντασμά του, αλλά ο μικρότερος στο μεταξύ τον είχε ξαμώσει κατάστηθα και πάτησε μηχανικά για δεύτερη και στερνή φορά τη σκανδάλη, και κείνη τη στιγμή, σαν να σιχάθηκε την ίδια του την ύπαρξη κι ήθελε να την εξαφανίσει, έβγαλε μιαν αποτροπιαστική στριγκιά στοιχειού που τη σεβάστηκε ακόμη κι ο νοτιάς, μια και κόπασε για λίγο, όσο χρειάστηκε για να ξεσκίσει τη νύχτα. Τα σκυλιά, που είχαν λουφάζει από το φόβο τους και δε γάβγισαν ούτε μια φορά, έπιασαν, μόνο αυτά, με το αλαφιασμένο αυτί τους το φρικαλέο κι ανόσιο σήμα της κραυγής του και, για να τρομάξουν την ίδια τη φύση για τούτο το τερατούργημα, άρχισαν όλα μαζί ν' αλυχτούν και να νουριούνται σαν πληγωμένες ύαινες σε πεινασμένη και βρικολακισμένη βραδιά.

Τούτη η νύχτα από θειάφι πήρε να λιγοστεύει, όμως παρέμενε μαυροκίτρινη, ήθελε πολύ ακόμη για να φέξει και θ' αργούσε κάποιος να δώσει σημασία σ' εκείνον που σωριάστηκε σαν σακί με αποφόρια στο λιθόστρω-

το. Το αίμα του πότισε την πέτρα, μα μυρωδιά δεν ακούστηκε.

Ο Δημήτρης δεν ονειρεύτηκε τίποτα. Κι όταν αργά το πρωί πήρε το αυτί του απ' την τηλεόραση, που έβλεπε ο γιος του, να αναγγέλλεται έκτακτη επικαιρότητα με τον κινηματογραφικό τίτλο «Έγκλημα στο Ρίο!» δεν έδωσε σημασία και συνέχισε να ξυρίζεται. Κι ενώ το μεσημεριανό δελτίο ειδήσεων άρχιζε με το αναγγελτικό «Αυτόπτης μάρτυρας στο έγκλημα του Ρίο», γύρισε αδιάφορα να ρίξει ένα βλέμμα... κι αυτό κοκάλωσε στον αέρα, η ανάσα του κόπηκε κι ένα γρύλισμα ξέσκισε τα σωθικά του... Έβλεπε αιμόφυρτο ένα κέρινο ομοίωμα του Μάικλ, μεσόκοπο, κάπως ζαρωμένο, άξεστο, λίγο πιο παχύ. Εμβρόντητος δεν μπόρεσε καν να παρακολουθήσει την είδηση και ύστερα από λίγα λεπτά γύρισε στο διπλανό κανάλι να την προλάβει απ' την αρχή. Ο Ντούνιας πυροβολήθηκε θανάσιμα στις τέσσερις το πρωί στο Ρίο, σε απόσταση διακοσίων περίπου μέτρων από το ιδιόκτητο μπαρ του. Ο μάρτυρας, που ήταν εκείνη τη στιγμή σωριασμένος από το μεθύσι σε παρτέρι πίσω από τα σταθμευμένα αυτοκίνητα, αν και είδε τη σκηνή του φόνου, όχι μόνο δεν υπήρξε διαφωτιστικός, αλλά προκάλεσε πρόσθετη σύγχυση στις ανακριτικές αρχές με την παράδοξη κατάθεσή του. Ελέγχεται μάλιστα για την αξιοπιστία του, αφού, εκτός των άλλων, έφτασε στο αστυνομικό τμήμα μιάμιση ώρα μετά το συμβάν. Όταν ο αξιωματικός τον ρώτησε «ποιος το έκανε;» αυτός α-

πάντησε («ο Ντούνιας»), κι όταν τον πληροφόρησαν ότι το θύμα ήταν ο Ντούνιας, επέμενε και πάλι πως τον είδε με τα ίδια του τα μάτια να πυροβολεί. «Πρέπει, κακομοίρη μου, να ήσουν τύφλα και να τα έβλεπες όλα διπλά», του είπε ο αξιωματικός της προανάκρισης. Την άλλη μέρα μόνο μια εφημερίδα έκανε νύξη για το χουντικό παρελθόν του Ντούνια σαν επιλοχία της ΕΣΑ, ωστόσο δε συνέδεσε το γεγονός αυτό με τη δολοφονία του, την οποία η Αστυνομία και τα μέσα ενημέρωσης απέδιδαν σε κυκλώματα της νύχτας, αφού το θύμα διακινούσε γυναίκες, κυρίως από τη γειτονική Βουλγαρία.

Ο Δημήτρης, με το πρόσωπο παραμορφωμένο από αρχαία τρομάρα, τραύλισε ένα δυο φορές: «Το κράτησε! Τότε το κράτησε!» Ήταν ο μόνος κάτοικος αυτής της χώρας που γνώριζε ότι ο μπεκρούλιακας δεν τα «έβλεπε» διπλά. Ήταν διπλά. Το παρελθόν έπαιρνε πίσω το αίμα του. Το παρελθόν, που πέθανε χωρίς να πεθαίνει ποτέ, επέστρεψε τα ξημερώματα με την πιο συγκλονιστική κι αποτρόπαιη αποκάλυψη, αυτήν που ξεπερνά τα ανθρώπινα, με την πιο ζοφερή σκηνή αναγνώρισης γιου με κείνον που απ' τα αρχίδια του βγήκε. «Τον ξέκανε!» ψιθύριζε με δέος, «αυτόν που ήταν μόνο ένας κτηνώδης δότης σπέρματος!» Τώρα κατάλαβε τι ήταν εκείνο το δυσανάγνωστο στα μάτια του την ώρα της κηδείας. «Εκδίκηση! Θάνατος!» Έπρεπε να τον βγάλει απ' τη μέση για να συνεχίσει να ζει. Τίποτα άλλο όμως δεν ένοιαζε αυτή τη στιγμή τον Δημήτρη, παρά μόνο η τύχη των δύο άμοιρων νέων που χρεώθηκαν ανήκουστα

βάρη από το παρελθόν των γονέων τους. Τρεκλίζοντας, μπροστά στα ανήσυχα μάτια του γιου του, έφτασε μέχρι το τηλέφωνο. Στο Σεν Πολ θα ήταν νύχτα ακόμη, αλλά δεν έπρεπε να περιμένει.

«Κριστίν, παιδί μου, ηρέμησε να μ' ακούσεις. Ο Μάικλ είναι εντάξει! Σπουδαίο παλικάρι! Η παράδοξη συμπεριφορά του οφείλεται σε κάτι άλλο, σε κάτι συνταραχτικό...» διαβεβαίωνε τρυφερά, σκεπάζοντας πατρικά την ταραχή του και τη δική της απόγνωση.

«Τι; Πέστε μου! Δεν αντέχω άλλο...»

«Ηρέμησε! Πίστευε ο δυστυχισμένος ότι ήταν αδελφός σου...»

«Ω! Θεέ μου! Τι φρίκη!» βόγκηξε.

«Έκανε λάθος...»

«Το ξέρει;»

«Ναι, το ξέρει από σήμερα το πρωί».

«Ποιος είναι τελικά ο Μάικλ; Ποιος; Ξέρετε;» σπαρταρούσε.

«Τώρα το έμαθα. Πριν από τρία λεπτά, γι' αυτό σε ξύπνησα. Πες πως είναι δικός μου γιος, τόσο τον αγαπώ και πιο πολύ. Αυτή τη στιγμή δεν μπορώ να σου πω τίποτα περισσότερο. Θα τα πούμε από κοντά. Αύριο, το πολύ μεθαύριο, φεύγω για την Αμερική».

«Τον είδατε;»

«Όχι! Αν δώσει σημείο ζωής σε σένα ή στον Χένρι, πείτε του να έρθει εκεί, αμέσως. Σε καμιά, μα καμιά περίπτωση μην του αναφέρεις κάτι απ' όσα σου είπα. Είναι απόλυτη ανάγκη να τον δω πρώτα...»

Έτσι έλεγε στην ερωτευμένη γυναίκα για να την παρηγορήσει, έτσι το 'θελε κι ο ίδιος, αλλά δε γνώριζε αν αυτός ο νέος, που άλλον έχει πλάσει για πατέρα του στο παιδικό γενέθλιο παραμύθι του κι άλλος του φανερώθηκε την ώρα του σκοτωμού, θα ξαναγύριζε ποτέ στο Σεν Πολ και θα ξανάφερνε κοντά τους τη μάνα του ή αν θα τριγύριζε σαν την άδικη κατάρρα και θα 'τρεχε σε απόκρημνα λαγούμια να κρυφτεί ή αν θα 'βγαζε μόνος τα μάτια του κι έτσι σαν ένα τυφλό και τρελό στοιχείο θα περιφέρει στον κόσμο την ύπαρξή του, μέχρι να την εξαφανίσει κι αυτή.

Ο Δημήτρης, που λίγο πριν πίστευε ότι είχε αποτινάξει από πάνω του τη σκιά του Μάριου κι άρχιζε να αισθάνεται ακόμα και την αγαπημένη του Όλια σαν μια παραίσθηση της νιότης του, κατάλαβε ότι το παλιό αυτό ζευγάρι ήταν η ίδια η μοίρα, το προσωπικό πεπρωμένο, που πέφτει πάνω σου σαν φάντασμα και πρέπει να το ακολουθήσεις μέχρι το τέλος. Κι ο νεαρός «Γάλλος» της ίδιας μοίρας έγινε το φοβερό όργανο.

Κανείς δε θα μπορέσει να μιλήσει για λογαριασμό του Μάικλ, σκεφτόταν. Ένα λεπτό πριν ρίξει τον πρώτο πυροβολισμό, ήξερε και τι άλλο ήταν ο Ντούνιας εκτός από βασανιστής της μάνας του; Μόνο ένα λεπτό μετά κατάλαβε ότι βγήκε από τη φριχτή σπορά του λόχου των βασανιστών;

Κανείς δε θα μπορέσει να μιλήσει για λογαριασμό του Μάριου. Κατάλαβε απ' την αρχή ποιος ήταν ο Μάικλ

και τον άφησε να γίνει αυτός ο άγγελος της εκδίκησης, σκοτώνοντας την ίδια του τη φύτρα, και ύστερα αυτός, ο γιος εκείνης, να πάρει την κόρη του, μα και την ίδια τη δική του θέση στη ζωή, για να ξαναρχίσουν και πάλι, μέσα από τα παιδιά μας, όλα από την αρχή; Ή το αγνοούσε, κι ο νεαρός, που πίστευε πως ο Μάριος ήταν ο πατέρας του, τον πρόλαβε στο φονικό, όταν σπάζοντας τους κωδικούς ανακάλυψε το κτήνος που μαγάρισε τη μάνα του; Ίσως αυτό να 'ναι και το πιθανότερο, σκέφτηκε.

Το απόγευμα τηλεφώνησε στην Μπέγκι στη Θεσσαλονίκη. Ήταν η δεύτερη φορά που μιλούσαν στο τηλέφωνο και δεν ήξερε ποιο ένστικτό του επέλεξε αυτή την άγνωστη γυναίκα σαν εξομολογητή και μάρτυρα.

«Α! Κάνω το πρώτο μου μπάνιο τούτη τη στιγμή, είμαστε στη Χαλκιδική!» του είπε αναστατωμένη στο κινητό.

«Θα πάω στην Αμερική. Θέλω να έρθεις», της είπε κοφτά, έτσι απλά.

Έμεινε αμίλητη μισό λεπτό.

«Ναι, θα σε πάρω σε λίγο. Κατάλαβες; Εντάξει;»

Δεν πρόλαβε να κλείσει και το 'χε μετανιώσει. Αισθάνθηκε πως δεν είχε κανένα νόημα.

«Έπρεπε να είχαμε συναντηθεί νωρίτερα», του είχε πει στο πρώτο τους τηλεφώνημα.

«Πες πως θα συναντηθούμε στις σελίδες ενός μυθιστορήματος, εκεί ίσως κάνουμε κάτι».

Αυτό δεν το είπε. Το σκέφτηκε κείνη τη στιγμή, κι έθεσε εκτός λειτουργίας το κινητό του.

Αναζητώντας το αρσενικό χέρι

ΚΑΘΕ ΜΕΡΑ, ΓΥΡΩ ΣΤΙΣ ΤΕΣΣΕΡΙΣ, ΕΝΑ ΜΙΚΡΟ ΑΓΟΡΙ πήδαγε σαν τραγάκι τα λίγα σκαλοπάτια του ονομαστού σχολείου, που πρωτοϊδρύθηκε στα χρόνια της επανάστασης, κι από τις τάξεις του μπορούσες να δεις την κορυφή του πύργου του Άιφελ, έτρεχε ξέφρενα στο μεγάλο περίβολο κι ύστερα στην πύλη ορμούσε να αρπάξει το χέρι της κοκκινομάλλας – δυο μόνο χούφτες στάχτες, απ’ αυτές που μ’ έναν ξαφνικό πόνο βγαίνουν σ’ ένα βράδυ, διέκοπταν τις γλώσσες της φωτιάς που την τύλιγαν μέχρι τη μέση–, γύριζε για μια μόνο στιγμή πίσω και το βλέμμα του σταματούσε στα παιδιά που τα περίμεναν πατεράδες ή παππούδες, αυτόν ποτέ δε θα τον έπαιρνε ένα αρσενικό χέρι, μετά σοβαρός ανασήκωνε τα μάτια στη μαμά με το κοριτσίστικο πρόσωπο, σαν να ’θελε κάτι να πει, αλλά της έσκαγε ένα φευγαλέο χαμόγελο κι άρχιζαν να ανεβαίνουν, τότε τρέχοντας, τότε κανονικά, αμίλητοι αλλά ευτυχισμένοι, τη Rue de la Tour, οι περαστικοί γυρνούσαν και τους χά-

ζευαν, κι ήταν εκείνη αλαφροπάτητη, θαρρείς δεν πατούσε τη γη, διάφανη, νόμιζες θα την εξαέρωνε η δροσερή αύρα απ' το Σηκουάνα.

Εκεί, τρία τετράγωνα πιο πάνω, αριστερά σ' ένα μικρό αλλά κομψό διαμέρισμα, γεμάτο φρεσκάδα, της περιοχής του Μομπούρ, μεγάλωνε το αγόρι κυνηγημένο από τις σκιές εκείνου που απουσίαζε, και το ανδρικό χέρι που ποτέ δε θα το σκέπαζε τη νύχτα, το ανδρικό στόμα που δε θα του έλεγε ποτέ ιστορίες παλιές, το ανδρικό πόδι που δε θα του μάθαινε τρίπλες του έλειπε, σαν να είχε ξεριζωθεί ένα κομμάτι του εαυτού του κι ένωθε αγιάτρευτη την ανάγκη να το ξαναβρεί για να συνεχίζει να ζει.

«Πες μου, μαμά, μια ιστορία για τον μπαμπά», της ζητούσε για να κοιμηθεί. Κι εκείνη, η σιωπηλή αλλά τρυφερή μάνα, άρχιζε μιαν από τις πολλές ιστορίες που συνέθετε για έναν όμορφο και γενναίο φοιτητή, ο οποίος έδωσε τα πάντα, ακόμη και τη ζωή του, για τους φτωχούς και την ελευθερία. Ίσως να μην το καταλάβαινε, όμως ασυνείδητα σχεδίαζε πάντα το σκαρίφημα του άνδρα που σημάδεψε την πρώτη της νεότητα. «Πώς ήταν;» τη διέκοπτε κι αυτή τον περιέγραφε με θαυμασμό, μέχρι να κλείσει γλυκαμένο τα μάτια του, ύστερα έφευγε με αθόρυβο βήμα, αλλά εκείνο την παρακολουθούσε να φωτοβολεί στο μισοσκοτάδο πασχίζοντας να ξεδιαλύνει το αίνιγμα της ζωής της. Καθώς πέρασαν ένα δυο χρόνια, ο μικρός, με την παιδική του σχολαστικότητα, άρχιζε να καταγράφει τις αντιφάσεις στις α-

φηγήσεις της, τα κενά και τα μισόλογά της και να την πιάνει να γυρίζει αλλού τη συζήτηση, κι όταν ένωθε ότι οι ερωτήσεις («μου έμοιαζε;») («πού είναι ο τάφος του;») («ήξερε ότι θα γεννηθώ;») και άλλες πιο επώδυνες την έκαναν να υποφέρει, κι όταν συνειδητοποίησε ότι υπήρχε μια απαγορευτική πινακίδα στο μυστικό παιδικό του δωμάτιο, ότι έπεφτε σε μια πόρτα σφαιλιστή, αποφάσισε οριστικά να μην την ξαναχτυπήσει και κλείστηκε ακόμα περισσότερο στον εαυτό του. Κανείς βέβαια δε θα το παρηγορούσε, αν του έλεγε ότι η απορία η δική του για τον πατέρα είναι και η κοινή απορία όλων μας και πως πάνω σ' αυτό το αβέβαιο της πατρότητας χτίστηκε ένας ολόκληρος ανθρώπινος πολιτισμός.

Ίσως θα περίμενε κάποιος, αν έχει επηρεαστεί από τη λογοτεχνία και την ιστορία, πως ο μικρός, δίχως πατρώνυμο, θα ένωθε ταπεινωμένος και πως όλη του η ζωή θα ήταν μια εξέγερση ενάντια στην κακότυχη μοίρα του. Αλλά εκείνος αντίθετα το γύρισε στην περηφάνια, την αδυναμία την αντέστρεψε σε δύναμη θέλησης, επιθυμούσε να ξεχωρίζει, αρνιόταν να συμφιλιωθεί με οτιδήποτε μέτριο, μια κι ήταν ταγμένος για κάτι μεγάλο και μοναδικό, αναδημιουργούσε φανταστικά τη ζωή και τα ερημικά ονειροπολήματά του γέμιζαν παράτολμα σχέδια. Έτσι κατάμονος, σαν ακυβέρνητος χαρταετός, ταξίδευε μακριά σ' άγνωστα τοπία μιας άγνωστης γεωγραφίας. Κι όσο παρατηρούσε τη μετριότητα ή την ασήμαντότητα των πατεράδων των συμμαθητών του, τόσο τοποθετούσε πολύ ψηλά το δικό του πατέρα και

τον τύλιγε με σύννεφα μεγαλείου. Κανένα άλλο αγόρι δε βίωνε τόσο έντονα τη μορφή του πατέρα. Ήταν ανύπαρκτος, άρα παντοδύναμος.

Στο κενό της σκοτεινής αλλά σεβάσμιας καταγωγής του θα τοποθετούσε έναν πατέρα-ήρωα, γι' αυτόν πολεμούσε στις γεμάτες υπερδιέγερση νύχτες του, σ' αυτόν αφιέρωνε τις νίκες στα ανήσυχα όνειρά του κι επιθυμούσε να φανεί αντάξιάς του, περιμένοντας τη στιγμή που εκείνος θα τον καλούσε δίπλα του στη μεγάλη αποστολή. Κι ήταν η πιο ευτυχισμένη του στιγμή, όταν, ένα λεπτό πριν τον σηκώσει απ' το κρεβάτι η μάνα του για το σχολείο, παρέτεινε το όνειρο της νύχτας, ενώ είχε κιόλας αρχίσει να βλέπει μέσα του τα πρώτα επεισόδια ενός άλλου όνειρου, όπως τα πρωινά του Σαββάτου έκανε ζάπινγκ και παρακολουθούσε στην τηλεόραση ταυτόχρονα δύο ιστορίες στα παιδικά της προγράμματα. Έτσι κυλούσε γρήγορα ο καιρός κι αυτός ζούσε περνώντας από τον ένα μυθιστορηματικό πατέρα-ήρωα στον άλλο και μεγάλωνε ανάμεσα σε εναλλασσόμενες πατρικές μορφές, σε διαφορετικές ζωές, σε διαφορετικές ανδρικές χειρονομίες και εκφράσεις.

Κι όταν κάποιος χτυπούσε το κουδούνι τους, έτρεχε ν' ανοίξει πρώτος και ξεφώνιζε μέσα του «ο πατέρας!» «ο πατέρας!» αλλά, ακόμη κι εκείνη τη στιγμή του ενθουσιασμού, μια ξαφνική θλίψη έσφιγγε το στήθος του, συννέφιαζε από την αμφιβολία, τον έτρωγε η έγνοια μην είναι κανένας τιποτένιος και με τη φαντασία του ζήλωνε τα γαλόνια του ήρωά του και τον διαπόμπευε.

Τα αισθήματά του για τον απόντα ανεβοκατέβαιναν σαν παλιρροιακό κύμα από τη λατρεία μέχρι τη ζήλια, τον ανταγωνισμό, την απόρριψη, ακόμα και την ασυνείδητη επιθυμία θανάτου. Έτσι, όταν πάνω στα μοναχικά παιχνίδια του κατέστρεφε έναν ήρωα-αρχηγό, το δραματοποιούσε και βυθιζόταν σ' έναν ατέλειωτο θρήνο πλημυρισμένος από ενοχή. Ένωθε να σκοτώνει ένα συμβολικό υποκατάστατο του πατέρα.

Έφτανε να μπερδεύει τις ιστορίες των βιβλίων που ξεφύλλιζε αχόρταγα, καθώς και των κινηματογραφικών έργων, με τη δική του ζωή, να αναθεωρεί το γενέθλιο μύθο του, να προσθέτει νέα πρόσωπα και γεγονότα και να δημιουργεί ένα νέο μοντέλο του κάθε φορά. Όταν κατάλαβε ότι όλοι οι μυθικοί ήρωες, όπως κι οι ιδρυτές πόλεων και θρησκείων κι οι μεγάλοι στρατηλάτες, υπήρξαν έκθετα παιδιά, θεώρησε πως βρήκε τη ρίζα της καταγωγής του και το δικό του υψηλό προορισμό. Όταν συνειδητοποίησε ότι η Μαρία η Θεοτόκος γέννησε δίχως να παρεισφρήσει άνδρας, ταυτίστηκε με το μοντέλο της άσπιλης σύλληψης και πίστεψε στην παρθενία της μάνας του.

Η μάνα, που ακουμπούσε τα λεπτά δροσερά της χέρια στο μέτωπό του κι απορροφούσε στο δικό της σώμα τον πόνο και τον πυρετό του, άκουγε το εσωτερικό του χοχλάκισμα, μα απόφευγε την ανακριτική ματιά του, δε μιλούσε, γιατί τον έβλεπε να φοβάται και να μισεί εκείνη τη σκοτεινή της δύναμη να τον καταλαβαίνει και να τον ακολουθεί παντού με το προστατευτικό της βλέμ-

μα. Έπρεμε όμως άδίκια πως τούτο το, δίχως πατρικό αγκυροβόλιο, ξεπεταρούδι θα κινδύνευε να παρασυρθεί από τα κύματα των φαντασιώσεών του και να ξεβραστεί στη χώρα του παραλογισμού. Ο μικρός παρέμενε πάντα κυρίαρχος πάνω στις ιλιγγιώδεις στροφές της φαντασίας του. Την έλεγχε, δεν παραληρούσε. Έγινε μυθοπλάστης για να μη γίνει παρανοϊκός.

Τα άλλα παιδιά αγαπούσαν τη λιακάδα, αλλά εκείνος γλύκαινε με τη θύελλα, μέρωνε με τα αστραπόβροντα, ζήλευε τον ανεμοστρόβιλο, ένιωθε μιαν άγρια χαρά με την καταιγίδα που μαστίγωνε το Παρίσι, έστηνε αυτή άγρυπνος μες στο χαλασμό της νύχτας και ξεχώριζε όλους τους ήχους της, άκουγε τις ριπές της πάνω στα φωτεινά πανύψηλα γυάλινα κτίρια, το σφυροκόπημά της στις γέφυρες του Σηκουάνα, το βόγκο των δέντρων στο δάσος της Βουλόνης που λύγιζαν απ' τον κακό βοριά, το σύριγμα του νερού στις υδρορροές, τις στριγκιές σειρήνες της Πυροσβεστικής και τους ολολυγμούς των τρένων, το βρυχηθμό του ωκεανού που έσκαγε στις απότομες ακτές της Βρετάνης, έφτανε ν' ακούει το αίμα του στις φλέβες και την καρδιά του να βροντά πολεμικά σαν ένα ταμ ταμ κάπου μακριά. Κάτι τέτοιες ερεβώδεις νύχτες που διανυκτέρευε η φαντασία του και σφιγγόταν η καρδιά του από κείνο το φόβο που δε φοβάται τίποτα και κανέναν, σηκωνόταν ακροπατώντας, κοίταζε απ' το παράθυρο την πόλη και περιέφερε το παιδικό του βλέμμα στην απεραντοσύνη ενός τρικυμισμένου κόσμου. Εκεί, στο παράθυρο, με τις ανταύγειες του Πα-

ρισιού, ξαναδιάβαζε το αγαπημένο του ποίημα, τον «Κουρσάρο» του λόρδου Μπάιρον. Καμιά φορά έβγαζε στεναγμούς κι αναφιλητά τράνταζαν τα στήθη του, στα μάτια του έτρεχαν δάκρυα, μα δεν ήταν από δυστυχία, αλλά για κείνο το αόριστο κι απρόσιτο που λαχταρούσε. Ερχόταν τότε μια μακρινή ανάμνηση του πατέρα του, θαρρείς κι είχε ζήσει κάποτε μαζί του, κι αυτό του φαινόταν περίεργο κι αδύνατο, σύμφωνα με τα λεγόμενα της μάνας του, κι όμως, πριν προλάβει να συγκρατήσει τα χαρακτηριστικά του, εξατμιζόταν και γρήγορα ξανασκοτεινίαζε η ύπαρξή του.

Οι δάσκαλοι σχολίαζαν πως ήταν μια πρόωρα αναπτυγμένη και θαρραλέα φύση με σπάνιες ικανότητες, «θα μας εκπλήξει μια μέρα», έλεγαν, «αν δεν πέσει θύμα της ευφυΐας του», κάπου τους προκαλούσε θαυμασμό ανάμιχτο με ανησυχία, κι όταν τα μάτια τους διασταυρώνονταν τυχαία με κείνα του ασυνήθιστου μαθητή τους, δεν άντεχαν τη σκοτεινή τους φλόγα και τα χαμήλωναν. Νόμιζες πως τούτο το δυνατό, ψηλό αγόρι με τις ανοιχτές πλάτες, που ζούσε αποκλεισμένο στο δικό του σύμπαν, ξεφύτρωσε κατά λάθος ανάμεσα στους συμμαθητές του, που φάνταζαν μαμόθρεφτα στα μάτια του. Κι όμως αυτός ο μονήρης δεν ήταν απομονωμένος. Οι συμμαθητές του συναγωνίζονταν ποιος θα τον έχει φίλο από φόβο ή από τη λάμψη και το σκοτάδι που κουβαλούσε μέσα του. Ιπποτικός, προστάτευε τους αδύναμους, ήταν στο επίκεντρο, φυσικός ηγέτης, αλλά δεν ήθελε να 'ναι γκεσέμι στο κοπάδι. «Δε θέλω αρχηγός

στην αγέλη, το λιοντάρι είναι μονάχο του», έλεγε. Τον έβλεπες ξαφνικά να περνά βιαστικός ανάμεσά τους, το μάτι του να μην τους πιάνει, κλεισμένος σε μιαν απροσπέλαστη ανεξαρτησία κι ύστερα πάλι, μες στο χαμό του σχολείου, αυτός να στέκεται όρθιος, ασάλευτος, με το βλέμμα συγκεντρωμένο στο κενό, σάμπως να τον είχαν ματιάσει.

Οι συνάδελφοι της μητέρας στο Εθνικό Κέντρο Βιοϊατρικών Ερευνών ρωτούσαν τάχα αδιάφορα «τι κάνει ο γιος;» αλλά αυτή διέκρινε ότι υπονοούσαν κάτι πιο σκοτεινό πέρα κι απ' τον έμφυτο φόβο των μικροαστών για τα ξώγαμα, διαταραγμένοι από κείνη την ακατανόητη σκιά που έπεφτε σ' αυτήν και το γιο της, και μια απλώνόταν, μια υποχωρούσε, όπως στη φωτεινή πλευρά του φεγγαριού. Είναι αλήθεια ότι το μυστήριο εκείνης της σιωπηλής γυναίκας, με τη σπάνια επιστημονική συνέπεια, σαγήνευε όλο τον πληθυσμό, αρσενικό και θηλυκό, της κοινότητας των ερευνητών. Κι όμως, οι ίδιοι που τη θαύμαζαν, ένιωθαν να προσβάλλονται από το φωτεινό περιθώριο όπου ζούσε, από τη μοναξιά της, που φαινόταν να την απολαμβάνει, από τις ευρύτερες γνώσεις της –αυτής, μιας ξένης– στη γαλλική κουλτούρα, κάτι σπάνιο για τους στενούς ορίζοντες των γιατρών, και βέβαια από την απόσταση και ανωτερότητά της απέναντι στα κουτσομπολιά, τα σκάνδαλα, τους ζηλότυπους ανταγωνισμούς, τις κακίες και τις μικροπρέπειες που διανθίζουν τη ζωή κάθε κλειστής κοινότητας. Μάλιστα, μερικοί και μερικές, που ποθούσαν την κοκκινομάλλα

αλλά στάθηκε αδύνατο να την κατακτήσουν, έλεγαν ιστορίες γι' αυτήν κι άρχισαν σε αντίποινα να διαδίδουν φήμες. Η άπιαστη εκείνη γυναίκα θα παρέμενε μια ανορθογραφία που ερέθιζε τη φαντασία των τετραγωνισμένων ερευνητών.

Κανείς δεν την είδε ποτέ με έναν δικό της, ποτέ δεν αντιλήφθηκαν να έχει την παραμικρή σχέση μ' οποιονδήποτε Έλληνα. Έτσι σχολίαζαν. Κι ήταν αλήθεια. Έπρεπε να κρατήσει το γιο της μακριά από καθετί ελληνικό. Αυτό επέβαλλε η έγνοια της για την ευτυχία του. Ίσως να φοβόταν και τη δικιά της νοσταλγία και κρατούσε την ίδια απόσταση με την Ελλάδα που κρατούσε ο γιος της με τη Γαλλία. Έτσι και τον φώναζαν «Μισέλ», τους έκοβε αυστηρά με το «Μάικλ, με λένε». Ποτέ δεν έλεγε επίθετο, άλλωστε εκείνο της μάνας του, κοινό ελληνικό, τον απωθούσε, όπως ποτέ δεν έδωσε σε κανέναν την ευκαιρία να του ζητήσει πατρώνυμο. Διάλεξε το αγγλικό, του φαινόταν ουδέτερο, πίστευε πως δεν παραπέμπει σε καμιά συγκεκριμένη πατρίδα. Δε συμφιλιώθηκε ποτέ με τη Γαλλία, ίσως γιατί ήθελε να κρατήσει μέσα του δυνατό κι ανέπαφο το δικό του άγνωστο και μυθικό τόπο καταγωγής. Μισούσε τα κρουασάν και τα τραγανιστά της φραντζολάκια, τα γαλλικά τραγούδια του φαίνονταν ηλίθια μελό, η νέα γαλλική λογοτεχνία τσοκαριλίκι, ο Σηκουάνας του μύριζε χλωρίνη και φαρμακίλα κι αηδίαζε με τα λεκτικά τικ της νεολαίας στα καφέ της αριστερής του όχθης, ο Πύργος του Άιφελ ήταν μια γελοία κατασκευή για ε-

νήλικους κρετίνους κι η Νοτρ Νταμ ένας μεσαιωνικός νεκροθάλαμος, η Αψίδα του Θριάμβου το τέμενος της στρατοκρατίας και το κέντρο Πομπιντού το πρότυπο του κιτς. Μήτε την Ελλάδα αγαπούσε, μια χώρα που πρέπει να πλήγωσε και να εξόρισε τη μάνα του, εξοντώνοντας παράλληλα τον πατέρα του. Κι όταν κάθε Σεπτέμβρη οι συμμαθητές του μιλούσαν με ενθουσιασμό για τις διακοπές τους στην Ελλάδα, έφτανε να περιφρονεί, αυτός, ένα παιδί της καταχνιάς και της καταιγίδας, τα γραφικά νησάκια και το γαλάζιο Αιγαίο· όλα αυτά δεν ήταν παρά μια χαζοχαρούμενη ηλιόλουστη περιοχή για τουρίστες. Ένωθε πως αυτή η χώρα, όπως και η ταυτότητα του πατέρα του, αποτελούσαν τμήμα της άδηλης συμφωνίας που είχε συνάψει με τη μάνα του να μην τα αναφέρουν ποτέ, μέρος του κοινού πρωτόγονου φόβου τους ακόμη και να τα ονοματίσουν. Ήταν και θα έμεναν δίχως πατρίδα.

Μέρα με τη μέρα, χρόνο με το χρόνο, το αγόρι συναρμολογούσε σκόρπια κομματάκια από εξομολογήσεις της μάνας, φράσεις που της ξέφευγαν αυθόρμητα, θρύψαλα από σπασμένους ήχους, μικρές παύσεις, ψίχουλα συναισθηματικά, θραύσματα από συζητήσεις που κρυφάκουγε, ονόματα και αφιερώσεις στα βιβλία της, αόριστες φήμες που έφταναν στ' αυτιά του, καθώς κι ό,τι απ' την αλήθεια του ψάρευε στα βλέμματα των άλλων, ό,τι μάζευε απ' εδώ κι από κει για να ανασυνθέσει στο μισοσκόταδο της παιδικής του φαντασίας το κολάζ του γενέθλιου μύθου του και το πορτρέτο του ανθρώπου που

τον έφερε στη ζωή. Για ένα και μόνο δεν είχε καμιά αμφιβολία. Ο πατέρας του δεν είχε πεθάνει. Όχι, γιατί δεν υπήρχε πουθενά στον κόσμο ένας τάφος να του αφήσει λίγα κόκκινα τριαντάφυλλα. Όχι, όχι, το έβλεπε στις αποχρώσεις της φωνής της μάνας του, στις ξαφνικές σκιές των ματιών της, στα κομπιάσματά της, προπαντός το άκουγε από την εσωτερική του κραυγή, κι αυτή μόνο συνήθισε να εμπιστεύεται. Κι όταν, εκεί στα δέκα του χρόνια, αποτραβηγμένος στην εσωτερική ζωή, έπεσε, με τη μονομανία που τον χαρακτηρίζει, στα ηλεκτρονικά παιχνίδια κι αφοσιώθηκε στο κομπιούτερ του, συχνά απ' το τερματικό του έβγαιναν οι διαδοχικές εικόνες του πατέρα του.

Ένα χρόνο μετά, έπεσε με τα μούτρα στην κληρονομικότητα. Αυτή θα λύσει το γρίφο του. Ρουφούσε ό,τι διάβαζε κι άκουγε για το D.N.A., ψάρευε τη μάνα του για τα χρωμοσώματα, σύγκρινε την εικόνα του με τα χαρακτηριστικά της μάνας του και του σογιού της, κατέγραφε τις διαφορές τους, το ύψος, τη δύναμη, το χρώμα των ματιών και των μαλλιών, το λακκάκι στο πηγούνι, και μ' αυτά τα χαρακτηριστικά πειραματιζόταν στο κομπιούτερ με τα πορτρέτα εκείνου στον οποίο χρωστούσε τη ζωή.

Ένα βράδυ έμεινε ασάλευτος και δεν έτρωγε. Την κοίταζε με αποστροφή, κι όταν εκείνη ακούμπησε το χέρι της στο κεφάλι του, αποτραβήχτηκε βίαια, αρνήθηκε τις τρυφερότητές της κι έκανε δέκα μέρες να της μιλήσει. Τι τον πείραζε; Ο μικρός Μάικλ, που γνώριζε

ποια μέρα και ώρα και σε ποιο δωμάτιο της κλινικής είδε πρώτη φορά το φως και μέχρι τότε χάλκευε ηρωικές και ρομαντικές ιστορίες για τη σύλληψή του, άρχισε να κάνει μαύρες, ακόμα και χυδαίες σκέψεις γι' αυτή τη στιγμή, επηρεασμένος από πρόσφατες γνώσεις του. Την έβλεπε, με την παιδική του σκληρότητα, να αλλάζει τους άνδρες σαν τα πουκάμισα και να μην ξέρει τίνος σπορά είναι. Την παρακολουθούσε να παίρνεται βιαστικά στις τουαλέτες του πανεπιστημίου, σε δωμάτια φτηνών ξενοδοχείων, σε αυτοκίνητα, ακόμα και όρθια στις γωνιές των δρόμων και στα πάρκα. Τη φαντάστηκε να απατά και να εγκαταλείπει τον καημένο τον πατέρα του, με τον οποίο ένιωθε να ταυτίζεται και να προδίδεται όπως κι εκείνος. Ακόμα και τη χαρακιά στα χείλη της την εξηγούσε μ' ένα σπασμένο μπουκάλι από κάποιον έξαλλο και μεθυσμένο εραστή, όπως είχε δει μιαν ανάλογη σκηνή στην τηλεόραση. «Ούτε αυτός ούτε αυτή με ήθελαν. Είμαι η επιπολαιότητα μιας βραδιάς, είμαι το προφυλακτικό που ξέχασε να βάλει». Έτσι παραδομένος στον πόνο, έφτανε να μισεί τη γυναίκα που κατείχε το επίζηλο μυστικό της ύπαρξής του, άφηνε τον εαυτό του να φαρμακώνεται και να στάζει βασανιστικά λεμόνι στην πληγή του, βούλιαζε στο σπαραγμό του απατημένου, ώσπου μια μέρα ένιωσε σιχασιά για τις σκέψεις του και μ' ένοχο βουβό κλάμα γύρισε για πάντα τη μαύρη σελίδα της παιδικής του παράκρουσης, στην οποία το νυμφίδιο και η παρθένος είχαν συναντηθεί στο ένα και αυτό πρόσωπο της μάνας του.

Ήταν και ήθελε να μείνει ο μοναδικός εκείνης που κρατούσε περίκλειστη τη δική του αλήθεια. Ζήλευε τους άνδρες που την πλησίαζαν. Μισούσε το Κέντρο Ερευνών, γιατί εκεί κυκλοφορούσαν κατά δεκάδες όλοι οι πιθανοί αντικαταστάτες του. Κι όταν ένας γνωστός καθηγητής της Βιογενετικής άρχισε να τους επισκέπτεται συχνά, να την πολιορκεί επίμονα και πάσχιζε να γίνει μέντοράς του, το αυτοκίνητό του πήρε φωτιά έξω από το σπίτι τους. Η Αστυνομία έκρινε ότι κάποιος αλήτης περιέλουσε τα λάστιχα με οινόπνευμα. Η μάνα κατάλαβε ποιος ήταν. Η ίδια ωστόσο δεν είχε το κουράγιο να αντιμετωπίσει τα διαπεραστικά κι οργισμένα μάτια του κι, ίσως έτσι, για πάρτη του, αγόγγυστα, έχασε ένα δυο αξιόλογους άνδρες. Αλλά δεν της πέρασε ούτε στιγμή από το νου ότι είχε θυσιάσει τη ζωή της και πως φορούσε φωτοστέφανο. Είναι συνηθισμένο, όταν δυο άνθρωποι, όπως εκείνη με το γιο της, ζουν τόσο πολύ κοντά, ο ένας να μαραίνεται για να ανθίσει ο άλλος. Κι όμως εδώ κανείς δεν αιχμαλώτισε και δεν καταβρόχθισε τον άλλο. Ο μικρός Μάικλ, που συνήθιζε να ταξιδεύει ολομόναχος, αποτραβήχτηκε έγκαιρα από τη φούστα της μάνας και κατέκτησε το πολυπόθητο αυτεξούσιο. Κι αυτή, όμως, δεν είδε στο γιο ένα υποκατάστατο του άνδρα που έλειπε, κι έτσι στη σιωπηλή ατμόσφαιρα του σπιτιού τους είχαν αφοσιωθεί, μάνα και γιος, στις ανεξάρτητες και δημιουργικές απασχολήσεις τους.

Θα 'ταν στα δεκατρία, όταν, μαζί με την ορμονική καταιγίδα της εφηβείας, ξέσπασε και η ανταρσία του ενάντια σε κάθε πατρική εξουσία. Πρώτα τα 'βαλε με το Θεό. Ποιος είναι αυτός ο άσπλαχνος και τρομαχτικός πατέρας που θυσιάζει το γιο του και επιβάλλει και σ' άλλους γονείς, όπως στον Αβραάμ, να κάνουν το ίδιο; Ο Θεός πρέπει να σκοτωθεί. Η αντιθρησκευτική του επανάσταση, που σόκαρε τους καθολικούς συμμαθητές και καθηγητές του, δυνάμωσε το κριτικό του πνεύμα και την πνευματική περιέργεια κι ανεξαρτησία του.

«Είμαι δίχως πατέρα», ψιθύριζε υπερήφανος. Είναι πατέρας του εαυτού του. Απάτορας. Είναι ο πρώτος άνθρωπος, ο χρόνος του αρχίζει από το μηδέν. Τίποτε άλλο δεν προϋπήρξε. Ο ιδανικός κόσμος που οραματίζεται δεν περιλαμβάνει τους πατεράδες. Η απουσία του πατέρα δεν τον αφορά. «Εκείνη έχασε τον άνδρα της, εγώ δεν έχασα τίποτα, γιατί δεν είχα ποτέ μου τίποτα!»

Εκεί γύρω στα δεκαπέντε ξαστέρωσε η ζωή του. Το απρόσιτο μυστήριό της διαλύθηκε. Ξεθύμανε ο εκ γενετής θυμός του. Κουρασμένος απ' τα μοναχικά ονειροπολήματα, μπουχτισμένος από τους παθητικούς του ρόλους στο πλευρό των ηρώων που επινοούσε, υιοθέτησε μια ενεργητική, ελεύθερη και χαρούμενη στάση στη ζωή. Έφτασε να κάνει πέρα ακόμη και τα μυθιστορήματα και τα ποιήματα που γέμιζαν τις μέρες και τις νύχτες της μοναξιάς του και στράφηκε στα σπορ, στα κορίτσια και, μέσα από το πάθος του για την πληροφορική, στα μαθηματικά και γενικά στις θετικές επιστήμες. Δυο χρόνια

μετά θα έλεγε κι αυτός ότι ένα καλό γαμήσι αξίζει ό-
σο όλες μαζί οι ποιητικές του συλλογές.

Ένας αγέρωχος νέος, χειροδύναμος που έσφυζε από ζωή
και πυρετώδη ενεργητικότητα, πήρε τη θέση του ονει-
ροπαρμένου μικρούλη Μάικλ. Η άγρια και μοναχική
του ατομικότητα τον απομάκρυνε από το ποδόσφαιρο
και το μπάσκετ, απ' όλα τα συλλογικά αθλήματα. Τον
έφερε στην πυγμαχία, στο καράτε, στις πολεμικές τέ-
χνες και τέλος στην ορειβασία. Διάλεγε τις πιο δύσκο-
λες αναρριχήσεις σε απότομους, κάθετους βράχους. Τον
έβλεπες κρεμασμένο με σχοινιά, να μπήγει στην πέτρα
τα μεταλλικά του καρφιά και να πατά με τις μύτες των
ποδιών στις ανοιχτές πληγές του βράχου. Εκείνη έτρε-
με μέχρι να γυρίσει, αλλά δεν έβγαζε λέξη. Κι όμως, και
την ορειβασία, όπως καθετί που γινόταν αλκοολίκι, θα
την παράταγε άξαφνα ένα πρωί.

Ένα χλομό απόγευμα στο βρεγμένο Παρίσι, ο δεκα-
επτάχρονος Μάικλ χτύπησε, στο Σεν Ζερμέν, την πόρ-
τα της τριαντάχρονης Αλγερινογαλλίδας Ναντίν. Η με-
λαχρινή με το κατσαρωμένο μαλλί, τα μεγάλα μάτια
και το ελαφρά βυθισμένο στήθος, παράφωνο με το καλ-
λίγραμμο κορμί της, ήταν στο παρελθόν βοηθός της μη-
τέρας του στο Κέντρο και στη συνέχεια προσκολλήθη-
κε έντονα στη ζωή της, ήταν τακτική στο σπίτι τους,
απολάμβανε, απλωμένη κατά μήκος του καναπέ, μαζί
με τον εσπρέσο της και ένα «Gauloise» στο χέρι, την ή-
ρεμη γοητεία της κοκκινομάλλας και τη συνόδευε συ-
χνά στο θέατρο και το σινεμά. Σ' αυτή τη φιλία της

Ναντίν υπήρχε μια υπερβολή και η μητέρα του φρόντιζε να την απομακρύνει με όλη τη διακριτικότητα και λεπτότητα που διέθετε. Ο Μάικλ, που του άρεσε να κατασκοπεύει, κι είχε ασκηθεί στο να αποκρυπτογραφεί κάθε χειρονομία, κάθε κυματισμό της φωνής και του βλέμματος, είχε διακρίνει ότι η Ναντίν ποθούσε κάτι που δεν μπορούσε να της προσφέρει η μητέρα του.

«Δεν έχω πάει με γυναίκα», της είπε, «θέλω να είσαι η πρώτη μου!» Ο άγουρος παρθένος ήταν ο πρώτος άνδρας που έκανε τη Ναντίν να συμφιλιωθεί με το ανδρικό κορμί. Κι εκείνη του πρόσφερε γενναιόδωρα όλη την τρυφερότητα που προόριζε μάταια γι' αλλού. «Μην ξεστομίσεις ποτέ τίποτα στη μητέρα μου», της είπε την τρίτη και τελευταία φορά που την επισκέφτηκε. Έτσι, εξοπλισμένος, ξεκίνησε την καριέρα του με τα κορίτσια, που επρόκειτο να είναι επεισοδιακή.

«Ο καταραμένος ο Μάικλ!» αναστέναζαν διαδοχικά η Κλοντ, η Πολίν, η Ραφαέλ και η Μίριαμ, κι άλλες μετά, αλλά η μαγνητική του έλξη τις τραβούσε κι υπέκυπταν στη γοητεία του. Είχε πράγματι κάτι το σκληρό κι απότομο όταν ξαπόστελνε τα κορίτσια του.

«Ανάθρεψα λοιπόν ένα τέρας, έναν άνδρα που υποτιμά τις γυναίκες;» του φώναξε με απόγνωση η μητέρα του σε μιαν από τις σπάνιες στιγμές που του έκανε παρατήρηση.

Θα ήταν στα είκοσι ένα, αριστούχος φοιτητής, πρωτόπóρος δικτυοπλόος της ψηφιακής επικοινωνίας, όταν συ-

νέβη η δεύτερη, και καθοριστική, αντιστροφή όλων των δομικών στοιχείων της προσωπικότητάς του, θαρρείς και τα τελευταία αυτά έξι χρόνια βάδιζε με το κεφάλι κάτω και τα πόδια πάνω.

Ο διαυγής και ξέφρενος μποέμ της πληροφορικής επιστρέφει στις φαντασιώσεις του ξεριζωμένου μικρούλη Μάικλ. Το σκοτάδι που τον κυνηγούσε τόσα χρόνια ξαναγύρισε.

Ζει, όπως εκείνος που πάσχει από αμνησία, με το μισό μόνο του εαυτού του. Δε θα μπορέσει να ζήσει κανονικά και να δώσει στην ύπαρξή του μια στέρεη ταυτότητα, αν δε μάθει εκείνο που προηγήθηκε, αν δεν ξανακολλήσει το μίτο της ζωής του.

Πώς να συνδεθεί σοβαρά με τις γυναίκες που του προσφέρουν το κορμί και τη ζωή τους, πώς θα αποτολμήσει μια μέρα να γίνει ο ίδιος πατέρας, αν συνεχίσει να ζει σε εκκρεμότητα, μισός κι ανολοκλήρωτος;

Μέσα του σαλεύει ανυπόφορα εκείνο που κεντρίζει ένα πρωί, στην ίδια περίπου ηλικία, εκεί γύρω στα είκοσι, όλους τους ξεριζωμένους γιους της Ιστορίας και τους κάνει να παίρνουν τους δρόμους και να αναζητούν την κληρονομιά τους.

Οι έμμονες ιδέες της παιδικής του ηλικίας καθοδηγούν τις καινούργιες έρευνές του. Τα πρωινά μένει στο σπίτι και ξεσκονίζει κάθε γωνιά του αναζητώντας ένα ίχνος, μια ένδειξη από το παρελθόν της. Τίποτα. Το μόνο σημείο που παραμένει ανέγγιχτο είναι το τρίτο συρτάρι στο γραφείο της, πάντα σφραγισμένο, με κλειδα-

ριά ασφαλείας, εδώ και είκοσι χρόνια. «Έχω τα απόρρητα στοιχεία της εργασίας μου», του είχε πει όταν ήταν μικρός, αλλά τώρα καταλάβαινε πως αυτό δεν είχε κανένα νόημα. Όλη του η ύπαρξη ήταν φυλακισμένη στο τρίτο συρτάρι. Το κοίταζε, το άγγιζε, ακόμα και το μύριζε, όπως ο ερωτευμένος το πρώτο γράμμα της αγαπημένης του. Ανασκόληψε όλο το σπίτι, όμως το κλειδί δε βρέθηκε πουθενά. Ταρακουνούσε τους πίνακες ζωγραφικής μην είναι στο διάκενό τους, ψαχούλευε στις φόδρες των ρούχων, στα στρώματα, στις κρυφές τσεπούλες που είχαν οι παλιές της τσάντες στο πατάρι, στα ντοσιέ της, στα βάζα με τα αποξηραμένα λουλούδια, έφτασε στο σημείο να ανασηκώσει προσεχτικά και να τοποθετήσει ξανά μια σανίδα απ' το παρκέ που του φαινόταν λιγάκι φουσκωμένη. Προσπαθούσε ξαπλωμένος στο κρεβάτι του ή κάνοντας πεζοπορίες στα βουλεβάρτα του νυχτερινού Παρισιού, ανεβοκατεβαίνοντας πιο συχνά τις λεωφόρους Μονπαρνάς και Σεν Ζερμέν, να μπει στη δική της σκέψη και να αφήσει να τον οδηγήσει εκείνη. Κάθε βήμα του και διαφορετική υπόθεση. Κανένα όμως αποτέλεσμα. Τρεις μήνες πέρασαν έτσι, με τα κύτταρά του να ζουρλίζονται στην ανυπομονησία.

«Όχι, Ζακ, όχι, είναι σαν να αρνιέμαι τον όρκο μου στον Ιπποκράτη, τον ίδιο μου τον εαυτό...» άκουγε τη μάνα του να διαμαρτύρεται θυμωμένη στο διευθυντή του Ερευνητικού Κέντρου ένα απόγευμα, κι ήταν σαν να χτύπησε μια ηλεκτρική εκκένωση το κορμί του. «Πώς δεν το σκέφτηκα!» ψιθύρισε σαν μεθυσμένος, κι όταν

αυτή έφυγε, ανέβηκε σε μια καρέκλα και κατέβασε από τη βιβλιοθήκη της την μπρούτζινη προτομή του αρχαίου γιατρού. Ξεβίδωσε την ξύλινη βάση, την κούνησε, δεν άκουγε τίποτα, προσπάθησε να βάλει στο κούφωμά της τα δάχτυλά του κι άγγιξε κάτι ανώμαλο. Ήταν το μικρό κλειδάκι κολλημένο προσεχτικά με τσιρότο.

Είναι κοινότοπο να περιγράψουμε την ψυχική του κατάσταση καθώς κατεβαίνει από την καρέκλα κι ετοιμάζεται ν' ανοίξει το συρτάρι με τα απόκρυφα της ζωής του. Εκεί θα βρει ένα μαθητικό της λεύκωμα, ένα τετράδιο εκθέσεων του γυμνασίου, δυο φωτογραφίες με τη μητέρα της, αποκόμματα εφημερίδων με συλλήψεις στα χρόνια της χούντας, ένα αντίγραφο του πιστοποιητικού των σπουδών της μέχρι το τέταρτο έτος στην Ιατρική του Πανεπιστημίου Αθηνών, το πρώτο, το ελληνικό της διαβατήριο, κι ένα χοντρόδετο κιτρινισμένο σύγγραμμα ανατομίας στα ελληνικά. Συγκινητικά κομμάτια από το παρελθόν της, αλλά τίποτα το διαφωτιστικό. Είναι έτοιμος να καταποντιστεί. «Γιατί να κρατάει όμως σαν φυλακτό έξω από τη βιβλιοθήκη ένα τόσο αδιάφορο βιβλίο;» Το ξεφυλλίζει αρκετές φορές. Το κοιτάζει, το ξανακοιτάζει, δε βγαίνει τίποτα. Πάει να τα παρατήρει, όταν διακρίνει στο χοντρό δέσιμο του οπισθόφυλλου, στο πλαϊνό του, μιαν αδιόρατη σχισμή σαν κάποιος να την άνοιξε με ξυράφι και την ξανακόλλησε με χειρουργική ακρίβεια, ίδια με τη δυσδιάκριτη γραμμή σ' ένα κομμένο φιλμ. Με λίγο διαλυτικό η σχισμή έχασκε σαν ξεκολλημένη σόλα και με ένα τσιμπιδάκι

τράβηξε το χαρτί που είχε ενσωματώσει η μάνα του. Ήταν μια κιτρινισμένη φωτογραφία. Τέσσερις νέοι στην ηλικία του, μακριά μαλλιά, ανοιγμένα πουκάμισα, σκοτισμένοι, τσακισμένοι από τις κακουχίες αλλά ευτυχισμένοι, με μια παράξενη λάμψη στα μάτια που τον μάγευε. Δεν έκατσε καν να τη μελετήσει. Εκείνος που αναζητούσε, κι η αναζήτηση αυτή είχε γίνει το νόημα της ζωής του, ήταν εκεί, δεύτερος από αριστερά, ψηλός, με μάτια αστραφτερά, λιγάκι σκυφτούς ώμους, με τα χέρια στις τσέπες. Λακκάκι στο πηγούνι δεν υπήρχε, όμως δε θα τον προβλημάτιζε μια τόσο ασήμαντη λεπτομέρεια. Κι ήταν σαν να έβγαινε η εικόνα του όχι από τη φωτογραφία, αλλά, σαν ανάμνηση, από τα βάθη της δικής του παιδικότητας, από τα ψιθυρίσματά του τις νύχτες με καταιγίδα, από τις επικίνδυνες αποστολές που του ανέθετε με εμπιστοσύνη εκείνος, ο ήρωας-αρχηγός του. Έκανε ένα τόσο βασανιστικό ταξίδι για να βρει στο τέρμα του αυτό που ήξερε από το ξεκίνημά του. Πίσω από τη φωτογραφία ήταν τα ονόματά τους, με γράμματα δικά της, μεταγενέστερα.

Τώρα που έμαθε, η ανάγκη να τον δει, να τον αγγίξει γίνεται αφόρητη.

Θα τον βρει, δεν αμφιβάλλει. Είχε πιστέψει κι αυτός πως αν επιθυμείς κάτι με την άπειρη δύναμη της ψυχής σου, θα συνωμοτήσουν ακόμη και τα άστρα για πάρτη σου.

Στους τηλεφωνικούς καταλόγους όμως της Ελλάδας δεν υπάρχει συνδρομητής με το όνομά του. Αν ζει, ό-

πως πιστεύει, δε βρίσκεται στην Ελλάδα. Έτσι καθόταν σ' αναμμένα κάρβουνα κοντά δέκα μήνες. Οι υπάλληλοι στα γραφεία του Οργανισμού Τηλεπικοινωνιών της Γαλλίας παρακολούθουσαν μ' απορία εκείνον το νέο που ξόδευε τα απογεύματά του στους τηλεφωνικούς καταλόγους του Λονδίνου, της Νέας Υόρκης και του Παρισιού. Έφτασε να περιπλανιέται στους δρόμους και να πλησιάζει με αδημονία όποιον νόμιζε πως του έμοιαζε. Μεταμόρφωνε στο κομπιούτερ το πρόσωπο του εικοσάρη πατέρα σε σαρανταπεντάρη, μέχρις ότου το μάτι του, ένα απομεσήμερο, έπεσε σε μια σελίδα του «Wired World», του διεθνούς περιοδικού της πληροφορικής. Πάνω τίτλος, οχτάστηλος: «Ακήρυχτος ψηφιακός πόλεμος», με υπότιτλο «Μινεσότα εναντίον Μασαχουσέτης», κάτω δυο μεγάλες φωτογραφίες με λεζάντα: «Οι δυο απόγονοι του Ερμή, δημιουργοί ο πρώτος του Net University και ο δεύτερος του Media-Lab». Στη δεξιά φωτογραφία ήταν ο Νίκολας Νεγρεπόντε, στην αριστερή ήταν ο άνθρωπος που αναζητούσε. Δεν είπε λέξη στη μάνα του. Από κείνη τη μέρα και για ένα χρόνο πολιορκούσε με πάθος το Net University με νέες ιδέες και συστήματα κι έγινε μέλος της ψηφιακής του λέσχης. Η Μινεσότα δε θ' άφηνε να της ξεφύγει ένα τέτοιο ταλέντο μέσα από τα χέρια της.

Έτσι, ένα μεσημέρι, στο αεροδρόμιο Σαρλ Ντε Γκολ, ο Μάικλ έφευγε για την Αμερική να βρει το άλλο μισό του εαυτού του, να δει τον άνθρωπο που τον έσπειρε

στον κόσμο, που του 'δωσε φάτσα και φωνή. Μ' ένα φιλί αποχαιρέτισε τη γυναίκα που έμαθε να τον αγαπά δίχως να μιλά, δίχως να περιμένει ποτέ τίποτα, δίχως να θέλει να επιβάλλει ποτέ τίποτα σ' αυτό το παιδί, που ήταν η αιτία της δυστυχίας και της ευτυχίας της, που ήταν τελικά η ίδια της η μοίρα.

Κι όλοι εμείς θα μένουμε με την ίδια τρομάρα κι απορία:

«Πώς μπόρεσες, παλικάρι, να ζήσεις μ' ένα τέτοιο μυστικό, δίχως να πεις ποτέ τίποτα σε κανέναν, μήτε σε κείνη που σε γέννησε και σου 'δωσε το γάλα;»

«Don't look back»

ΚΟΙΤΑΖΕΙ ΤΟ ΡΟΛΟΪ ΤΟΥ. ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΤΟ ΎΧΕΙ ΚΑΝΕΙ ΚΑΙ δέκα φορές, τόσες έχει αναπλάσει και την αφήγησή του. Θέλει να της τα πει όλα, με τη σειρά, εδώ, σ' ουδέτερο έδαφος, για κείνον που αγαπά, το γιο αυτής που αγάπησε ο πατέρας της.

Αργεί... Τι να συμβαίνει; Κι όμως γιατί ανυπομονεί, το ξέρει, η πτήση Σεν Πολ-Νέα Υόρκη θέλει ακόμη τρία τέταρτα.

Να επιστρέψει στη Γαλλία; Το αποκλείω! Κατάλαβα τι αγύριστο κεφάλι είναι, μήτε λέξη δεν πρόκειται να βγάλει στη μάνα του, σαν να μην έγινε. Ποιος ξέρει, θα την πονέσει περισσότερο ή θα την καταραστεί που έφερε στον κόσμο τη μισερή του σπορά;

«Τι θα πάρει ο κύριος;»

«Μπίρα, παγωμένη Πίλσεν».

Το θερμόμετρο στους 38°. Κι είναι μόνο 11 Ιουνίου. Κοιτάζει στο βάθος του ορίζοντα από το γυάλινο UFO. Τίποτα δε διακρίνεται αυτή τη φορά, μόνο κάτι γιγά-

ντιες σκιές στην αχλή του απομεσήμερου. Θολόσκεπο το Μανχάταν, φαίνεται πως ο Ιστ Ρίβερ κι ο Χάτσον αχνίζουν και βάλθηκαν να εξατμιστούν με μιας.

Άλλαξε τώρα θέση, να σημαδεύει ίσια προς την είσοδο. «Travellin' blues», «From town to town», «από πόλη σε πόλη», περνάει μέσα του η κουρασμένη φωνή του μπλουζίστα από τα κρυμμένα ηχεία του μπαρ. Γνωστή φωνή, ποια να 'ναι; Ζητά απ' τον Κινέζο σερβιτόρο να ρωτήσει.

Τι είναι αυτό που χάθηκε, φίλε; Ένα μπλουζ που το πήρε φάλτσα η ορχήστρα!

Ο Δημήτρης άκουγε τον εαυτό του σαν να ήταν δύο.

Να αφήσει να δουλέψουν ελεύθερα οι τυφλές δυνάμεις απ' το κοινό παρελθόν τους, μέχρις ότου αυτές να δώσουν την οριστική μορφή στη δική τους ζωή και των παιδιών τους; Να περιμένει τις επόμενες κινήσεις του Μάικλ και του Μάριου, να αφήσει τη θύελλα να ξεθυμάνει κι ύστερα να σχεδιάσει τη δική του επέμβαση;

Όχι, θα το σταματήσω τώρα. Κανένας, Μάριε, ούτε συ ούτε οποιοσδήποτε άλλος έχει το δικαίωμα να βγαίνει από τον τάφο και, σαν το φάντασμα του πατέρα του Άμλετ, να παραγγέλνει: «Μη με ξεχάσεις!» Είναι βιασμός κι άμετρη εγωκεντρικότητα να θέλεις σώνει και καλά να μείνεις αλησμόνητος.

Όχι, δε θα αφήσω τη μνήμη να γίνει κατάρα! Τα μηνύματά σου, τα σχέδιά σου θα μείνουν αδρανή στο Internet, όπως οι νεκροί δορυφόροι στο διάστημα. Θα πάρω την κόρη σου, θα βρω το γιο εκείνης, κι όλοι μαζί θα ρίξουμε

το παρελθόν και τις μνήμες στο γερο-Μισισιπή. «Ξεχρέωσες, Μάικλ», θα του πω. «Κι εσύ κι εμείς είμαστε καταδικασμένοι να ζούμε σε παράλληλες γραμμές και να μετρούμε με τη δική σου ηλικία το χρόνο που χάνεται».

«Healing game», «healing game», γυροφέρνει η φωνή του μπλουζίστα, μαύρη, παραπονιαρική, φωνή του Νότου, όμως απρόσμενα μια άλλη διαφορετική, μεταλλική κι αντάρτικη, φωνή του Βορρά, έρχεται να ανταποδώσει στη μαύρη απελπισία τη δική της λευκή οργή, μέχρι να σβήσουν αγκαλιασμένες σ' ένα ξέπνοο ψιθύρισμα.

«Healing game», το μπλουζ κάνει σεκόντο στη σκέψη του Δημήτρη. Φαίνεται πια να το πήρε απόφαση. Η ιστορία δεν πρέπει να συνεχιστεί μέσα από τα παιδιά τους. Πρέπει να κλειστεί στις δικές τους αναμνήσεις σαν τα απομεινάρια ενός κόσμου που χάθηκε. Γι' αυτούς όμως θα υπάρχει, γιατί ήταν η νιότη τους. Κι όταν όλα θα έχουν ξεχαστεί, οι ελπίδες, οι περιπέτειες, τα βάζα κι οι έρωτές τους, όταν όλα θα έχουν χαθεί, κι αυτοί οι ίδιοι, τότε, το μόνο που ίσως θα απομείνει είναι ο κόσμος που θα καταδεχτεί να δημιουργήσει από το δικό τους απόσταγμα η φαντασία ενός μυθιστοριογράφου.

Όμως, καθένας απ' αυτούς θα ζει, όσο ζει, κομμένος στα δύο. Το μεγαλύτερο κομμάτι του θα ανήκει σε κείνη την ατέλειωτη καλοκαιρινή νύχτα. Εκεί ήταν ό,τι καλύτερο έζησαν. Και μέχρι να έρθει το τέρμα, θα αισθάνονται πως ό,τι ακολούθησε στη ζωή τους δεν ήταν παρά μισοτελειωμένες απόπειρες να διαλύσουν το

όνειρό της. Κι όταν φτάσει το τέλος, ίσως αρκετοί απ' αυτούς θα σκεφτούν ότι υπήρξαν μόνο εκείνα τα χρόνια, κι η νύχτα που θα έχει απομείνει θα είναι μόνο εκείνη. Τίποτα άλλο.

«Don't look back», «μη κοιτάζεις πίσω», ακούγεται η γέριχη φωνή, σύγκρουο διαπερνά τον άνδρα που βρέχει κάθε τόσο τα χείλη του και δεν παίρνει τα μάτια του από το γυάλινο ασανσέρ στην είσοδο.

«Είναι το καινούργιο άλμπουμ του Τζο Λι Χούκερ, κύριε, ντουέτο με τον Βαν Μόρισον, το "Don't look back"», τον ενημερώνει ο Κινέζος.

«Καινούργιο, ο μαύρος βασιλιάς του μπλουζ; Μα ζει;»

«Don't look back», μη γυρνάς στις παλιές μέρες, είναι το δικό τους κομμάτι. Η ζωή τους είχε, και θα έχει, άπειρες παραλλαγές, όπως στα μπλουζ οι υποσχέσεις μεταβάλλονται, οι διαθέσεις εναλλάσσονται πάνω κάτω, οι ελπίδες αναπτρώνονται κι ύστερα γκρεμοτσακίζονται, ο ρυθμός αλλάζει κι όλο αλλάζει, κι όμως επανέρχεται ο ίδιος στο αρχικό μοτίβο, για να ξαναπεί την ίδια ιστορία. Κι αν είναι αλήθεια ότι η μουσική επιταχύνει την ωρίμανση των ζωντανών οργανισμών, κι αν έχει δίκιο ο Δημήτρης πως ο ήχος των μπλουζ διεγείρει τα κύτταρα των seventies και ξεσηκώνει τη φαντασία τους, ε! τότε πρέπει να πιστέψουμε ότι σε κάποιες στιγμές θα έρχεται απρόσμενα στα χείλη τους ένα ξεχασμένο μπλουζ για να αναπλάθουν ελεύθερα εκείνο που έχασαν και χάθηκε ίσως για πάντα.

Θα ξανασυναντηθούμε, Μάριε, σύνθημα ΜΠΛΟΥΖ,

παρασύνθημα ΧΑΜΕΝΟ. Θα ξαναβρεθούμε, Όλια... Ένα πεισματάρικο χαμόγελο άστραψε στα μάτια του σαρανταπεντάρη, που ανυπομονούσε κι έριχνε μια τελευταία ματιά στο ρολόι του, καθώς τα μεγάφωνα ανήγγειλαν την άφιξη από τη δίδυμη πόλη.

Ο Δημήτρης δεν πρέπει να ήξερε, εκείνο το απομεινήμερο του Ιούνη, στο αεροδρόμιο Κένεντι, αν η αυλαία θα πέσει, αν αυτή η ιστορία βρίσκεται στη μέση ή στο τέλος, ή αν θα κάνει μια καινούργια αρχή. Αλλά κανένα μπλουζ, καμιά ιστορία και καμιά καλοκαιρινή νύχτα δεν τελειώνει ποτέ. Μένει στη μέση, σαν μια παρτίδα σκακιού, όπως κι η ζωή.

«Don't look back», τραγουδά απαλά, συμβουλευτικά ο γερο-θεός, ο Τζο Λι Χούκερ, και δε δίνει δεκάρα τσακιστή για το χρόνο, ξανακερδισμένο ή χαμένο, τον έχει γραμμένο, «you cannot live on in the past», «δεν μπορείς να ζεις με το παρελθόν», ένα ρεφρέν αναδύεται με ορμή από το ιρλανδικό στήθος του Μόρισον, αιωρείται μα γρήγορα καταποντίζεται κι ακολουθεί υπόγεια το ρυθμό, «no good... no good, stop dreaming», «σταμάτα να ονειρεύεσαι», ένα επίμονο ψιλόβροχο από νότες μουσκέυει τον άνδρα, μετά μια μπόρα από ήχους μαύρους, ηττημένους, κλαψιάρικους, ένα ξέσπασμα ξανά και ξανά, σε επανάληψη, κι ύστερα ξεμακραίνει, κυνηγά τον αντίλαλό του, προσπαθείς να μαντέψεις πού το πάει μα δεν τα καταφέρνεις, σβήνει και χάνεται ως το μηδέν και το άπειρο, τραβώντας μαζί του με διάφανη κλωστή το

καλύτερο κομμάτι της ζωής τους, μέχρι που λες «ως εδώ ήταν, φίλε, πάει, τελείωσε!» θέλεις να φωνάξεις «κι άλλο, κι άλλο...» όμως το αποχαιρετάς, αλλά αυτό αίφνης ξαναγυρίζει, ξαναγίνεται ό,τι ήταν, στο φινάλε ανταμώνει την αφετηρία, στην αρχή του ξαναβρίσκει το τέλος, μα δεν τελειώνει.

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ ΜΙΜΗ ΑΝΔΡΟΥΛΑΚΗ

ΤΟ ΧΑΜΕΝΟ ΜΠΛΟΥΖ

ΜΕ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΤΟΥ ΔΗΜΗΤΡΗ ΘΑΝΑ, ΣΤΟΙΧΕΙΟ
ΘΕΤΗΘΗΚΕ ΜΕ ΑΠΛΑ ΚΑΙ TIMES ΚΑΙ ΣΕΛΙΔΟ
ΠΟΙΗΘΗΚΕ ΣΤΟ ΕΠΙΤΡΑΠΕΖΙΟ ΕΚΔΟΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗ
ΜΑ ΤΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ· ΤΗ ΜΑΚΕΤΑ
ΤΟΥ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΕ Ο ΑΝΤΩΝΗΣ ΑΓΓΕ
ΛΑΚΗΣ, ΤΑ ΦΙΛΜ ΚΑΙ ΤΟ ΜΟΝΤΑΖ ΕΓΙΝΑΝ ΑΠΟ
ΤΗΝ «ΑΡΤΥΠΟΣ Ε.Π.Ε.»· ΤΗΝ ΕΚΤΥΠΩΣΗ ΕΚΑΝΕ
Ο ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΚΛΑΔΗΣ ΚΑΙ ΤΗ ΒΙΒΛΙΟΔΕ
ΣΙΑ Η «Θ. ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΣ - Π. ΡΟΔΟΠΟΥΛΟΣ Ο.Ε.»
ΤΟΝ ΝΟΕΜΒΡΙΟ ΤΟΥ 1997 ΓΙΑ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟ ΤΩΝ
ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ

